

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEOLİBERAL KENT POLİTİKALARI VE
TARLABAŞI'NDA KENTSEL YENİLEME

ÖZGE ERDOĞAN
06716018

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. İSMET AKÇA

İSTANBUL
2009

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NEOLİBERAL KENT POLİTİKALARI VE
TARLABAŞI'NDA KENTSEL YENİLEME**

**ÖZGE ERDOĞAN
06716018**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 18 Eylül 2009
Tezin Savunulduğu Tarih: 22 Ekim 2009**

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İsmet Akça

**Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ozan Erözden
Yrd. Doç. Dr. İsmet Akça
Yrd. Doç. Dr. Burak Ülman**

**İSTANBUL
EKİM 2009**

ÖZ

Neoliberal Kent Politikaları ve Tarlabası’nda Kentsel Yenileme **Özge Erdoğan** **Ekim, 2009**

Bu gün “kentsel dönüşüm” olarak anılan ve kentlerin sosyo-mekansal kuruluşunda köklü yeniden yapılandırmaları gündeme getiren faaliyetler gerek akademik gerekse güncel-politik tartışmalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. İstanbul da onlarca bölgesinde süren yenileme çalışmaları, gecekondu yıkımları ve bunlara eşlik eden dönüşüm ve yenileme projeleri ile neoliberal kent politikalarının en görünür olduğu kentsel alanlardandır. Kent siyasetinin zemininin yeniden tarif edildiği, kentsel mekanın neoliberal bir yönetim mantığı çerçevesinde düzenlenmeye çalışıldığı bu süreci gözler önüne sermek bu çalışmanın amaçlarından biridir. Çalışmada kentlerdeki neoliberal yeniden yapılanma kentsel aktörler arasındaki ilişki ağları içinden işleyen yeni bir yönetim mantığı olarak tarif edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla önce “yönetim zihniyeti çalışmaları” olarak anılan literatürün temel kavramları açıklanmış, kentsel yeniden yapılanmayı bu kavramlarla düşünmenin açtığı imkanlar tartışılmıştır. Ardından neoliberalizm ve kent arasındaki ilişki ve bu ilişkinin somut göstergesi olan yeni kent politikaları ve kentsel dönüşüm uygulamaları incelenmiştir.

Bu çalışmanın asıl hedefi ise “Kentsel Yenileme Projesi” ile dönüşecek kent içi yoksulluk alanlarından biri olan Tarlabası’nda yeni kent siyasetinin nasıl ete kemiğe büründüğünü ortaya çıkarmaktır. Kentsel yenileme kapsamında fiziki ve sosyal dönüşümü planlanan bu alanda kentsel aktörlerin -hükümet, Beyoğlu belediyesi, projeyi üstlenen şirket, meslek odaları, yaşayanlar ve yerel örgütlenmeleri- sürece nasıl müdahil olduğu ya da ne tür mekanizmalarla bu alandan dışlandığı tartışılmıştır. Ayrıca “çöküntü” bölgesi olarak işaretlenen ve yenileme alanı ilan edilen Tarlabası’nda sosyal ve mekansal dönüşümü mümkün kılan yasalar, idari pratikler ve söylemler incelenmiştir. Böylece neoliberal iktidarın Tarlabası Kentsel Yenileme projesi bağlamında hangi ilişkiler, teknikler ve zihniyetlerle çalıştığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentsel Yenileme, Kentsel Dönüşüm, Yönetim Zihniyeti, Neoliberalizm, Neoliberal Kent Politikaları, İstanbul-Tarlabası.

ABSTRACT

Neoliberal Urban Policies and Urban Renewal in Tarlabası

Özge Erdoğan

September, 2009

Operations called “urban transformation”, which are about the deep-rooted restructuring of the socio-spatial construction of the cities, are subjected to both academic and current political discussions. Istanbul is also one of the urban places, where neo-liberal urban policies are most apparently seen through renewal operations continuing at many districts, demolition of slum houses and transformation and renewal projects continuing with them. This study targets to scrutinize this process, when the foundation of the urban politics are redefined and urban places are tried to be restructured within the extent of the neo-liberal governmentality. In the study neo-liberal restructuring of the cities is tried to be defined as a new governmentality that works through the relationship networks between urban actors. To this extent, fundamental concepts of the literature known as “governmentality” is clarified and the opportunities arise by conceptualizing the urban restructuring through these concepts are discussed. Then, the relationship between neo-liberalism and the city, new urban policies and urban transformation processes concretely showing this relationship is analyzed.

The main target of this study is trying to find out how the new urban policy is experienced in Tarlabası, one of the urban poverty areas to be transformed with “Urban Renewal Project”. How urban actors –government, Beyoğlu Municipality, company undertaking the project, trade associations, residents and local organizations- get involved in the process or through which mechanisms are they excluded from this area, physical and social transformation of which is planned within the extent of the urban renewal, is discussed. Besides, legislations, administrative procedures and discourses enabling social and spatial transformation in Tarlabası, which is declared as renewal area and marked as “collapsed” area, is analyzed. Thus, it is tried to be understood through which relations, techniques and mentality the neo-liberal government works within the context of Tarlabası Urban Renewal Project.

Keywords: Urban Renewal, Urban Transformation, Governmentality, Neoliberalism, Neoliberal Urban Policies, Istanbul-Tarlabası.

ÖNSÖZ

Öncelikle bu çalışmanın ortaya çıkmasında yapıcı eleştirileri, sunduğu katkı ve en bunaldığım anlarda verdiği cesaret ve moral için tez danışmanım İsmet Akça'ya çok teşekkür ediyorum. Karşılaştığım güçlüklerde desteğini hiçbir zaman esirgemedi.

Özgür Temiz ve Dayanımcı Planlama Atölyesinin çalışmaları tez konumu seçmemde çok etkili oldu. Kentsel Dönüşüm mağduru mahalleleri ve farklı mücadele deneyimlerini onlar sayesinde tanıdım. Mücella Yapıcı, Asuman Türkün ve Bediz Yılmaz'dan bu çalışma sırasında çok şey öğrendim.

Tarlabaşı'nda yürüttüğüm saha çalışmasında bana yardımcı olan, evlerinin, dükkanlarının kapısını açan, yaşadıkları tüm sıkıntı ve güçlüklerin arasında bana zamanlarını, çaylarını ve dostluklarını sunan herkese minnettarım. Araştırma süreci benim için kelimelerle tarif etmesi güç bir deneyimdi. Çok yakınında yaşayıp, hakkında az da olsa bilgi ve ilgi sahibi olduğum Tarlabaşı'na içeriden bakmak "orasi" hakkında konuşmanın gerektirdiği sorumluluğu daha iyi anlamamı sağladı. Tarlabaşı'nda yaşayanların hayatlarını daha kolay hale getiremese de bu çalışmanın onlar adına konuşup onların yaşamları üzerinden ahkam kesmemesine azami dikkat gösterdim.

Burada isimlerini tek tek saymam mümkün değil fakat bu süreçte yanımda olan arkadaşlarıma çok şey borçluyum. Öncelikle Eylem, onun desteği en zor zamanlarda hep ilaç gibi geldi. Müge kütüphanelerde beni yalnız bırakmadı, Mert Tarlabaşı'na ilk gidişimde yanımdaydı, Özlem'in tez yazma deneyiminden de çok şey öğrendim.

Annem ise hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu dönemde de tüm ilgi ve sevgisi ile yanımda oldu. Onun verdiği cesaret hiç kimseninkine benzemedi. Kardeşim en zor zamanımda imdadıma koştu. En sıkıştığım günlerde yaptığı nefis yemeklerle hayatımı kolaylaştırdı. Koray'ın yaptıklarını tek tek saymak güç. O olmasaydı hayata böyle güçlü tutunamazdım. Son olarak başka bir dünya tahayyülünü paylaştığım herkese, bu dünyayı daha yaşanılabilir kıldıkları için teşekkür ederim.

İstanbul; Ekim, 2009

Özge Erdoğan

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. YÖNETİMSELLİK: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1 Yönetim Zihniyeti Çalışmalarının Temel Kavramları.....	6
2.1.1. Yönetim (Government).....	6
2.1.2. Yönetimsellik (Governmentality).....	7
2.1.3. Politik Rasyonalite ve Yönetim Programları.....	9
2.1.4. İktidar İlişkileri.....	10
2.2. Neoliberalizm Analizinde Yönetimsellik Yaklaşımının Açtığı İmkanlar.....	11
2.2.1. Neoliberal Rasyonalite.....	11
2.2.2. Neoliberal Yönetim, Egemenlik, Disiplin.....	13
2.2.3. Neoliberalizm: Politik Bir Proje.....	14
2.3. Neoliberal Dönüşüm ve Yönetimsellik.....	17
2.3.1. Neoliberal Dönüşüm: Arka Plan.....	17
2.3.2. Yönetme Sanatı Olarak Neoliberalizm.....	20
2.3.2.1. Liberalizm’den Neoliberalizme.....	21
2.3.2.2. Devletin Değişen Konumu.....	22
2.3.2.3. Girişimci, Sorumlu, İktisadi Birey: Neoliberal Öznellik.....	24
2.3.2.4. Uzmanlık ve Yönetim.....	27
3. NEOLİBERALİZM VE KENT.....	30
3.1. Neoliberal Kentleşmeden Neoliberalizmin Kentleşmesine.....	30
3.1.1. Küreselleşen Ekonomi ve Kentler.....	32
3.1.2. Neoliberal Yönetim Mantığı ve “Girişimci Kent”.....	35
3.1.3. Gündelik Yaşam Deneyimlerinde Çelişki ve Gerilimler: Mekansal Ayrışma.....	37
3.2. Yeni Kent Politikaları.....	42
3.2.1. Kentsel Dönüşüm Projeleri.....	44
3.3. Neoliberal Dönüşüm ve İstanbul.....	48
3.3.1. İstanbul’da Neoliberal Yeniden Yapılanma.....	49
3.3.2. Gecekondu’dan Apartmana.....	53

3.3.3. İstanbul’da Kentsel Ayrışmanın Yeni Tarzları	55
3.3.4. Kent Merkezinde Soylulaştırma.....	58
3.3.5. Zorunlu Göç	59
3.4. Yeni Yasal Düzenlemeler	63
3.4.1. “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa” ya da “Tarlabaşı Yasa”sı	64
3.4.1.1. Belediyenin Genişleyen İktidar Alanı	68
3.4.1.2. Kamu- Özel	70
3.4.1.3. Yenileme Alanları: Kentlerde “Olağanüstü Bölgeler”	71
3.4.1.4. Acele Kamulaştırma.....	72
3.4.1.5. Katılım	75
3.4.2. Sonuç.....	76
4. TARLABAŞI’NDA KENTSEL YENİLEME.....	79
4.1. Tarlabası: Sosyo-Mekansal Yapı	79
4.1.1. Tarlabası’nın Kısa Tarihçesi	79
4.1.2. Kent Merkezinde Bir “Çöküntü” Alanı	81
4.1.3. (Zorunlu) Göçle Şekillenen Tarlabası.....	83
4.1.4. Yoksulluk	86
4.1.5. Suç.....	88
4.1.6. Tarlabası’nda Mekansal Dönüşüm: Arka Plan	91
4.2. Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi.....	93
4.2.1. Yenileme Nereden Başlıyor?	94
4.2.2. Proje Ortaya Çıkmadan Alınan Acele Kamulaştırma Kararı.....	97
4.2.3. İhale.....	99
4.2.4. Proje ne yapacak?.....	102
4.3 Bir Sorunsallaştırma Faaliyeti olarak Yönetim: Söylemler, Kurumlar ve Direniş	107
4.3.1. Çöküntü Bölgesi.....	107
4.3.2. Belediye-Şirket İlişkisi.....	113
4.3.3. Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi’nde Uzlaştırma Yönetimi	117
4.3.3.1. Uzlaştırma Yöneticisi: Uzman, Tarafsız ve Gönüllü	120
4.3.4. Stratejik Sosyal Plan	127
4.3.4.1. Güçlendirme Hedefi.....	130
4.3.4.2. Yerel Örgütlenmeye Dair Hedefler	133
4.3.4.3. “Herkes elini taşın altına koysun!”	134
4.3.5. Yerel Örgütlenme: Aktörler, Söylemler, Stratejiler	135
4.3.5.1. Tarlabası Bulvarı ve Aşağısı	136
4.3.5.2. Mülk Sahipleri ve Kiracılar.....	137
4.3.5.3. Örgütlenme: “Ya hepimiz ya hiç!”	139
4.3.5.4. “Bu bir rant projesidir”	141
4.3.5.6. Hukuki Mücadele ve Direniş	144
4. SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA	154
EKLER.....	166

Ek. 1. Beyoğlu Belediyesi Sınırları İçindeki Yenileme Alanları	166
Ek. 2. Projenin Tanıtımında Kullanılan Fotoğraflardan Örnekler	167
Ek. 3. Proje Önerileri ile Birlikte Tarlabası'ndan Fotoğraflar	168
Ek. 4. Proje Önerileri	169
ÖZGEÇMİŞ.....	170

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Göçmenlerin Geldikleri Bölgeler ve Geliş Yılları.....	85
Tablo 2: Semt Sakinlerinin Proje İnşaatlarında Çalıştırılmasına Yönelik Eğitim Programları.....	131

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1:	
Projenin Yapılacağı Bölgenin Üstten Görünüşü.....	94
Şekil 2:	
Projenin Krokisi.....	103
Şekil 3:	
Orta Avlular ve Ön Cephe Görünümündeki Değişim.....	105

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Found)
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-Opereration and Development)
SSP	: Stratejik Sosyal Plan
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi

1. GİRİŞ

Bugün “kentsel dönüşüm” olarak anılan ve kentlerin sosyo-mekansal kuruluşunda köklü yeniden yapılandırmaları gündeme getiren faaliyetler gerek akademik gerekse güncel-politik tartışmalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. İstanbul onlarca bölgesinde süren yenileme çalışmaları, gecekondu yıkımları ve bunlara eşlik eden dönüşüm projeleri ile neoliberal kent politikalarının en görünür olduğu kentlerden biridir. Bu kentsel dönüşüm uygulamaları kent yoksulları için yıkım, yerinden olma ve kentin dışına sürülme olarak yaşanırken, kent sakinlerinin ortak kullanım alanları daralmakta, kamusal alanlar otel, alışveriş merkezi gibi özel ticari faaliyetlere açılmakta ve kent içindeki sosyal ve mekansal ayrışma keskinleşmektedir. Bu konu toplumsal ve akademik açıdan önemli ve araştırmaya değerdir.

İstanbul’da kentsel dönüşüm ve neoliberal kent politikaları konusunda yapılan akademik çalışmalarda konu neoliberal ekonomi politikalarının kentsel alandaki saldırgan bir görünümü olarak resmedilmekte, kamusal alanlarda özelleştirme ve “soylulaştırma” ile gerçekleşen mülkiyet transferi üzerinde durulmaktadır (İslam, 2003; Öktem, 2006; Şen, 2005; Türkün, Kurtuluş, 2005). Ancak neoliberalizmi politik bir yönetme mantığı ve idari bir pratik olarak anlama ihtiyacı söz konusudur. Devlet-sivil toplum, kamusal-özel, zor-meşruiyet vb. karşıtlıklar neoliberal toplumlarda iktidarın nasıl çalıştığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmada kentlerde yaşanan dönüşümü açıklarken bu karşıtlıklar arasında köprüler kuran ve dönüşümü kentlerin neoliberal bir yönetim mantığı ile düzenlemesi olarak ortaya koyan bir yaklaşım benimsenmiştir. Kentlerdeki neoliberal yeniden yapılanma, kentsel aktörler arasındaki ilişki ağları içinden işleyen yeni bir yönetim mantığı olarak tarif edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla önce “yönetim zihniyeti çalışmaları” olarak anılan literatürün temel kavramları açıklanmış, kentsel yeniden yapılanmayı bu kavramlarla düşünmenin açtığı imkanlar tartışılmıştır. Ardından neoliberalizm ve kent arasındaki ilişki ve bu ilişkinin somut göstergesi olan yeni kent politikaları ve kentsel dönüşüm uygulamaları incelenmiştir.

Kentsel aktörlerin kent üzerinde hak sahipliklerini ne kadar hayata geçirebildikleri ve kentlerin bugününde, geleceğinde ne ölçüde söz sahibi olabildikleri bu alandaki iktidar ilişkileri çerçevesinde şekillenmektedir. Çalışmada “yönetim zihniyeti çalışmaları”nın sunduğu bu perspektiften yararlanılarak Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi çerçevesinde ortaya çıkan kentsel aktörler -hükümet, Beyoğlu Belediyesi, projeyi üstlenen şirket, meslek odaları, yaşayanlar ve yerel örgütlenmeleri- arasındaki iktidar ilişkileri, sürece nasıl müdahil oldukları ya da ne tür mekanizmalarla süreçten dışlandıkları araştırılmıştır. Böylece neoliberal iktidarın Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi bağlamında hangi ilişkiler, teknikler ve zihniyetlerle çalıştığı ortaya konmaya çalışılmıştır. “Çöküntü” bölgesi olarak işaretlenen ve yenileme alanı ilan edilen Tarlabası’nda sosyal ve mekansal dönüşümü mümkün kılan yasalar, idari pratikler ve söylemler incelenmiştir. Ön plana çıkan çöküntü söyleminin Tarlabası’nda yaşanan her türlü sosyo-mekansal problemi ve nedenlerini çözümün tarifini de içeren bir şekilde ve Tarlabası’nın yalnız bu gününü değil geçmişini de bu çerçeveye uygun olarak kurarak çalıştığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin hukuki dayanakları, uygulanma şekli ve içeriğinin araştırılması ile başlanmıştır. Bu amaçla projenin ortaya çıkış süreci ve yasal mevzuat incelenmiş, projenin resmi web sitesinden, basında çıkan haberlerden, konu ile ilgili panellerden ve yetkililerin yaptığı açıklamalardan yararlanılmıştır. Ayrıca proje alanını daha yakından tanıyabilmek için mahallelilerle ve esnafla sohbetlerin de gerçekleştirildiği küçük geziler yapılmıştır. Bu araştırmalar sonunda proje çerçevesinde ortaya çıkan ve çeşitli şekillerde birbirleri ile ilişkilenen aktörler tespit edilmiştir.

Proje alanında yaşayan mülk sahipleri ve kiracılar projeden en çok etkilenen taraflar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak projeden etkilenme biçimleri ciddi anlamda farklılıklar göstermektedir. Bu durum dikkate alınarak 2009 yılının Nisan - Temmuz ayları arasında alanda yaşayan on iki mülk sahibi ve on beş kiracı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yaşayanların mülk sahibi olup olmaması projedeki konumlarını belirleyici bir faktördür ancak mülk sahibi ve kiracıların kendi içlerinde homojen bir yapı sergilemediği de kolayca fark edilmektedir. Proje alanındaki mekansal konum ve yaşama süresi, sosyo-ekonomik yapı, etnik köken gibi bir dizi faktörün projeyi algılama ve tavır alma biçimlerini

etkileyeceği öngörülerek hareket edilmiş ve görüşmeciler bu kriterler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Görüşme yapılan on iki mülk sahibinden beş tanesi Tarlabası Bulvarı üzerinde ticari işletmeye sahiptir. Bu görüşmecilerden birisi Tarlabası'nda diğerleri başka semtlerde yaşamaktadır. Diğer görüşmeciler proje alanının aşağı kısımlarında yaşayan, çoğunluğu Kürt kökenli ve projedeki pay hakkı bulvar üzerindekiyle oranla daha küçük olan mülk sahipleridir. Bu yedi görüşmeciden ikisi proje alanında esnafılık yapmakta diğerleri ise yakın çevrede çalışmaktadır. Proje alanında kiracılık oranı çok yüksektir ve kiracıların genelinin zorunlu göç sonucu yakın zamanda bölgeye yerleşmiş Kürtlerden oluştuğu gözlenmektedir. Görüşme yapılan sekizi kadın on üç kiracı için bu durum geçerlidir. Ayrıca ticari işletmelerde kiracı olan biri Ermeni diğeri Karadenizli iki kişi ile görüşme yapılmıştır.

Projenin duyulmasından kısa bir süre sonra Tarlabası'ndaki mülk sahibi ve kiracıların bir örgütlenme girişimi söz konusu olmuştur. Bu girişim sonucunda da 16 Mart 2008'de 'Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Sosyal Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği'¹ adıyla bir dernek kurulmuştur. Tarlabası'ndaki projeye karşı yerel bir örgütlenme olarak ortaya çıkan derneğin faaliyetleri de araştırmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Dernek sözcüsü ve yöneticileri ile gerçekleştirilen mülakatların yanında, derneğin hazırladığı her türlü doküman, belge, afiş, bildiri vb. incelenmiş, yapılan basın açıklamaları takip edilmiştir. Projede önemli bir aktör pozisyonunda olan dernek, mücadelesi ve direnme biçimi ile bu sürecin yalnız sonucu değil aynı zamanda kurucu bir unsuru olarak değerlendirilmiştir. Projeye karşı açtığı dava ile sürece müdahil olan bir diğer taraf ise Mimarlar Odasıdır. 2008'in Mart ayında projenin yürütmesinin iptali için dava açan Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi'nden bir yetkili ile de mülakat gerçekleştirilmiş ve odanın projeye ilişkin yaptığı çalışmalar incelenmiştir.

Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinde ortaya çıkan bir diğer önemli aktör de uzlaştırma yöneticisidir. Özellikle mülk sahipleri ile belediye ve yatırımcı şirket arasındaki ilişkilerde kilit rol oynayan ve projenin sosyal planını hazırlayan uzlaştırma yöneticisi ile 27 Nisan 2009 tarihinde bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak projenin sahibi olarak gözüken Beyoğlu Belediyesinin projeden sorumlu başkan yardımcısı ile uzun uğraşlara rağmen bir görüşme gerçekleştirmek mümkün

¹ Bu derneğin 280'i mülk sahibi ve 150'si kiracı olmak üzere toplam 430 üyesi bulunmaktadır.

olmamıştır. Belediyenin proje ile ilgili yaklaşımı Belediye Başkanının konu ile ilgili açıklamalarından, proje ile ilgili panellere katılan belediye yetkililerinin konuşmalarından, projenin resmi web sitesinden derlenmiştir. Belediye ve yatırımcı şirket arasında proje çerçevesinde kurulan ilişki yasal mevzuat, ihale evrakları ve uygulama sırasında ortaya çıkan pratikler incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bir sonraki bölümde, çalışmanın teorik çerçevesi, “yönetimsellik” yaklaşımı tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde, kentte yaşanan dönüşümün neoliberal niteliği tartışılmış, yönetimsellik örüntüsü açığa çıkarılmıştır. Dördüncü bölümde, kentsel yenileme projesinin konusu olan Tarlabası’nın neoliberal müdahale bağlamında nasıl sorunsallaştırıldığı, müdahalenin nasıl mümkün kılındığı ve karmaşık müdahale pratiklerinin nasıl bir neoliberal yönetimsellik örüntüsü oluşturduğu tartışılmıştır. Sonuç bölümü, ele aldığımız müdahalenin neoliberal yönetimselliğe ilişkin az çok genelleştirilebilir kriterlerinden bazılarını, çalışmanın bulguları olarak vurgulamaktadır.

2. YÖNETİMSELLİK: KURAMSAL ÇERÇEVE

Foucault'nun beklenmedik erken ölümü, 1978 ve 1979'daki iki önemli ders dizisinin uzunca bir süre basılmamasına neden olur. Collège de France'de verdiği bu derslerin notlarını içeren *State, Territory, Population* adlı kitabın yayınlanması için Fransa'da 2004'e, ABD'de 2007'ye kadar beklemek gerekmiştir. Ancak bu derslerin çok kısa bir bölümü "Governmentality" başlığı altında doksanlı yılların başında yayımlanmış ve yönetimsellik kavramından yola çıkan bir dizi çalışmanın da temel referansını oluşturmuştur (Foucault, 1991). Devlet, sivil toplum ve politika kavramlarına ve aralarındaki "söylemsel çizgilere" eleştirel bir bakış geliştiren bu çalışmalar yönetim stratejilerini ve bunlara paralel olarak gelişen iktidar pratiklerini incelemeyi önermektedir (Can, 2007). Bugün yönetim zihniyeti çalışmaları (governmentality studies) olarak anılan bu literatürün neoliberal döneme ilişkin temel tartışmalarına değinmeden önce Foucault'nun bu literatüre esin veren çalışmasına ve kullandığı kavramlara açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Foucault'nun 1977'den sonraki çalışmaları iki konu üzerine yoğunlaşır. Birbirinden ayrı gözükse de bu iki araştırma alanını Foucault "devletin soy kütüğü" ve "öznenin soykütüğü" olarak kavramsallaştırmaktadır. "Öznenin kuruluşu" ve "kendilik teknolojileri"²ni konu edinen ikinci çalışma alanı Foucault'nun bir sonraki kitabı olan "Cinselliğin Tarihi"nin de temel meselesini oluşturur. Ancak bu iki çalışma alanının birbirine bağlayan "yönetim sorunsalı"dır. Çünkü Foucault "yönetim"i "kendilik teknolojileri" ve "tahakküm teknolojileri"³ arasındaki, "öznenin kuruluşu" ile "devletin oluşumu" arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanmaktadır (Lemke, 2002, 2). İşte 77 ve 78 dersleri iktidar ilişkileriyle özneleştirme (subjectification) süreci arasındaki bu bağlantı üzerine yani "yönetim sorunsalına" odaklanır. Foucault

² Foucault kendilik teknolojilerini "Bireylerin kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, hareket tarzları ve varoluş biçimleri üzerinde, kendi imkanları ya da başkalarının yardımıyla bir dizi operasyon yapmalarını ve böylece belirli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik, kusursuzluk ya da ölümsüzlük haline ulaşmak üzere kendilerini dönüştürmelerini sağlayan" modern yönetimin temel bir özeliği olarak tanımlıyordu (Foucault, 1999, 26).

³ Tahakküm teknolojileriyle de "bireylerin hareket tarzını belirleyen ve onları belirli sonlara ya da egemenliğe boyun eğdiren, özneyi nesneleştiren" süreçlerden bahsetmekteydi (Foucault, 1999, 26).

yönetimselliğin tarihi ile modern egemen devletle modern özerk bireyin birbirlerinin varlıklarını nasıl karşılıklı olarak belirlediğini göstermeye çalışır. Yönetim ve yönetimsellik kavramlarını, Antik Yunan'dan başlayarak modern neo-liberalizme uzanan bir süreci kucaklayan tarihsel yeniden yapılanma biçiminin analizi için bir kılavuz olarak kullanır (Lemke, 2001, 191). *Security, Territory, Population* başlıklı 1978 derslerinde yönetimselliğin Klasik Yunan ve Roma dönemindeki soy kütüğünün izlerini sürerken *The Birth of Bio-politics* başlıklı 1979 derslerinde de yönetimin neoliberal ve liberal biçimleri üzerine odaklanır (Lemke, 2001, 191-192).

2.1 Yönetim Zihniyeti Çalışmalarının Temel Kavramları

Buraya kadar, yönetim sorunsalının Foucault'nun çalışmalarında nasıl bir yere oturduğunu açıklamaya çalıştık. Ancak hem bu açıklamanın tamamlanabilmesi hem de “yönetimsellik” yaklaşımının açtığı imkanların tartışılabilmesi için “iktidar”, “yönetim”, “yönetimsellik” gibi bundan sonra da sıkça kullanacağımız kavramlara açıklık getirmek yerinde olacaktır.

2.1.1. Yönetim (Government)

Government sözcüğünün Türkçedeki karşılığı hükümet etme, yönetim veya idare olarak düşünülebilir. Foucault bu sözcüğü genel anlamıyla “davranışların yönetimi” (the conduct of conduct) olarak kullanmaktadır (Gordon, 1991, 2; Lemke, 2001, 191). Gordon (1991) bu kullanımı insanların davranışlarını şekillendirmeyi, yönlendirmeyi ya da etkilemeyi hedefleyen bir eylem biçimi olarak açıklarken Dean davranışların yönetimi tanımını biraz daha genişletir. Yönetim; birden çok otorite ve fail tarafından yürütülen, çeşitli teknikleri ve bilgi biçimlerini kullanan az çok hesaplanmış ve rasyonel bir etkinliktir, arzular, ilgiler ve inançlar üzerinden çalışarak davranışları belirli ancak değişebilen amaçlar için şekillendirmeye çabalar ve kısmen tahmin edilemez sonuçlar, etkiler yaratır (Dean, 1999, 11).

Foucault'nun, yönetim kavramını eski anlamına da oturan çok amaçlı bir bağlamda kullanması dikkat çekicidir. Yönetim sözcüğü bugün yalnızca politik bir anlama sahip olsa da, Foucault, on sekizinci yüzyıla kadar yönetim sorununun daha genel bir bağlama yerleştirilmiş olduğunu gösterir. Yönetim terimi yalnızca politik alanda değil aynı zamanda felsefi, dini, tıbbi ve pedagojik metinlerde de yer almakta, devlet veya idarenin kontrolünün yanı sıra, özdenetim, aile ve çocuklara kılavuzluk, ev

işlerinin idaresi, ruhun yönetimi vb problemleri de kapsamaktadır (Foucault, 1991, 87; Lemke, 2001, 191). Bu yaklaşım “politik olan”ın herhangi bir kurum ve alanla sınırlanmadan sosyal, kültürel, ekonomik, ahlaki, dini ailevi vb. her tür alan ve ilişki içinde işleyebilen “davranışların yönetimi” şeklinde kurumsallaştırılması anlamına gelmektedir (Can, 2007, 90).

Bir diğer önemli husus da “davranışların yönetimi” şeklindeki tanımın “kendini yönetmeyi” (self-government) de analize dahil etmesidir. Yani yönetim kavramı, yalnız başkaları üzerine otorite uygulamayı, devlet, nüfus gibi soyut birimlerin yönetimini değil bireyin kendi kendini yönetmesini de içermektedir (Dean, 1999, 12). Bireylerin seçimleri, arzuları, ihtiyaçları ve yaşam tarzları üzerinden davranışlarını şekillendirmeye çalışan tüm pratikler yönetimin konusudur ve analize dahildir. Bu yaklaşımın sağladığı avantaj yönetime, otoriteye, politikaya dair soruları, bedenlere, kimliklere ve bireye dair sorularla ilişkilendirmeye olanak sağlayan bir dil ve çerçeve sunmasıdır (Dean, 1999, 13). Lemke’nin (2002) bahsettiği kendilik teknolojileri ile tahakküm teknolojileri arasındaki rabıta davranışların yönetimi şeklinde tanımlanan yönetimdir.

2.1.2. Yönetimsellik (Governmentality)

Governmentality sözcüğü İngilizcede bulunmayan, Foucault’nun govern/yönetmek ve mentality /zihniyet kelimelerinin birleşiminden türettiği bir kavramdır. Bu kavramın Türkçeye bire bir çevirisi yönetim zihniyeti olabilir. Ancak kavram olarak kullanılması elverişli “yönetimsellik” sözcüğü de Türkçe yazında sıklıkla kullanılmaktadır. Governmentality kavramı, Foucault’nun bilginin biçimleri ve iktidar teknikleri üzerinde işleyen hipotezini örnekler. *Governing* ile *mentality* sözcüklerini anlamsal olarak birbirine bağlanması, iktidar teknolojileri üzerine, onların altını dolduran politik rasyonalite analizini yapmadan çalışmanın imkansız olduğunu göstermektedir (Lemke, 2001, 191). Yönetim ve onun hakkındaki düşünme biçimi arasındaki ilişkiye yaptığı vurgunun yanında yönetimsellik kavramı Foucault’nun çalışmalarında ikinci bir anlamda daha kullanılır. Daha doğrusu iktidar uygulama ve bu uygulama üzerine düşünme biçiminin belli bir tarihsel dönemde aldığı özgül formu anlatmak için de Foucault yönetimsellik kavramını tercih eder (Dean, 1999, 19; Foucault, 1991, 102-103). Batı Avrupa toplumlarında 18. yüzyılda ortaya çıkan yeni yönetimsellik biçimi iktidarın hedefinde nüfusun olması ile ayırt

edilir. Ayrıca bu iktidar formu ekonomi denen yeni bir gerçekliğin keşfi ile sıkı sıkıya bağlıdır, başka bir deyişle yeni yönetimselliğin temel bilgi biçimi politik ekonomidir (Dean, 1999, 19; Foucault, 1991, 102). Nüfusu hedef alması ve politik ekonomi rasyonalitesi çerçevesinde işlemesi yeni yönetimsellik hakkında bir fikir verse de Foucault'nun sınıflandırdığı iktidar türlerini açıklamadan ilerlemek mümkün değildir. Çünkü yönetimsellik bu iktidar formları arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Foucault üç farklı iktidar kavramsallaştırmasına gider. Bunlara sırasıyla egemenlik ya da hukuki iktidar, disiplin ve yönetimdir. Egemenlik hukuki temeli olan ve devredilebilen bir iktidar biçimidir. Hedefinde ise belli sınırlar içinde yaşayan devletin tebaası bulunur. Bu iktidar türü negatif ve yasakçıdır. Meşruiyetini de yasadan alır. Yasa koyar, ve ihlal eden kişiye cezayı tesis eder (Dean, 1999, 19-20; Yardımcı, 2009, 254). Disiplin ise iktidarın bireyler üzerine onların bedenleri, güç ve kapasiteleri üzerine uygulanan bir iktidar formudur ve hapisane, okul, fabrika gibi disiplin rejimlerinin yoğunlaştığı kurumlarla karakterize olur (Dean, 1999, 19-20). 17. yüzyılda geliştirilen gözetim, kontrol, ayırıştırma, mekansal olarak düzenleme, hesaplama, sınıflandırma ve akılcılaştırma teknikleri sayesinde bireysel bedenlerin belli normlara uyumlu hale getirilmesi disiplin paradigmasının temellerini oluşturmaktadır (Gambetti, 2008). Bu iktidar türü egemenliğin aksine öldürme değil yaşatma üzerine kuruludur. Kapitalizmin yoğun emek ihtiyacı bedenin üretim sürecine girmeden önce disipline edilmesini ve uysallaştırılmasını gerektirirken disipliner tekniklerle bireyin “norm” olarak konulanı içselleştirmesi ve kendi başına kaldığında dahi o normlara göre hareket etmesi hedeflenmektedir (Yardımcı, 2009, 254). Yönetim ise bedeni değil nüfusu hedef alan bir iktidar türüdür. Bireylere nüfusun birer üyesi olarak yaklaşılr, onların güç ve kapasiteleri nüfusun etkin bir şekilde kullanılması gereken kaynakları olarak görülür (Dean, 1999, 20). Doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi gibi değişkenler bu iktidar türünün ilgi alanına girer. “Toplumsal-ekonomik-demografik süreçlere ilişkin olasılıklar ve her bir olasılığın maliyeti hesaplanır. Ancak bu süreçlerin bilgisi doğrudan müdahale etmek için değil, farklı olasılıkların birbirini dengelemesine ‘izin vermek’ (laissez-faire) ve böylece olumsuz alternatifleri olumlularla aynı hizaya getirmek için kullanılır.” (Yardımcı, 2009, 254).

Yönetimsellik de işte bu üç iktidar türünün iç içe geçtiği yönetim ilkesini ya da yönetim paradigması ile hukuki ve disiplinci iktidar formları arasındaki ilişkilenebilir.

ima eder (Dean, 1999, 19; Yardımcı, 2009, 254). Ancak dikkatle vurgulanması gereken bu üç iktidar yapılanmasının farklı dönemlere ait, biri diğerinin yerini alan ve öncekini ortadan kaldıran iktidarlar olmadığıdır. Foucault da bu konunun altını çizer. Egemenlik toplumundan disiplin toplumuna oradan da yönetim toplumuna geçiş söz konusu değildir. Egemenlik, disiplin ve yönetim aralarında girift ilişkiler olan bir üçgen oluşturur ve işte bu üçgenin hedefi nüfus temel mekanizması da güvenlik aygıtlarıdır (Foucault, 2007, 143). Bu anlamda yapılacak dönemselleştirme bu üç iktidar türü arasındaki bağıntının değişmesi ve iktidar türlerinden birinin baskın hale gelmesi olarak düşünülürse anlamlıdır (Gambetti, 2008). Özetleyecek olursak yönetimsellik bu üç iktidar türünün farklı tarihsel momentlerdeki farklı eklemlenmelerinin adıdır. Hedefinde devletin kaynaklarının, özellikle de insan kaynaklarının daha verimli kullanılması ve vatandaşların hayatının bütün süreçleri ile düzenlemesi vardır (Yardımcı, 2009, 243). Yönetimsellik kavramı nüfusların refahını, sağlığını ve mutluluğunu bilme ve yönetmeye dair her girişimde vücut bulan düşünme ve davranma biçimlerine dikkat çeker (Rose, Miller, 1992, 174). Yönetimsellik hukuki ve disiplinci iktidar türlerini ortadan kalkması değil bu bilme, yönetme, düşünme ve davranma biçimlerinin gerektirdiği şekilde düzenlenmesidir.

2.1.3. Politik Rasyonalite ve Yönetim Programları

Daha önce iktidar teknolojilerinin onları destekleyen *politik rasyonaliteler* incelenmeden kavranamayacağından söz ettik. Dean (1999, 211) politik rasyonaliteyi devletin veya diğer organizasyonların yönetim güçlerinin devamlılığını, etkileyciliğini, yeniden dağılımını, tahsisini amaçlayan her türlü politik eylemin hesaplanma biçimi olarak tanımlar. Politik rasyonalite, gerçekliği (yöneten gerçekliği) basitçe yeniden ifade edecek/temsil edecek saf ve tarafsız bilgi değildir; yönetimin bir parçasıdır, iktidar uygulamanın rasyonel kılındığı söylemsel alanı kurmaya yardım eder (Lemke, 2002, 7; Lemke, 2001, 191). Yönetim iş başındaki iktidarın akılcılaştırıldığı söylemsel bir alana ihtiyaç duyar. Bu alanın kurulmasında politik rasyonalitenin rolü onu yönetim probleminden ayrı düşünmeyi imkansız hale getirir. Politik rasyonalite kavramların betimlendiği, nesnelerin ve sınırların spesifikleştirildiği, tartışmaların ve meşrulaştırmaların hazırlandığı çerçeveyi sunar (Lemke, 2001, 191). Politik rasyonaliteler ayrı bir dille artiküle edilir. Politik söylemi oluşturan dil retorikten fazlasıdır. Bu dil gerçeği düşünülebilir kılar (Rose, Miller, 1992, 177).

Politik rasyonalite ile yönetim programları (programmes of government) arasındaki ilişkiye açıklık getirmek politik rasyonalitenin yönetimin devamlılığını sağlamadaki rolünü daha anlaşılır kılabilir. Rose ve Miller (1992, 182) yönetimi bir sorunsallaştırma faaliyeti olarak tanımlar. Yönetim, hedef göstereceği bir sorun seçer ve bu sorunu çözmek için belli stratejiler önerir. Bu ayrıca müdahalenin (intervention) özel biçimlerini yapılandırır (Lemke, 2001, 191). İşte yönetim programları da sorunun çözümü için önerilen stratejiler ve müdahalenin özel biçimleridir. Bu programlar ideal olarak kurulanla gerçekliğin karşılaştırılmasından çıkar. Gerçekliğin temsil edilebildiği, incelenip düzenlenebildiği ideal bir şemanın kurulması ve meşrulaştırılmasında politik rasyonalite devreye girer (Rose, 1996, 42). Programlar ve politik rasyonaliteler arasında türev ya da belirleme değil, tercüme ilişkisi bulunur. Sorunsallaştırılan alanın bilgisi de gene yönetimin politik rasyonalitesine gömülüdür. Bu bilginin pratiğe tercümesi yönetim programlarında somutlanır.

2.1.4. İktidar İlişkileri

Yönetimsellik konusunu tamamlamadan önce Foucault'nun iktidar ilişkilerine dair tespitlerinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü tahakküm ve iktidar ilişkileri arasındaki farka vurgu yapan Foucault (2007) bu iki alanı birbirine bağlayan şeyin yönetim teknolojileri olduğunu belirtir. Bunu biraz daha açabilmek için biraz geriden Foucault'nun iktidar ile neyi kastettiğinden başlayabiliriz.

Öncelikle “iktidar” merkezi bir elde toplanan ve bu noktadan topluma doğru yayılan, bireyler üzerinde uygulanan ve onları yalnızca baskılayan bir güç değildir. İktidar her şeyi denetleyen ve özgürlüğe hiçbir şekilde yer bırakmayan bir tahakküm sisteminden farklıdır. Tüm ilişkiler hem iktidarı hem de bu iktidara karşı direnişi bünyesinde barındırır. Bu anlamda iktidar ilişkiseldir ve farklı biçimlerde de olsa herkes üzerinde etkilidir (Foucault, 2005'ten aktaran Yardımcı, 2009). Bu yüzden de Foucault kendi başına iktidardan değil iktidar ilişkilerinden konuşmayı daha isabetli bulur ve üç çeşit iktidar ilişkisi tanımlar: *stratejik oyunlar*, *yönetim* ve *tahakküm*.

Stratejik oyunlar özgür birimler arasındaki açık, stratejik ve ters çevrilebilir bir takım ilişkilerdir (Dean, 1999, 46). İlişkinin tarafları birbirlerinin mümkün eylem kümesini oluşturmaya ve davranışlarını belirlemeye çalışır. Ama bu durum ne iktidarın karşı tarafın çıkarlarına karşı uygulandığı ne de başkaların davranışını belirlemenin

kendisinin kötü olduğu anlamına gelir. Bu tür iktidar ilişkileri illa özgürlüğü kısıtlayıcı olmaz, özneyi özgür karar almaya zorlayarak güçlenmesini ya da sorumlulaşmasını sağlar. Zaten stratejik oyunun tahakküme dönüşmemesi için tarafların özgür olmaları gerekir. Bu iktidar ilişkileri hareketlidir, yani değışikliğe uğrayabilir ve mutlaka direniş imkanı barındırır (Foucault, 1984; Lemke, 2002, 5).

Yönetim iktidarın az çok sistematize olmuş, düzenlenmiş biçimidir. Foucault bu iktidar türüne yönetim teknolojisi/tekniki de der (Foucault, 1984'den aktaran Lemke, 2002). Yönetim spontan bir şekilde uygulanmaz, eylemin nihai amacını ve bu amaca ulaşmak için kullanılacak araçları tanımlayan bir rasyonaliteyi takip eder. Bireylerin, grupların ve nüfusun eylemlerinin otoriter kriterlere uygun düzenlenmesi için uygun teknik araçlar belirlenir ve hukuki, profesyonel, finansal, yönetsel güçler girift bir birliktelik oluşturur (Rose, Miller, 1992, 183). Önceden bahsettiğimiz egemenlik ve disiplin de karşıt iktidar formları olarak değil, farklı yönetim teknolojileri olarak yorumlanır (Lemke, 2002, 5). Yönetim teknolojileri özgürlükle tahakküm rıza ile baskı arasında bir yeredir. Stratejik oyunları düzenleyip, sabitleyerek tahakküm durumu yaratabileceği gibi tahakkümün devamlılığının sağlanmasında da rol oynayabilir (Dean, 1999, 46; Lemke, 2002, 5).

Tahakküm de bir çeşit iktidar ilişkisidir ancak sabit, hiyerarşik ve değıştirilmesi güç olmakla ayırt edilir. Foucault iktidar ilişkisinden söz ettiğinde stratejik oyunları kasteder ve potansiyel özgürlüğün olmadığı yerde tahakküm durumunun olacağının altını çizer. Tahakküm durumu asimetrik bir güç ilişkisini anlatır, madun olan taraf tam anlamıyla özgür olmadığı için hareket alanı çok kısıtlıdır (Lemke, 2002, 6). Bir iktidar ilişkisinin tahakküme dönüşmesi, tahakkümün yerleşmesi ve sürekliliğinin sağlanması yönetim teknolojilerinin sonucudur.

2.2. Neoliberalizm Analizinde Yönetimsellik Yaklaşımının Açtığı İmkanlar

Yönetimsellik yaklaşımının sunduğu çerçeve neoliberalizmi kavrayışımızı ve eleştirimizi nasıl zenginleştirebilir? Bu bölümde neoliberal sürecin analizinde yönetimsellik yaklaşımının sunduğu imkanlardan bahsedeceğiz.

2.2.1. Neoliberal Rasyonalite

Neoliberalizme sıkça yöneltlen eleştirilerden biri de ideolojik bir karaktere sahip olması toplumun ve ekonominin manipülatif, yanlış bilgisini taşımasıdır. Örneğin

neoliberal ideoloji tıpkı liberal öncülleri gibi piyasanın insanlık tarihinin başlangıcından beri toplumun “doğal” hali olduğunu iddia eder. Halbuki piyasa toplumları 19. yüzyıldan itibaren modern devletle özdeşleşen bir iktidar ilişkileri ortamında gelişmiştir. Bu anlamda belli bir tarihselliğe sahiptir ve modern devlet ortamlarında gelişen siyaset türünden ayrılamaz (İslamoğlu, 2002, 20). Devlet müdahalesinin piyasanın “doğal” ve “evrensel” yasalarını bozucu olarak nitelendirilmesi de tarihsel gerçeklikle örtüşmemektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinde piyasa her zaman müdahale edilmek zorunda olunan bir alandır. “‘Kendiliğinden’ işleyeceği öngörülen piyasaların hakim olduğu ekonomilerde tarihsel olarak piyasa mekanizmasının ancak devletin muazzam müdahaleleriyle işlemesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.”(Arın, 1997 den aktaran Topal, 2002: 69). Brenner ve Theodore (2002) ideoloji ve pratik arasındaki bu farklılaşmanın tesadüfi olmadığını aksine neoliberal projeyi karakterize eden bir özellik olduğunu belirtir.

Yönetimsellik yaklaşımı ise neoliberal rasyonalitenin⁴ toplumun doğru temsili olup olmadığını değil, bu rasyonalitenin yeni bilgi biçimleri üreterek, müdahale edilip yönetilecek yeni alanlara uygun kavramlar üreterek nasıl “hakikat politikası” olarak çalıştığını önemser. Pratik ve rasyonalitenin örtüşüp örtüşmediği değil, hangi çeşit rasyonalitelerin kullanıldığı önemlidir (Lemke, 2002, 7). Neoliberal rasyonalite iktidar uygulamanın meşrulaştırıldığı söylemsel alanı kurmaya yardım ettiğinden yönetimin etkinliğine dahildir. Rose ve Miller (1992) yönetimin doğası gereği aksayan bir etkinlik olduğunu belirtir. Bu aksama yönetim programlarının kendi aralarında rekabet etmesinden, bir programın önerdiği çözümün diğeri için sorunsal alan oluşturmasından kaynaklanır. Ayrıca yönetim teknikleri beklenmeyen problemler yaratarak, bir amaç için oluşturulup başka yönetimsel roller edinerek beklenmeyen sonuçlar doğurur. Bu durum yönetim programlarının kendi rasyonelleri dışında çalışmasına neden olur. Bu tespitten hareketle Brenner ve Theodore (2002)’un neoliberal projenin karakteristiği olarak koyduğu bu ideoloji-pratik farklılaşmasının çeşitli programlar ve tekniklerle işleyen her türlü yönetimin özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Neoliberal dönemde egemen olan yönetim pratikleri de bundan bağımsız değildir.

⁴ Yönetimsellik çalışmalarında ideoloji kavramının yerini rasyonalite kavramının aldığı söylenebilir (Can, 2007)

Neoliberal pratiklerin kendi rasyonelleri ile çelişmesi de aksayan yönetim etkinliğinin bir görünümüdür. Neoliberal yönetimsellik de bir programlar dünyası oluşturur ama dünyanın kendisi programlanamaz (Rose, Miller, 1992,190-191).

Bu bakış açısı bize neoliberalizmi teorik önermelerinin yanlış olduğu ya da bu önermelerin pratikleri ile uyuşmadığı gerekçesiyle eleştirmenin yeterli olmadığını gösterir. Neoliberal söylemler asla gerekleşemeyecek oldukları için değil, neoliberal pratikler ancak bu söylemlerle mümkün oldukları için eleştirilmelidir. Bu uyumsuzluktan neoliberalizme dair içsel bir kriz tespiti yapmak da isabetsiz olacaktır. Neoliberal pratiklerin kendi rasyonelleri ile çelişmesi, sosyal kınımlara ya da tutarsız politik programlara yaslanması onların zorunlu olarak krizde ya da istikrarsız olduğunu göstermez (Lemke, 2002, 10). Bu çelişkileri arızı durumlar olarak değil, bir yönetim mantığının işleyişine içkin prensipler olarak kabul edersek, yönetim etkinliğinin sürdürülmesi için kullanılan rasyonalitelerin nasıl çalıştıkları daha önemli hale gelir. Neoliberal rasyonalitenin müdahale edilip yönetilecek alanlara ilişkin ürettiği kavramların ve yeni bilgi biçimlerinin incelenmesi neoliberalizme dair tutarsızlık tespitinden daha derinlikli analizlere imkan verir.

2.2.2. Neoliberal Yönetim, Egemenlik, Disiplin

Neoliberal iktidar da öncelikle bir yönlendirme, kendini yönetme formlarının ve öznenin mümkün eylemler kümesinin neoliberal rasyonalite ile uyumlu bir şekilde yapılandırılmasıdır. Neoliberal rasyonalite başkalarını yönetirken olduğu gibi kendini yönetirken de verimlilik, etkinlik ve rekabet ilkelerini harekete geçirir. Girişimci birey ön plana çıkar ve onun seçtiği hayat stratejilerinin neoliberalizmin ön ayak olduğu ekonomik ve toplumsal süreçleri tehdit etmemesi gerekir. Bireylerin kendi kendini yönetmesini etkinlik, rekabet ve verimlilik ilkelerine göre gerçekleştirmeyi başarabilecek; “farklı glerin (yasal, mimari, profesyonel, yönetimsel, finansal, yargısal), tekniklerin (rakamlar ve işaretler sistemi, denetleme, değerlendirme) ve araçların (araştırmalar ve gerçekler, eğitim sistemleri, inşa formları)” bir araya getirilebilmesi gerekir (Rose, Miller, 1992, 183). Neoliberal yönetimsellik girişimci bireyin hayat stratejilerini yönlendirmek için gerekli olan bu mekanizmaların harekete geçirilmesidir.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi yönetimsellik egemenlik, disiplin ve yönetim tekniklerinin i içe geçtiği bir yönetim ilkesidir. Neoliberal dönemde baskın olan

yönetim ilkesi de egemenlik ve disiplin tekniklerini dışarıda bırakmaz (Dean, 1999; Yardımcı, 2009). Neoliberal yönetim biçimleri de hem bireyleri yönlendirip, kontrol eden dolaylı tekniklerle hem de özel devlet aygıtları ile doğrudan müdahalelerle işler (Lemke, 2001, 2002). Neoliberal iktidarın yönetimsellik çerçevesinde açıklanması bizi konsensüs- şiddet ikileminden kurtarır, otoriteriyen politik iktidar uygulamalarını da yeni yönetim mantığının bir parçası olarak anlamlandırmamızı sağlar. Örneğin “...iktidarı toplumsallık üzerinde hakim kılmayı hedefleyen ve yasaklarla, dehşetengiz cezalarla iş gören” egemenlik paradigması (Gambetti, 2008) her an yeniden ortaya çıkabilir ve bu ihtimal neoliberal yönetimselliğin işlemlerini sağlar. Yardımcı’nın (2009) da belirttiği gibi özellikle sisteme muhalif toplumsal hareketlere karşı temel hak ve özgürlükleri dahi askıya alan polisiye uygulamalar buna iyi bir örnek oluşturur. Yönetimsellik bu çıplak iktidarı, zor ve şiddeti açıklayan, meşrulaştıran, ne zaman ve ne şekilde uygulanacağını belirleyen çerçeveyi verir. Neoliberal dönemde fabrika, okul, hastane, hapisane gibi “kapatma” mekanlarında disiplinci iktidar uygulamaları da sürer. Ancak bedenleri sağlıklı ve itaatkar bir şekilde üretim sürecine dahil etmenin yolları da çeşitlenmiştir. Egemenlik ve disiplin neoliberalizmin “özgürlük aracılığıyla yönetim” paradigmasının karşıtı değil tamamlayıcısı olarak düşünülebilir. Ancak bu iktidar türlerinin nasıl, ne şekilde uygulanacağı neoliberal yönetim mantığı çerçevesinde belirlenecektir. Nüfusun yaşam süreçlerinin neoliberal rasyonaliteye uygun olarak düzenlenmesi yönetim ilkesinin ön planda olduğu ancak egemenlik ve disiplinin de bu ilke uyarınca harekete geçirildiği bir yönetim şeması yaratmaktadır.

2.2.3. Neoliberalizm: Politik Bir Proje

Yönetimsellik perspektifi bize neoliberalizmi ideolojik bir retorik ya da politik-ekonomik bir gerçeklik olarak değil, zaten var olduğunu iddia ettiği sosyal geçekliği yaratmaya uğraşan *politik* bir proje olarak tarif etme imkanı verir (Lemke, 2001). Bourdieu (1998) de neoliberalizmden “Saf pazar mantığının yoluna çıkabilecek tüm kolektif yapıları ortadan kaldırmaya yönelik bir program” olarak bahseder ki bu politik bir projedir çünkü yönetimsellik yaklaşımı bize “politik olan”ın ne olduğu konusunda yeni bir perspektif sunar. Yönetim yalnız belli kurum ve alanlarda değil sosyal, kültürel, ekonomik, ahlaki, dini, ailevi vb. her tür alan ve ilişki içinde işleyebilen “davranışların yönetimi” şeklinde düşünüldüğünde politikanın alanı radikal bir şekilde yeniden tanımlanmış ve genişlemiş olur.

1980lerden itibaren neoliberalizm sadece iktisadi gelişme dinamikleri açısından değil, politik program ve toplumsal örgütlenme tarzı olarak da hegemonik hale gelir. Refah devleti sisteminin müdahaleci ve paylaşımcı pratiklerinden radikal bir kopuşun ifadesi olur (İnsel, 2005, 7). Ancak neoliberal döneme ilişkin analizlerde başlangıç noktası kabul edilen refah devletinin çöküşü politik müdahalenin bittiği anlamına gelmez. Neoliberalizm önceden devlet bürokrasisi altında işleyen farklı yönetim işlevlerini cemaat ilişkilerine, ticari girişimlere, hayırsever derneklere ya da insan topluluklarına dağıtır; hükümet, uzmanlar ve bireyler ekseninde yeni projeler ve yönetim stratejileri geliştirir (Can, 2007; Ilcan, Başok, 2004, 130, Rose, 1996). Lemke (2002) de aynı süreci devlet egemenliğinin ve planlama kapasitelerinin azalması değil, formel yönetim tekniklerinin enformel yönetim teknikleri ile yer değiştirmesi olarak değerlendirir. Bu yüzden her ne kadar neoliberalizm kendisini siyasi yönetimin bir eleştirisi üzerine kursa da, gerçekliğin otoriteler tarafından programlanabilir olduğu varsayımından ve dolayısıyla “yönetme istenci”nden vazgeçmediği söylenebilir (Rose, 1996’dan aktaran Can, 2007, 57). Neoliberal yönetimsellik tartışması devletin geri çekilmesi olarak adlandırılan şeyin aslında yönetimin sürdürülmesi olduğunu neoliberalizmin politikanın sonu değil dönüşümü olduğunu gösterir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yönetimsellik yaklaşımı ile neoliberalizmi ekonominin politikaya yayılması olarak okuyan ve devlet-piyasa ayrımını verili kabul eden yaklaşımı düzeltmek mümkündür. Böylece politikanın geri çekilmesi, ya da piyasa egemenliği tespitiyle kendimizi sınırlamadan, “politikanın sonu” olarak adlandırılan politik programı çözmeye çalışabiliriz (Lemke, 2002).

Neoliberalizasyon; yönetim, kendini yöneten ve yönetme alanı arasında yeni ilişkiler önerir (Ong, 2007, 4). Sürece bu şekilde baktığımızda yönetim sahnesinde yeni aktörlerin belirdiğini rahatlıkla fark edebiliriz. Örneğin devletin pek çok farklı işlevini üstlenen sivil toplum kuruluşları, onların “güçlendirme” adı altında yaptıkları projeler ve bu projeler çerçevesinde ortaya çıkan yeni uzmanlar ve uzmanlık alanları (Can, 2007) yönetsel ilişkilerin yeni aktörleri hakkında epey fikir verir. Yeni aktörler aynı zamanda yeni tarz ilişkiler de demektir. Devlet, sivil toplum aktörleri, uzmanlar ve bireyler arasında yeni tür ilişkiler kurulması, politik iktidarın uygulanmasında değişen ittifaklar ve çatışmalar yaşanması anlamına da gelir. Örneğin daha önceden ulus devletle tanımlanan bazı pratikler, ulus üstü ve yerel düzeyler arasında yeniden paylaşılabilir, bu düzeyler arasında kimi çatışmalar ya da

değişken ittifaklar kurulabilir. Yönetimsellik perspektifi ile hem yönetim sahnesinin yeni aktörlerini analize dahil etmek hem de politik iktidarın bahsedilen hareketli mekanizmalarını incelemek ve analizin dinamik bir formunu geliştirmek mümkündür (Rose, Miller, 1992, 174).

Vurgulanması gereken bir diğer nokta da yönetimsellik kavramının mikro ve makro politik düzeyler arasındaki içsel bağlantıları ortaya çıkarma kapasitesidir (Lemke, 2002, 13-14). Neoliberalizmi anlatan makro ölçekli dönüşümler (ulusal pazarların entegrasyonu, yoğunlaşan rekabet, refah uygulamalarının geri çekilmesi, hizmet alanlarında şirketleşme vb.) kişisel ilişkilerini maliyet- fayda hesabına göre kurması, her daim formda olması, diyet yapması, bedenini ve benliğini verimli kullanması ve hayatın her alanında girişimci olması ile ayırt edilen yeni bir öznellikte beraber düşünülmelidir. Neoliberalizm bireysel bedenler kadar kamu idareleri, yerel yönetimler, üniversiteler gibi kolektif bedenlerin de fit, esnek ve özerk olmaya çabalamasıdır (Lemke, 2002, 13-14). Bir yönetim mantığı olarak neoliberalizmi düşündüğümüzde bu bağlantıları ortaya çıkarmak, bu yeni iktidar türünün bedenleri, nüfusları, kentleri, ekonomileri nasıl düzenlemeye çalıştığını açıklamak mümkün olur.

Devlet-sivil toplum, kamusal-özel, hükümet-piyasa, baskı-rıza vs. şeklinde karşıt ikilikler liberal kapitalist toplumların kuruluşunda, dengelenmesinde ve politik iktidarın organizasyonunda kritik rol oynar. Örneğin ekonomi-siyaset ayrımının derinleştirilmesi toplumsal hayatın birçok veçhesini siyasal hesap verilebilirlik ve denetim alanının dışına çıkarır (Bekmen, Benlisoy, 2008). Ekonomi-siyaset, devlet-toplum gibi karşıtlıklar üzerinden ekonomik alanın ve toplumun, siyaset ve devlet karşısında güçlendirilmesi gereken alanlar olarak tanımlandığı bir “demokrasi” söylemi egemen hale gelir (Topal, 2002, 67). Devletle toplum, politika ile ekonomi arasındaki ayrımlar sınır olarak değil, belli neoliberal yönetim teknolojilerinin parçası/sonucu olarak çalışırlar (Lemke, 2002, 10-11). Ancak bu karşıtlıklar üzerinden geliştirilen analizler şimdinin yönetim sorunsallarını incelemek için entelektüel araçlar sunmazlar ve neoliberal toplumlarda iktidarın nasıl çalıştığını açıklamaktan uzaktırlar. Yönetimsellik bu ikilikler arasında köprü kurarak, bilgi biçimleri, iktidar stratejileri ve kendilik teknolojilerini bağlantılandırarak sosyal ve politik dönüşümü daha iyi anlamamızı sağlar.

Politik iktidarın uygulanmasına dair farklı düşünme biçimleri geliştirmemizi ve güncel yönetim formlarını çözmemizi kolaylaştırır (Rose, Miller,1992; Lemke, 2002, 6-7).

2.3. Neoliberal Dönüşüm ve Yönetimsellik

2.3.1. Neoliberal Dönüşüm: Arka Plan

Neoliberalizm, 1950lerde daha çok soyut bir doktrin, entelektüel ve düşünsel bir proje olarak ortaya çıkmıştır. İktisat disiplininde dar bir çevrenin serbest piyasa fikrinin yeniden canlanması ve teorik zemininin yeniden kurulması yönündeki girişimleri ile etkisi akademik alanla sınırlı tartışmalarda görünür olmuştur. Hayek ve Friedman gibi isimlerin kuruculuğunu üstlendiği fikir kulüplerinde olgunlaşmıştır.

1980’lerde İngiltere’de Thatcher’ın ABD’de Reagan’ın iktidara gelmesi neoliberal söylemlerin siyasi iktidarla buluşması, siyasi ve ekonomik bir yeniden yapılanma programı olarak tüm dünyada yaygınlaşmasının miladı olmuştur. Ancak Hayek ve Friedman’ın görüşleri daha erken bir tarihte Pinochet diktatörlüğündeki Şili’de neoliberal bir proje olarak pratikle sınanmıştır.⁵

Neoliberal dönüşümün ekonomik örgütlenmesi refah devletinin fordist/keynesyen ekonomik modelinin pratik bir eleştirisi olarak ortaya çıkar. Bu ekonomik modele ve yaşadığı krize kısaca değinmek neoliberal yeniden yapılanmanın dinamikleri hakkında fikir verici olacaktır. Sosyal refah devleti ve ulusal kalkınmacılık programında emek sermaye ilişkilerini karakterize eden devlet, sermaye ve emek arasındaki korporatist uzlaşmadır. Toplam talebin artırılmasında ve yönetiminde devletlerin refah programları aracılığı ile aktif müdahalesi söz konusudur. Ulusal devletler eşitsiz mekansal gelişimi düzenlemek üzere bölgesel politikaları yürürlüğe koyar ve sosyo-mekansal kutuplaşmanın yumuşatılması için sanayinin yayılmasını teşvik ederler (Brenner, Theodore, 2002, 358). Ancak 1970lere gelindiğinde ulusal ve uluslararası pazarlar doyma noktasına ulaşmıştır. Çevre ülkelerin ucuz emek ve ithal ikameci politikalar ile bazı sektörlerde gelişmesi küresel pazarlardaki rekabeti daha

⁵ Başlangıç noktası ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher’a atfedilen neoliberal uygulamalar ve rıza üretimi konusunda bkz. Harvey, David 2005. **A Brief History of Neoliberalism**. New York : Oxford University Press. Harvey, ABD ve İngiltere deneyimlerini, neoliberal uygulamaların başlangıcı olarak değil, politik yetkinliğin artırılması bağlamında ele alır (s. 62-63). Şili için bkz. Calderon, Hugo, Jaime Ensignia, Eugenio Rivera. 1982. **Friedman Modeli Kısacasında Şili**. İstanbul: Belge Yayınları.

da artırmış, ücret artışı ile sağlanan üretkenliğin de sınırlarına ulaşılmıştır. Tüm bunlara artan petrol fiyatları da eşlik edince fordist birikim rejimi krize sürüklenmiştir. 1980lere kadar kriz fordist birikim ve büyümenin tekrar canlandırılması için geleneksel fordist metodlara başvurularak aşılmaya çalışılmış ancak kitlesel işsizlik ve yüksek enflasyonun önüne geçilememiştir.

Bu ekonomik modelin yaşadığı tıkanma devletin aşırı sorumluk yüklendiği planlı ekonominin verimsizliği ve keynesyen talep yönetiminin açmazları olarak tespit edilir. Ve neoliberal proje bu krizin çözümünü sermaye hareketinin önündeki tüm engellerin kaldırılmasında, üretim sisteminin ve emek örgütlenmesinin esnekleştirilmesinde bulur. Böylece ulusal sınırlarla bölünmüş pazarların yerini küresel sermayenin içinde özgürce hareket ettiği küresel pazara dayanan “küresel piyasa toplumunun” temelleri atılmış olur. Bu durum ekonomik faaliyetlerin düzenleyicisi olarak piyasanın planlamayla yer değiştirmesi anlamına gelir. Harvey’e (2007) göre neoliberal proje bir çeşit mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikimini sürdürme yöntemi ve bir “yaratıcı yıkım” sürecidir. Neoliberalizasyon süreci bir taraftan mevcut kurumsal düzenleme ve politik uzlaşmaları piyasa temelli reform girişimleri ile yıkarken, bir taraftan da piyasa odaklı ekonomik büyüme ve metalaşmanın çerçevesini ve alt yapısını yaratır. Burada bahsedilen yıkım ve yaratım momentleri lineer bir zamansallığı değil pratik olarak birbirine bağlantılı süreçleri anlatır. Yaratıcı yıkım tutarlı ve sınırları belli bir düzenleme sisteminden bir diğerine geçiş olarak değil, eşitsiz, çok ölçekli, çok yönlü ve ucu açık bir yeniden yapılanma süreci olarak anlaşılmalıdır. Ve bu süreç ciddi yönetim aksaklıklarını, içsel çelişkileri ve kriz eğilimlerini barındırır (Brenner, Theodore, 2002, 366).

Ekonomik yeniden yapılanma sürecinin yükseldiği zeminlerin başında sermayenin dolaşım sürecinin serbestleşmesi olgusu yer alır (Doğan, 2002, 16). Sermayenin hareket yeteneğini artırmasının iç içe geçmiş iki boyutu vardır: Ticaretin serbestleşmesi ve finansal serbestlik. Merkez ülkelerde büyüme oranlarının azalması, aşırı sermaye birikimi ve kar oranlarının düşmesi ile ortaya çıkan krizin etkilerini hafifletmek için ihracatın artırılmasına yönelik politikalar gündeme gelir. Bu politikalarla hedeflenen sermaye hareketinin önündeki engellerin kaldırılması ve sermayenin küresel çapta serbestliğidir. Çok uluslu şirketlerin küresel pazarlara açılma hedefi çevre ve yarı çevre ülkelerde kalkınmacı modelden ve korumacı politikalardan vazgeçilmesini öngörür. Bu yönlendirme küresel ekonomik ve politik

mekanizmalar tarafından karar haline getirilir ve zamana yayılarak uygulanır. Neoliberal projenin ana ilkeleri Washington Konsensüsü olarak bilinen ekonomi ve politika paketi ile somutlanır. Egemen devletlerin oluşturduğu G7 grubu tarafından tespit edilen ve IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi ulusötesi kuruluşlar tarafından özellikle Latin Amerika ülkelerine istikrarlı kalkınma reçetesi olarak dayatılan bu paket, neoliberalizmin politik, ekonomik programı olarak kabul edilebilir. Bu programın temel unsurları; vergi yükünün azaltılması, faizlerin piyasada belirlenmesi, sermaye hareketlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması, gümrük duvarlarının kaldırılmasıyla yaratılacak serbest ticaret rejimi, özelleştirme, rekabeti engelleyen önlemlerin tasfiyesi ve mülkiyet haklarının eksiksiz savunulması olarak özetlenebilir (İnsel, 2005, 12-13).

Neoliberal proje çerçevesinde ulus devlet sınırları ile bölünen piyasaların küresel düzlemde bütünleşmesini sağlayacak yeni kurumlar ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Bir yandan çok uluslu ve uluslararası dev şirketler ile finans kuruluşlarının çıkarlarını gözetken IMF, DB, DTÖ, G7 gibi uluslararası örgütler kurulurken öte yandan dünya ekonomisinin belli güç odaklarının elinde merkezileşmesini sağlayan AB- NAFTA gibi bölgesel bloklar ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşların uluslararası işbölümüne, küresel üretim süreçlerine ve emek pazarına dönük düzenlemeleri, merkez ile çevre ülkeleri arasındaki bağımlılık ilişkisini artırırken, aynı zamanda emek ile sermaye arasındaki güç ilişkilerini çok uluslu dev şirketler lehine yeniden belirlemiştir (Öngen, 2003).

Sermayenin karlılık krizini aşmak için yöneldiği bir diğer alan da finansal yatırımlardır. Çok uluslu şirketler tarafından yönlendirilen yatırım fonları ve sermaye bankacılık ve kredi sistemine aktarılacak spekülasyon para hareketleri şeklinde dünyanın getirisi yüksek ve riski düşük alanlarına yöneltilmiştir (Altıok, 2005:157). Finansal serbestlik, küresel sermayenin üretimden kopuk sanal bir piyasada bir gecede muazzam karlar elde etmesi mümkün hale getirmiştir. Ayrıca merkezden çevreye aktarılan krediler ve borçlar yoluyla küresel üretime dönük talep canlı tutulmaya çalışılmıştır. Ancak serbestleştirilmiş finans dünyasının spekülasyon etkinlikleriyle reel ekonominin gerçeklerinden kopması 1980lerden sonra yaşanan ekonomik krizlerin tetikleyicisi olmuştur. Finansal sermayenin kısa dönemli, spekülasyon nitelikli kararları sanayileşme hedeflerinin önüne geçerken, reel sektörde kullanılan her 1 dolara karşılık, dünya finans piyasalarında 25-30 dolarlık bir işlem

hacmi gerçekleştirilmektedir (Yeldan, 2008). Bu sanal ekonomi küresel kapitalizmin krizlerine davetiye çıkarmaktadır.

Sermayenin karlılığını artırmak konusundaki arayışlarının bir biçimi de “esnekleştirme” olgusunda ifadesini bulur. Fordist üretim sistemi ve onun olanak tanıdığı korumacı, emekten yana oluşumlar ve yasalar- sendikalar ve iş güvenliği yasaları gibi- bir süre sonra sermayenin karlarının azalmasının bir sebebi olarak görülmeye başlar. Bu durum sermaye çevreleri tarafından “tıkanma” olarak saptanır. Ticari ve finansal serbestlik, sermayenin mekanda hızlı ve rahat hareket edebilmesi için bu yapıların tasfiye edilmesini “doğal” bir gereklilik sunar. Bu yeni bir iş ve üretim mantığıdır. Fordizmin esnetilmesi beraberinde işçi sınıfı örgütlenmelerinin ve kazanımlarının geriletilmesini getirir. Neoliberal yeniden yapılanmanın getirdiği, üretim süreçlerinde, emeğin örgütlenmesinde ve piyasa koşullarında esneklik olarak tanımlanabilecek esnek üretim sistemi neoliberalizmin iş örgütlenmesi haline gelir (Doğan, 2002).

Telekomünikasyon ve ulaşım alanlarında yaşanan teknolojik gelişmeler esnekleştirmeye olanak sağlarken aynı zamanda bu sürecin gerekçesini oluşturur. Mal ve insan taşımacılığının maliyetinin düşmesi ile sermaye dolaşım alanını genişletirken, piyasa işlemlerinin yoğunluğu zaman ve mekanda yükselmiştir. Harvey buna zaman - mekan sıkışması adını verir (Harvey, 1999). Tasarım, programlama, araştırma-geliştirme gibi birimler merkez ülkelerde ya da çevre ülkelerin metropollerinde yapılandırılırken, emek yoğun süreçler hammaddenin ucuz, işgücünün örgütsüz ve düşük maliyetli olduğu bölgelere aktarılır. Esnek üretim sistemleri, iş akışkanlığını, emek yoğunluğunu ve üretkenliği artırarak emek sömürsünü doruğa çıkarıp sermayenin emek üzerindeki tahakkümünü artırmaktadır (Öngen, 2003).

2.3.2. Yönetme Sanatı Olarak Neoliberalizm

Yönetimsellik perspektifinin neoliberalizmi ideolojik bir retorik ya da politik-ekonomik bir gerçeklik olarak değil, zaten var olduğunu iddia ettiği sosyal geçekliği yaratmaya uğraşan *politik* bir proje olarak tarif etme imkanı verdiğini söylemiştik. Bu bağlamda yukarıda bahsettiğimiz ekonomik yeniden yapılanmayı da mümkün kılan bu yeni yönetim zihniyetinin genel çerçevesini ortaya koymaya çalışacağız.

2.3.2.1. Liberalizm’den Neoliberalizme

Bir yönetim mantığı olarak neoliberalizmi tartışmaya liberal yönetimle kurulan süreklilik/kopuş ilişkisinden başlayabiliriz. Neoliberalizmi liberal yönetimden ayıran temel nokta kendiliğindenci ve doğalcı liberal ilkelere kıyasla çok daha “müdahaleci” olmasıdır (Özkazanç, 2005, 636). Neoliberal söylemler her ne kadar klasik liberal öğretinin ilkeleri ile kurulsa da bu söylemlerin pratikle kurduğu ilişki farklılaşmıştır. Bu farklılaşma neoliberalizmin içine doğduğu koşullarla gerekçelendirilmektedir. Neoliberal yönetim mantığı piyasanın ve toplumun özgün işleyiş dinamiklerinin uzun bir tarihsel süreçte refah devletinin oluşumu ile somutlanan bir “sapmaya” uğradığını tespit ederek piyasa ve toplumun güçlü bir siyasi müdahaleye ihtiyaç duyduğu kabulünden hareket eder (Özkazanç, 2005, 636). Bu “sapma” “gömülü liberalizm” olarak da kavramsallaştırılmıştır (Harvey, 2005, 11). “Gömülü liberalizm” sermaye ve emek arasında bir çeşit “sınıf uzlaşması”nın toplumsal barış ve ekonomik gelişmenin garantisi olarak kabul edildiği toplumsal/politik/ekonomik örgütlenme biçimidir. Bu biçim liberalizmin kendi ideallerinden uzaklaşması olarak yorumlanır. Piyasanın kendi dinamiklerine bırakılmadığı bu tarihsel sürecin “düzeltilmesi” için müdahaleye ihtiyaç vardır. Artık piyasanın işlemesi “doğal” durum değil, siyasal, yasal, kurumsal, kültürel müdahalelere bağlı “yapay” bir durumdur (Özkazanç, 2005). Liberalizmin kurtuluşu piyasa ve girişimci faaliyetlerin üzerindeki siyasi ve toplumsal kısıtların kaldırılması yönündeki müdahalelerle mümkündür.

Piyasanın politik müdahaleler ile kurulup, ayakta tutulabileceği fikri savaş sonrası Alman liberalizminin teorik temellerini atan Freiburg Okulu düşünürlerince de dile getirilmiş ve Foucault’nun 1979 derslerine konu olmuştur (Lemke, 2001). Piyasa rekabeti halihazırda var olan ekonomik alanın doğal bir gerçekliği değildir. Rekabet için gerekli koşulların yaratılması, güçlendirilmesi ve yasal olarak da garanti altına alınması gerekir. Pazar ekonomisi ve onu yürütecek toplumsal aktörlerin siyasi müdahalelerle aktif bir şekilde örgütlenmesi ve bu örgütlenmenin denetlenmesi gerekir. Foucault bu yaklaşımın ekonomik zemin ile politik yasal üstyapı arasındaki katı ayrımı geçersiz kıldığını tespit eder. “Bu dikotomi savunulamaz, çünkü ekonomi doğal mekanizmanın etki alanı değildir, ancak düzenlenmiş pratiklerin toplumsal alanını tanımlar.” (Lemke, 2001, 194).

2.3.2.2. Devletin Değişen Konumu

Bu çerçevede neoliberalizmin kendiliğinden işleyen iktisadi bir süreç olarak ele alınamayacağı ortadadır. Piyasanın işlemesi için gereken siyasal, yasal, kurumsal ve kültürel müdahalelerde, ayrıca bu işleyişin toplumsal ilişkilerin tümüne dayatılmasında devlet oldukça önemli bir role sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde neoliberalizm klasik liberalizmden farklı bir devlet ekonomi ilişkisi tanımlamaktadır. Neoliberal projede devlet piyasa özgürlüğünü tanımlayıp denetlemez, çünkü piyasa kendisi devletin temelindeki oluşum ve düzenleme ilkesidir. Bu açıdan, piyasanın devlet tarafından denetlenmesinden çok, devletin piyasa tarafından kontrol edilmesi söz konusudur. Devlet piyasanın dışarıdan düzenleyicisi değil, piyasa devletin içeriden düzenleyicisidir (Lemke, 2001, 200). Bu durum devletin toplumla kurduğu ilişki biçiminin dönüşmesi, devlet ve piyasanın iç içe geçmesi olarak değerlendirilmelidir (Akça, Benli, Sabit, 2001).

Neoliberal yeniden yapılanmada devletin yerini, rolünü ve etkinliğini tartışırken piyasa ile kurulan yeni tarz ilişki akılda tutulmalıdır. Kendisi de bizzatihi piyasa ilkeleri ile düzenlenen devlet piyasa modelinde işlemesi düşünülen toplumsal ilişkilerin; siyasal, ideolojik ve hukuki tesisi konusunda etkin bir mekanizmadır. Neoliberal söylemin “küçük” devlet iddiası devletin piyasa ilkeleri temelinde düzenlenmesi olarak anlaşılmalıdır. Devlet sosyal refah uygulamaları açısından küçülmektedir. Eğitim, sağlık gibi alanların ticari işletmeler gibi yönetilmesi, tarımsal üretimi destekleme, ucuz sosyal konutlar üretme gibi sosyal devlet faaliyetlerinin tasfiyesi söz konusudur. Sosyal güvenlik kurumları piyasa mantığına yeniden yapılandırılmaktadır. Küçülme genellikle bu kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi devletin bu alanları özel sermayeye bırakması olarak anlaşılmaktadır. Ama söz konusu olan özeli kamu aleyhine genişlemesi değil, hem özeli hem de kamunun piyasalaştırma temelinde yeniden düzenlenmesidir (Akça, Benli, Sabit, 2001).

Sosyal devletin temeli, üretilen refahtan farklı toplumsal grupların pay almasının sağlanması, yani bölüşümün düzenlenmesidir. Ancak devlet artık bu rolünü sürdüremez. Bölüşümü düzenleyen piyasanın rekabete dayanan yasalarıdır. Devletin rolü bu piyasanın işleyişini garanti altına almaktır. Ancak devletin bölüşüm ilişkilerini düzenlemekten çekilmesi ekonomiye müdahalesinin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Değişen bu müdahalenin biçim ve hedefleridir. Devlet müdahalesi

“adaletli” bölüşümü sağlamak için değil ama emek üzerindeki denetimi sürdürmek için vazgeçilmezdir. Ayrıca devlet ulusal ekonomiyi küresel ekonomin ihtiyaçlarına adapte etme konusunda da etkin bir role sahiptir (Harvey, 2005).

Devletin piyasa mantığının kurumsallaştırılmasındaki rolü çok boyutludur. Bu kurumsal çerçeve güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret ile karakterize olur. Devlet bu kurumsal çerçevenin oluşturulması ve garanti altına alınmasında aktif rol alır. Devlet özel mülkiyeti korumak için askeri, cezai, hukuki yapıları kurmakla, geliştirmekle yükümlüdür ve piyasaların düzgün işleyişini sağlamak için gerekirse güç kullanılır (Harvey, 2005, 2). Neoliberalizmin merkezi mekanizmalarından biri de pazarın yaratılması ve sürdürülmesi için stratejilerin çeşitlendirilmesidir (Rose, Miller, 1992, 199) Yalnızca var olan piyasaları korumak değil, piyasa ilişkilerinin dışında kalan sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, geri dönüşüm gibi alanların da devlet müdahalesi ile piyasalaştırılması sağlanır (Harvey, 2005, 2). Verimli kamu işletmeleri, altyapı, iletişim, elektrik üretimi ve dağıtımı, doğal kaynakların işletilmesi, bankalar, konut stoku, cezaevleri işletmeciliği, güvenlik hizmetleri, faydalı buluş, patent, akreditasyon ve fikir hakları gibi çok sayıda alan piyasa dinamiklerine terk edilir (Harvey, 2007)⁶.

Devlet piyasanın işleyişini “garantilemek” için gerektiğinde güç kullanır. Ancak güç kullanımı piyasayı savunmaktan öte piyasa toplumunun yaratılmasında kurucu bir unsurdur. Tehditlerin nerede başlayıp nerede bittiği muğlaklığını korurken güç kullanımı istisnai hal olmaktan çıkıp yönetim stratejisinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelir. Piyasa ilişkileri toplumsal yaşamın her alanına yayılırken piyasaya yönelik tehditlerin skalası da genişler. Böylece devlet piyasayı savunma misyonu ile tüm toplumsal ilişkileri düzene sokma, neoliberal ilkelerce düzenleme, bu düzene uyum sağlamayanları gerektiğinde şiddetle bastırma imkanına sahip olur. Neoliberal proje toplumsal ilişkilerin hemen tümüne nüfuz eden “serbest piyasa” mantığı ile “kanun ve düzen” retoriğinden temellenen muhafazakar söylemin özgün bir eklemlenmesi olarak ortaya çıkar (Berksoy, 2007, 41). Hem muhafazakar hem de liberal olmak neoliberalizmin belirleyici unsurudur. Tüm bu saydıklarımız Rose ve

⁶ Değişen devlet müdahalesi için bkz. Türkay, Mehmet, Ümit Akçay. 2006. Neoliberalizm’de Kalkınmacı Yaklaşım; Devletin Sermaye Birikimi Sürecindeki Yeri Üzerine. **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar Prof. Dr. Kemali Saybaşı’ya Armağan.** ed. İsmet Akça, Burak Ülman. İstanbul: Bağlam: 49-65.

Miller'ın (1992, 199) “neoliberalizmi müdahaleci devletten müdahaleci olmayana geçiş olarak açıklayamayacağımız” tespitini haklı çıkarmaktadır.

Bu sürecin önemli bir boyutunu otoriteryen ve şiddet içeren devlet eylemlerinin meşruiyetini sağlayacak söylemlerin üretilmesi ve dolaşıma sokulması oluşturur. Devletin varoluş nedeni ve toplumsal yaşamın idamesinde oynadığı rol de yine bu söylemler etrafında tarifi edilir. Devletin toplumsal görevlerinden, yeniden dağıtıcı işlevlerinden sıyrılma eğilimi sonucunda oluşabilecek meşruiyet ve otorite sorunu “terör” ve “güvenlik” söylemi ile ikame edilmektedir (Gambetti, 2007). Neoliberal yeniden yapılanmanın toplumsal yaşamda yarattığı tahribat ve sosyal kutuplaşma düzenin bekası için bir tehdit oluşturur ya da bu potansiyeli barındırır. Kendi yasalarına göre işleyen piyasalar ise bu tehdide karşı polisiye devlet uygulamalarına muhtaçtır. Devlet sosyal refah uygulamaları açısından küçülürken, artan toplumsal sorunlar çerçevesinde ön plana çıkan cezai devlet uygulamalarında güçlenir (Berksoy, 2007).

Neoliberal yönetim tekniklerinin gelişip, çeşitlenmesinin bir boyutu da siyasi yönetim ile diğer yönetim biçimleri arasındaki bağlantıların güçlendirilmesidir. Yani bireyin kendini yönetimi, sermayenin emeği yönetimi ve cemaatlerin bireyi yönetimi gibi farklı yönetim türleri siyasi anlam kazanır (Özkazanç, 2005). Rose'un değimiyle “gelişkin liberalizm” yeni bir yönetim şemasıdır. Bu şema yönetimin yöneldiği piyasa, aile, cemaat, birey gibi farklı alanlara içkin rasyonalitelerin yeniden tasavvurunu ve yönetim işlevlerinin hükümet, uzmanlar, cemaatler ve bireyler arasında yeniden dağıtılmasına dayanır (1999, 139–140). ‘Devletin çekilmesi’ şeklindeki neo-liberal gündemin kendisi, yönetimsellik çerçevesinde bir yönetim tekniği olarak okunabilir. Refah devletinin müdahale, düzenleme ve kontrol gücünün azalması bu gücün ‘sorumlu’ ve ‘rasyonel’ bireyler üzerine kaydırılması ile gerçekleşir (Lemke, 2001, 201).

2.3.2.3. Girişimci, Sorumlu, İktisadi Birey: Neoliberal Öznellik

Neoliberal yönetim programları bireyin ve insan gruplarının toplumsal ve ekonomik davranışlarının çeşitli kurumlar, otoriteler ve organizasyonlar aracılığı ile yönetilmesini içerir (İlcan, Başok, 2004). Ancak yönetim hem kendini hem de diğerlerini yönetmeyi kapsar. Ve başkalarını yönetmek onlara yöneticinin isteklerini zorla yaptırmak demek değildir. Neoliberalizm ‘özgürlük aracılığıyla yönetme’nin

bir biçimi olarak gündelik hayatın sağlık, eğitim, bürokrasi, uzmanlık gibi çeşitli alanlarında özgür ve kendini yöneten insanlara ihtiyaç duyar (Ong, 2007, 4-5). Bu neoliberalizmin politik rasyonalitesinin temellendiği yeni bir özneliktir. Neoliberal rasyonalite toplumsal yaşamın her alanının piyasa ilişkileri temelinde örgütlenmesi ve buradan çıkacak iktidar ilişkilerinin söylemsel alanını kurar. Bu alan sorumlu, özerk ve seçim yapabilen bir özne tahayyülü ile işlemektedir. Sağlıktan eğitime pek çok alanda etkili olan neoliberal yönetim stratejileri toplumsal aktörleri sorumlu, özerk ve kişisel tercihlerinin öznesi olarak kurar (Can, 2007, 91). Bu yeni özne “bir dizi kişisel tercih ve seçim aracılığı ile kendi hayat kalitesini en üst düzeye çıkaran faal bir bireydir...” (Rose, 1996, 57). Neoliberalizm “Girişimci otonom aktörler – bireylerin, ailelerin, şirketlerin” aracılığı ile yönetime yönelik yeni programların organize edilmesini içerir (Rose, 1999, 139). Bu programlarla politik rasyonaliteler ile kendiliği düzenleyen teknolojileri arasında uyum yaratmaya çalışır. Bireylerin seçme özgürlükleri üzerinden yönlendirildiği, kontrol edildiği dolaylı tekniklerde (Rose, Miller, 1992, 200-201) “girişimcilik” çok önemli bir ilkedir. Girişimcilik bireyin hayatını düzenleyen temel motiftir. Özgürlük ve özerklikle donanmış bireyin kendi hayat kalitesini en üst düzeye çıkarmak için “girişimci” olması gerekir. Neoliberalizm bireyleri, hayatlarına özel bir girişimcilik biçimi vermeleri için teşvik eder ve cesaretlendirir. Bireysel olarak kendi kaderini tayin için duyulan güçlü isteğe yanıt verir (Lemke, 2001, 202). Tüm bu süreçlerin en dikkat çekici yönlerinden birisi de bireyin özgürlük ve öznelliğinin toplumun yönetimi için tehdit değil, müttefik haline gelmesidir (Rose, Miller, 1992, 187-189).

Neoliberal tahayyül özgürlüğü özerk bireyle eşitleyip, piyasa rasyonalitesini bireyin faydasını maksimize edecek mekanizma olarak koyar. Bireysel özgürlük kendini gerçekleştirme bürokrasiden kurtulma vs. olarak tanımlanır. Bireyler kendi çıkarlarına uygun kararlar vermek üzere “güçlendirilir” ve kendilerinden sorumlu tutulur (Leitner ve diğ., 2006, 4). Bireyleri “sorumlu” hale getirmek hastalık, işsizlik, yoksulluk gibi sosyal riskleri bireylere yükleyerek bu alanları kendine bakma (self-care) problemine dönüştürür. Sorumlu birey fayda maliyet hesabı yaparak seçim yapar, bu özgür seçimden tamamıyla kendisi sorumludur (Lemke, 2001, 202; Lemke, 2002, 12-13). Kişisel risk anlayışının gelişmesi de yönetim rasyonalitesindeki bir diğer değişime işaret etmektedir. Denetim işlevlerinin aşınması girişimci bireyin yatırım kararlarında özgürlüklerini geliştirir. Ancak aynı süreç yüksek tehlike ve

risklerin yoğunlaştığı bir yaşam ortamının genişlemesine de zemin hazırlar. Bu tehlike ve risklerle birey kendi başına baş etmek zorundadır. Bireyler “üretici” yurttaşlar olarak değil, “müşteri tüketiciler” olarak güçlendirilir. Müşteri tüketicinin “seçebilme/tercih edebilme” üzerinden gelişen kişisel sorumluluğu bütün risk potansiyelinin kişiselleştirilmesi anlamına gelmektedir (Rose, 1996, 56). Devletin sosyal güvenlik uygulamalarından çekilmesi ile neoliberal yönetim zihniyetine uygun olarak kişi artık kendi “risk değerlendirmelerinden” yani sosyal güvenliğe ilişkin ihtiyaçlarından kendisi sorumludur (Berksoy, 2007, 42). Sigorta piyasalarının büyümesi, özel güvenlik uygulamalarının yaygınlaşması aynı sürecin farklı görünümleridir (Balamir, 2008, Yardımcı, 2009).

Neoliberalizasyon bu yeni öznellik temelinde birey, toplum, devlet arasındaki ilişkilerin de yeniden tanımlanmasını, yetki ve sorumlulukların yeniden paylaşılmasını gündeme getirir. Devlet yasa ve düzen alt yapısını sürdürmekle mükellef iken, insanlar da sorumluluk ve girişimcilikleri ile hem kendi iyiliklerinden hem de kendini güçlendirme dolayısıyla ulusun refahından sorumludur (Rose, 1999, 139). Ancak yurttaşın tüm topluma karşı duyduğu sorumluluk, bireyin öncelikle kendine karşı duyduğu sorumlulukla yer değiştirmiştir (Rose, 1996, 56).

Neoliberalizm sosyal yaşamı yönetme mekanizmalarının şiddetli dönüşümünün cisimleşmesidir. Sosyal politika ekonomi politikalarına bağımlı kılınır. Her türlü sosyal hizmet karlılığın artırılması koşuluna bağlanır. Sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetler özelleştirilerek ya da devletin elinde kalsa dahi işleyişi piyasa koşullarına tabi kılınp ticarileştirilerek kar getirici faaliyetlere dönüştürülür. Bu faaliyetlerin varoluş nedeni olan “toplumsal yarar” yeniden tanımlanır ve piyasada karlılığın gerçekleştirilmesi dolayısıyla tarif edilir. Ayrıca sosyal politika toplumsal gövdede girişimci formların çoğaltıp genişletilmesinde önemli rol oynar. Arz-talep, rekabet gibi ekonomik mekanizmalardan sosyal ilişkiler için benzer bir model üretilir (Lemke, 2001). Sosyal güvenlik kurumları, yoksullukla, işsizlikle mücadele programları bu modeller çerçevesinde örgütlenir. Mikro kredi uygulamaları yoksullukla mücadeleyi girişimciliğin desteklenmesine endeksleyen uygulamalara güzel bir örnektir. Böylece rekabetçi piyasaların yıkıcı etkilerini tamir etmek söylemi ile harekete geçirilen mekanizmalar girişimciliği yaygınlaştırma misyonu ile donanmış olur. Hukuk da farklı girişimcilik biçimleri yaratmanın ve rekabeti engelleyecek her türlü engeli ortadan kaldırmanın önemli bir aracına dönüşür.

Neoliberal yönetim tüm toplumsal ilişkilere girişimciliği yerleştirirken ekonomi dışı olan ya da tümüyle ekonomik olmayan alanlara ekonomik karar kıstasını getirir. Sosyal alan ekonomik alan gibi kodlanınca piyasa ölçütü ve fayda-maliyet hesaplamaları ailede, evlilik hayatında, profesyonel hayatta vs karar alma süreçlerine uygulanabilir hale gelir (Lemke, 2001).

2.3.2.4. Uzmanlık ve Yönetim

Rose ve Miller (1992) uzmanlığın yükselmesinin yönetim rasyonaliteleri ve teknolojilerindeki dönüşümle bağlantılı olduğunu iddia eder. Uzmanlık liberal yönetim zihniyetlerinin karşılaştığı bir sorunun potansiyel çözümü olarak ortaya çıkmıştır. Neoliberal dönüşüm politik alanının sınırlandırmasını gerektirirken, özel (private) faaliyetlerin önemli politik imalarının olduğu da ortadadır. Örneğin ekonomi yönetiminin alanı “özel” şirketler, toplumsal yaşamın yönetiminin alanı da “özel” ailelerdir. İşte bu alanların sosyo-politik hedeflere uygun olarak yönetilmesi ama “siyasetin” sınırlarının da kısıtlı tutulması gerekmektedir. Bu sosyo-politik hedefler ve gündelik yaşamın ayrıntıları arasındaki yaşamsal bağlar uzmanlık ile kurulur. Bu yüzden tarafsızlığın ve otoritenin simgesi olan uzman, toplumda çok önemli hale gelir. Uzmanlar hem politik otoritelerle hem de kendi yaşamını verimli bir şekilde yönetmesi beklenen bireylerle ikili ittifaklara girer. Politik otoritelerle ittifak ekonomik verimlilik, sosyal istikrar, yasa, düzen vs ile ilgili politik kaygıların yönetimin, muhasebenin, tıbbın, psikolojinin diline tercüme ederek gerçekleştirilir. Uzman, bireyle ilişkisinde ise öncelikle yatırım kararları, çocuk yetiştirme, diet, fabrika yönetimi vb. gündelik kaygı ve kararları hakikatin gücünü taşıdığını iddia eden bir dile tercüme eder. Sonra da onlara kendini daha iyi yönetme, daha çok kazanma, daha sağlıklı çocuklar yetiştirme, fit ve formda olma vb. konularda teknikler öğretmeyi vaat eder (Rose, 1996, 56). Bu uzmanlıklarla bağlantılı olarak değerlendirilebilecek bir diğer yönetim teknolojisi de kayıt altına almadır (Rose, Miller, 1992, 185-187). Yönetim doğum, ölüm, hastalık, evlilik, boşanma, gelir düzeyi, diyet çeşitleri vb. pek çok olayı dataya dönüştürmeyi, çeşitli araçlarla kaydetmeyi gerektirir. Yönetilecek alanın bilgisi, sorunsallaştırma ve üretilecek stratejiler için vazgeçilmezdir. Ancak bu bilgiler, tarafsız kaydetme işleminin çıktısı olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü hem hangi bilginin kayda değer olduğu, hem de sorunsallaştırılan alanın hangi tekniklerle hesaplamaya ve müdahaleye uygun şekilde kaydedildiği yönetim sorunsalının içindedir.

Uzmanlıkla ilgili değinmemiz gereken son nokta da yönetimin imkan ve meşruiyetinde oynadığı roldür. İmkan davranışların yönetimini “politik” alanın dışına taşıma, ya da daha doğrusu politik içeriğini görünmez kılacak araçları seferber etme ile ilgilidir. Uzmanlık araçlarıyla, kişisel tercihler yönetimin amaçlarına uyumlu olacak şekilde düzenlenmeye çalışılır. Meşruiyet ise toplumsal ilişki ve çıkarlardan bağımsız bir şekilde tarif edilen bilimsellikten gelir. Siyaset her türlü yozlaşmanın, çıkarlarla kirletilmiş yanlış yönetimin alanı iken, “bilimsel hakikatler” uyarınca yönetmek ve yönetilmek uzmanlığın meşruiyetini kurar. Bu sürecin en dikkat çekici sonucu ise suç gibi, yoksulluk gibi sorunların politik içeriklerinden soyutlanıp çeşitli uzmanlıklara havale edilmesidir. Bu sorunları konuşabildiğimiz dil neoliberal ekonominin, psikolojinin, kişisel gelişimin “bilimsel” kavramları ile bezenmektedir. Çözüm de siyasi bir mücadeleden değil, bu uzmanlıkların önerdiği teknikleri başarıyla uygulamaktan geçmektedir. Özetlersek uzmanlık politik alanın daraltılması ve teknikleştirilmesi olarak ortaya çıkmakta ancak bireysel davranışları politik otoritelerin arzuları ile uyumlu kılma girişimleri ile bizzat kendisi politik bir araç olmaktadır. Ancak yönetimi “davranışların yönetimi” olarak kavramsallaştırdığımızda, politikanın geri çekilmediğini, davranışları neoliberal bir mantıkla düzenlemeye girişen çeşitli uzmanlık alanlarının da yönetim teknolojilerin bir parçası olduğunu görmek mümkündür.

Şimdiye kadar neoliberal yönetimselliği ana hatları ile ortaya koymaya çalıştık. Bir sonraki bölümde bu yönetim mantığının kentle ilişkisine değineceğiz. Neoliberal dönüşümün öngördüğü ekonomik, politik ve sosyal yeniden yapılanmanın kentlerin örgütlenmesini nasıl etkilediğini, neoliberal dönüşümün çelişki ve gerilimlerinin kentsel ölçekteki gündelik yaşam deneyimlerinde ne şekilde hissedildiğini tartışmaya çalışacağız. Yukarıda çizilen genel tablonun kentteki izini sürmek gerekir. Ancak yerel düzeyin de neoliberal politikalarda kurucu olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Neoliberal kent politikalarının başarılı uygulanması neoliberalizasyon sürecinin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu yüzden neoliberal dönüşümü kentin dışında ve ötesinde tarif edip sonuçlarını kentte araştırmaktan kaçınmaya çabalanacak, yeni kent politikalarında neoliberal yönetim mantığının nasıl vücut bulduğuna odaklanılacaktır.

Kentsel alana yönelik genelde “kentsel dönüşüm projeleri” ismiyle gerçekleşen müdahalelerin tüm boyutları ile ortaya konması için hem neoliberalizmin kentsel alanı nasıl dönüştürdüğü, hem de bu müdahalelerin neoliberalizmin işleyişinde ne gibi sonuçlar doğurduğu incelenmeye çalışılacaktır.

3. NEOLİBERALİZM VE KENT

Neoliberal dönüşümün çelişki ve gerilimlerinin en çok kentsel ölçekteki gündelik yaşam deneyimlerinde hissedildiği, neoliberal politikaların kentlerin örgütlenmesinde belirleyici hale geldiği ve aynı zamanda kentlerin neoliberalizmin yeniden üretilmesinde merkezi rol oynadığı düşünüldüğünde neoliberalizm- kent ilişkisi merkezi bir konu haline gelmektedir. Lefebvre kapitalizmin iç çelişkilerine ve yaşadığı krizlere rağmen ayakta kalabilmesinin sırrını “mekana yerleşmek ve bir mekan üretmek” olarak formüle eder (Lefebvre, 1973’ten aktaran Gottdiener, 2001, 253). Kent kapitalist ilişkilerin hem yaratıcısı hem de sonucudur. Yapılı bir çevre olmanın ötesinde diyalektik ve ilişkisel olarak toplumların/sınıfların maddi pratikleri içerisinde üretilen ve bu anlamda toplumsal ilişkiler ağında anlaşılabilir bir mekansal ölçektir (Gottdiener, 2001, 253-254). Bu yüzden kent hem bir yaşam çevresini hem de sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratiği anlatır.

Sermaye ve kent arasında tanımlanan çok yönlü ilişkisellik de kapitalizm- kent ilişkisinin anlaşılmasında önemli bir boyutu teşkil eder. Kent öncelikle bir üretim alanı yani artı değer üretildiği alandır. Kapitalist toplumsal örgütlenme, kendisini yeniden üretecek bir mekansallaşmayı dayatır ve kenti kapitalist gelişmenin öznesi konumuna getirir. Ancak kapitalist ilişkilerin mekan olmanın yanında kentin kendisi; alt yapısı, üretim ve hizmet binaları ile bir sermaye birikimidir. Bu sermaye birikimini yaratan kentsel alan ürettiği rantlarla artı değer bölüşümünü yani sermaye birikim biçimini etkiler (Tekeli, 1991a).

3.1. Neoliberal Kentleşmeden Neoliberalizmin Kentleşmesine

Kapitalizm kent ilişkisinin günümüzdeki kuruluş tarzını belirleyen neoliberal yeniden yapılanma sürecidir. 1980li yıllarda başlayan neoliberalizasyon süreci ile sermayenin kentlere yönelen ilgisi yeni bir kentsel gelişme sürecinin de önünü açar. Neoliberal projenin önemli bir boyutunu üretimin mekansal örgütlenmesindeki dönüşüm oluşturur.

Üretimin desantralizasyonu ve sermayenin artan hareketliliği ile kentlerin üretim sürecindeki yeri de değişmiş ve kentsel ekonomi küresel üretimin platformu haline gelmiştir.

Üretimin alanı olmasının yanında kent mekanının kendisinin bir meta olarak sermaye birikim sürecinin gebe olduğu krizlerin aşılmasında oynadığı rol çeşitli düşünürlerce vurgulanmıştır. Lefebvre bu durumu kapitalizmin “soyut mekanı” üretme becerisi olarak açıklar. Tarihselliği ve temsil ettiği toplumsallık ile somut kullanım değerine sahip olan mekanın salt bir değişim değerine, pazarda alınıp satılan bir metaya dönüştürülmesi kapitalizmin yaşadığı krizlere çözüm bağlamında “mekanı keşfetmesi”dir. Kentler kapitalist birikimin hem taşıyıcısı hem de kilit aktörü haline gelirler (Lefebvre, 1991). Lefebvre’nin krizi çözmede kentsel mekanın işlevlendirilmesi konusundaki yorumu farklı bir biçimde Harvey’in çalışmalarında da yer alır. Harvey, Sermaye birikim sürecinde farklılaşmış döngülerden bahseder. İlk döngü üretimi, ikinci döngü yapıyı çevreyi ve üçüncü döngü de sosyal refah programlarını içermektedir. Harvey üretimin gerçekleştiği birinci döngüde açığa çıkan aşırı birikimin yapılaşmanın yer aldığı ikinci döngüye yapılan aktarımlarla geçici de olsa çözüldüğünü öne sürer. İkinci döngüde ise en önemli yatırım alanı kent mekanıdır (Harvey, 1978). Marx’ın yaklaşımını kullanarak sermaye birikim süreçlerinin kentsel dönüşüm üzerindeki etkilerini açığa çıkarmayı hedefleyen bu analiz, fordist birikim rejiminin içine düştüğü krizle gündeme gelen neoliberal yapılanmada kentsel dönüşümün önemli bir dinamiği olan kentsel yatırımları açıklayan bir çerçeve sunar. Kısacası kentler ve kentleri biçimlendiren politikaların edindiği öncelik kapitalizmin çelişki ve krizlerini aşmada oynadıkları rol bağlamında değerlendirilebilir (Lefebvre, 1991; Harvey, 1987, 1989).

Lefebvre’nin mekanın değişim değerine yaptığı vurgu neoliberal yeniden yapılanma ile ağırlığını çok daha fazla hissettiren bir duruma işaret eder. Saf pazar mantığının toplumsal yaşamın tüm katmanlarına dayatıldığı bu süreçte mekanın ekonomik işlevi ve piyasadaki karşılığı, mekana atfedilen tek anlam olarak ön plana çıkmaktadır. Neoliberalizasyon mekanı ticaret ve metalaşma ekseninde dönüştürürken, onu taşıdığı toplumsal ve kültürel boyutlardan soyutlamaktadır. Piyasanın taleplerine uygun yasal arazi üretme ihtiyacı kamusal arazilerin özelleştirilmesini ve metalaşmasını getirmiştir. 1980 sonrasının neoliberal politik-ekonomik atmosferinde hızlı sanayileşme hedefleri yerini hızlı kentleşmeye bırakmış, kentsel rantlar sermaye

birikiminin en önemli araçlarından birine dönüşmüştür (Kurtuluş, Türkün, 2005; Swynedegouw ve diğ., 2002). Ancak, neoliberalizmin “tüm toplumsal alanlarda piyasa disiplininin, rekabetin ve metalaşmanın genişletilmesini hedefleyen siyasalar bütünü” olarak tarifi (Brenner&Theodore, 2002) akılda tutulduğunda kent, hem piyasalaştırmanın içinden geçtiği yaşam alanı hem de bu sürecin aktörü olan bir toplumsal birimdir. Neoliberal kent politikaları, yalnızca politik-ideolojik tercihler uyarınca kentlere uygulanan reçeteler ve pür formlar değildir; eski düzenlemeler, kurumsal pratikler ve politik uzlaşılarda şekillenen politik-kurumsal bir bağlamda yol alan dinamik stratejilerdir (Brenner ve Theodore, 2002; 361).

Neoliberalizmin coğrafyasının geçmişteki piyasalaştırma girişimlerinden farklı olduğu, küresel elitlerin ve politikacıların sahip çıktığı küresel bir proje olarak yerel yönetimlerden ulus üstü otoritelere kadar farklı ölçeklerde kurulup, uygulandığı söylenebilir (Leitner ve diğ., 2006). Jessop’un (1995, 277) “ölçeğin görelileşmesi” olarak ifade ettiği bu süreçte ulusal ve ulusüstü seviyelerde yaşanan süreçler ve geliştirilen politikalar kadar yerel ölçekteki düzenlemeler, toplumsal aktörler arasındaki güç ilişkileri ve pratikler de neoliberalleşme sürecinin kuruluşunda tayin edicidir. Bu yüzden neoliberalizm kentleri etkileyen dışsal bir faktör olarak değil, başka toplumsallıklar yanında kentler içinden örgütlenen bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Neoliberal yeniden yapılanma mekansal yapılarda doğrudan ve dolaylı bir dizi dönüşümle mümkün olabilmektedir (Kurtuluş, Türkün, 2005). Bu yüzden kentler neoliberalizmin kuruluşunda, yeniden üretiminde ve yapılanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu süreç “neoliberalizmin kentleşmesi” olarak değerlendirilmekte ve kentler neoliberal tahakkümü yaratan politik ve ideolojik stratejilerin üretilip, olgunlaştırıldığı ortamlar olarak ortaya konmaktadır (Brenner, Theodore, 2002).

“Neoliberalizmin kentleşmesi”ni ekonomik, siyasi ve toplumsal boyutlarıyla değerlendirmek neoliberalizm-kent ilişkisini açıklayabilmek açısından önemlidir.

3.1.1. Küreselleşen Ekonomi ve Kentler

Smith (2002) bugün ‘küreselleşme’ diye ayrı bir dönemden bahsetmememizi mümkün kılan olgunun üretim sermayesinin küreselleşmesi olduğunu öne sürer. Yani yeni olan metaların dolaşımının ya da finans sermayesinin küreselleşmesi değil, üretim sürecinin kendisinin küreselleşmesidir. Üretimin bir ulusal ekonomi içinde

gerçekleşmesi, ürünlerin yerinde tüketilmesi ya da başka bir ulusal pazara ihraç edilmesi modeli artık tarihe karışmıştır. Ulusal sınırları aşarak dolaşan artık meta ve para değildir sadece: Üretimin kendisi ulusal sınırları aşarak örgütlenmektedir. Önceden bölgesel ölçekte yer seçen üretim sistemleri belirleyici ulusal bağlamdan koparken üretimin mekanı da geleneksel endüstriyel bölgelerden genişleyen kent merkezlerine doğru kaymaktadır. Kentsel ekonomi küresel üretimin platformu haline gelirken, artık kent ölçeğini belirleyen yeniden üretim ve tüketim değil toplumsal üretimdir. Kentsel ölçeğin üretim ilişkileri ile şekillendirilmesi sürecinde kentlerin işlevleri, temsilleri ve yönetim biçimleri yeniden tanımlanmaktadır (Smith, 2002, 19). Önceden kentler kolektif tüketimin ve emeğin yeniden üretiminin mekanı iken artık çok uluslu sermayenin karlılığını artıracak esnek üretimin örgütlendiği mekanlardır (Doğan, 2001, 100).

Küresel kapitalizmin kendisini yeniden üretme krizini aşmak için esnek birikim tarzını benimsemesiyle ortaya yeni bir mekansal işbölümü çıkar (Ercan, 1996). Esnek birikim tarzı ulus devlet sınırları ve yerel pazar ile kısıtlanan sermayenin dünya üzerinde serbest hareketini teşvik etmektedir. Esnekleşen üretim ilişkileri kentlerin küresel ekonomiye eklemlenme süreçlerini farklılaştırmaktadır. Kentlerin uluslararası iş bölümünde edindikleri rol sermaye birikiminin yoğunluğu, emek maliyetleri, teknolojik gelişmişlik düzeyi gibi etmenlerle şekillenmektedir. Esnekleşme özellikle emek-yoğun aşamalara sahip sektörlerde ciddi bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiş ve batıda yerleşmiş sanayilerin özellikle emek-yoğun aşamalarının, emek maliyetleri düşük kentlere göç etmesine neden olmuştur. Emek gücünün ucuz olduğu kentlerde küresel ölçekte örgütlenen üretim ağlarına dahil şirketlerin taşeron ilişkileri çerçevesinde bir kentsel ekonomi şekillenmektedir. Kayıtlı/kayıtdışı küçük atölyeler ve ev-eksenli çalışma giderek çatallanan bu üretim zincirlerinin parçası haline gelmektedir (Türkün, 2007).

Üretim süreçlerindeki bu parçalanma dünya ölçeğindeki meta, para ve imaj trafiğini artırırken kentler arasında bu trafiğe farklı koşullarda eklemlenme ya da dışlanma bağlamında eşitsizlikler ortaya çıkmıştır (Ercan, 1996, 64-65). Üretimin ağ biçiminde örgütlenmesi denetim ve kontrol mekanizmalarının önemini artırırken, bu işlevlerin yoğunlaştığı sınırlı sayıda kent küresel ekonominin en avantajlı mekansal birimlerini oluşturmaktadır.

Kentlerin küresel ekonominin işleyişinde kazandığı önem, ulus devletlerin ekonomiyi yönetme kapasitelerinin görece daralması ve ekonominin yönetiminin giderek sermayenin eline geçmesi (Keyder, 1992, 82) ile açıklanmaktadır. Ulus devletlerin yatırım, üretim kararlarını piyasa güçlerine bırakma eğilimi ve ekonomik süreçlerde mutlaklaşan sermaye egemenliği kentlerin ekonomik özerklik kazanmasını teşvik etmektedir. Artık ulusal ekonomik modeldeki konumuna göre önem kazanan kentler yerine küresel arenada kendi kaderine sahip çıkma olanağına sahip “aktif” kentler söz konusudur. Bu süreç kentlerin küreselleşen ilişkilere eklemlenmesi ve ülke bütününden kopmasını da beraberinde getirmektedir. Ancak kentlerin küreselleşen üretim ilişkileri çerçevesinde daha etkin aktörler haline gelmesini devletin ve devlet politikalarının öneminin azalmasından ziyade merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden yapılanmasının bir sonucu olarak değerlendirenler de mevcuttur (Smith, 2002; Peck, Tickell, 2002).

Gerçekten de söz konusu olan ekonomi ve toplumsal alana ilişkin yeni yönetim stratejilerinin ortaya çıkması, bu stratejiler çerçevesinde ulus üstü, ulusal ve yerel aktörler arasında yeni rol dağılımlarının yapılmasıdır.⁷ Piyasa güçlerinin belirleyiciliğinde işleyen ekonomik süreçlerin siyasal alandan özerkleşmesinden ziyade siyasal alanla farklı tarzlarda ilişkilenecekler söz konusudur. Küresel sermayenin mekansal tercihleri, çeşitli devlet politikaları ile yönlendirilmeye çalışılırken, kamu-özel sermaye stratejik ortaklıkları önem kazanmaktadır. Kısacası ulusal kalkınmacı dönemin sınıfsal ya da mekansal farklılıkları kısmi uzlaştırmalar yoluyla yönetme anlayışı yerine küresel ekonomiye eklemlenme potansiyeline sahip belli toplumsal kesimlerin, belli kentlerin ya da kentsel alanların geliştirilmesi benimsenmektedir. Bu süreçte yerel yönetimler ve kentler daha etkinleşen aktörler olmakla beraber merkezi yönetimin seçimleri de önemini tamamen yitirmemiştir. Kamusal kaynakların belli kentlere aktarılması, küresel sermayeyi çekmeye yönelik alt yapı yatırımları ve kurumsal, yasal düzenlemeler yapılması, kentlerin küresel ekonomiye eklemlenme biçimlerinin düzenlenmesi gibi konularda siyasal alan ekonominin kuruluşunu belirleyecek ölçüde etkindir. Ulus üstü, ulusal ve yerel aktörler yeni rol dağılımları ile mekansal dönüşümde kendilerine yer bulmaktadır.

Neoliberal dönemin mekansal kurgusunun “dünya kentleri sistemi” olarak

⁷ Bu süreçte ekonomik, siyasi ve toplumsal güçler eski dönemden farklı fırsat ve tehlikelerle karşı karşıya kalırken, sermaye birikiminin farklı ölçekler arasında yeniden düzenlenmesinden ziyade, sürekli bir “küresel-yerel düzensizlik” egemen hale gelmektedir (Jessop, 277-280).

kavramsallaştırıldığı oldukça geniş bir yazın mevcuttur (Brenner, 1998; Ercan, 1996; Friedmann, 1986; Keyder, 2000a; Knox, Taylor, 1995; Öktem, 2006; Sassen, 1991). “Dünya kentleri sistemi” sermayenin küreselleşmesi ve ortaya çıkan yeni küresel ekonominin mekansal olarak hiyerarşik bir şekilde örgütlenmesi üzerinden temellenir. Bu hiyerarşi kentlerin küresel ekonomi ile eklemlenme biçimlerinde ve derecelerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Sassen (1996) bu hiyerarşik sistemin tepesinde iletişim ağları ile birbirine bağlanan dünya üzerindeki üretim ve hizmetlerin denetlendiği, mali sektörün geliştiği ‘şirketleşmiş’ dünya kentleri/küresel kentlerin bulunduğunu belirtir. Keyder (2000a, 28-29) ise kentleri uluslarüstü bir düzeyde üretici hizmetleri sağlayanlar, bölgesel önem taşıyanlar ve yerel bir önemi olan kentler olarak sınıflandırıp her birinin bir sonraki üzerinde hakimiyete sahip olduğunu belirtmektedir. Küresel kent olmanın temel kriterleri ise küresel yatırımları çekebilmek ve küresel ekonomide bir yönetim/kontrol merkezi olabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Küresel kentlerin temel yapısal özelliklerinden biri de sosyal kutuplaşma ve mekansal ayrışmadır (Öktem, 2006, 55).

“Küresel kent” kentlerin dönüşümünde etkili bir söylem olarak çalışmaktadır (Öktem, 2006). Merkezi ve yerel yönetimlerin uygulamalarında, kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinde, yasalarda sıkça kullanılan “küresel kent” olma hedefi bu söylemin gücünü ve yaygınlığını gözler önüne sermektedir. Bu söylemin kuruluşunda küresel kentlerin ortaya çıkışının ekonomik küreselleşmenin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olarak gösterilmesi oldukça etkilidir. Küresel ekonominin verili bir durum ve tepeden inme bir süreç olarak analize dahil edilmesi küreselleşmenin politik ve ideolojik karakterini ihmal etmektedir. Ayrıca küreselleşme sürecinde yerel aktörlerin ve diğer düzeylerle aralarındaki iktidar ilişkilerinin rolü göz ardı edilmektedir (Smith, 2002). Küresel kent projeleri çeşitli düzeylerden -ulusüstü, ulusal, yerel- çıkar ortaklıkları ya da çatışmalar çerçevesinde şekillenebilmektedir (Brenner, 1998).

3.1.2. Neoliberal Yönetim Mantığı ve “Girişimci Kent”

Neoliberal yeniden yapılanma ve ekonomik küreselleşme bağlamında üretimin ulusal ölçeğinin dağılması ve ulusal ölçekte örgütlenen işlev ve etkinliklerin küresel ve yerel ölçeklere dağıtılması kentlerin üstlendiği rolün dönüşümünün göstergeleridir.

Kentler değişen ekonomik ilişkiler sisteminde artan önemleri ile konumlanır; kent politikaları da yereldeki sosyoekonomik ilişkileri neoliberal serbest piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarına uygun olarak girişimcilik ekseninde yapılandırır (Harvey, 1989; Swynegedouw ve diğ., 2002).

Neoliberalizm piyasa mantığının normalleştirilmesine ve tüm kentsel politikaların bu mantığa tabi kılınmasına dayanır. Kentsel politikalarda rekabet piyasaların işleyişi takip edilmelidir. Neoliberal kent hem kamusal kaynakların bölüşümünde hem de sermaye yatırımlarını kendine çekme yarışında azgın rekabete terk edilir. Kentler sermaye için daha elverişli koşullara sahip olduklarını ve kamusal yatırımları en verimli şekilde değerlendirebilecek potansiyelleri taşıdıklarını sürekli ispat etmek durumundadırlar. Kentler arasındaki rekabetin bu denli yoğunlaşması tek başına neoliberalizmin ürünü olmasa da neoliberal projenin bu rekabeti dayattığı açıktır (Peck, Tickel, 2002, 394). Özellikle ulus devletlerin uluslararası sermaye akışını kontrol etme gücünü yitirmeye başlaması, kentin iktidar odaklarının küresel sermayenin yatırımlarını çekmede daha etkin aktörler olarak konumlanmasını mümkün kılmıştır (Harvey, 1989, 5).

Harvey (1989) kent politikalarındaki bu dönüşümü kentsel ynetimcilikten (managerialism) kentsel girişimciliğe geçiş olarak açıklar. Kentsel ynetimcilikte ön plana çıkan refah devleti döneminin sosyo-ekonomik hedeflerinin bir uzantısı olarak kent yönetimlerinin yeniden dağıtıcı roller üstlenmesidir. Kentsel girişimciliği karakterize edense kent mekanını dönüştürme gücüne sahip aktörlerin ekonomik büyümeyi sağlama konusunda yeni yollar araması, kentin kamusal kaynaklarının bu hedeflere uygun olarak kullanılmasıdır. Kentsel girişimcilik yatırıma ve ekonomik büyümeye odaklanır. Kamu-zel sektör ortaklığı ise ayırt edici bir unsurdur. Kent yönetimleri fon bulma ve merkezi yönetimden ya da uluslararası kuruluşlardan kaynak yaratma girişimleri ile özel sermayeye uygun yatırım alanları amada aktif rol oynar. Artık uzun erimli, planlı gelişme yerine spekülatif rantlar yaratan, tehlike ve riskler barındıran parçalı projeler tercih edilmektedir. Kamu-zel sektör ortaklıkları da girişimci akıl ve risk yönetim prensipleri ile çalışmaya yönelirken kent yönetimlerinde şirket yönetme yaklaşımları egemen hale gelir (Harvey 1989).

Neoliberalizm kentsel gelişmede büyüme öncelikli yaklaşımı teşvik eder. Her türlü sosyal refah uygulaması rekabeti engelleyen maliyetler olarak kodlanır.

Yeniden dağıtım ve sosyal ihtiyaçlara dönük yatırımların öngörülen ekonomik kalkınmayla uzlaşmaz olduğu iddia edilir.

Yeniden üretimin kent ölçeğindeki belirleyiciliğini yitirmesi, refah döneminin talep yönlü kentleşme politikalarının tasfiye edilmesi ile de yakından ilişkilidir. Bugün kent kendi sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onları üretim sürecine hazır hale getirmek için değil, küresel çaptaki sermaye faaliyetlerinin sahnesi olarak küresel elitin ihtiyaçlarına göre yapılanmaktadır. Artan sermaye hareketliliği ve ekonomik gelişmenin tek koşulu olarak kabul edilen sermaye yatırımlarını çekme hedefi kentleri uluslararası rekabete ayak uydurma konusunda kendinden sorumlu tutan bir anlayışı beraberinde getirmektedir. Bireyi kendi iyiliğinden sorumlu tutan, özerk ve seçim yapabilen bir öznellikten temellenen neoliberal rasyonalitenin kentleri kurduğu zemin de bu öznelliğe dayanmaktadır. Girişimci ruhun tesis edilmesi bireyler için olduğu gibi kentler için de geçerlidir. Piyasada azgın rekabete terk edilen birey/kent başarısından ve başarısızlığından kendisi sorumludur ve geliştireceği becerilerle bu rekabetten sağ çıkmak yine kendi ellerindedir. Kentler için bu süreç sermayenin hızının ve dolaşımının getirdiği istikrarsızlığa uyum sağlama becerisi olarak somutlanır.

3.1.3. Gündelik Yaşam Deneyimlerinde Çelişki ve Gerilimler: Mekansal Ayrışma

Neoliberal uygulamalarla birlikte, gelir dağılımında, tüketim kalıplarında ve hayat tarzlarında yaşanan eşitsizlikler eskisine oranla daha da keskinleşir ve görünür olur. Bu toplumsal kutuplaşma ve eşitsizliklerin en çok belirginleştiği yerlerin başında da kentsel yaşam alanlarının geldiği düşünülebilir. Bu bağlamda neoliberal dönüşümün çelişki ve gerilimlerinin kentlerdeki gündelik yaşam deneyimlerinde nasıl vücut bulduğuna daha yakından bakmak isabetli olacaktır.

Ercan'ın (1996) değimiyle dünya ölçeğinde artan meta, para ve imaj trafiği bazı kentlerde yoğunlaşıp bu kentlerin hızla yükselmesini sağlarken bu ilişkilerden dışlanarak hızla gözden düşen ve çökmeye terk edilen kentler de söz konusudur. Ancak bu farklılaşmayı kentler arasında olduğu kadar aynı kent içinde farklı mekansal birimlerde de görmek mümkündür. Kentlerin bazı bölgeleri yükselen ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı ofis ve alışveriş merkezi odakları, soylulaştırılmış ya da güvenliği sağlanarak belirli bir tüketici kitlesinin taleplerine

uygun olarak düzenlenmiş konut alanları/siteleri ve düşük gelir gruplarından arındırılmış, turizmin desteklendiği adalar olarak karşımıza çıkar (Türkün, 2007).

Kent içi alanların eşitsiz gelişimi bu mekanların kullanıcılarının küreselleşen iş bölümündeki pozisyonları ile paralellik gösterir. Dünya ekonomisinin açtığı dinamiklerle bütünleşme fırsatını yakalayabilen kentli nüfus toplumsal hiyerarşinin tepesinde bulunan bir azınlıktır. Kentlerin küresel ekonomiyle eklemlenme biçimine göre yükselen sektörlerde, yüksek gelirli profesyonel hizmetlerde çalışan ve tüketim kalıplarıyla diğer kesimlerden farklılaşmayı isteyen bu grup gerek iş gerek yaşam alanları ile kentin “parlak” yüzünü temsil eder. Ancak aynı ekonomik süreç aynı kentte hatta bazen diğerlerinden yalnızca bir cadde ile ayrılan bir semtte çok başka türlü tezahür eder. Yani küresel trafik geçtiği her yeri ihya etmez. Neoliberal dönüşüm aynı zamanda üretim sürecindeki esnekleşme ile birlikte, kayıt dışı çalıştırma ve işsizlik, part-time çalışma, geçici çalışma gibi güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlık kazanması demektir. Büyük şirketlerin taşeron bağlantıları ile ev içlerinde, ruhsatsız atölyelerde çalışan kadın ve erkekler küreselleşen ekonominin öteki yüzünü oluşturur. Enformelleşme bir istisna değil dünya kentlerinin normal işleyişinin önemli bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır (Ercan, 1996).

Sosyal refah uygulamalarının tasfiyesi ile birlikte, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve alt yapı gibi kamu hizmetleri, piyasa mekanizması içinde büyük ölçüde metalaştırılırken kentsel mekanlardaki bu tür kamu hizmetlerinin karlılık açısından önemli potansiyele sahip olması sermayenin bu alanlara yönelmesinde etkili olur. Kamunun elinde kalsalar dahi özel işletme prensipleri ile yönetildiklerinden geniş toplumsal kesimlerin bu hizmetlere ulaşması güçleşir. Bu süreci korporatist dönemin sisteme entegre etme ve içirme vaadinin ortadan kalkması ile anlamlandırmak mümkündür. Küreselleşen ekonomi tüketici mal ve hizmetlerinin çeşitlenmesinde önemli rol oynarken bu mal ve hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik dikkat çekici biçimde belirginleşmektedir. Orta sınıflar ve emekçi kesimler yani kent nüfusunun büyük çoğunluğu kentten, onun her türlü fırsat ve nimetlerinden dışlanmaya başlar. Ayrıca sermayenin aşırı merkezileştiği alanlarda kent toprağına olan talebin artması ve kent toprağının önemli bir yatırım aracına dönüşmesi ile gelen spekülâtif rant artışları kentte barınma ve yaşam maliyetlerinde dramatik artışlara neden olur (Ercan, 1996, 77).

Kent mekanının ve kentsel hizmetlerin piyasa süreçlerinde şekillenmesi konut fiyatlarında ve kiralarda artışla birlikte sağlık, eğitim, ulaşım gibi hizmetlerin ticarileşmesi ile artan yaşam maliyetleri demektir.

Neoliberalizmle gündeme gelen sosyo-ekonomik süreçlerin kentlerdeki en önemli yansımalarından biri ise şüphesiz sosyo-ekonomik, kültürel ve sembolik ayrışmaların derinleşmesidir. Bartu ve Kolluoğlu (2007)'nin neoliberal yeniden yapılanmanın eş zamanlı yeni yoksulluk ve varıllık biçimleri yarattığı tespiti dikkate değerdir. Kentlerdeki yoksulluk ve varıllık mekanları birbirlerine bağımlı olarak büyümekte ve birbirlerinden beslenmektedir. Bu ayrışmanın “yeni” olan bir boyutu da yoksul ile varıl kesimler arasındaki mesafenin mekansal olarak sabitlenip, mutlaklaşarak büyümesidir. Yeni sosyal ayrışmaların önemli bir parçasını da mekansal ayrışma oluşturmaktadır.

Mekansal Ayrışma

Neoliberal dönüşüm ve küreselleşen ekonomi dünya üzerindeki eşitsizlikleri olduğu gibi, kent içindeki eşitsizlikleri de artırır. Bu eşitsizliklerin kent mekanın örgütlenmesi ile iç içe geçen boyutları bulunmaktadır. Neoliberalizasyon süreci sermayenin ve emeğin değişen konumu ve sınıf içi bölünmeler ile yeni mekansal farklılaşmalara zemin oluşturmaktadır (Kurtuluş, 2005). Toplumsal eşitsizliklerin keskinleşmesi, mekansal ayrışma ve dışlanmanın yoğunlaşması, toplumsal kutuplaşma ve gerilimi yüksek bir kentsel düzende kendini gösterir. Kent içindeki ikili yapı ve mekansal ayrışma tümüyle yeni olmamakla beraber neoliberalizasyon süreciyle ortaya çıkan yapı farklı nitelik ve boyutlara sahiptir. Mekansal ayrışmanın nedenleri, tezahürü, ölçeği ve etkilerindeki farklılaşma yeni sosyo-mekansal formasyonlarda görünür olmaktadır (Marcuse, van Kempen, 2000).

Sınıf içi toplumsal katmanlarda çeşitlenme ve bu alanların giderek birbirinden, hem üretimdeki rolleri hem de tüketim kalıpları açısından ayrışmaya başlaması, kent mekanının da daha çok adalar halinde şekillenmesine yol açmaktadır. Devletin toplumsal sınıflar karşısında yeniden paylaştırıcı rolünü terk etmesi, “sosyal haklar”ın geri çekilmesi, sosyal harcamaların kısılması, güvenceli istihdam imkanlarının azalması, bunların yerine küresel piyasada neoliberal ilkelerce düzenlenmiş bir topluma geçilmesi toplumsal ayrışmanın “yeni” boyutlarını açıklayıcı olabilir.

Kentte yaşayan toplumsal sınıfların yaşam alanları arasındaki mesafe artmaktadır. Bunun en çarpıcı örneğini üst orta sınıflara hitap eden lüks ve güvenli siteler oluşturmaktadır. Kentin karmaşasından, gürültüsünden, pisliğinden, tehlikeli unsurlarından uzakta kendi gibilerin yaşadığı “temiz” korunaklı güvenli yerleşmeler, yalnız konut değil yaşam tarzı da sunmaktadır (Enlil, 2003). Güvenlik ihtiyacı yanında sosyal statüyü belli etme isteği de varıl kesimleri bu kapalı yaşam alanlarına yönlendirmektedir. Sinemasından, alışveriş merkezine, banka şubelerinden, eğitim kurumlarına kadar her türlü ihtiyacın karşılandığı bu mekanlar yeni bir yaşam tarzının da habercisidir. Bu gelişmenin en çarpıcı boyutlarından bir tanesi “güvenlik” söylemi ile kentin geri kalanının suç ve tehlike ile damgalanmasıdır. Yoksullukla hiç karşılaşmadan sürdürülen hayatlar toplum içindeki bölünmenin mekansal olarak mutlaklaşmasını getirmektedir. Diğer yandan varıl kesimler içinde de katmanlaşmalar söz konusudur. Hizmet sektörünün ekonomideki payının büyümesi bu sektörde çalışanların gelir ve sayılarında artışa neden olmuştur. Bu anlamda yüksek gelirli profesyonel hizmetlerde çalışan, tüketim kalıplarıyla diğer kesimlerden farklılaşmayı isteyen “yeni orta sınıf”ın ortaya çıkışından bahsedilebilir (Keyder, 2000a). Eğitimi, beklentileri ve yaşam pratikleri ile geleneksel orta sınıflardan ayrılan bu yeni orta sınıf kapitalizmin küresel ve sanayi sonrası evresinin ortaya çıkardığı dinamiklerin bir parçasıdır (Keyder, 2006). Bu dinamiğin kentsel mekan üzerindeki yansıması “soylulaştırma” olarak ortaya çıkmaktadır. Tolga İslam, soylulaştırmanın tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşümü ve yeni boyutlarını da kapsayan en güncel tanımın “ ‘...bir grup sakinin, daha yüksek sosyal statülü başka bir grubun gelmesiyle yerinden edildiği...’; ‘...fiziksel çevrede bir dönüşümün yaşandığı...’; ‘aynı kültürü ve yaşam tarzını ya da ... en azından aynı tüketim tercihlerini paylaştığı varsayılan insanların bir araya geldiği’; ‘mülk değerlerinin ekonomik olarak yeniden düzenlendiği...’ bir süreç” şeklinde yapılabileceğini söyler (Warde, 1991’den aktaran İslam, 2003).

Neoliberal kentleşmenin önemli bir boyutu soylulaştırmanın küresel kentsel bir strateji olarak yaygınlaştırılmasıdır (Smith, 2002, 19). Yeni orta sınıf soylulaştırma süreçlerinde öncü bir grup olarak ortaya çıksa da tek aktör değildir. Rant üzerine spekülasyon yaparak kar etmeye çalışan kapitalist girişimciler (Keyder, 2006) yani kentsel yatırımlara yönelen yerli ve küresel sermaye kimi zaman soylulaştırmanın tetikleyicisi kimi zaman da yeni orta sınıfın taleplerinin karşılayıcısı olarak ortaya

çıkar. Üzerinde durulması gereken bir başka aktör de devlettir. Doğrudan sağlanan kredilerle ya da yurt dışı kaynaklı yatırımların aracılığı ile, merkezi devlet ve yerel yönetimler de soylulaştırıcı bir aktör olarak ortaya çıkabilir (Uysal, 2006). Soylulaştırma, en genel tanımıyla gerilemiş olan eski kent içi mekanlarda yeni bir sınıfsal ve mekansal ayrışmayı ifade eder; çok yönlü bir dönüşümün sonucu olarak kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası ve aynı zamanda da sonucudur (Şen, 2005). Kent içi yoksulluk alanlarındaki yerinden edilmeler genellikle yoksulluğun kent merkezinden sürülerek, görünmez kılınması ile sonuçlanır. Kent merkezindeki değerli arazinin yenilenip üst sınıfların kullanımına açılması yeni tarz bir mekansal ayrışmanın habercisidir.

Tüm bu gelişmeler kent mekanının birbirinden kopuk adalar halinde şekillenmesi olarak özetlenebilir. Bu adalaşma, alım gücündeki artan farklılığa paralel olarak, hem konut alanlarında hem de alışveriş ve eğlence/boş zaman geçirme mekanlarında gözlenir olmuştur (Türkün, 2004). Birbirinden çok farklı yerlerde yaşayan, üreten, tüketen, ama hiç birbiriyle karşılaşmayan, hiç temas etmeyen kentlileri ortaklaştıran pek bir şey kalmamıştır.

Mekansal ayrışmanın derinleşmesinin bir boyutu da farklılıklara rağmen bir arada durabilme imkanı açan kamusal alanların yitirilmesidir (Uysal, 2006). Parçalanmış yaşam alanları kentle ilişki kurmanın minimize edildiği kendi kendine yeten alanlar olarak inşa edilirken ortak yaşam alanları giderek daralmaktadır. Tüm kentlilerin kullanımına açık olması beklenen parklar, bahçeler, plajlar, hatta kimi zaman sokaklar kapılarına özel güvenlik dikilerek, çevresine duvarlar örülerek kapatılmakta, kimi zaman da sembolik duvarlarla belli statü gruplarına açık kılındığı gözlenmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinde kamusal mekandaki geniş mülkiyet ve kullanım hakları daha sayıca daha küçük belli bir sınıfa transfer edilerek, kentsel toprağın özelleştirilmesi ile kamusal mekan daraltılmaktadır. Bu durumda sosyal sınıflar mekanda açık olarak ayrışmakta ve kamusal mekanda bir arada bulunabilme, temas edebilme hali ortadan kalkmaktadır (Kurtuluş, 2006, 10).

Ancak böylesi bir ayrışmada, kamusal mekanın özelleştirilemediği etkileşimin kaçınılmaz olduğu durumlarda ortaya çatışmalar çıkar (Keyder, 2000a, 36). Neoliberal yeniden yapılanmanın derinleştirdiği sosyo-ekonomik, kültürel ve sembolik ayrışmalar toplumsal gerilimi de yükseltmektedir. Sınıfsal konumları ya da etnik kimlikleri nedeniyle tehlikeli bulunan ve yaşadıkları gecekondu mahalleleri,

tarihi konut alanları “varoş” ya da “çöküntü” bölgesi olarak suçla damgalanan kent yoksulları, bu gerilimin bir tarafını oluşturmaktadır. Kent yoksullarının yaşadığı bölgeler suçun ve şiddetin beslendiği mekanlar olarak görülmeye başlanmış ve “varoş” sözcüğü zamanla gecekonduyun yerini almaya başlamıştır. Mekansal bir tariftten çok bir kültürü anlatan “varoş,” şiddeti, yasa dışılığı, radikal sol ve radikal İslamın sisteme karşı oluşturduğu tehdidi ve modern kentli kültürüne karşıtlığı, kültürsüzlüğü içinde barındırır. Nüfusun mekana dayanarak yeniden ayrıştırılması, bir yandan tehlike, suç, terör ve yıkımın yeri olan gayrimeşru bölgeler, diğer yandan da korunaklı ve kapalı üst sınıf mekanları olarak kentin söylemsel bölünmesini getirmektedir.

Ayrışan kent parçaları arasındaki çizgi kalınlaşmakta, kutuplaşma artmaktadır. Kentsel ayrışmanın tasvirlerinde feodal kale kentleri ile karşılaştırmalar ve duvarlar/surlarla ayrışan mekan benzetmeleri sıkça karşımıza çıkmaktadır (Ekinci, 2003; Uysal, 2003). Bu tasvirler varsıllarla yoksullar arasında sembolik ve gerçek duvarları gözler önüne sermektedir. Güvenlikli ve kent yoksulluğunun dışlanabildiği, görünmez kılındığı kapalı yerleşimlerde zenginlik kutupsallaşarak ayrışırken, neoliberal düzenin derinleştirerek yaygınlaştırdığı yoksulluk mekanları da yeni kentsel formasyona damgasını vurmaktadır. Ortaya çıkan manzara kentin bütününden koparak ayrıştığı, adalaştığı bir kentsel düzendir.

3.2. Yeni Kent Politikaları

Kentler tarih içinde hem ulusal hem uluslararası düzlemde yüklendiği rollerle, ulusal gelişme stratejileri ve politikalarıyla, mekanın bu öncelikler çerçevesinde edindiği rollerle, kentsel aktörlerin farklı dönemlerdeki tercihleri, güçleri ve olanakları çerçevesinde şekillenmiştir (Türkün, 2004). Neoliberal kentleşmenin somut göstergeleri olan yeni kent politikaları ve kentsel dönüşüm uygulamaları da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Dünya ekonomisinin 1970’lerde içine girdiği kriz, neo-liberal politikaların artan hakimiyeti ile kamu sektöründe kaynakların kısıtlanması ve özel sektörün etkinliğini arttırmaya yönelik girişimler, kent politikalarının da yeni bir ekonomi-politik çerçevesinde tanımlanmasını gündeme getirir. Hem ileri kapitalist ülkelerdeki sosyal refah devleti, hem de çevre ülkelerdeki ulusal kalkınmacılık ve ithal ikamesine dayalı ekonomik, siyasal ve toplumsal örgütlenme modelinde merkezi yönetim piyasanın ve

toplumsal ilişkilerin yönlendirilmesinde önemli bir role sahiptir. Farklı grupların çıkarlarını uzlaştırma ve ekonomik büyümeyi sağlama gibi görevlerle meşruluğunu sürdüren merkezi yönetimler ulusal kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında başat aktörlerdir. Bu dönemde benimsenen kentsel planlama anlayışı da bu toplumsal örgütlenme tarzı ile uyushmaktadır.

Devletin ekonomik ve toplumsal ilişkileri düzenleyici ve üretilen refahı paylaştıracı rolü kent politikalarının kuruluşunda belirleyicidir. Bu dönemde kent planlaması, ‘ekonomik büyüme’ ve ‘kamu yararını’ kollama ekseninde kendi hedeflerini belirleyen girişimci (proactive planning) bir toplumsal etkinlik olarak ortaya çıkar (Balamir, 2008). Farklı toplumsal grupların çıkarlarını uzlaştırma ve taleplerine cevap verme ihtiyacı kent politikalarında sıkça vurgulanan kamu yararı kavramında karşılığını bulur. Kalkınma stratejilerinde görünen uzun vadeli ve geniş kapsamlı yeniden yapılandırma politikaları kentsel politikalar için de geçerlidir. Ancak kapitalizmin bu sosyo-ekonomik model dahilinde kendini yeniden üretmede yaşadığı kriz her alanda olduğu gibi kentsel politikaların biçimlenmesinde de ciddi bir alt üst oluşu beraberinde getirir. Aslında refah döneminin kent politikalarına yönelik eleştiriler 1960larda başlar. Geniş kapsamlı ve uzun vadeli kentsel planlama süreçleri yeterince esnek olmamakla, serbest piyasaya dayalı ekonomik büyümenin önünde bir engel oluşturmakla itham edilir. Düzenleyici ve üstten buyurucu oldukları için kentsel gelişme ile ilgili aktörlerin planlama sürecine katılımını sağlayamadıkları öne sürülür (Öktem, 2007, 84). Neoliberal yeniden yapılanma sürecinde geçmiş dönemin kent politikaları “geleneksel” olarak kodlanır ve bu politikalara yönelik eleştiriler yeni kent politikalarının kuruluşunda meşrulaştırıcı olur.

Kentsel politikalar da rekabetin güçlendirilmesi ve küresel sermaye önündeki mekansal sınırlandırmaların aşılması ekseninde bir dönüşüm sürecine girer. Bütüncül planlama anlayışı yerini esnek, kısa vadeli, parçalı, piyasaya rahatça adapte olabilen, proje-temelli yaklaşımlara bırakır (Öktem, 2007). Ayrıca kamu kurumlarının küçültülmesi ve kamusal kaynakların özelleştirilmesi bütüncül planlamanın zeminini de ortadan kaldırmaktadır. Kamusal etkinlik alanlarının daraltılması, hizmetlerin ticarileştirilmesi planlama gereksinimini azaltırken, tekil yatırım kararlarını ya da yerel plan değişikliklerini hayata geçirmek planlama girişimlerinin temel motivasyonu haline gelir (Balamir, 2008).

Neoliberal söylemin devletin ekonomik alandaki etkinliğini sorunsallaştırması kent politikalarına farklı biçimlerde yansır. Kentsel yatırımlarda özel sektör etkinliğinin artırılması söylemi egemen hale gelse de devlet bu alanı tamamıyla terk etmez. 1980 sonrası kentlerin şekillenişinde belirleyici olan kamu-özel sektör ortaklıkları yoluyla gerçekleştirilen büyük kentsel projelerdir. Kamunun kentsel düzenlemelerdeki işlevi ve sermaye ile kurulan ilişkinin kent üzerinden yeniden tarif edilmesi kente müdahale biçiminin ve araçlarının geçirdiği dönüşümün önemli boyutlarını oluşturur.

3.2.1. Kentsel Dönüşüm Projeleri

Büyük çaplı kentsel dönüşüm projeleri de yeni kent politikasının önemli bir unsuru olarak gündeme gelir ve pek çok kentte yaşanmakta olan ekonomik gerilemeyi telafi etme ya da bir ekonomik gelişim potansiyeli yaratma işlevi atfedilir. Yerel otoriteler için kentsel gelişim dolaylı bir hedef, ancak ekonomik canlanma için gerekli bir ön koşul olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel gelişim; kentsel alandaki ekonomik hiyerarşileri ve işlevleri değiştirmek, kentsel iş bölümündeki pozisyonunu güçlendirmek ve iş alanları yaratmak için bir fırsat olarak görülür (Swyngedouw ve diğ., 2002). Pek çok kentsel gelişim ve yenileme girişiminde “kent kültürü”nün seferber edilmesi ve kentsel yaşam tarzlarının tasarlanması yoluyla kentlerin “üretim alanından” “tüketim alanına” dönüştürülmesi söz konusudur (Hall, Hubbard, 1998, 199; Zukin, 1998, 825). Pek çok örnekte kentsel turizmi canlandırmak amacıyla yapılan yatırımlar, en hızlı ve en yüksek geri dönüşü sağlayacak projelere yönelmekte; dolayısıyla da üst-orta ve yüksek gelir gruplarının taleplerine uygun olarak biçimlenmektedir. Bu bağlamda, kentin en fazla rant artışı sağlayabilecek özellikteki alanları seçilmekte ve yatırımlar bu alanlarda yoğunlaşmaktadır (Türkün, 2004, 2007).

Kentsel dönüşüm projelerinin son kertede kentin tüm bileşenlerine yarar sağlayacağı iddiası çokça tartışılmaktadır (Swyngedouw ve diğ.,2002; Rodriguez ve diğ. 2001; Zukin, 1995). İş alanları ve istihdam yaratacağı, turizm gelirlerini artıracığı gibi iddialar bu projeleri meşrulaştırıcı söylemler olarak iş görür. Bu projelerin bazı toplumsal kesimlere ya da bazen tüm kentlilere verdikleri zararlar bu söylemlerle görünmez kılınmaya çalışılır. Kentsel gelişim ve yenileme projeleri ile devlet, piyasa ve toplum arasındaki ilişkiler yeniden biçimlenirken, kentin kaynakları toplumsal sınıflar arasında yeniden paylaştırılır. Orta ve üst sınıflara aktarılan kentsel rantlar

toplum içinde var olan eşitsizlikleri pekiştirir ve özel çıkarı kamu yararı aleyhine genişletir (Swyngedouw ve diğ., 2002; Rodriguez ve diğ., 2001; Brenner, Theodore, 2002). Proje alanı içinde ve çevresinde kira ve satış değerlerinin yükselmesi dezavantajlı toplumsal grupların yüksek rekabetçi gayrimenkul piyasasında kaderlerine terk edilmelerine ve proje alanlarından dışlanmasına yol açar (Harvey, 1989; Sywngedouw, 2002, Zukin, 1995). Genelde yapılı çevrenin fiziki yenilenmesine odaklanan projeler toplumsal sorunları mekanda kutuplaştırırken, sosyal politika programlarına aktarılabilecek kamusal kaynakların bu projelere aktarılmasını doğurur.

Bu projelerin bir diğer olumsuz sonucu da kamusal alanlara verdiği tahribattır. Bu projeler kültür endüstrileri ve tüketim mekanlarına odaklanarak mekanın yalnızca tüketmeye gücü yetenlere açılmasına, bu mal ve hizmetleri tüketme imkanı olmayanların ise özel güvenlik ve gözetim teknolojileri ile bu kentsel alanlardan dışlanmasına neden olur. Kamusal yaşama katılımı tüketime bağımlı kılıp, kentsel yurttaşlığı kentte sunulan mal ve hizmetlerin tüketicisi olmaya dönüştürür (Bauman, 2000). Kentin bir işletme gibi örgütlenmesi, kentin işlevini onun avantajlarından yararlanabilenlere verimlilik ve kar sağlamaya indirgediğinden kamusal mekanlar hızla yok olmaktadır.

Kentlerin düzenlenmesinde yeni tarz siyasetlerin gündeme gelmesi neoliberal yeniden yapılanma sürecinde değişen küresel iş bölümü ve ekonomik yapılanmanın da dolaysız bir sonucudur. İleri kapitalist ülkelerde sanayinin kent merkezlerini terk etmesi ile işlevsiz hale gelen ve ekonomik anlamda değer kaybına uğrayan alanlar “prestij projeler”le küresel ekonomik sisteme yeni biçimlerde eklemleme arayışına yönelir. “Prestij projeler” Kamu-özel sektör ortaklıkları ile hayata geçirilen ve yüksek mali risklerin kamu tarafından karşılandığı, küresel sermayeyi yatırıma yöneltmesi beklenen otel, konut, ticaret ve ofis binaları vb. projelerdir (Özdemir, 2007, 78). Bu süreçte, daha önce çalışma alanları ve kamusal alanlar olarak kullanılan liman, tren istasyonu gibi mekanların yarı kamusal ya da özel kongre merkezi, otel, alışveriş merkezi, fuar alanı gibi yapılara dönüştükleri de gözlenir.

İleri kapitalist ülkelerdeki yeniden yapılanma sürecini karakterize eden kent politikaları “prestij projeler”, “emlak eksenli büyük dönüşüm projeleri” , “proje odaklı gelişme stratejileri” gibi isimler alır (Öktem, 2007; Özdemir, 2007). 1990lara kadar kentsel makro formu belirleyen bu politikalar kentsel alanda parçalanma ve

ayrışmayı derinleştirir. Bu projelerle “çöküntü” alanı haline gelmiş, ekonomik değerini yitirmiş kentsel alanların değerlendirileceği ve bu değer artışından tüm toplumsal kesimlerin faydalanacağı iddia edilmiştir. Ancak projelerin bu ekonomik ve toplumsal sorunları çözmede yetersiz kalması, yaratılan değerın adaletsiz dağıtımı, kent merkezlerinde yaşanan “soylulaştırma” ve yerel halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanmaması eleştirel değerlendirmelerin önünü açmıştır.

Neoliberal kentleşme sürecinin ilk on yılında “kentsel girişimcilik” alternatifi olmayan bir gelişme modeli olarak kentlere dayatılır. Refah döneminin düzenleyici kurumlarının yıkımıyla karakterize edilen bu süreçte kentlerin sosyal ve çevresel düzenleme standartlarının ortadan kaldırılması kentler arasında yoğunlaşan rekabetin önemli bir dinamiğini oluşturur (Brenner, Theodore, 2002, 396). Devlet harcamalarının kısılmasına paralel olarak yerel yönetimlerde bütçe kısıtlamalarına gidilmesi kentsel hizmetlerin özelleştirilmesi ya da piyasalaştırılması ile sonuçlanır. Bu alanlara yabancı yatırımlar teşvik edilirken, kentsel politikalarda temel motivasyon sermaye için uygun koşulların yaratılması haline gelir (Brenner, Theodore, 2002, 373).

Doksanların başında ise “kentsel dönüşüm” ve “stratejik mekansal planlama” kavramları gerek akademik yazında gerekse güncel, politik söylemlerde daha çok karşımıza çıkmaya başlar. “Kentsel dönüşüm” kavramı Batı Avrupa kent yazınında “değişime konu olan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı ve bütüncül bir vizyon ve eylem” şeklinde tanımlanmıştır (Özdemir, 2007, 78).

Kentsel dönüşüm, “kentsel yenileme”den farklı olarak fiziksel dönüşümün yanında ekonomik ve toplumsal boyutları da müdahale konusu haline getirir. Bu müdahalenin genel çerçevesini verecek olan da “stratejik mekansal planlama” anlayışıdır. Stratejik mekansal planlama, 1980lerde uygulanan kent politikalarının yarattığı olumsuz sonuçları bertaraf etme iddiası ile ortaya çıkmış ve neoliberal yönetim zihniyetinin kent politikalarında kurumsallaştırılması yolunda yapılan girişimlerin ana hatlarını belirlemiştir. Stratejik planlama “geleneksel” planlamaya göre daha çok eyleme, sonuçlara ve uygulamaya yöneliktir, planlama sürecinde daha çeşitli katılımı öngörür, rekabetçi bir anlayışı benimseyip bir topluluğun güçlü ve zayıf yönlerinin fırsatlar ve tehditler bağlamında değerlendirilmesine vurgu yapar (Özgür, 2008). Stratejik planlama ile refah dönemi yurttaşlarının yerini kent yönetimi düzeyinde

“paydaşlar, ortaklar” alır. Tepeden inme olarak nitelenen politika üretme süreçleri yerine de “paydaşların” müzakeresi vurgulanır. Ancak bu müzakere alanının hangi toplumsal grupları içerip hangi grupları dışladığı tartışmaya değerdir.

Kamu ve özel sektör aktörlerinin katılımı stratejik planlamanın vazgeçilmez ve yapısal bir özelliği olarak tanımlanmaktadır (Öktem, 2007, 85). 1990lı yıllarda kent kapitalist gelişim, piyasa disiplininin yerleşmesi ve metalaşma süreçlerinde aktif rol almayı sürdürürken birikimin desteklenmesi için piyasa dışı koordinasyon ve işbirliğine ihtiyaç olduğu kabul edilmiştir. Bu amaçla yerel politikada işbirliğine dayanan sermaye ağlarının (network) kurulması teşvik edilir. Neoliberal politikaların yarattığı toplumsal dışlama ve kutuplaşmayı hafifletmek üzere sosyal projeler yaygınlaştırılır (Brenner, Theodore, 2002, 374).

Stratejik planlama büyük çaplı kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirileceği üst çerçeveyi oluşturur. Temel ilkeleri ve yöntemi ile stratejik plan ve kentsel dönüşüm projeleri arasında esnek bir ilişkiye izin verir. Şöyle ki büyük kentsel projelerin uygulanması için kentin bütününe ilişkin stratejilerin ve geleceğine dair temel kararların alınmış olması gerekmez (Öktem, 2007). Kentsel dönüşüm projeleri üst ölçek planlama sistemi içerisinde dönüştürülemeyen alanların yapılaşmaya açılması ve sermaye mantığı içerisinde dönüştürülmesine olanak tanıyan araçlar olarak çalışırlar.

Kentsel dönüşüm projeleri neoliberal politikaların yalnız bir uzantısı olarak değil kurucu bir unsuru olarak ortaya çıkar. Bu projelerde somutlaşan yeni kent politikalarının temel hedefi büyüme ve rekabet amaçlı yeniden yapılanmadır. Adil paylaşım, refah koşullarının yaygınlaştırılmasına dayanan yaklaşımlar yerini ekonomik teşvik ve rekabetçi yeniden yapılanmayı hedefleyen piyasa temelli yaklaşımlara bırakır. Bu yöneliş kentlerin rekabet avantajını geliştirmeyi zorunlu kılarken, bunun yolu da yapı çevreyi kentin elitlerinin çıkarlarına ve sermayenin birikim stratejilerine uyumlu hale getirmek olarak belirlenir. Fiziki yeniden yapılanma ve ekonomik gelişim el ele giden süreçler olarak anlaşılır. Başka bir deyişle kentsel yenileme ekonomik yeniden yapılanmanın aracı olarak sunulur.

Kentsel dönüşüm projelerinin piyasa temelli ve özel sermaye yatırımını teşvik edici özellikleri ile ön plana çıkması neoliberal ideolojinin devlet etkinliklerini asgari düzeye indirme söyleminin pratik bir yansıması olarak anlaşılırken çoğu zaman

oldukça önemli bir nokta gözden kaçmaktadır. Swyngedouw'un (2002) Batı Avrupa kentleri üzerine yaptığı araştırma da göstermektedir ki halen büyük kentsel projelerin önemli bir kısmı devlet tarafından finanse edilmektedir. Ulaşım ve kentsel altyapı gibi büyük bütçeli yatırımlar devlet tarafından karşılanmakta ve özel sektörün riskleri ortadan kaldırılırken olası kayıplar devlet tarafından üstlenilerek toplumsallaştırılmaktadır. Başka bir deyişle bu projelerin maliyet ve riski toplumsallaştırılırken, üretilen fayda özelleştirilmekte, belli gruplara aktarılmaktadır (Swyngedouw ve diğ., 2002, 552). Bu tür kamu harcamalarının bu dönüşümlerden yararlanamayan kent sakinlerinin yaşam kalitesini artırmak için yapılacak yatırımlar pahasına ortaya çıktığı ve kamu-özel ortaklıkları yoluyla devletin, yapıyı çevre ve elde edilen karlar aracılığıyla özel sektörün belli gruplarına rantlar aktardığı ise çoğu zaman gözden kaçmaktadır (Türkün, 2004; Kurtuluş, Türkün, 2005).

3.3. Neoliberal Dönüşüm ve İstanbul

1980 askeri darbesi Türkiye'nin toplumsal, politik ve ekonomik yapılanmasında bir dönüm noktası, radikal bir yeniden yapılanmanın da miladıdır. Türkiye tarihinde yeni açılan sayfa İstanbul için de yeni bir dönemin başlangıcıdır. Açılan yeni sayfa ulusal kalkınma modelinin ithal ikamesine dayalı, iç piyasaya dönük sermaye birikim tarzının 1970lerdeki krizle içine düştüğü açmazı aşmaya yönelik bir girişim olarak tarif edilebilir. Türkiye'nin küreselleşen dünya ekonomisi ile olan ilişkilerinin yeniden yapılanması ve neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesi bu sürecin temel karakteridir. İhracata dayalı kalkınma yani ihracatın teşvik edildiği birikim tarzının benimsenmesi Türkiye ekonomisinin küresel ekonomiyle ilişkilene tarzının yeni formunu oluşturur. Bu geçiş sürecinde devlet desteği ve teşvikleri sanayiden turizm, ithalat-ihracat, finans ve gayrimenkul sektörlerine kayarken, telekomünikasyon, enerji ve ulaşımındaki altyapı yatırımlarının özelleştirilmesi yeni hizmet ekonomisinin temellerini oluşturur (Sönmez, 1996). Bu dönüşüm sürecinin oldukça ciddi toplumsal maliyetleri de bulunmaktadır. Kamu sektöründe küçülme, reel ücretlerdeki dramatik düşüş, tarımda teşvik ve desteklemelerin durdurulması, sosyal harcamaların kısıtlanması ve sendikal faaliyetlerin engellenmesi yeniden yapılanmanın toplumsal yaşamda yarattığı tahribatın temel göstergeleridir (Boratav, 2003).

Finansal faaliyetlerin ve ticaretin serbestleştirilmesine, ulusal ekonomiyi küresel piyasalara eklemlemeyi mümkün kılacak sermaye hareketliliğine dayanan *yapısal uyum programları* (Boratav, 1991) bu sürecin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. IMF, DTÖ ve DB gibi kurumlar aracılığıyla yönlendirilen yeniden yapılandırma sermayenin dünya üzerinde daha rahat ve hızlı hareket etme arzusu ve daha fazla karlılık sağlayabilecek mekan arayışının bir ürünüdür. Diğer dünya kentleri gibi küresel ekonomiyle bağlantı noktalarını oluşturabilecek Türkiye kentleri de eskisinden daha önemli mekansal birimler olarak ön plana çıkmaktadır. Sermayenin yeni örgütlenme biçiminin kentleri ön plana çıkaran niteliği yanında ulusal ekonominin küresel piyasalarla eklemlemesinde ayrıcalıklı coğrafi konumu ve zengin tarihsel birikimiyle İstanbul önemli bir merkez görünümündedir. Başka bir deyişle dünya ekonomisi ile yaşanan her ilişkinin ilk yansıması da İstanbul’da gerçekleşir (Sönmez, 1996).

Bundan sonraki bölümde 1980 sonrasında ortaya çıkan dönüşüm ve yeniden yapılanmanın İstanbul’un kentsel süreçlerinde ne şekilde görünür olduğuna değinilecektir. Ayrıca aynı soruyu tersten sormak, neoliberal yeniden yapılanmanın İstanbul’u şekillendiren hangi siyasi, ekonomik ve idari pratikler ile kurulduğuna bakmak da gereklidir.

3.3.1. İstanbul’da Neoliberal Yeniden Yapılanma

İstanbul’un mekansal dönüşüm süreçleri ulusal kalkınma politikaları ve mekanın bu politikalar çerçevesinde edindiği rollere bağlı olduğu kadar, kentin tarihsel olarak ulusal ve uluslararası düzlemde yüklendiği rollere, sivil ya da kamusal aktörlerin farklı dönemlerdeki tercih, güç ve olanaklarına bağlı olarak ortaya çıkar (Kurtuluş, Türkün, 2005). Sosyo-mekansal örgütlenmenin bağlı bulunduğu bu unsurlar 1980 sonrasında radikal bir dönüşüm geçirerek İstanbul’un yeni bir çehre kazanmasına neden olmuştur.

Türkiye’de kentleşmenin temel dinamiği olan kırdan kente göç sonucu “taşı toprağı altın” denilen İstanbul 1950lerden itibaren hem coğrafi anlamda hem de nüfus olarak dramatik bir büyüme sergiler. 1980lere kadar kamu kaynaklarının kentleşmeden ziyade sanayi yatırımlarının yönlendirildiği İstanbul, devlet destekli sanayi yatırımların büyük kısmına ev sahipliği yapmıştır.

Tarımda makineleşme sonucu işsiz kalan ve büyük kentlere göç eden nüfus için bu özelliği ile İstanbul hep bir çekim merkezi olagelmıştır. (Sönmez, 1996).

Davis (2007) yeryüzünde kentlerin nüfusunun ilk kez kırsal nüfusu geçecek oluşunu bütün bir çağı etkileyecek bir dönüşüm olarak nitelendirir. Türkiye’de de kent nüfusu 1950lerde başlayıp durmaksızın devam eden kırdan kente kitlesel göçlerle sürekli artmıştır. Türkiye’de 1945’te 18.9 milyon olan nüfusun 4.7 milyonu kentlerde yaşamaktadır (Yılmaz, 2003b). 2007 yılına gelindiğinde ülke nüfusu 70.5 milyona yükselirken kentli nüfus da 49.7 milyona ulaşır. Kentli nüfus oranı 1945’te %24 iken bu gün nüfusun %70.5’i kentlerde yaşamaktadır (TUİK, 2008). Türkiye kentleri içinde nüfus artışı açısından da hep ön planda olan İstanbul’da kırdan kente göçe bağlı dramatik nüfus artışı şehrin kentleşme deneyimine damgasını vurmuştur. 2007 sayımları İstanbul’da kayıtlı nüfusun 12.5 milyon olduğunu gösterir. Bu rakam ülke nüfusunun %17.8’ine denk düşmektedir (TUİK, 2008). 1980’de bu rakam yaklaşık 4.5 milyon oran da %10.6dır (Sönmez, 1996). Bu veriler nüfusu son çeyrek yüzyılda neredeyse üç katına çıkan İstanbul’un gösterdiği çarpıcı büyümeyi gözler önüne sermektedir.

İstanbul’un yaşadığı dönüşüm kimi zaman şehre vize uygulanması önerilerini dahi gündeme getiren ciddi nüfus artışı ile sınırlı değildir. 1980 sonrası kentin geçirdiği dönüşümü etrafını dikkatlice izleyen hemen her İstanbullu kolayca gözlemleyebilir. İstanbul’daki alışveriş merkezlerinin, otellerin, ofis alanlarının, eğlence mekanlarının sayısı hızla artmaktadır.⁸ Şehrin ev sahipliği yaptığı uluslararası organizasyonlar çoğalmakta, yeni açılan müzeler, sanat merkezleri vb. ile İstanbul’daki kültür sanat faaliyetlerinde yoğunluk gözlenmektedir. Televizyonlarda yalnız konut değil yaşam tarzı da vaat eden lüks konut sitelerinin reklamları daha sık görülmeye başlanırken, bu projeleri gerçekleştiren büyük inşaat şirketlerinin isimleri de daha bilinir olmuştur. Tüm bunlar İstanbul’un geçirdiği dönüşümü ele veren basit gözlemlerden sadece bir kaçıdır. Bu dönüşümün arka planında neler olduğu ise daha ayrıntılı olarak incelenmeyi hak etmektedir.

⁸ İstanbul’un beş yıldızlı otel kapasitesi 80lerde 2000 civarındayken 1990larda 6700lere çıkar ve 2000lerde 10.200’e ulaşır. İlk alışveriş merkezi 1990ların başında açılır. 1990lar boyunca 10 alışveriş merkezi varken 2000- 2008 arasında 47 tane daha eklenir ve 2010 da bu sayının 122 olması beklenmektedir. Ofis binalarının kapladığı alan da 1997’den 2005’e altı kata yakın bir büyüme gösterir. Ayrıca İstanbul’da faaliyet gösteren yaklaşık 20 yabancı bankanın büyük kısmı son üç dört yılda açılmıştır (Bartu, Kolluoğlu, 2008).

1980li yıllarda başlayan neoliberal yeniden yapılanma süreci ile sermayenin kentlere yönelen ilgisi yeni bir kentsel gelişme sürecinin de önünü açar. Bu sürecin en önemli dinamiklerinden birisi şüphesiz sermaye birikim biçimindeki değişimin de etkisi ile büyük sermayenin kentsel rant alanlarına yönelmesidir. 1980 öncesinde sanayinin başkenti olan İstanbul neoliberalleşme süreciyle artık tüm taşı-toprağı ile bir birikim imkanı sunmaktadır (Sönmez, 1996). Uygulanan yeni ekonomi politikaları ile kent sermaye birikiminin sahnesi olmaktan bizatihi aktörü olmaya doğru evrilir. İthal ikameciliğin terk edilmesi ile üretim alanından çekilen sermayenin finans piyasalarından sonra yöneldiği ikinci adres kentsel rant alanlarıdır. İstanbul'da yetmişli yıllarda durgunluğa giren sanayi yatırımları, seksen sonrasında yükselen faizler ve daralan iç pazar nedeniyle çekiciliğini tümünden yitirir. Bu duruma yüksek faiz getiren, rant geliri sağlayan gayrimenkul ticareti, turizm, finans, ithalat-ihracat gibi sanayi dışı yatırımların artması eşlik eder (Sönmez, 1996, 56). Harvey'in ikinci döngü olarak kavramsallaştırdığı bu süreç İstanbul için bir aşırı birikim krizinden ziyade yapısal uyum programları sonucunda konut ve kentsel alanlarda yaşanan piyasalaştırmanın ürünüdür (Keyder, 2000b). Değişen ekonomi politikaları sonucunda kentsel yatırımların bir gelişme sektörü olarak desteklenmesi (Kurtuluş, 2005, 86) önceden sanayi yatırımları konusunda teşvik alan sermayenin kentsel yatırımlara yönelişini hızlandırmıştır. 1980li yıllarda neoliberal yeniden yapılanma kentsel özerkliğe yaklaşımı da değiştirmiş, Türkiye'nin dünya sahnesine çıkışta vitrini ve kapısı olması beklenen İstanbul bu yıllarda Cumhuriyet tarihinin en yüksek merkezi devlet finansmanını elde etmiş, İstanbul belediyesi kenti yeniden inşa etmek için çok büyük mali kaynaklara ulaşmıştır (Keyder, 2000a, 26). Devletin kent toprağı ve konut piyasasında özel girişimin önünü açması ve kamu-özel sektör ortaklıkları yoluyla büyük sermaye grupları neoliberalizasyon sürecinin güçlenen aktörleri olarak ortaya çıkmaktadır (Sönmez, 1996). Büyük sermaye grupları kent dışındaki arazilerin topluca imara açılması ile toplu konut, turistik tesis, villa, lüks konut alanları ve iş merkezleri gibi inşaat projelerine yönelirler (Keyder, 2000b, Sönmez, 1996). Levent, Maslak gibi merkezdeki sanayi alanlarında rantların yükselmesi, bu alanların hızla gelişen finans, ticaret vb hizmet sektörlerinin talebi olan plazalara dönüşmesi ile sonuçlanır (Sönmez, 1996, 55).

Neoliberalizasyon sürecinin önemli unsurlarından olan sermaye hareketliliğinin teşviki ve küresel piyasalarla entegrasyon yabancı sermaye yatırımlarının artan

önemine işaret eder. Türkiye'ye yatırım yapan yabancı sermaye oranı 1980-1998 arası dönemde 320 misli artarken yatırımların bileşiminde de önemli bir değişim gözlenmektedir. İmalat sektöründeki yatırımlar %91den %56ya gerilerken hizmet sektörünün payı %8'den %40a yükselmiştir (Özdemir, 2000, 98). Bu artıştan İstanbul'a düşen pay ise diğer kentlerle karşılaştırılamayacak kadar büyüktür. Dış yatırımın büyük bölümünü cezbeden ve ihracatın çoğunu yapan, tek başına İstanbul'dur (Keyder, 2006). Örneğin 1980 sonrası Türkiye'de hizmet sektörüne yatırım yapan yabancı sermayenin %60'ı İstanbul'da yer seçmiştir. Bankacılık ve finans sektöründeki yabancı yatırımcıların ise %95'i İstanbul'da toplanmıştır (Özdemir, 2000, 98). Kısacası hizmet sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayenin en çok yoğunlaştığı kent İstanbul'dur.

Bu rakamlar aynı zamanda Türkiye'nin 1980 sonrası dönüşüm sürecinde İstanbul'un merkezi rolünü de gözler önüne sermektedir. Ekonomi politikalarındaki değişim, yabancı sermaye yatırımları ve yatırımların değişen bileşimi İstanbul'u sosyo-mekansal olarak yeniden kuran unsurlardır. İstanbul'un yapılı çevresi bu çerçevede biçimlenmiş, kentin dönüşümü bu çerçeveyi mümkün kılan politik, ekonomik ve idari pratikler ile yönlendirilmiştir. 1980 sonrasında hizmet sektöründeki büyümeyi, büyük sermayenin kentsel yatırımlara yönelmesini, kamu hizmetlerindeki piyasalaştırmayı da içeren yeni ekonomi politikaları İstanbul'da radikal bir takım sosyo-mekansal değişikliklere neden olmuştur. Bu dönüşüm İstanbul içindeki yerleşim alanlarında –gecekondu bölgeleri, kapalı yerleşimler, kent içindeki çöküntü alanları-, sayıları hızla artan alışveriş merkezleri, oteller ve ofis binalarında, uluslararası organizasyonlar, fuarlar, festivallerle canlanan kültür endüstrisinde ifade bulunmaktadır.

Bundan sonraki bölümde neoliberalizasyon sürecinin İstanbul'un kentleşme serüveninde merkezi bir yeri olan gecekondu bölgelerindeki etkisine değinilecektir. Sonra neoliberal yeniden yapılanmanın yarattığı yeni kentsel ayrışma tarzları ve mekansal tezahürleri üzerinde durulacaktır. Ardından eski kent içi mekanlardaki yeni bir sınıfsal ve mekansal ayrışmanın ifadesi olan soylulaştırmanın İstanbul'daki seyrine kısaca değinilecektir. Son olarak da İstanbul'un tarih boyunca en önemli kentleşme dinamiği olan kırdan kente göçün 1980 sonrasında aldığı yeni biçim, neoliberalizasyon sürecinin *zorunlu göç* ile çakışmasının kentte yarattığı sonuçlar tartışılacaktır.

3.3.2. Gecekondu'dan Apartmana

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'deki kentleşme sürecini belirleyen en önemli dinamik köyden kente kitlesel göçlerdir. Bu gelişme ekonomi politikalarındaki yeni yönelimlerle doğrudan ilişkilidir. 50li yıllar tarımda makineleşme sonucunda topraksız köylü tarımsal üretimde istihdam olanaklarını yitirip kentlere göç etmeye başlar. Bu göç sürecindeki çekici bir faktör de kentlerdeki ekonomik canlılığın daha kazançlı istihdam olanakları vaat eder gözükmesidir (Keyder, 2005b, 188). 1960larda ise devletin ithal ikameci kalkınma modelini benimsemesi kentlerin tarımdan kopan nüfusu ucuz işgücü olarak içirme potansiyelini artırmıştır. İthal ikameci model iç pazar için üretim yapan ve uluslararası rekabetten gümrük duvarları ile korunan bir sanayileşmeye dayanır. Bu ekonomik modelde devletin rolü çok boyutludur. Öncelikle iç pazara yönelik üretimin karlılığı ürünlere yeterli talebin oluşabilmesine bağlıdır ve geniş halk kitlelerinin alım gücünü artırarak karlılığın garanti altına alınması devletin üstlendiği bir roldür. Refah devletine özgü düzenlemeler ve reel ücret artışları ile iç piyasayı genişletecek ve talebi artıracak önlemler alınmıştır (Işık, Pınarcıoğlu, 2001, 100-101).

Sermaye birikiminin bir diğer gereksinimi ise ucuz iş gücüdür. Tarımdaki geleneksel üretim ilişkilerinin çözülmesi ile birlikte geniş kitlelerin kentlere göç etmesi bu ucuz işgücü ihtiyacının karşılanmasını mümkün kılmıştır. Kente göç eden geniş kitlelerin barınma sorununun çözümü ise gecekondu olgusunu kentleşme sürecinin merkezine oturtmuştur. Kent bilim terimleri sözlüğünde gecekondu “bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak iyesinin istenç ve bilgisi dışında, onamsız olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent yönetimlerince karşılanamayan yoksul ya da dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü” olarak tanımlanır (Keleş, 1980, 48). Kamu kaynaklarının öncelikli olarak sanayileşmeye aktarıldığı, kentlerin kamusal yatırımlardan mahrum kaldığı (Sönmez, 1996) sosyal konut uygulamalarının söz konusu dahi olmadığı bu dönemde kentin yeni sakinleri barınma ihtiyacını genellikle kamu arazileri üzerine inşa ettikleri gecekondularla karşılamak durumunda kalmıştır. Devlet bu süreçte kentleşme sorunları karşısında aktif bir politika izlememiş düzenleyici bir aktör olmak yerine bu alanı enformel mekanizmalara bırakmıştır. “Kendiliğinden kentleşme” (Kurtuluş, 2005) olarak da adlandırılan bu süreçte devlet işgücünün barınma probleminin çözümünü göç edenlerin sırtına yüklemiştir.

Gecekondulaşma sermaye birikimi için gereken ucuz işgücünün barınma maliyetlerini düşüren bir çözüm olarak görülmüş, sessiz kalınarak onaylanmıştır. Sönmez (1996) İstanbul’da gecekondu alanlarının oluşumu ile sanayinin yer seçimi arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekerken bu alanlardaki gecekonduların bölgedeki sanayiye işgücü sağladığını ya da bu işyerlerine işçi olarak girenlerin, fabrikaların yakınlarına gecekondu kurarak barınma sorunlarına en ucuz çözümü ürettiklerini belirtmektedir. Kısacası Türkiye’nin ithal ikameci sanayileşme hamlesinde gecekondu halkı hem ucuz iş gücü kaynağı hem de tüketici olarak önemli bir rol üstlenmiştir (Şenyapılı, 1982’den aktaran Erman, 2004).

Gecekondular köyden göçen geniş kitlelerin kente tutunmak için yarattığı enformel bir mekanizma olarak piyasa süreçlerinin dolduramadığı boşluğu doldurmuştur. Devletin gecekondulaşmaya karşı bir tür dolaylı destek olarak nitelenebilecek yaklaşımı 1950’li ve 1960’lı yıllarda çok hızlı bir şekilde gelişen gecekondu mahallelerinin kısa sürede yasallaşmasını getirmiş, gecekonduların varlığının devlet tarafından kabul edildiğini gösteren 755 sayılı Gecekondu Kanunu 1966’da çıkarılmıştır. Bu süreçte gecekondu sahipleri ile kullanıcıları arasında bir farklılaşma söz konusu değildir. Bu gecekondu neredeyse tümüyle piyasa ilişkilerinin dışında üretilmiştir (Işık, Pınarcıoğlu, 2001, 113).

Türkiye’de 1970lerin ikinci yarısına kadar süren bu “kendiliğinden kentleşme” modeli sınıflar arası geniş tabanlı uzlaşmanın bir ürünü olarak görülebilir. Bu uzlaşma yeni güçlenmekte olan burjuvazinin, devletin korumacı politikalarının yarattığı tekel rantları dolayısıyla sanayide oluşan kolay kazançlarla yetinmesi ve kentte oluşan rantlarla ilgilenmemesi esasına dayanmaktadır. Devlet kentleşmenin düzenlenmesi konusunda sorumluluk almaktan ve kaynak ayırmaktan kaçınırken, devletin ve burjuvazinin girmediği kent alanı da büyük ölçüde, küçük sermayenin işleyişine bırakılmıştır (Işık, Pınarcıoğlu, 2001, 120-121).

Ancak 1980 sonrasında İstanbul’da kentsel rantların toplumsal gruplar arasında dağılımında değişim yaşanır. Kentsel rantlar üzerinden kurulan ittifaklar dağılıp değişirken rant dağılımının toplumsal tabanı da daralır (Tekeli, 1991b, 1991c). Bu süreçle bağlantılı olarak 1980li yıllar gecekondu üzerinde yeni türden baskıları gündeme getirir. Kentlerdeki yüksek nüfus artışı, ücretlerdeki düşüş, gelişen hizmet sektörünün kent merkezine yerleşmesi gibi bir dizi faktör alt-orta ve orta sınıfların kent çeperine yönelmesine neden olur (Kurtuluş, Türkün, 2005, 15; Adaman,

Keyder, 2006). Bu yöneliş gecekondular bölgelerinin hızla değer kazanmasına neden olurken, çıkarılan imar afları ve kat çıkma izinleri ile gecekondular apartmanlaşarak büyümeye devam eder. Özal döneminde çıkarılan gecekondular afları ve gecekondular arazisi üzerinde dört kata kadar bina yapılmasına izin verilmesi ile birlikte salt kullanım amacıyla yapılan enformel konut üretim sürecinden ticarileşmiş konut üretimine geçiş yaşanmıştır. Gecekondular arazisi büyük kazanç getiren bir ticari meta haline gelmiştir (Erman, 2004). Gecekondular formel konut piyasası içine çekmek için yapılan yasal değişiklikler sonucu ortaya çıkan “yasal rant”ın yanında, “arazi mafyası” “gecekondular mafyası” gibi aktörler üzerinden enformel piyasalarda işleyen büyük rantlar da söz konusudur (Erman, 2004).

Bu sürecin gecekondular olgusunda önemli bir dönüşüm olarak kabul edilebilecek sonuçlarından biri de “gecekondular sahipleri” ile “gecekondular kiracıları” şeklinde yaşanan ayrışmadır. Gecekondular arazileri üzerinde talepte bulunan kesimlerin artması yeni göçmenler için üzerine inşaat yapılabilecek arazi bulmayı güçleştirmiştir. 1990lardan itibaren gecekondular kiracılığında artış yaşanırken kent merkezindeki “çöküntü” alanlarında da göçle gelenlerin kiracı olarak yerleşmesi yaygınlık kazanmıştır (Adaman, Keyder, 2006) Sayıları daha az da olsa bir kısım göçmen tarihi kent merkezindeki terk edilmiş binaları “işgal” edip, kira ödemedi bu yapılarda barınmak durumunda kalmıştır.

3.3.3. İstanbul’da Kentsel Ayrışmanın Yeni Tarzları

Küreselleşmenin ve neoliberalizasyonun içinden geçip dönüştürdüğü tüm kentler gibi İstanbul da yeni kentsel ayrışma tarzlarından nasbini almıştır. İstanbul’da mekansal ayrışmanın tezahürü, ölçeği ve etkilerindeki farklılaşmayı açıklayabilmek için öncelikle neoliberalizasyon sürecinin toplumsal ilişkilerde yarattığı dönüşüm ve bu dönüşümün sınıfsal tezahürlerine değinmek gerekir. Ulusal kalkınmacı ve popülist politikaların tasfiyesi ile neoliberalizasyon süreci, emek piyasasında yaşanan yapısal dönüşümleri, kentsel arazi ve mülkiyet rejimi üzerindeki yeni baskı ve talepleri gündeme getirir (Keyder, 2005b). Ulusal kalkınmacılığın yerine ihracata dayalı dışa açık büyüme modelinin benimsenmesi ve bu modelde İstanbul’un küresel ekonomiye eklemlenmede sahip olduğu merkezi rol, İstanbul’u yeni toplumsal katmanlaşmaların en görünür olduğu kentsel alanlardan biri haline getirir.

Aşırı varıllık ve yoksulluk biçimlerinin ortaya çıkması ve gelir dağılımındaki uçurumların derinleşmesi bu sürecin en görünür toplumsal maliyetlerindendir. Bir yanda küresel ekonomiye eklemlenen iş kollarında çalışan eğitilmiş ve uzmanlaşmış iş gücü, diğer yanda da yeni ekonominin ihtiyaç duymadığı, formel iş gücü piyasalarının tamamen dışına itilen, sosyal refah devleti uygulamalarının tasfiyesi ile daha da güçsüzleşen, vasıfsız işgücünün oluşturduğu “yeni kent yoksulları” bu yeni yoksulluk ve varıllık biçimlerinin ekonomik temelini gösterir (Enlil, 2003; Bartu, Kolluoğlu, 2008) Kentin bugünkü ayrışması küresel sermayeyle bütünleşme, kente küresel finans sermayesinin girmesi, ve yeni küresel elitler sınıfının İstanbul’da boy göstermesiyle şekillenirken aynı sürecin diğer yüzünü de “yeni kent yoksulları”nın gittikçe ağılaşan yaşam koşulları oluşturmaktadır.

Neoliberalizasyon sürecinin ürünü olarak ortaya çıkan bu toplumsal ayrışma mekansal ayrışma ile daha da şiddetli bir hal almakta, mekansal olarak sabitlenen ayrışma daha da derinleşmektedir. Kent içi ikili yapının ve toplumsal sınıfların mekanda ayrışmasının yeni bir olgu olmaması diğer kentler gibi İstanbul için de geçerlidir. Ancak neoliberalizasyon sürecinde ayrışma yeni mekansal organizasyonlarda ifade bulmaktadır.

1980 öncesi mekansal ayrışmanın haritası genel hatları ile, üst ve orta üst gelir gruplarının kıyı kuşağında, orta gelir gruplarının bunun ardındaki orta kuşakta, göçle gelen kent yoksullarının ise kent çeperindeki gecekondu alanlarında yerleşmesi olarak tarif edilebilir (Enlil, 2003). Üst gelir grupları planlı formel konut alanlarında, göçle gelen yoksul kesimler ise kent çeperindeki gecekondu alanlarında yaşamaktadır ancak göçmenlerin formel ve enformel emek piyasalarında iş bulabilme olanakları ve kentten beklentilerinin bulunması, yüksek gelir gruplarını oluşturan üretici sermaye, tüccar ve müteahhitlerin ulaşım ve iletişim teknolojilerinin yetersizliği ve profesyonel yönetici kadroların eksikliğine bağlı olarak işyerine yakın yerleşme mecburiyetleri nedeniyle toplumsal sınıflar mekanda birbirleriyle temas etmektedir (Kurtuluş, 2006).

1980lere gelindiğinde ise İstanbul’da toplumsal sınıfların birbiriyle temasını hiç olmadığı kadar azaltan bir kentsel makroform oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte kentsel alan toplumsal sınıflar açısından dramatik bir biçimde ayrılmakta ve azalan kentsel kamusal harcamalar yeni oluşacak kentsel yoksulluk alanlarının kamusal hizmet alabilmeleri olanağını daha da azaltarak ayrışmayı pekiştirmektedir (Kurtuluş,

2006). Başka bir deyişle bir yandan toplumsal sınıfların yaşam alanları arasındaki duvarlar yükselirken diğer yandan da yoksulluk bölgeleri kentten ve onun nimetlerinden dışlanarak ayrıştırılmaktadır.

İstanbul'da neoliberalizasyon sürecinin ortaya çıkardığı bazı dinamikler yaşam alanlarının ayrışma biçimlerini de dönüştürmüştür. Kentlerdeki yüksek nüfus artışı, kent merkezlerindeki bina yoğunluğunun artması, hizmet sektöründeki gelişme vb. etkenler sonucunda yeni zenginler 1980lere kadar göçle gelenlerin yaşam alanı olan kent çeperine yönelmiştir (Adaman, Keyder, 2006). Küresel tüketim kültürünün taşıyıcısı olan orta sınıflar ve küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni profesyonellerin konut ve yaşam tarzı talepleri (Keyder, 2000a, 2006, Öncü, 1999) kent merkezinde ve çeperinde “soylulaştırma” ve “kapalı yerleşim” pratikleriyle gündeme gelmiştir. Hizmet sektörünün ekonomi içindeki rolünün yükselmesi ile bu sektörde çalışan profesyonellerin sayısında ve gelirlerinde artışın yeni bir zengin grubu ortaya çıkarması bu zenginliğin mekanlarının üretilmesini de beraberinde getirir (Bartu, Kolluğlu, 2008). Yalnız konut değil yaşam tarzı da vaat eden kapalı yerleşimler bu sürecin mekansal ifadesi olur. Genelde kent çeperine yerleşen ama yer yer alışveriş merkezleri bünyesindeki rezidanslar şeklinde merkezde de görülen kapalı siteler 1980lerin ortalarında ortaya çıkar ve 2000li yıllara gelindiğinde bu mekansal düzenleme şehir mekanını temelden değiştiren bir görünüme kavuşur.⁹ Neoliberal çağın yeni mekansal organizasyonunda bu kapalı yerleşimler önemli bir yer tutmaktadır. Medyada, politik ya da akademik tartışmalarda hep gecekondulara referansla bahsi geçen kaçak yapılaşma bu üst sınıf yerleşimleri için de söz konusudur. Bu kapalı yerleşimlerin oluşmasında büyük inşaat şirketleri gibi piyasa aktörlerinin yanında devlet teşviki ve desteği de önemli rol oynamaktadır. Özel yerel imar planları hazırlanması, orman arazilerinin bu lüks konut alanları için imara açılması bu teşvikin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Devlet desteğinin bir diğer örneği de ayrıcalıklı ulaşım projelerinin yapılmasıdır (Ekinci, 2003).

⁹ İstanbul'daki kapalı yerleşimlerin sayısı 1990ların sonunda ciddi bir artış gösterir. 2005 itibarıyla İstanbul'da yaklaşık 40000 haneyi içeren 650 kapalı site bulunmaktadır (Perouse, Daniş, 2005'ten aktaran Bartu ve Kolluğlu, 2008) Bartu ve Kolluğlu'nun Kemer Country'nin de içinde bulunduğu Göktürk'te yaptıkları araştırma ise 2005 sonrasında bu çevredeki kapalı site sayısının yüzde yüz arttığını gösterir ve bu verinin İstanbul'un genel eğilimini yansıttığı kaydedilmektedir.

Özel güzergahlı devlet yolları ile kent merkezine ulaşımın hızlandırılması kent çeperindeki bu kapalı sitelerde yaşamı cazip kılmakta, ulaşım kolaylığı pazarlama stratejilerine dahil edilmektedir.

Özellikle kent çeperindeki kapalı siteler kent yoksullarının yaşam alanı olan gecekonduyla sırt sırta bulunur. Bu iki kesimin hiç olmadığı kadar yakın ve uzak olması gerçek duvarların yükselmesine neden olur, kent çeperinde ayrılmaya dayalı gerilimi yükseltir (Enlil, 2003).

3.3.4. Kent Merkezinde Soylulaştırma

Diğer dünya kentlerinde olduğu gibi İstanbul'da da hizmet sektörünün yükselişi ile yüksek gelirli profesyonel hizmetlerde çalışan ve tüketim kalıplarıyla diğer kesimlerden farklılaşmayı isteyen “yeni orta sınıf”ın ortaya çıktığından bahsedilebilir. Bu grubun merkezi iş alanlarına yakınlık, tarihi çevrenin sunduğu alternatif yaşam tarzı vb. nedenlerle kent merkezindeki tarihi mahallelerde ve Boğaz kıyısında yaşamaya yönelmesi İstanbul'da soylulaştırmayı gündeme getirir. Kuzguncuk, Arnavutköy, Ortaköy gibi Boğaz kıyısındaki semtler, tarihi kültür ve ticaret merkezi olan Beyoğlu'nda Cihangir, Asmalımescit, Galata çevreleri ve Haliç'teki Fener- Balat gibi yerler soylulaştırıcıların ilgisini çeken semtler olarak öne çıkar. Bu semtlerin ortak özelliği gayrimüslim azınlığın terk etmesinden sonra iç göç sonucu gelen yoksul yerleşimcilere ev sahipliği yapmalarıdır. Bu süreçte yerel yönetimlerin kentsel hizmetlerden mahrum bırakması ve yerleşimcilerin yeterli sosyo-ekonomik güce sahip olmaması tarihi kent merkezinin yıpranmasına, bakımsız kalarak köhneleşmeye terk edilmesine neden olmuştur.

Soylulaştırma bireysel girişimlerle, yani yeni orta sınıfa mensup insanların tarihi kent merkezinde evler satın alarak, kiralarak bu çevrede yaşamaları ya da bu bölgelerde ofisler, sanat atölyeleri vs. açmaları ile başlar. Bu semtlerin kentin kültürel ve ekonomik açıdan elit kesimleri için çekim alanı haline gelmesi, kırdan kente göçle gelen ve hem mimari hem de tarihi değer taşıyan bu binalarda yaşayan yoksul kesimlerin yerlerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Yeni yerleşimciler ise çoğunlukla sanatçılar, mimarlar ve onları takip eden hizmet sektöründe çalışan profesyoneller, medya çalışanları ve yatırımcılardır (İnce, 2006, İslam, 2003).

Ancak en başından itibaren devletin ve yerel yönetimlerin bu süreçte dolaylı da olsa önemli bir rolü bulunmaktadır. Örneğin Tarlabası Bulvarının açılması (1988) ve

İstiklal caddesinin trafiğe kapatılması (1991) Cihangir, Asmalımescit, Galata gibi semtlerin soylulaşmasını hızlandırmıştır.¹⁰ 1992’de gerçekleştirilen Ortaköy Meydan düzenlenmesi de yine benzer bir örnektir. 1990ların sonunda devletin ve yerel ve ulus üstü otoritelerin soylulaştırma süreçlerini teşviki ve daha doğrudan müdahaleleri gündeme gelir. Avrupa Birliği fonlarıyla, Fatih Belediyesi, UNESCO ve özel sektör aktörlerinin katılımıyla gerçekleştirilen Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi bunun en somut örneğidir. Bu çevredeki soylulaştırmayı tetikleyen de bizzat bu proje olmuştur. 2005 yılında çıkarılan 5366 Sayılı “Yıpranan Tarihi ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa” ise devletin kent merkezindeki soylulaştırmada ön açıcı rolünün kapsamlı örneğidir. Sürecin hukuki ve idari altyapısını hazırlar nitelikteki bu yasa, pek çok aktörün ekonomik çıkarının müzakere edildiği, siyasi gerilimlerin yaşandığı ve yönetildiği bu alanın genel çerçevesini oluşturur. Bu yasa çerçevesinde pek çok kentsel dönüşüm ve yenileme projesi gündeme gelmiştir. Bu yasal düzenlemenin İstanbul üzerindeki etkilerine, neden olduğu yerinden edilmelere ve hukukun neoliberal kentleşme sürecindeki rolü bağlamında oturduğu yere bir sonraki bölümde değinilecektir. Şimdilik mega projeler, kentsel dönüşüm ya da kentsel yenileme olarak anılan ve kamu-özel sektör ortaklıkları ile hayata geçirilen projelerin çok büyük bir kısmının soylulaştırma içerdiğini, bu anlamda soylulaştırma sürecini yalnız yeni orta sınıf taleplerinin sonucu olarak değil, devletin, yerel yönetimlerin, büyük inşaat şirketlerinin aktör olduğu bir süreç olarak düşünmek gerektiğini belirtmekle yetinelim.

3.3.5. Zorunlu Göç

İstanbul’un kentsel süreçlerinde önemli etkileri gözlenen bir diğer olgu da “zorunlu göç” olarak anılan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan çoğunluğu Kürt yurttaşların yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmaları olarak özetlenebilecek durumdur. Zorunlu göç “göç etmeyi hiç düşünmedikleri halde savaş, afet ya da etkileri benzer şiddette ekonomik ya da siyasi çalkantılar yüzünden yaşamlarını tehlikede görenlerin göçü” olarak tarif edilebilir (Erder, 2007). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden 1980lerde başlayan ve 1990lı yıllarda hız

¹⁰ Bu konudaki çalışmaları içeren kapsamlı bir derleme için bkz. Behar, David, Tolga İslam. 2006. **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

kazanan göç dalgasını “zorunlu göç” olarak adlandırmak doğru gözükmemektedir. Devlet, zorunlu göç politikasının varlığını inkar ederek, göçün isteğe bağlı ya da PKK baskısı ile gerçekleştiğini iddia ederken, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının konuyla ilgili raporu süreci “çatışmadan kaynaklı yerinden olma” olarak adlandırmaktadır (Kurban, 2007) Ancak konuyla ilgili -sınırlı sayıda da olsa- yapılan araştırmalar, bu süreçte devletin failliğini ve yaşananın zorla “yerinden edilme” olduğunu gözler önüne sermektedir (Kurban ve diğ., 2006; Barut, 2001; Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006). Yerinden edilme güvenlik kaygısı, politik çatışma ortamı ve bölgenin gittikçe ağırlaşan ekonomik koşullarının iç içe geçmesinin bir ürünüdür. Büyük çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu, az sayıda da Süryani, Yezidi ve Arap vatandaşın da bulunduğu yaklaşık 1 milyon insan yerinden edilerek göçe zorlanmıştır¹¹ (Kurban, 2007).

Zorunlu göç denince ilk akla gelen güvenlik gerekçesiyle köylerin boşaltılması ya da yakılmasıdır. Bu köylerde yaşayan insanlar için göç etmek kaçınılmazdır. Bu bölgelerden ülkenin çeşitli kentlerine yönelen ekonomik nitelikli göçler eskiden beri var olmuştur. Siyasi gerilim, çatışma ortamı ve neticesinde yaşanan köy boşaltmalar göçün zorunlu bir niteliğe bürünmesine neden olmuştur. Ancak zorunlu göç politikası mayın döşenen arazilerin tarım yapmaya elverişli alanları daraltması, mera ve yayla yasakları, gıda ambargosu, siyasi gerilim ve çatışma ortamında istihdam yaratabilecek faaliyetlerin bölgeden uzaklaşması gibi bölgede yaşam ortamını ortadan kaldıran çok çeşitli pratikleri kapsamaktadır. Bu anlamda politik ortam ağırlaşan ekonomik koşullarla iç içe geçmektedir.

Türkiye’de 50lerden bu yana süren kırdan kente göçe katılan geniş kitleler göç etme kararını kendileri verdiği için “gönüllü göç” olarak kabul edilir. Bu sürecin sorunlarla dolu olsa da büyük çatışmalara neden olmaması “gönüllü” ve tedrici olmasından kaynaklanmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da 1980lerin ortasından beri yaşanan silahlı çatışmalar ve güvenlik gerekçesiyle yapılan köy boşaltma ve yakmalar ise en travmatik iç göçün başlamasına neden olmuştur (Erder, 2007). Politik koşulların ve güvenlik kaygısının neden olduğu zorunlu göç daha önceki göçlerden farklı niteliklere sahiptir. Kentle kurulan ilişkide de tayin edici olan

¹¹ Birleşmiş Milletlerin talebi ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın siparişi üzerine Hacettepe Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen araştırma, 1984-1999 döneminde yerinden edilenlerin sayısı hakkında en sağlıklı tahmini sunmaktadır. Bu araştırmaya göre 953.680 ila 1.201.000 arası insan yerinden edilmiştir (Kurban, 2007)

bu farklılıkları Yılmaz (2003a) üç başlıkta toplamıştır. İlk olarak önceki göç dalgaları bekar erkeklerden başlayıp, iş ve konut gibi ihtiyaçlar karşılandıktan sonra diğer aile üyeleri ve akrabaların göç etmesi ile kademeli olarak gerçekleşirken zorunlu göçte aileler topluca hareket etmeye zorlanır. İkincisi köylerini çok kısa sürede terk etmeye zorlanan aileler kente maddi ve manevi hazırlık yapmadan, kentte gerekli olabilecek ilişkileri kurmaya fırsat bulamadan göç etmiştir. Son olarak köyleri yakıldığı, giriş çıkışları yasaklandığı için köyleri ile bağları tamamen kopmuş, önceki göçlerde göç edenlerin kentte ayakta kalmalarında önemli yeri olan köyden erzak desteğinden mahrum kalmışlardır. Köyle ilişkileri radikal bir biçimde kopartılmış olan zorunlu göç mağdurlarını Erder (2007) “köysüz köylüler” olarak adlandırmaktadır. Ayrıca kırsal alanlardan göç edemeyecek kadar yoksul olanları dahi göçe zorladığı ve çatışmalı bir siyasal ortamda gerçekleştiği için zorunlu göç önceki göçlerden niteliksel olarak farklıdır (Erder, 2007). Bu göç kırdaki yoksulları, yaşlıları ve çocukları yerinden edip, bölgedeki yoksulluğu daha da derinleştirerek kentlere taşımıştır.

İstanbul zorunlu göçün en yoğun yaşandığı kentlerin başında gelmektedir ve İstanbul’un 1990lardan itibaren geçirdiği dönüşümde bu göç dalgasının çok önemli izlerine rastlanmaktadır. İstanbul’un son birkaç on yılda içinden geçtiği neoliberalizasyon süreci ile zorunlu göçün eklemlenmesinin neoliberal kent formasyonuna etnik bir yüz kazandırdığı söylenebilir. Öncelikle kent toprağının hızla metalaşp, piyasa süreçlerine tabi olması konut ihtiyacını karşılamak amacıyla gecekondu yapımını neredeyse imkansız hale getirmiştir (Erder, 1995). Bu durum kente zorunlu göç mağduru olarak gelenlerin barınma ihtiyacını çözmede eski göçmenlere oranla çok daha büyük güçlüklerle karşılaşması demektir. Kent çevresindeki yeni yerleşmelere arazi mafyasına para ödeyip bina yapabilecek kadar birikime sahip olanların yerleşebildiği (Erder, 1995, 112) düşünüldüğünde, çoğu durumda ellerindeki tarımsal mülkü paraya çeviremeden göç etmek durumunda kalan zorunlu göç mağdurları için bunu gerçekleştirmek neredeyse imkansızdır. Bu yüzden zorunlu göç sonucu İstanbul’a gelen insanlar kent merkezindeki “çöküntü” alanlarına ve kent çeperindeki sanayi bölgeleri çevresindeki gecekondu alanlarına kiracı olarak yerleşirler. Zorunlu göçün bahsedilen niteliksel farklılıkları sonucunda, gelenlerin kent içinde yaşam deneyimleri halihazırda çok ciddi güçlükler barındırırken, neoliberal politikalar etrafında şekillenen kent güçlükleri daha da artırmaktadır.

Aşınan refah devleti uygulamaları ve ticarileşen hizmet alanları kent yaşamının maliyetini yükseltirken, artan işsizlik yeni göçmenlerin kentte tutunabilme ihtimalini daha da azaltmaktadır. Kürt göçmenler, toplumsal önyargılar, yeterli sosyal ve eğitsel donanımdan yoksun olma vb nedenlerle -en iyi ihtimalle- enformel sektörün en alt kademelerinde çok düşük ücretlerle çalışma imkanı bulabilmektedir.

Son olarak kentlerde artan suç söylemi ile Kürt göçü arasında kurulan bağlantıya dikkat çekmek yerinde olacaktır. Ana akım medyada artan suçla zorunlu göç arasında bağlantı kurulmakta, suçun kaynağı ve sorumlusu olarak göçle gelen Kürtler gösterilmektedir. Göç sorunu “bölünme tehdidi”, terör, kapkaç vb konularla gündeme gelmektedir (Erder, 2007). Örneğin son dönemde bazı miting ve gösterilerde polise taş atan çocuklar zorunlu göç meselesi ile bağlantılandırılarak medyada yer bulmuş, Diyarbakır, İstanbul gibi yoğun göç alan kentlere zorunlu göç suça eğilimli çocuklarla bir arada işlenmiştir. Aslında yalnız ana akım medya değil akademik çevrelerde de zorunlu göçün özellikle çocuklar ve gençler açısından “suç ve suçlulukla” ilişkilendirilerek gündeme getirilmesi söz konusudur (Erder, 2007). Kentin neoliberal bir yönetim mantığı çerçevesinde örgütlenmesinde “suç” olgusu merkezi bir konum teşkil etmektedir. Neoliberal politikalar toplum içindeki eşitsizlikleri artırıp, toplumsal yaşamda yarattığı tahribatlarla suçun artışına neden olurken, suç meselesinin kendisi neoliberal bir kentsel düzenin inşasında kurucu bir rol oynamaktadır. Bir toplumsal kesim ve bu kesimin yaşam alanının suçun kaynağı olarak gösterilmesi, bu alana müdahalede meşrulaştırıcı bir söylem olarak çalışırken, suçun serbest bırakıldığı kentsel alanların varlığı, suçun kentsel mekanın düzenlenmesindeki rolünü gözler önüne sermektedir.

İstanbul’un geçirdiği neoliberalizasyon süreci, zorunlu göç sonucu kente gelip kent merkezindeki “çöküntü” alanlarına ve kent çeperindeki gecekondu alanlarına kiracı olarak yerleşenlerin yaşam alanlarının kentsel yenileme/dönüşüm projeleri ile tehdit edilmesini de gündeme getirmektedir.¹²

¹² Tarlabası’nda yaratılmaya çalışılan dönüşüm bu duruma çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Yaşayanların büyük çoğunluğu zorunlu göç mağduru olan ve kentsel yenileme projesi ile yerlerinden edilmesi düşünülen bu insanlar adeta ikinci bir zorunlu göçe maruz bırakılmak istenmektedir. Yapılan görüşmelerde mahalle sakinlerinin büyük çoğunluğunun da süreci bu şekilde değerlendirmesi neoliberal dönüşümün yereldeki dinamiklerle büründüğü etnik yüzü açığa çıkarmaktadır

3.4. Yeni Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren güncel kent sorunlarına çözüm getirme iddiası ile hazırlanan ve kentsel dönüşüm uygulamalarına zemin hazırlayan pek çok yasal düzenleme yapılmıştır. Kentsel dönüşüme ilişkin yasal düzenlemeler kentsel alt yapı üretiminin ve kentsel hizmetlerin ticarileştirilmesini ve küresel piyasalara açılmasını sağlayan diğer yasal düzenlemeleri tamamlar niteliktedir (Şengül, 2008). Kentleri ilgilendiren yasalar neoliberal kentsel politikaların önüne çıkan engelleri temizlemek üzere çıkarılmakta ve bazı kurumlara ciddi yetki aktarımları yapılmaktadır (Türkün, Yapıcı, 2008). Bu yasal düzenlemeler de dikkat çekici unsurların başında Toplu Konut İdaresini (TOKİ) ve yerel yönetimleri ciddi anlamda güçlendiren yetki aktarımları gelmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin yasal zeminini hazırlamaya yönelik girişimlere de öncelikle yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesi ile başlanmıştır.

2004 yılında çıkan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile imar planlarının yapılması ve onaylanması yetkileri doğrudan büyükşehir belediyelerine verilmiştir. Yine aynı yasa büyükşehir belediyelerinin kontrolündeki alanı genişletmiş, örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesinin hükmündeki alan neredeyse 3 katına çıkmıştır (Bartu, Kolluoğlu, 2007). 5216 sayılı kanunla ortaya çıkan özgün bir idari yapılanma da İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP)’dir. Kentsel dönüşümde itici bir kurum olarak yapılanan İMP’nin yasal statüsü tartışmalıdır ve kontrol mekanizmalarını işlevsizleştirip, tek elden yürütülen Kentsel Dönüşüm Projelerini mümkün kılmıştır. Aynı yıl Çevre ve Orman Bakanlığının görev alanında tanımlanan çevre düzeni yapma yetkisi de bir protokolle Büyükşehir Belediyesine devredilmiş bu yetki İMP tarafından kullanılır olmuştur. Kentsel dönüşüm kavramının ilk kez bir yasal metinde yer alması ise 2005 yılında çıkan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile gerçekleşmiştir. Bu kanunun 73. maddesinde “...Belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir... “ denmektedir. Bu madde ile belediyeler kentsel dönüşümün yerel ayağı olarak yetkilendirilmiştir.

Kentsel dönüşümün yasal zeminini oluşturan düzenlemelerin önemli bir kısmı da Toplu Konut İdaresine ilişkindir.¹³ 2004 yılında Toplu Konut Kanununda değişikliğe gidilerek TOKİ kentsel dönüşümün olağanüstü yetkilerle donatılmış en güçlü aktörlerinden biri haline getirilmiştir.¹⁴ Yapılan değişiklik TOKİ'ye kendi mülkiyetinde olan arazilerde ve üzerinde yasadışı yapılaşmanın bulunduğu alanlarda her tür ve ölçekte imar planı yapma, yaptırma ve tadil etme yetkisi vermiştir. Bu kanunla TOKİ “gecekondü bölgelerinin tavsiyesi ve iyileştirerek yeniden kazanımına yönelik olarak gecekondu dönüşüm projeleri” yapmaya yetkili kılınmıştır. Burada dikkat çekici olan finansman da dahil olmak üzere kentsel dönüşüm gerçekleştirme iradesinin TOKİ elinde toplanmış olmasıdır. Yetkinin tek elde toplanması uygulamaları kolaylaştırma iddiası ile meşrulaştırılmaktadır. Ancak TOKİ vb. kurumların kentsel dönüşüm uygulamalarında güç odakları haline gelmesi ve demokratik denetlenebilirlik mekanizmalarının dışına çıkması tartışmaya değerdir. Neoliberal iktidarın dili ve söylemleri “katılımcılık”, “hesap verebilirlik”, “şeffaflık” gibi kavramlarla bezelidir. Ancak TOKİ örneği de göstermektedir ki pratikte yaşanan bunun tam tersidir. Kentlerin geleceğinde bu denli belirleyici olma gücü kazanan bir kurum idari süreçlerin “teknikleşmesi,” ve siyasal karar alma süreçlerinin demokratik katılımı dışlaması bağlamında önemli bir örnektir.

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan Tarlabası Kentsel Yenileme projesi de yukarıda özetlenen hukuksal dönüşümün ön açıcı olduğu bir sürecin ürünüdür. Bu anlamda bahsedilen yasal düzenlemelerde somutlanan yeni eğilimlerin izlerini taşımaktadır. Ancak projenin hukuksal dayanağını oluşturan yasa, ortaya çıkış süreci ve yukarıda bahsedilen yeni kentsel hukuk bağlamında nereye oturduğuna daha ayrıntılı olarak bakmak Tarlabası’nda olup biteni daha anlaşılır kılacaktır.

3.4.1 “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa” ya da “Tarlabası Yasa”sı

“Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi”nin hukuksal dayanağını oluşturan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve

¹³ TOKİ uygulamaları üzerinden AKP’nin toplumsal konut politikasını inceleyen güncel bir çalışma için bkz. Geray, Cevat. 2009. AKP ve Konut: Toplumsal Konut Yöneltili Açısından TOKİ Uygulamaları. **AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu**. der. İlhan Uzgel, Bülent Duru. İstanbul: Phoenix: 743-753.

¹⁴ 5162 sayılı yasa ile değişik 2983 sayılı Toplu Konut Kanunu.

Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa”¹⁵’dır. Başbakanlık tarafından 1 Mart 2005 tarihinde TBMM Başkanlığı’na sunulan ‘Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasa Tasarısı’nın yoğun eleştirilere hedef olur. Yasa kapsamı ancak tarihi yapı stoku ile sınırlandırılarak, ismi ve bazı bölümleri değiştirilerek, 16 Haziran 2005 tarihinde “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa” şeklinde kabul edilir. 5 Temmuz 2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer. Çerçeve niteliğindeki bu 9 maddelik yasanın uygulama esasları yönetmeliğe bırakılmaktadır.

Bu yasanın, sit alanlarını ticarileştiren ve kent toprağında ticari işletmeleri söz sahibi kılan neoliberal müdahalede önemli bir dönüm noktası olduğu doğrudur. Ancak “neoliberal müdahale”nin, yasanın yapılmasından daha önce başladığını ve yasama aşaması boyunca var olduğunu akılda tutmak gerekir. Daha yasama aşamasında, hükümet ve belediyenin işbirliği sayesinde yerel yönetimler önemli birer aktör olarak belirmiş, ama kamu adına söz söylemesi beklenen diğer aktörler, meslek odaları ve kent sakinleri süreçten dışlanmıştı. Neoliberal müdahale, aktörlerin aralarındaki dengeleri değiştirmekte, yeni aktörleri alana çağırarak ve bazı aktörleri de dışlamaktadır. Burada ne dışlamanın ne de belediye ve hükümet arasındaki işbirliğinin “yolsuzluk” veya “usulsüzlük” kavramıyla açıklanması yeterli olur: yaşanan süreç, karar alma ve yürütme faaliyetinin ekonomik bir içerik kazanmasına yönelik bir neoliberal müdahaledir. Esnek dışlama, içerme, güçlendirme ve yeni aktörler üretme pratikleri bu müdahalenin birer parçasıdır. Formel yönetim teknikleri enformel yönetim teknikleri ile yer değiştirmekte (Lemke, 2002, 11) ve piyasa devletin içeriden düzenleyicisi olarak belirmektedir (Lemke, 2001, 200).

Bu yasanın ortaya çıkışı kamuoyunda Tarlabası’ndaki Yenileme Projesi ile doğrudan ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Medyada, meslek odalarının yaptıkları açıklamalarda bu yasadan “Beyoğlu Yasası” ya da “Tarlabası Yasası”¹⁶ şeklinde söz edilmiştir. Yasanın çıkmasında Beyoğlu Belediyesinin taleplerinin etkili olduğu ve Tarlabası’nı “düzeltmek” için yasa ısmarlandığı şeklindeki görüşler basında ve

¹⁵ Kanunun tam metnine şu adresten ulaşmak mümkündür: <http://www.resmi-gazete.org/sayi/13034/5366-yipranan-tarihi-ve-kulturel-tasinmaz-varliklarin-yenilenerek-korunmasi-ve-yasatilarak-kullanilmasi-hakkinda-kanun.html>.

¹⁶ Sözü geçen ifadelerin örnekleri için bkz. Yüzak, Özlem. 2008. Kentsel dönüşüm... Ama nasıl? - Mücella Yapıcı ile söyleşi. **Cumhuriyet Sürdürülebilir Yaşam Dergisi**. <http://www.politeknik.org.tr/site/index.php/polsecmenu/7-kent/460-kentsel-doenuem-ama-nasl-muecella-yapci-ile-soyleyi.html> [21.08.2009] ve Ögünç, Pınar. Tarlabası’nda ‘cumbalı okazyon’ günleri başladı, Ahmet Misbah Demircan ile söyleşi. **Radikal Cumartesi**. 25 Ağustos 2007.

meclis genel kurul görüşme tutanaklarında yer almıştır.¹⁷ Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan ise bir gazete röportajında şöyle demektedir:

“Daha başkan adayıydım, sayın Başbakanımla bir araya geldiğimizde benim önüme iki hedef koydu. Söylediğini dün gibi hatırlarım. Bir: “Ne yapıp edip Tarlabası’na bir çözüm bulacaksın! Neye ihtiyacın varsa gel, bana söyle. Yasaysa yasa, kanunsa kanun... Ben sana sonuna kadar destek vereceğim.” (Öğünç, 2007).

Bu yasanın ortaya çıkışı kentsel dönüşüm/yenileme projelerinin yasal alt yapısının, , yerel yönetimler ve merkezi hükümetin işbirliğiyle görünür olan enformel bir tarzda oluşturulduğunu ima eder (Lemke, 2002, 11). İstanbul’un Büyükşehir Belediyesinin ve dönüşüm alanlarının içinde bulunduğu ilçe belediyelerinin merkezi hükümetle aynı partiden oluşu bu süreçte oldukça belirleyicidir. Hükümetle belediyeler arasındaki bu ilişkiyi AKP milletvekili Recep Koral “çok güzel bir bütünleşme” olarak tarif etmekte ve belediye başkanlarının yasalaşmaya öncülük etmesini takdir edilesi bulmaktadır (TBMM Tutanak Dergisi, 2005) Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan da 5366 sayılı yasanın mimarlarından biri olmakla gurur duyduğunu dile getirmektedir (Pamir, 2005)¹⁸. Burada merkezi yönetim- yerel yönetimler arasındaki stratejik ortaklığın ve aynı partiden olmanın yarattığı uyumun İstanbul’da son birkaç on yılda gündeme gelen girişimci faaliyetler ve projelerin hızlanıp yaygınlaşmasında rol oynadığını belirtmekte fayda var. Tarlabası Projesi’nde de hükümet partisi, Büyükşehir Belediyesi ve Beyoğlu İlçe Belediyesi arasındaki işbirliğinin ön açıcı rolü açığa çıkmaktadır. Belediye başkanına Tarlabası’nı “düzeltme” talimatı veren Başbakan, yasanın hazırlanmasında kilit rol oynayan belediye başkanı, ve yasalaşma sürecini hızlandıran hükümet partisi siyasi otoritenin kentsel süreçlerde sahip olduğu geniş iktidar alanını gözler önüne sermektedir.

Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası gibi meslek kuruluşları yasaı konuyu yeterince kapsamlı, bütüncül ele almadığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile çeliştiği, uzman ve diğer aktörlerin sürece katılımını sağlamadığı, kaçak

¹⁷ Meclis genel kurul görüşmelerinde muhalefet partisi bu yasanın Fatih ve Beyoğlu belediyelerinin isteğiyle hazırlandığını belirtmiş, cevap için söz alan AKP milletvekili ise bu durumun olumsuz bir yanının olmadığını, belediyeler ve merkezi yönetim arasındaki işbirliği ve uyumu gösterdiğini kaydetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2005).

¹⁸ Demircan kanun teklifini hazırlamak için bir ekip kurduklarını ve ekte “Dr. Sinan Genim, Mustafa Çiftçi, Prof. Dr. Yıldızhan Yayla, mülkiye başmüfettişleri Adnan Gürsoy ve Vahdettin Özcan, emekli hâkim paşa Yılmaz Hızlı, milletvekilleri Prof. Dr. Burhan Kuzu ve Nusret Bayraktar, Büyükşehir Belediye Başkanları Melih Gökçek, Kadir Topbaş, İçişleri Komisyonu Başkanı Tevfik Ziyaeddin Akbulut ve tabii ki Başbakan”ın bulunduğunu ifade etmektedir (Pamir, 2005).

yapılaşmayı meşrulaştırıp tarihi dokuda tahribata yol açabilecek düzenlemeler getirdiği gerekçesiyle eleştirmiştir (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2005a, 2005b). Yenileme ve dönüşümü, sosyal ve ekonomik boyutlarından bağımsız olarak ele alışı, parçacıl ve noktasal çözümleri teşvik edişi, kentsel yenileme ilanının bilimsel kriterlere dayanmayışı, bu alanlara yönelik olarak önceden alınmış birtakım koruma kararlarını göz ardı edişi yasaya yönelik eleştirilerden en dikkat çekici olanlarıdır. Tarlabası'nda öngörülen değişimin bu yasadan temellendiği düşünüldüğünde yasa metninin ve yönetmeliğinin eleştirel bir okumaya ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu amaçla yukarıda sayılan eleştirilerden konumuzla ilgili olanlarına ayrıntılı olarak değinilecektir. Ayrıca bu yasanın neoliberal bir kentsel düzenin inşasında nasıl işlev kazandığını kanun ve yönetmelik maddelerinde ve satır aralarında araştırmak da gereklidir. Yasada ve yönetmelikte azaltılan bürokratik engellerin, yaratılan istisnai durumların ve üzerinden atlanan denetim mekanizmalarının izleri sürülmelidir. Yerel yönetimlerin nasıl bir rol üstlendiği, ne tür yetkilerle donatıldığı, bu yasal düzenlemenin kente müdahalede hangi aktörleri güçlendirip hangilerini dışladığı tartışmaya değer gözükmemektedir. Bu amaçla 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa ve Uygulama Yönetmeliğinde şu soruların cevaplarını arayacağız: Yerel yönetimlere verilen yeni yetkiler nelerdir? Belediyelerin genişleyen iktidar alanı kentsel mekanın dönüşümünü nasıl etkilemektedir? Kentsel alandaki kamu ve piyasa aktörlerinin ilişkisi nasıl dönüşmekte, yasa ne tür işbirliklerinin önünü açmaktadır? Yasa ile gelen istisnai durumlar, azaltılan bürokratik engeller ve üzerinden atlanan denetim mekanizmaları nelerdir? Acele kamulaştırmanın neoliberal bir kentsel düzenin inşasında nasıl bir işleve sahiptir? Yasada öngörülen “katılım” dönüşüm sürecine hangi kentsel aktörleri, ne şekilde dahil etmeyi vaat etmektedir?

5366 sayılı yasanın amacı;

- “Yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesi”
- “Bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması”

- “Tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması “ (Md.1)

şeklinde ifade edilmektedir.

Yasanın uygulama alanı tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil edilen alanlar olarak gösterilmektedir. Sit alanlarına yapılacak her türlü müdahale koruma amaçlı imar planları dahilinde gerçekleştirilebilecekken, bu yasa ile sit alanlarını kentsel dönüşümün sahası haline gelmektedir. Böylece imar planını bekleme gereği duyulmaksızın kentsel yenileme projelerinin gerçekleştirilebilecektir. Yine yasanın amacında yapılacak müdahalenin yalnız fiziki iyileştirme ve restorasyonu değil yeni kullanım biçimlerinin tanımlanmasını da kapsadığı anlaşılmaktadır. Konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanlarının oluşturulması, mekanda yeni tür kullanımların açılacağına habercisidir. Son olarak da kente dair hemen her yasa metninde yer bulan ve karşı çıkılması imkansız bir gerekçe olarak kullanışlı sayılabilecek tabii afet¹⁹ riskinden bahsedilmiştir.

3.4.1.1. Belediyenin Genişleyen İktidar Alanı

5366 sayılı yasa belediyelere kamu kaynaklarından ve gücünden azami ölçüde yararlanma imkanı verirken aynı zamanda kamu hukukunun yükümlülüklerinden sıyrılma ayrıcalığı sunar. Öncelikle yasa yenileme alanı ilan edilen bölgelerde uygulanacaktır ve bu alanları belirleme yetkisi de yine yerel yönetimlerindir. Yenileme alanlarının belirlenmesi -bu konudaki kriterlere açıklık getirilmemekle beraber- belediye meclislerinin salt çoğunluk kararına bırakılmaktadır (Md.2). Bu kararın Büyükşehir Belediye Meclisi ve Bakanlar Kurulunca da onaylanması gerekmektedir. Burada kentsel düzenlemeler konusunda belediyenin genişleyen yetkilerinden birisi ortaya çıkmaktadır. Bir kentin hangi bölgesinde yenilemeye ihtiyaç olduğu konusunda söz söyleyebilecek diğer aktörler göz ardı edilmektedir. Kentin kullanıcıları bir yana bu konuda bilimsel kriterleri ortaya koyabilecek uzmanlar, şehir plancılar, mimarlar vs. dahi karar sürecinde kendine yer bulamamaktadır.

¹⁹Yasa taslağında deprem ifadesi kullanılırken komisyonlarda, söz konusu bölgelerdeki tarihi yapıların birçoğunun ahşap olduğu ve depremden daha çok yangın tehdidiyle karşı karşıya bulunduğu fark edilmiş ve deprem tabii afet olarak düzeltilmiştir.

Belediyeler yalnız yenileme alanlarının belirlenmesinde değil yenileme sürecinin başından sonuna kadar çok güçlü yetkilerle donatılmıştır. Bu durum yasanın genel gerekçesinde “...yetki ve sorumlulukların uygulama yapan belediyede toplanmasının etkili sonuç alınabilmesi için gerekli olduğu...” şeklinde dile getirilmektedir. Yenileme süreci; yenileme alanlarının belirlenmesi, yenileme projelerinin hazırlanması ve hazırlanan projelerin uygulanması aşamalarını kapsamaktadır. Proje hazırlama ve uygulama aşamaları belediyeler tarafından gerçekleştirilebileceği gibi kamu kurumlarına ya da özel kuruluşlara yaptırılabilir. Ancak bu aşamaların sorumluluğu ve organizasyonu belediyelere aittir. Belediyelerin bu yetkiyi piyasa aktörüyle paylaşmakta ve kamu-özel sektör arasında yeni işbirliği modelleri ortaya çıkmaktadır.

Belediyeler merkezi yönetim karşısında çeşitli avantajlar ve yeni kaynaklar elde etmektedir 5366 sayılı yasa yenileme alanındaki hazineye ait taşınmazların bedelsiz bir şekilde belediyeye devredilmesini sağlamaktadır. Ayrıca bu taşınmazların satılabileceği veya gelir getirici bir işe dönüştürülebileceği de öngörülmekte, proje ve uygulama giderleri çıktıktan sonraki gelirin %25inin hazineye verilmesi şart koşulmaktadır.²⁰ Buradan kamu mallarının özelleştirilmesi ya da ticari faaliyetlere açılmasının belediyeler dolayımıyla hayata geçirileceği anlaşılmaktadır. Yetkilerin yerele devredilmesinin piyasalaştırma girişimlerinde kolaylaştırıcı bir mekanizma olarak çalıştığı bu uygulama ile de somutlanmaktadır. Belediyeler artan gelirleri ile piyasalaştırmanın öncü aktörlerinden biri haline gelmektedir. Belediyelere yaratılan kaynak yalnızca taşınmazların devri ile sınırlı değildir. Yenileme projelerindeki kamulaştırma, plan, proje ve yapım işlerinin masraflarında kullanılması amacıyla “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı” hesabından belediyelere fon aktarılması da söz konusudur (Md.4). Tarihi ve kültürel varlıkların korunması ve rehabilitasyonu amacıyla emlak vergisi üzerine %1 ilave edilerek yaratılan bu fonun kentsel yenileme projelerinde kullanılması kamu kaynaklarının nasıl seferber edildiğini gözler önüne sermektedir.

²⁰ 5366 sayılı yasanın 4. maddesinde “Yenileme alanı içerisinde kalan Hazineye ait taşınmazlar başka bir işleme gerek kalmaksızın projeyi yürüten il özel idaresine ve belediyeye bedelsiz devredilir. Satış ve gelir getirici bir işe dönüştürüldüğünde proje ve uygulama giderleri çıktıktan sonraki gelirin yüzde yirmi beşi Hazineye verilir.” denmektedir.

3.4.1.2 Kamu- Özel

Yasa yenileme projelerinin hazırlanması ve uygulanması yetkisini yerel yönetimlere vermektedir. Ancak 3. maddede “...il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır.” ifadesi özel sektör aktörlerini de sürece davet etmektedir. Yerel yönetimler proje uygulamaları için her türlü kamu ya da özel sektör kuruluşu ile ya da TOKİ ile ortaklıklar da oluşturabilir. Proje ortaklığı temelinde oluşan bu ilişkinin hangi esaslara göre şekilleneceği ise tekil uygulamalarda farklılık arz edebilecek bir esnekliğe kavuşmaktadır. Zira yasada ve yönetmelikte bu konuda ayrıntılı bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Ayrıca kamu- özel sektör ilişkisinin yasadan kaynaklı yeni bir özelliği bulunmaktadır. Uygulamanın yanında yenileme projelerinin de özel sektöre yaptırılabilir olması kamunun sorumluluğunda olması beklenen planlama sürecini de piyasaya devretmektedir. Piyasa aktörlerinin en başından itibaren, planlama ve projenin hazırlığı aşamasında sürece dahil olması planlama, kamulaştırma, arazinin nasıl kullanılacağına karar verme gibi yerel yönetimlerin kentsel alana müdahale yetkilerine özel sektörün ortak olması anlamına gelmektedir. Bu anlamda kamu- özel sektör ilişkisi planlama süreçleri sonucu çerçevesi belirlenmiş bir projenin bir özel sektör kuruluşuna ihale edilmesinden farklıdır. Ayrıca bu durum bir özel sektör kuruluşunun tamamıyla piyasa dinamikleri çerçevesinde gerçekleşen bir yatırım kararını uygulanmasından da farklıdır. Proje ortaklıkları yoluyla gerçekleşen süreçte yerel yönetimler, özel sektör yatırımcıları ile mülk sahipleri arasında aracı rolü oynamaktadır. Örneğin yaratılacak değerin mülk sahipleri ve yatırımcı arasında nasıl paylaşılacağı konusunda düzenleyici olan yerel yönetimlerdir. Yani her türlü müdahaleden uzak, piyasada biçimlenen bir arz talep buluşması değildir söz konusu olan. Ayrıca yerel yönetimin elinde kamulaştırma hakkının bulunması bu ilişkiyi mülk sahipleri aleyhine bir kez daha bozmaktadır. Yasanın özel sermaye yatırımcılarını güçlendiren bir diğer uygulaması ise projelerin gerçekleştirilmesinde kamu teşvik ve fonlarının devreye sokulması ve uygulamaların vergi ve harçlardan muaf tutulmasıdır.²¹ Proje maliyeti için belediyelere aktarılan fondan yatırımcının

²¹ Yasanın 3. maddesinde “Yenileme alanlarındaki uygulamalar her türlü vergi, resim, harç ve

nasıl faydalanabileceği tekil uygulamalarda farklılık gösterebilir. Ancak vergi ve harç muafiyeti bölgesel yenilenmede, inşaat maliyetlerinin %35'e kadar azalmasını mümkün kılmaktadır (Eski Semtlere Akın Eden Zenginler Kentin Dokusunu Değiştiriyor, 24.04.2006).

Kısacası bu yasa yerel yönetimler ve özel sermaye arasındaki ilişkileri dönüştürmekte, kamu ve özel sektör arasındaki işbirliği ve ortaklıkları projelerin çok erken aşamalarına kaydırarak kamusal görevlerin sınırını daraltmakta, ileride ayrıntılı olarak bahsedileceği gibi katılım mekanizmalarının açıkça tanımlanmamış olması ve yerel yönetimin taraf tutan ara buluculuğu ile yenileme alanlarının sakinlerini güçsüzleştirip, yatırımcılarını güçlendirmektedir.

3.4.1.3 Yenileme Alanları: Kentlerde “Olağanüstü Bölgeler”

5366 sayılı yasanın tartışmayı en çok hak eden özelliklerinden birisi de yaratılan istisnai durumlar, azaltılan bürokratik engeller ve üzerinden atlanan denetim mekanizmaları ile yeni kentsel hukukun izlerini taşımasıdır. Şengül (2008) kentsel dönüşüm ve yenileme alanlarının “olağanüstü bölgeler” olarak düzenlendiğini belirtirken, Bartu ve Kolluoğlu (2008) bu bölgelerin tüm yasal mevzuattan muaf tutulmasında aciliyet söyleminin önemine vurgu yapar. 5366 sayılı yasa müdahaleye açık hale getirdiği alanlarda istisnai hallerin genişlemesine ve “sorunlar”ın aciliyeti ile olağanüstü halin meşrulaştırılmasına iyi bir örnek oluşturur.

Öncelikle, bir önceki bölümde bahsedildiği gibi, bu yasa ile yenileme uygulamaları her türlü vergi, resim, harç ve ücretlerden muaf tutulmaktadır. İkinci önemli husus ise kamu ihale kanunundan muafiyettir. Yasanın 3. maddesinde “Yenileme alanlarında yapılacak uygulamalarda her türlü mal ve hizmet alımları ile yapım işleri, ceza ve ihalelerden yasaklama hükümleri hariç olmak üzere 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerinden muaftır.” denmektedir. Ancak yasanın daha önceden yapılmış her türlü düzenlemeyi geçersiz kılan gücü 7. maddede “Bu Kanun kapsamında yer alan yenileme alanlarında, uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler saklı kalmak kaydıyla, diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz.” denerek ortaya konmuştur.

Yine 5366 sayılı yasaya göre ilgili yerel yönetim yenileme alanı ilan edilen yerlerdeki taşınmazlar üzerinde, her türlü yapılaşma, kullanım ve işletme konularında

ücretlerden muaftır.”denmektedir.

proje tamamlanıncaya kadar geçici kısıtlamalar uygulayabilmektedir. Bu mülkiyet haklarının kullanımı konusunda çok çarpıcı bir istisnai durum oluşturmaktadır. Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinde bu hak belediyenin tapulu mülkiyetleri mülk sahiplerini haberdar etme gereği bile duymadan ihale etmesinde de somutlanmaktadır.

Neoliberal yönetim zihniyeti bürokrasinin hantallığından şikayeti her türlü piyasalaştırma girişiminin şiarı haline getirip denetim mekanizmalarını işlevsizleştirirken sorunların aciliyeti söylemini de ön plana çıkarmaktadır. “Yenileme Alanları Bölge Kurulu” da 5366 sayılı yasa ile ortaya çıkan bu tip bir idari yapılanmadır. Yasanın 3. maddesinde “Yenileme projelerini onaylamak üzere ...gerektiği kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu oluşturulur.” denmektedir.²² Bu bölgelerle ilgili halihazırda çalışan Koruma Kurullarını devreden çıkaran bu kurullarla proje süreçlerinin hızlandırılması amaçlanmaktadır. Bu yasaya dayanarak kurulan “İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu” da yalnızca kentsel yenileme alanı ilan edilen bölgelerle ilgili çalışma yapacaktır. Bu tip bir idari düzenleme yine yapılacak projelerin aciliyeti, hızlı karar süreçlerine ihtiyaç vb söylemlerle meşrulaştırılmaktadır. Hali hazırdaki kurulların yavaş çalıştığı, iş yükünün çok fazla olduğu tarihi mirası korumak için ise çok daha hızlı hareket edilmesi gerektiği söylenmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 2005; TBMM İçişleri Komisyonu Raporu, 2005).

Yaratılan sürecin olağanüstülüğünün önemli bir göstergesi de piyasanın varoluş koşulu sayılabilecek “özel mülkiyet” hakkının kullanımını sınırlandıran “acele kamulaştırma” uygulamasıdır. Yerel yönetimin mülk sahipleri ve yatırımcı arasındaki ilişkiye yatırımcı lehinde müdahalesini sağlayan ve ilişkinin eşitsizliğini daha da pekiştiren bir araç olarak “acele kamulaştırma” daha ayrıntılı bir tartışmayı hak etmektedir.

3.4.1.4 Acele Kamulaştırma

Acele Kamulaştırma da diğer istisnai hal uygulamalarında olduğu gibi, acil ve etkin çözümler için gerekli görülmektedir. Yasanın genel gerekçesinde acele kamulaştırma kararı alınmasına giden yol “... belediyelerin bu uygulamaları hızlı ve

²² Bu kurullar yalnız yenileme alanı ilan edilen bölgelerin kontrolü için, yetki ve sorumlulukları yenileme alanları ile sınırlı olmak ve yenileme projelerini karara bağlamak amacıyla oluşturulmuş birimlerdir (5366 sayılı Yasa Uygulama Yönetmeliği, Md. 12, 2005).

etkin bir şekilde yürütebilmeleri için normal kamulaştırma sürecinin dışında daha etkin yetkilere sahip olmaları gerekmektedir.” denerek gerekçelendirilmektedir.

Yasa, yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolunu esas kabul etmekle birlikte anlaşma sağlanamayan hallerde taşınmazların ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabileceğini belirtmektedir. Bu kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar 2942 sayılı “Kamulaştırma Kanunu”nun 3. maddesinin ikinci fıkrasındaki iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılacaktır (Md.4). Kamulaştırma kanununun uygulanacak fıkrası büyük enerji, sulama ve iskan projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla yapılacak kamulaştırmalar için düzenlenmiştir. Bu projelerdeki kamulaştırma gerekçesi *turizm amacıyla* gibi muğlak bir ifadeye dayanıyor gözükmektedir. Ayrıca yasanın öngördüğü olağan kamulaştırmanın yanında yönetmelik “acele kamulaştırma”yı da mümkün hale getirmektedir. Uygulama yönetmeliğinde “... Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağının anlaşılması halinde 2942 sayılı Kanun’un 27. maddesi²³ hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir.” denmektedir. 5366 sayılı yasanın yönetmeliğinde acele kamulaştırmanın yer alabilmesi, yenileme alanlarında yurt savunması gibi bir durum söz konusu olmadığına göre *özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlar* kapsamına girmektedir. Acele kamulaştırma, yerel yönetimlerin ellerini iyice güçlendiren ve yenileme alanı içindeki tüm mülkiyetlerin kısa sürede kamulaştırılmasını mümkün kılan bir araçtır.

Özden (2008) 2005 yılında belediyelerin arsa, konut ve işyeri üretimi tahsisi, kiralaması ve satışına dair çıkan genel yönetmelikle kamulaştırılan alanların tekrar satışının olanaklı hale geldiğini belirtir. Dinçer’e (2007, 250) göre ise 2942 sayılı kanunun ilgili maddesinde kamulaştırma amaçları arasında iskân ve turizm işlevlerinin de yer alıyor olması belediyelere yenileme projesi gerçekleştikten sonra kamulaştırdığı mülkü üçüncü şahıslara satma imkanı vermektedir. Nedeni her ne

²³ 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunun 27. maddesinde “... 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda gerekli olan taşınmaz malların kamulaştırılmasında kıymet takdiri dışındaki işlemler sonradan tamamlanmak üzere ilgili idarenin istemi ile mahkemece yedi gün içinde o taşınmaz malın 10 uncu madde esasları dairesinde ve 15 inci madde uyarınca seçilecek bilirkişilerce tespit edilecek değeri idare tarafından mal sahibi adına 10 uncu maddeye göre yapılacak davetiye ve ilanda belirtilen bankaya yatırılarak o taşınmaz mala el koyulabilir.” denmektedir.

olursa olsun -yönetmelik ya da ilgili kanun maddesi- kamulaştırılan mülkün satışının mümkün olması yenileme bölgelerindeki mülkiyetin el değiştirmesini kolaylaştırmakta ve kamulaştırmayı kamu yararı açısından tartışmalı bir konuma getirmektedir.

Şu an İstanbul'daki yenileme alanları özelinde üç belediye için Bakanlar Kurulu tarafından alınmış "acele kamulaştırma kararları" hazır bulunmaktadır. Bu kararlardan ilki Beyoğlu Belediyesinin talebiyle gerçekleşmiş ve Tarlabası'nda dokuz, Galata Kulesi çevresinde iki adanın acele kamulaştırma yetkisinin belediyeye verilmesini sağlamıştır.²⁴ Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi için Beyoğlu Belediyesinin talep ettiği acele kamulaştırma kararı, bu kararın hangi aşamada alındığı, mülk sahipleri ve yatırımcı şirket arasındaki ilişkiyi nasıl belirlediği vb. sorular sonraki bölümde tartışılacaktır. Ancak şimdi acele kamulaştırmanın neoliberal bir kentsel düzenin inşasında nasıl bir işleve sahip olduğuna ilişkin birkaç tespitte bulunabiliriz.

Neoliberalizasyon süreci mekanı ticaret ve metalaşma ekseninde dönüştürürken piyasanın taleplerine uygun yasal arazi üretme ihtiyacını doğurur. Burada çelişkili gibi gözüken piyasalaştırmanın kamulaştırmaya ihtiyaç duymasıdır. Büyük sermaye kentsel yatırımlara yönelirken kent merkezindeki yüksek rantta sahip alanlardaki konut stokunun yenilenmesi sermaye için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkarılabilmesi için kamunun ön açıcılığına ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle yeniden yapılanmanın önündeki sit alanı, koruma kurulu gibi engeller ortadan kaldırılmalı, ardından tek tek yapıları bütünleştirip inşaata açan büyük ölçekli projeler hazırlanmalı ve nihayetinde proje bütünlüğüne karşı çıkan birimler kamulaştırılarak sürecin işlemesi garanti altına alınmalıdır. Büyük sermaye grupları ve inşaat şirketleri devletin kent toprağı ve konut piyasasında özel girişimin önünü açması sonucu neoliberalizasyon sürecinin güçlenen aktörleri olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda belediyenin yaptığı kamulaştırma -ironik bir şekilde- kent merkezindeki rantı yüksek alanları büyük sermaye gruplarına transfer ederek bölgeyi gerçek anlamda kamuya kapatıp üst sınıfların kullanımına açan bir araca dönüşmektedir. Piyasanın temeli olan özel mülkiyet hakkı mahalledeki mülk

²⁴ Diğer iki acele kamulaştırma kararı ise Fatih ve Zeytinburnu Belediyelerinin talepleriyle çıkartılmıştır. Fatih belediyesinin acele kamulaştırma talebi kamuoyunda "Sulukule Projesi" olarak anılan ve yenileme alanı ilan edilen Hatice Sultan ve Neslişah Mahallelerindeki toplam 12 adet adayı kapsamaktadır.

sahipleri aleyhine bozulup büyük sermaye lehine genişlerken, yenilenen bölgeler üst sınıfların yaşam ve tüketim alanları haline gelmektedir.

3.4.1.5 Katılım

5366 sayılı yasada katılımcılık ile ne kastedildiği dikkate değerdir. Yasanın yönetmelik hükümlerinin “Katılım ve kamuoyunun bilgilendirilmesi” başlıklı 7. maddesinde “... yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama konusunda *bilgilendirmek üzere* toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılımı sağlanır. Yetkili idare *ihtiyaç halinde* üniversite, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlarla danışma toplantıları düzenleyebilir, projeler hakkında basın ve yayın araçlarıyla bilgilendirme yapabilir...” denmektedir. (vurgular bana ait)

Öncelikle bu projelerle yaşam alanları, iş çevreleri ve sosyal ilişkileri tamamıyla değişecek olan mahalle sakinlerinin katılımı ile kastedilen bilgilendirilmeden ibarettir. Konunun birinci dereceden muhatabı olan yerleşimcilere projenin karar süreçlerinde yer verilmemektedir. Sonuçlar hakkında yalnız bilgi veren bir yaklaşım benimsenirken uygulamalar için görüşlerin alınması ne anlama gelir? Ayrıca ne yasada ne de yönetmelikte bu katılımın gerçekleşeceği mekanizmaların açık bir tanımına rastlanmaz. Proje süreci planların yapılması, arazi kullanım kararlarının alınması gibi pek çok aşamayı kapsarken bu aşamalara katılım öngörülmemiştir.

İhtiyaç halinde ifadesi de katılım sürecini tümüyle idarenin inisiyatifine bırakan bir keyfiyete karşılık gelmektedir. İhtiyacın kim tarafından ve neye göre belirleneceği bir yana meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütleri de katılımlarını danışman biçiminde gerçekleştirebilir. Mülk sahipleri ve yaşayanlar da katılım konusunda tamamen yerel yöneticilerin insafına bırakılmıştır. Ayrıca yasada ve yönetmelikte yeniden yerleştirme, kira yardımları ve proje alanında yaşayan kiracıların yaşayacağı problemlere dair herhangi bir öngörü de bulunmamaktadır. Bu anlamda yasa, yenileme projelerini tamamen fiziksel boyutuyla değerlendirmiş ve toplumsal boyutu görmezden gelmiş gibidir.

Sonuçta yerel yönetimler hem iktidar alanlarını genişletip hem kamusal sorumluluklarından sıyrılırken yaşayanların barınma hakkı, karar süreçlerine katılım hakkı gibi konuların yasada yer alış biçimleri- ya da hiç yer almamaları- neoliberal çağda yerel demokrasinin nasıl şekillendiğini gözler önüne sermektedir.

3.4.2 Sonuç

Yeni yasal düzenlemelerle kentlerin kimi bölgeleri özel sektör yatırımlarına açılmakta ve neoliberal uygulamaların açık alanı haline gelmektedir. Bu noktada yenileme ve dönüşüm alanlarının belirlenmesinde hangi önceliklere göre hareket edildiği dikkate değerdir. İstanbul'daki kentsel yenileme/dönüşüm projeleri öncelikli olarak rantı yükselmiş alanlara yakın gecekondu bölgelerinde ve önemli ulaşım akslarına, kent merkezindeki turizm gelişme alanlarına yakın tarihsel konut alanlarında gerçekleştirilmektedir. Gerekçeler deprem, tarihi alanların korunması vs. şeklinde sunulurken İstanbul'un en sağlam zemini üzerine kurulan gecekondu bölgelerinin öncelikli dönüşüm alanları olarak belirlenmesi, ya da tarihi dokuyu korumaktan ziyade turizme açmayı öngören projelerin hayata geçirilmesi dikkat çekicidir. Yeni çıkan yasalarla dönüşüm ve yenilemenin uygulanabileceği coğrafya genişletilirken 5366 sayılı yasa ile koruma altındaki sit alanları da bu coğrafyaya dahil edilmektedir. İstanbul'u her geçen gün büyüyen bir şantiyeye dönüştüren kentsel yenileme ve dönüşüm projelerine kamunun vergi muafiyetleri ve istisnai hallerle verdiği destek sermayenin karlılığını artırmasına olanak sağlamaktadır. Bu anlamda yeni yasal düzenlemeler kamunun piyasa lehine müdahale araçları olarak iş görmektedir.

2000 sonrasında yürürlüğe konan bu yasaların vurgulanması gereken bir diğer özelliği de yerel yönetim kurumlarına "işletme" niteliği kazandırmış ve birer piyasa aktörüne dönüşmelerinin önünü açmış olmasıdır. Neoliberal yönetimsellik girişimciliği her türlü toplumsal ilişki ve yapının düzenleyici ilkesi haline getirirken yasa bu konuda çok önemli bir işleve sahiptir. Neoliberal söylemlerde politik müdahalelerin azaltılması ile ekonominin kendi ilkelerine göre sorunsuz işleyeceği iddia edilir. Ancak hukuk ekonominin işleyişini bozan politik bir müdahale olmanın aksine onun işleyişinin elzem bir parçası ve farklı girişimcilik biçimleri yaratmanın bir aracıdır (Lemke, 2001, 196). Kentsel alanda söz sahibi olan aktörlerin davranışlarının girişimcilik ekseninde şekillenmesinde yasal müdahale önemli rol oynamaktadır. Örneğin yerel yönetimlerin kamusal görevleri girişimcilik ekseninde yeniden tanımlanmaktadır. Kentsel kamu hizmetlerinin karlı yatırım alanlarına dönüştürülmesi ve küresel piyasalara açılması da, "acele kamulaştırma" uygulamalarında görüldüğü gibi, bu görevler kapsamındadır. Yeni yasal düzenlemeler belediye- özel şirket ortaklıklarını ve belediyelerin kendi şirketlerini

kurmalarının kolaylaştırırken yerelin neoliberalizasyon sürecinin ihtiyaçlarına uygun olarak yapılanmasında bu oluşumlar önemli role sahiptir. Kentin yeni hukuku devlet ile piyasanın iç içe geçtiği bu ortaklıkların kurumsallaşmasını sağlamaktadır.

Yeni yasal düzenlemeler güncel kent sorunlarına çözüm getirme iddiasındaki pek çok kentsel dönüşüm uygulamasının da zeminini oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm kavramı yasal metinlerde yer bulsa da kavramın açık bir tanımına rastlanmamaktadır. Yoruma açık bırakma ve muğlaklık, yasalara uygulama konusunda da esneklik kazandırmaktadır (Türkün, Yapıcı, 2008). Kentsel dönüşüm ve yenilemeye dair yasal düzenlemelerde yerel yönetimler ve merkezi hükümet arasındaki işbirliği ve aynı partiden olmanın getirdiği uyum süreci hızlandırmakta muhalefetin sesini duyurmasını ve sürece müdahalesini güçleştirmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi sürecinde belediyelerin kendilerinin de birer piyasa aktörü olarak dönüşümü oldukça önemlidir. Yetkilerin yerele devredilmesi piyasalaştırma girişimlerinde ve kentsel dönüşüm uygulamalarında kolaylaştırıcı bir mekanizma olarak çalışmaktadır. Ancak bu, sadece kent toprağının kamulaştırılmasının ardından büyük sermayeye ve inşaat şirketlerine devredilmesini ifade etmez. Kent toprağının değeri ve hukuki durumu, kamulaştırıldığı anda neoliberal piyasanın ilkelerine tabi kılınmaktadır. Kamulaştırılan yapılar ve kent toprağı belediyelerin veya kamu idaresinin elinde kalsa da ticari nitelikleri eski sahiplerinin elinde oldukları sürede olduğundan farklılaşmıştır. Bu mülklerin değeri uluslararası piyasalar ve yeni neoliberal kentsel dokunun belirlenimindedir. Kentsel dönüşümüne ilişkin düzenlemelerle belediyelerin kent toprağı üzerinde kar amaçlı faaliyetler yapma olanağı da artmakta, belediyelerin kendilerinin bu mülkler üzerinde birer işletme gibi tasarrufu mümkün olmaktadır. .

Yasaların yarattığı istisnai haller ve işlevsiz kıldığı denetim mekanizmaları ile “olağanüstü” bölgeler yaygınlaştırılarak istisnayı kural haline getiren bir kentsel hukuk inşa edilmektedir. Bu süreç esneklik ve verim kriterleri ile bürokratik hantallıktan kurtulma ve aciliyet söylemleri ile meşrulaştırılmaktadır. Yönetimsellik yaklaşımı politik iktidarın devlet merkezli açıklanmasına karşı çıkarken yönetimin değişken ve çoğul merkezler ürettiğini vurgular (Dean, 1999; Rose, Miller, 1992). Bu merkezlerin yaratılmasında yasa güçlü bir kaynaktır. Yönetim programlarını işleyen mekanizmalara tercüme ederken yasa kimi aktörleri kurar, kimilerini kısıtlar, kimilerini ise güçlendirir. Kentsel alana yönelik bahsettiğimiz yasal düzenlemelerde

bu işlev açıkça ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlere ve TOKİ'ye yapılan ciddi yetki aktarımları bu yetkilerin demokratik katılım süreçlerine kapalı olması nedeniyle kentlerin geleceğini kuran süreçlerden kent sakinlerini dışlamaktadır. Kentsel süreçlere karar verme yetkisinin belli organlarda/kurumlarda yoğunlaşması, kendisi de bir şirket gibi yönetilen yerel yönetimlerin bu yetkileri de kullanarak, sermaye ile yeni işbirliği modelleri geliştirerek kenti piyasa mantığının egemenliğinde şekillendirmesi, kentsel dönüşüm ve yenileme alanlarının sakinlerinin dışlandığı bir kentsel düzen yaratmaktadır.

4. TARLABAŞI'NDA KENTSEL YENİLEME

4.1. Tarlabası: Sosyo-Mekansal Yapı

Tarlabası İstanbul'un batı yakasında, tarihi yarımada'nın hemen karşısındaki en cazip tarihi, kültürel ve ticari merkezlerden biri olan Beyoğlu'na bağlı bir semttir. Bölge 16. yüzyıla kadar tarlalarla örtülü olduğu için "Tarlabası" adını almıştır (Arseven, 1989'dan aktaran Ünlü, 2005). Güneyde Tarlabası Bulvarı, kuzeyde Dolapdere Caddesi, batıda Ömer Hayyam Sokak ve doğuda Taksim Meydanı ile sınırlanan bu semt resmi olarak tanımlanmış sekiz mahalleyi kapsar.²⁵ Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi ise bu mahallelerin üçünün – Bülbül, Çukur, Şehit Muhtar- sınırları içindedir. Tarlabası'nın bir yerleşim birimi olarak ortaya çıkışını, yapılı çevrenin nasıl biçimlendiğini, hangi toplumsal sınıfların yaşam alanı olarak kurulup, İstanbul'un geri kalanı ile nasıl ilişkilendiğini kısaca değerlendirmek bu gün gelinen noktayı anlayabilmek için gereklidir.

4.1.1. Tarlabası'nın Kısa Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğunun 19. yüzyılda dünya kapitalist sistemine eklemlenmesi ile artan uluslararası ticaretin merkezi konumunda olan Pera, İstanbul'un "modern" yüzünü temsil etmiştir. Pera'nın güney yamaçları batılı tüccar ve bürokratlar ile Osmanlı'nın yüzlerini batıya dönen kesimlerinin konut, ticaret ve eğlence mekanı iken, Pera'nın ana caddesi olan Cadde-i Kebir -şimdiki adıyla İstiklal Caddesi- yabancılar ve üst sınıf gayri-Müslim Osmanlı vatandaşları için konut ve ticaret merkezi işlevi görmüştür (Yılmaz, 2006; Dinçer, Enlil, 2003). Büyükelçiliklerin ve yurtdışıyla olan bağlantıların merkezi konumunda bulunan Pera'da son derece gelişmiş bir eğlence hayatı, kültürel hayat ve bunu destekleyen yapılar ve yapı grupları bulunmaktadır. Kentin hızla gelişen merkezinin geleceğini etkileyen dönüm noktalarından biri 1870 yangını olmuştur. Taksim'den Galatasaray'a olan kesimin tümüyle yanarak ortadan kalkması bütün bu alanın yeniden düzenlenmesine yönelik

²⁵ Bu mahalleler batıdan doğuya sırasıyla Sururi, Kamer Hatun, Kalyoncu Kulluğu, Hüseyin Ağa, Bostan, Çukur, Bülbül, Şehit Muhtar mahalleleridir.

planlama faaliyetlerini gündeme getirmiştir. Pera 1870 sonrası yeniden, çok daha gösterişli bir biçimde var olurken, yangınla boşalan arsalara yapılan yeni binalar yine yerli ve yabancı üst sınıfların yerleşimine ev sahipliği yapmıştır (Üsdiken, 1995).

Tarlabaşı bölgesinin bir konut alanı olarak gelişmeye başlaması da bu tarihlere denk düşmektedir. Tarlabaşı'nda ilk önemli yapılaşma 1596'da ilk İngiliz büyükelçilik binasının bu bölgede yapılmasıdır. O dönemde elçiliğin çevresi ve şimdi Tarlabaşı'nın bulunduğu yerin tamamı Müslüman mezarlıkları ile kaplıdır (Üsdiken, 1995). 18. yüzyıl başından itibaren nüfusu artan Pera'da yerleşim Tarlabaşı-Tepebaşı'na ve giderek Dolapdere'ye doğru ilerlemiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tarlabaşı daha çok konut bölgesi ve çoğunluğu azınlıklara ait ticarethaneler olarak gelişmeye ve yangın sonrası yapılan planlar çerçevesinde sınırlarını da genişletmeye devam etmiştir. Tarlabaşı İstanbul'da Batılı anlamda ilk şehircilik uygulamalarının gerçekleştirildiği bölgelerden biridir (Ünlü, 2005). Bu yıllarda oluşan yerleşim birimlerinin hemen hepsi bahçe içindedir, mütevazı boyut ve biçimlerde kâgir olarak yapılaşmıştır (Dinçer, 2009, Üsdiken, 1995). Aynı mimari akım izlenmiş fakat konutlar Pera'dakilere oranla daha mütevazı inşa edilmiştir (Ünlü, 2005).

Pera'nın Boğaz girişini kucaklayan güney yamaçları ve Haliç'e bakan kuzey yamaçları daha o yıllarda farklı sosyal sınıflara ev sahipliği yapan bir mekansal örgütlenme sergilemektedir. Sosyal sınıfların mekandaki ayrışması Tarlabaşı ve çevresinde kent topografyası ile de örtüşmektedir (Yılmaz, 2006). Yamacın üst kısımları, İstiklal caddesi ve çevresi azınlık olsun olmasın üst sınıflara ev sahipliği yaparken, yamacın alt kısımlarında kalan Tarlabaşı, Beyoğlu'ndaki elçiliklerde, ticaret ve hizmet sektöründe çalışan neredeyse tümü azınlık ve alt sınıfların konut alanı olarak gelişmiştir (Dinçer, 2009).

Cumhuriyetin ilanı ile Beyoğlu'na dönüşen Pera için erken cumhuriyet dönemi düşüşün başlangıcı olmuştur. Giden elçiliklerle birlikte canlılığını kaybeden Beyoğlu'nun içine girdiği durgunluk döneminden Tarlabaşı da doğrudan etkilenecektir (Dinçer, 2009). Ancak Tarlabaşı'nda yeni bir dönemi açan gelişmeler 1940lı yıllarda başlamıştır. 1942'deki Varlık Vergisi uygulamasının azınlıklar getirdiği yük İstiklal Caddesi ve Tarlabaşı civarındaki Ermeni ve Rumlar tarafından işletilen pek çok işyerinin el değiştirip Türklere geçmesine neden olmuştur (Üsdiken, 1995). Ancak azınlık nüfusunun bu bölgeleri neredeyse tümüyle terk etmesi 1955'te

gerçekleşen 6-7 Eylül Olayları'nın yol açtığı yıkım ve 1964'te Yunanistan vatandaşı olan kişilerin sınır dışı edilmesi ile gerçekleşmiştir. Özellikle sınır dışı edilen nüfusun gayrimenkullerini satacak vakti bulamaması, satsa dahi tahsil edilen paraların bloke edilen hesaplara yatırılması zorunluluğu haksız mülkiyet transferine yol açmıştır (Üsdiken, 1995). Bu binalar özellikle Rumların gidişiyle, ya değerinin altında satılmış ya da sahipsiz kalarak işgal edilme ve kaçak olarak satılma ya da kiralanmaya maruz kalmıştır. Böylece, 1950ler sonrasında, mahalle çift yönlü nüfus akışı yaşamıştır: mevcut nüfus, yani gayri-Müslimler giderken, yerlerine Anadolu'dan kırsal kökenli göçmenler gelmiştir (Yılmaz, 2006).

4.1.2. Kent Merkezinde Bir “Çöküntü” Alanı

1970li yıllar Beyoğlu için hem mekansal hem de toplumsal bir köhneleşme ve çöküş dönemidir. Beyoğlu genelinde terk edilen binaların sayıca çok olması ve mülkiyet sorunları nedeniyle bir zamanlar kentin modern yüzünü temsil eden bu binalar yasadışı işlevlerin adresi olmuş ya da bakımsızlığa terk edilmişlerdir. Beyoğlu'nun yaşadığı düşüşün izlerine kuşkusuz Tarlabası'nda da rastlanmaktadır. Tarihi miras alanlarının hiçbir bakım yapılmadan yoğun ve yanlış müdahalelerle kullanılması; konut işlevinin yerini imalat ve depolama alanlarının alması ve bölgenin giderek daha yoksul kesimlere ev sahipliği yapması bu düşüşün en somut göstergeleridir (Dinçer, 2009).

Tarlabası'nın Beyoğlu ile birlikte girdiği düşüş sürecini daha da şiddetlendiren ve bir anlamda çöküşü destekleyen ise 1980lerin ikinci yarısında gerçekleştirilen “Dalan yıkımları” ve Tarlabası Bulvarının açılmasıdır. İstanbul'a “özel girişimci temelde bir yeniden yapılanmayı” zorla benimseten Bedrettin Dalan (Keyder, 2000a, 26) en önemli operasyonlarından birini Tarlabası'nda gerçekleştirmiştir. Tarlabası Caddesi'nin her iki yanında bulunan 370 binanın istimlak edilerek yıkılması ve bu binaların 167'sinin tescilli olması, kamuoyunda büyük tartışmalara neden olmuştur.²⁶ Bu yıkımların hızla gerçekleştirilmesi buradaki mülk sahiplerinin haklarını hukuki yoldan aramalarına engel olmuş, yıkımlar sırasında arkeolojik eserler de dahil bir çok tarihi yapı yok edilmiş, küçük üreticiler kent dışına sürülürken, bu müdahale bölgede yaşayan insanları daha da fakirleştirmiştir (Gümüş, 2007).

²⁶ Belediye başkanı yıktığı yerlerin mezbelelik, kötülük ve çirkinlik kaynağı olduğunu İstanbul'un güzelleşmesi için bu binaların yok edilmesi gerektiğini iddia ediyordu. Tarlabası ve Galata'daki binaların yıkılma gerekçesini Dalan “Yıktığımız binaların hiçbir tarihi değeri yok. Bunlar bizim mimarimizi yansıtmıyorlar, zaten ecdadımıza da ait değiller.” şeklinde açıklıyordu (Gümüş, 2007)

Aslında Dalan'ın projeleri İstanbul'u küresel kente dönüştürmenin ilk adımlarını ve çerçevesini oluşturmaktadır. Tarlabası'nda gerçekleştirilen yıkımlar da bu girişimin bir parçasıdır. İstanbul'u tüketim konusu bir seyirlik gösteri (Bartu, 2000, 47) haline dönüştürmeyi hedefleyen kentsel yenileme projelerinde Beyoğlu ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Semtın ana arteri olan İstiklal caddesinin yayalaştırılması da ona paralel bir başka arterin Tarlabası Bulvarının açılmasını gündeme getirmiştir. Bölgenin dokusunu ve Beyoğlu'nun Tarlabası ile olan tarihsel ilişkisini bozan bu bulvarın açılması İstanbul'a biçilen "küresel kent" olma misyonunun neredeyse kaçınılmaz bir sonucudur. O dönemde Tarlabası Bulvarı yükselen finans ve hizmet sektörünün adresi olan Maslak-Levent Plazalarını havaalanının da bulunduğu Yeşilköy'e en hızlı aktarabilecek arter olarak gözükmektedir. Ayrıca bu proje ile İstanbul'un kültürel kimliğinde ve küresel kent imajında önemli rol oynaması tasarlanan Beyoğlu'nun temizlenmesi, fuhuş ve uyuşturucu kaçakçılığından kurtarılması hedeflenmiştir (Bartu, 2000, 48). Ancak caddenin açılması sonrasında yaşanan parçalanma Tarlabası'nın bugün içine düştüğü fiziki, ekonomik ve toplumsal şartları önemli ölçüde etkilemiş, Tarlabası'nın neoliberal kentleşmenin olumsuz sonuçlarının derinden yaşandığı bir bölgeye doğru evrilmesine neden olmuştur. Tarlabası'nı Beyoğlu'ndan bir bıçak gibi kesip koparan bulvar kendi içine kapalı yaşamaya mahkûm edilen bir semt ortaya çıkarmıştır. Tarlabası Bulvarı bölgeyi Beyoğlu'nun geri kalanından, semtin merkezi sayılabilecek İstiklal Caddesi ve çevresinden ayırmıştır. Tarlabası'nı görünmez kılan ve toplumsal dışlanmışlığını pekiştiren bu bulvar (Enlil, 2003) Beyoğlu'nda istenmeyen her şeyin -fiziksel çöküntü, uyuşturucu, fuhuş- caddenin aşağı kısmında yerleşmesine neden olmuştur.

İstanbul'da kentleşmeye damgasını vuran kırdan kente göç Tarlabası'nın sosyo-mekansal dönüşümünün de en belirleyici dinamiklerinden biridir. Göçle şekillenen toplumsal yapıya biraz daha yakından bakarak, Tarlabası'nın bugünkü sakinlerinin ne zaman, hangi koşullarda semte yerleştiğini ve göçün Tarlabası'ndaki yaşamı nasıl dönüştürdüğünü anlamak mümkündür. Böylece gerçekleştirilmesi düşünülen yenileme projesi ile yeni bir göçün kapıda beklediği Tarlabası sakinlerini daha iyi tanıyıp bugüne dair algımızı da zenginleştirebiliriz.

4.1.3. (Zorunlu) Göçle Şekillenen Tarlabası

Tarlabası hem zorunlu göç veren hem de alan bir bölge olması ile ayırt edilmektedir (Mutluer, 2007). Tarlabası önce uzun zamandır ev sahipliği yaptığı gayrimüslimlerin terk etmek zorunda kaldıkları bir bölge, yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra ise köylerinden kovulan Kürtlerin zorunlu adresi olmuştur.

50li yıllarda yerlerinden edilen azınlık nüfusunun yerine başta Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen göçmenler yerleşmiştir. İstanbul'un kentsel süreçlerinde en belirleyici dinamiklerden biri olan kırdan kente göçten daha önce bahsetmiştik. Bu göç daha çok gecekondulaşma olgusu ile ilişkisi bağlamında tartışılmış, göç edenlerin birincil yaşam alanları olarak gecekondular düşünülmüştür. Bu durum gerçekte büyük oranda örtüşmektedir. Göçün ilk yıllarında kent çeperinde gecekondular yapımına uygun boş arazilerin varlığı, konut yapımının uzunca bir süre piyasa dinamikleri dışında göç edenlerin kendi imkanları ile gerçekleşebilmesi, barınma ihtiyacının çözümünde gecekonduları ön plana çıkarmıştır. Ancak terk edilmiş ya da ucuz konut stokunun bulunduğu kent merkezindeki kimi bölgeler başından beri göç edenler için önemli bir adres olmuştur. Tarlabası da kent merkezindeki enformel işlere yakınlığı, ucuz kiralari ve gayri Müslim göçü sonucu ortaya çıkan terk edilmiş konut stokunun çokluğu nedeniyle kente göçenler için hep bir çekim merkezi olagelmıştır. 1960lardan önce gelen ilk grupta daha çok Karadeniz ve Marmara Bölgesinden göç edenler yer alırken 1960tan 1980lere kadar Orta ve Doğu Anadolu'dan özellikle Sivas, Erzincan, Konya ve Kayseri'den gelen göçmenler Tarlabası'na yerleşmiştir (Yılmaz, 2006). Sahibi belli olmayan kimi binalar, kullanılmayan vakıf malları bazen yoksul göçmenlere barınak, bazen de mafyatik örgütlenmelerin işgal edip kiraladığı alanlar olmuştur. Bu süreçte Tarlabası kırdan kente göçenlerin bir bölümü için "geçiş mahallesi" niteliğini taşımıştır. "Geçiş mahallesi" kente yeni göç eden, çoğunlukla bekar erkek grupların kentte "tutununcaya" kadar barındıkları, belli bir gelir seviyesine ulaşınca gecekondular mahallelerine yerleşerek terk ettikleri kent içi alanları anlatan bir kavramdır (Yılmaz, 2003a). Tarlabası'nın yeni sakinleri de kırsal kesimden kopan bekarlar ve kırdan birikimi olmayan genç çiftlerdir (Dinçer, Enlil, 2003).²⁷ Yeni sakinler diğer kent içi

²⁷ Dinçer ve Enlil'in araştırması (2003) eski göçmenlerin ezici çoğunluğunun 20 yaşın altında olduğunu göstermektedir. 60 öncesi göçenlerin %88i, 60lı yıllarda göçenlerin %73ü, 70li yıllarda göçenlerin ise

alanlarda görüldüğü gibi bu semti bir atlama taşı olarak kullanıp kent çeperinde daha iyi koşullara doğru geçiş yapmaya çabalamış ancak önemli bir kısmı da burada yaşamaya devam edip giderek daha da yoksullaşmıştır. Tarlabası eski göçmenlerin bir kısmı için “geçiş mahallesi” olma niteliğini taşıırken Elmadağ, Feriköy, Kurtuluş gibi yakın çevredeki mahalleler ya da Bahçelievler, Maltepe, Ümraniye gibi kent çeperindeki semtler göçmenlerin ikinci adresi olmuştur (Yılmaz, 2003b). Ancak Dinçer ve Enlil (2003) Tarlabası’ndaki hanelerin %51inin 1990 öncesi göçmenlerden oluştuğunu belirtmektedir ki bu rakam “geçiş mahallesi” olması beklenen Tarlabası’nın eski göçmenlerin yarısı için kalıcı bir mekana dönüştüğünü göstermektedir.

Gecekonudaki kent yoksullarının aksine kent içi yoksulluk bölgelerinin göçmenlerinin toplumsal hiyerarşide yukarıya doğru hareket imkanları çok daha sınırlı olmuştur. Tarlabası ucuz kira ve yerleşilebilir terk edilmiş konutları ile yeni gelenlerin kente tutunmalarını kolaylaştırmıştır. Ancak gecekondu bölgelerinde olduğu gibi örneğin çıkarılan aflar yoluyla kentsel rant yaratma imkanı barındırmamıştır (Dinçer, Enlil, 2003). Tarlabası’nın eski göçmenleri için ek gelir getirici tek faaliyet, kendi evlerini bölüp sonradan gelen hemşerilerine ya da akrabalarına kiralamak olmuştur. Özellikle son yirmi yılda göçün “zorunlu” halinin yaygınlaşması ve neoliberal kent politikalarının etkisi ile Tarlabası’nın ancak sınırlı bir kesim için geçerli olan “geçiş mahallesi” özelliği daha da aşınmıştır. Tarlabası’nın bugünkü sakinlerinin hangi yıllarda Tarlabası’na yerleştiğinin sayısal verileri hem “geçiş”in ne kadar mümkün olduğunu göstermesi bakımından hem de “zorunlu” göçün niteliksel boyutunu ortaya çıkardığı için dikkate değerdir. Dinçer ve Enlil (2003) Tarlabası üzerine yaptıkları araştırmada Tarlabası’ndaki nüfusun %51inin 1990lardan önce geldiğini tespit edip bu grubu “eski göçmenler” olarak adlandırırlar. Nüfusun %27si ise 1990 sonrasında Tarlabası’na yerleşen “yeni göçmenler”dir. İstanbul doğumlu olanlar %18lik bir paya sahipken, içlerinde yabancı uyrukluların, kendilerini hayat kadını, travesti, uyuşturucu bağımlısı vb. olarak tanımlayanların bulunduğu “özel gruplar” da %4lük bir kesimi oluşturur (Dinçer, Enlil, 2003, 417- 418). Dinçer ve Enlil (2003) göçmenlerin geldikleri bölgeler ve geliş yılları ile ilgili detaylı bir tablo sunmaktadır.

%63ü 20 yaşın altındadır. Yazarlar göçmen nüfusun çok genç yaşta oluşunun kent çeperindeki arazi paylaşım kavgasında mücadele etmelerini güçleştirerek kent içi çöküntü bölgelerine yönelmelerinin bir diğer nedeni olduğunu belirtmektedir.

Tablo 1. Göçmenlerin Geldikleri Bölgeler ve Geliş Yılları

Bölgeler	Geldikleri Yıllar					
	<i>1960 öncesi</i>	<i>1960- 1969</i>	<i>1970- 1979</i>	<i>1980- 1989</i>	<i>1990 sonrası</i>	<i>Toplam</i>
<i>İç Anadolu</i>	%13	%33	%44	%13	%15	%23
<i>Doğu Anadolu</i>	%12	%13	%6	%20	%15	%14
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	-	%20	%13	%53	%44	%32
<i>Karadeniz</i>	%38	%13	%18	%7	%6	%13
<i>Marmara</i>	%38	%13	%13	%7	%12	%14
<i>Akdeniz</i>	-	%7	%6	-	%2	%3
<i>Ege</i>	-	-	-	-	%6	%2
<i>Toplam</i>	%9	%17	%18	%17	%39	%100

Dinçer, İclal, Zeynep Enlil. 2003. Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası, İstanbul, **Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu.** Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları: 422.

Bu tablo 1980 sonrasında Tarlabası'na Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gerçekleşen göçün ne kadar yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Tarlabasılı göçmenlerin %39 gibi büyük bir çoğunluğunun 1990 sonrası göç edenlerden oluştuğu gözlenmektedir. Dinçer ve Enlil (2003)'in çalışmasında bu grubun %59'unun Olağanüstü Hal Bölgesi illerinden ve özellikle Mardin başta olmak üzere Siirt ve Diyarbakır'dan geldiği de belirtilmektedir. Doğu ve Güneydoğu illerinden göçün en belirgin verisi ise Tarlabası'ndaki hanelerin %46 gibi ciddi bir çoğunluğunun 1980 sonrası zorunlu göçün ağır koşullarını yaşayan yerinden edilmiş yurttaşlardan oluşmasıdır.

İstanbul, Diyarbakır ve Van gibi bölgedeki il merkezlerinin yanında zorunlu göçün yöneldiği büyük şehirlerin başında gelmektedir. Çoğu İstanbul çeperindeki gecekondu semtine kiracı olarak yerleşen bu göçmenlerin bir diğer adresi de Tarlabası gibi kent içi “çöküntü” alanları olmuştur. Bu göç ailelerin hiçbir hazırlık yapmadan topluca hareket etmek zorunda bırakılması, köyle bağlarının radikal biçimde kopartılması, köy yakma ve şiddet eylemlerinin travmatik izi vb. nedenlerle

önceki göç süreçlerinden farklıdır. Zorunlu göç Tarlabası'ndaki gündelik hayatın her veçhesinde gözle görülür somutlukta karşımıza çıkmaktadır. Tarlabası'nın yeni göçmenleri kırdaki sahip oldukları varlıklardan yararlanma imkanını tümüyle yitirmiştir; çoğunluğu kentteki işler için gerekli becerilere sahip olmadıklarından, işsizlik ve yoksulluk kentteki yaşamlarına damgasını vurmuştur. Erkeklerin eğitim seviyesinin çok düşük olması, kadınların çoğunun okuma yazma bilmiyor ve Türkçe konuşamıyor olması kentteki toplumsal yaşama ve iş gücü piyasalarına dahil olmayı güçleştirmiştir.²⁸ Zorunlu göçün neoliberal yeniden yapılanma ile çakışması ise durumu daha da kötüleştirmektedir. Aşınan refah devleti uygulamaları ve ticarileşen hizmet alanları kent yaşamının maliyetini yükseltirken, artan işsizlik yeni göçmenlerin kentte tutunabilme ihtimalini daha da azaltmaktadır. Kürt göçmenler, toplumsal önyargılar, yeterli sosyal ve eğitsel donanımdan yoksun olma vb nedenlerle -en iyi ihtimalle- enformel sektörün en alt kademelerinde çok düşük ücretlerle çalışma imkanı bulabilmektedir.

Tarlabası'nda kimler yaşıyor sorusunu bir kez de yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarını dikkate alarak sorduğumuzda mekansal olarak da yoğunlaşan bir yoksulluk göze çarpmaktadır. Tarlabasılıların yaptıkları işler ve yaşadıkları yoksulluğun mekanla yoğun ilişkisi de hesaba katıldığında dönüşümü öngörülen alanda nasıl bir yaşamın var olduğuna bakmak anlamlıdır.

4.1.4. Yoksulluk

Kentin en yoksul kesimlerinin kent merkezlerindeki çöküntü bölgelerinde yaşadığını belirten Güvenç ve Işık (1996)'ın bu tespitine Tarlabası çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Dinçer ve Enlil (2003) bu durumu Tarlabası'ndaki hanelerin gelir düzeyinin Türk-İş tarafından tanımlanan "yoksulluk sınırı"nın altında yığıldığını göstererek onaylamaktadır. Yoksulluğun en somut göstergelerinden biri de işsizlik oranlarıdır. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre, Tarlabası'nın dahil olduğu Beyoğlu bölgesinde işsizlik oranı %14 iken Tarlabası'nda %20 dir. İstanbul genelindeki işsizlik oranı (%11) ile karşılaştırıldığında Tarlabası'nda işsizliğin boyutu daha rahat anlaşılabilir (Yılmaz, 2006).

Ancak işsizlik oranlarının anlatmakta yetersiz kaldığı bir diğer sorun istihdam

²⁸ Okuma-yazma bilmeyenler, diplomasızlar ve ilkokul mezunlarının oranları toplandığında Tarlabası nüfusunun %78inin ya hiç eğitim görmemiş ya da çok az görmüş olduğu görülür (Yılmaz, 2006).

yapısıdır. Tarlabası'nda yaşayanların büyük kısmı kayıt dışı sektördeki tehlikeli, düzensiz ve geçici işlerde düşük ücretli ve sosyal güvenlikli mahrum olarak çalışmaktadır. Tarlabası sakinlerinin ne tür işler yaparak geçindiğine ya da hayatta kalmaya çalıştığına daha yakından bakmak sosyo-ekonomik yapının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Üç tür istihdam biçimi göze çarpmaktadır. Tarlabası'nın eski sakinleri içinde küçük ticari işletmelerde işveren konumu yaygındır. Bakkal, kasap, kahvehane, lokanta vb işletenler; küçük tamir ve bakım hizmetleri verenler bazen tek başlarına bazen de yanlarında birkaç kişi çalıştırarak hayatlarını sürdürmektedir. Ayrıca çoğunluğu 10 kişiden az eleman çalıştıran küçük ölçekli ayakkabı, mobilya ve tekstil atölyelerine de sıkça rastlanmaktadır. Özellikle tekstil atölyelerinde genç kadınlar çalışmaktadır. Çoğu kaçak olan bu atölyelerde çocuk emeği kullanımı da yaygındır. Sayıları oldukça büyük bir diğer kesim ise hizmet sektörünün alt kademelerinde, esnek, güvencesiz çalışmaktadır. En yaygın olan işler restoran, bar ve otellerde bulaşıkçılık, garsonluk, temizlikçilik, bekçilik, müzik hizmetleri vb.dir. Müzik hizmetinden kasıt eğlence sektöründe, düğünlerde, gece kulübü ve restoranlarda müzisyen olarak çalışmaktır. Bu işlerde ağırlıklı olarak Romanlar çalışmaktadır. Özellikle Kürt göçmenler arasında yaygın olan bir diğer çalışma biçimi de gezici işportacılıktır. Mevsime göre değişen sebze-meyve, şişe su, kaset, oyuncak, günlük aksesuar ve aletler, otobüs biletleri, pişmiş yemek, özellikle midye dolması ve tavuk-pilav vb. satışı yanında, atık kağıt, karton ve teneke kutuları geri dönüşüm için toplama; ayakkabı boyama ve tartıcılık da yaygındır.²⁹

Özetlemek gerekirse Tarlabası yüksek işsizlik oranı, kayıt dışı sektörlerdeki düzensiz ve geçici işlerde güvencesiz ve düşük ücretli istihdamın yaygınlığı gibi nedenlerle en ağır yoksulluk koşullarının yaşandığı semtlerden biridir. “Tarlabası coğrafi olarak şehrin kalbine ne kadar yakınsa sosyo-ekonomik olarak bir o kadar uzaktır.” (Yılmaz, 2003b, 12).

²⁹Dinçer, İclal, Zeynep Merey Enlil. 2003. Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası, İstanbul. **Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu.** Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları: 415-424; Yılmaz, Bediz. 2003b. Coping with Metropolis: Migration and Poverty in an inner city slum of İstanbul. **Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi "Researching Internal Displacement: State of the Art" Konferansı,** 7-8 Şubat 2003. Trondheim: 176-201; Çukur Mahallesi Muhtarı ile görüşme, 15.06.2009.

4.1.5. Suç

Ocak (2002) yoksulların kente yerleşme süreçlerinde üçüncü tür uzaklık olarak tanımladığı ve Tarlabası'nı örnek verdiği çalışmasında şöyle der:

“... Bu mahalleler kent merkezinin hemen yanı başında olmakla birlikte, yoksulların bu merkezle ve bu merkezi kullananlarla kurdukları her türlü ilişki ciddi bir mesafeye sahiptir... Bu tür çöküntü alanları merkezle sınır oluşturdıkları cephe üzerinden mistifiye edilirler, bilinmeyen tehlikelerle dolu yerler olarak üzerine hayali imgelerin tasarlandığı uzak yerlere dönüşürler.”

Gerçekten de Tarlabası pek çok İstanbullu tarafından tehlikeli bir yer olarak algılanmaktadır. Tarlabası deyince akla uyuşturucu satıcıları, tinerci çocuklar, kapkaç, yankesicilik ve fuhuş gelirken suç yuvası gibi görülen karanlık bir dünya tasviri Tarlabası'nın kamuoyundaki temsiline egemendir. Tarlabası'nın suçla bu denli özdeşleşmesinde kent yoksulluğunun yoğunlaştığı bir bölge olmasının payı büyüktür. Ancak kent yoksulluğu tek başına bu durumu açıklamaya elbette yetmez. İstanbul'da başka pek çok kent içi çöküntü bölgesi ve gecekondu mahalleleri yoksulluk konusunda Tarlabası ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Ancak Tarlabasılılar yalnız yoksul oldukları için değil dışlanmayı en yoğun yaşayan toplumsal gruplara mensup oldukları için de suçla damgalanmaktadır. Yılmaz'ın (2006) toplum dışına düşmüşler diye tarif ettiği bu gruplar romanlar, travestiler, başka yerde barınamayan hayat kadınları, şehre yeni gelenler, bekar odalarında yaşayan genç erkekler, uluslararası göçmenler -çoğunlukla Türkiye'de kalıcı sığınma ümit eden Iraklılarla Batı Afrikalılar- ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan çatışmalar nedeniyle gelen Kürt göçmenlerdir.

Tarlabası'nın İstanbul'un kalbi sayılan Beyoğlu'na bu denli yakın olması da suç olgusunu daha görünür, konuşulur, tartışılır kılmaktadır. Şahin (2008) Beyoğlu'nun hemen yanı başındaki bu “gayrimeşru” bölgenin merkezin temiz, canlı, ıslıl ıslıl halini beslediğini, merkezin ayrıcalıklarını görünür kıldığı sürece bir anlamda arzu edilir bir durum olduğunu ifade etmektedir.

Tarlabası'nın bir suç yuvası olarak temsili şüphesiz hem bölgede yaşayanların dışlanmışlıklarını pekiştiren hem de onların yaşam alanlarına dönük her türlü müdahaleyi meşrulaştıran bir durumdur. Bu yüzden Tarlabası'nda suç olgusunu tartışırken oldukça dikkatli olmak gerekir. Suç Tarlabası'nda gündelik hayatı ciddi anlamda etkileyen somut bir gerçekliktir. Bu anlamda söylenmeye çalışılan

Tarlabaşı'nın ideolojik bir damgalamaya maruz kaldığı, “yanlış” temsil edildiği değildir. Ancak bir suç yuvası olarak Tarlabaşı söylemi konunun tartışılma biçimini etkilemekte, bizi soruları sorulmuş bir tartışmaya hapsolme riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Biz bu tartışmayı yeni sorular sorarak ve bu söylemin güçsüz kıldığı Tarlabaşılıların sesine kulak vererek yapmaya gayret edeceğiz.

Öncelikle Tarlabaşı'nda oturmak suçlu olarak damgalanmayı beraberinde getirirken hep suçun faili olarak düşünülen bu insanlar aynı zamanda birinci dereceden mağdurdur. Yapılan görüşmelerde Tarlabaşı'nda oturmanın en kötü tarafı nedir diye sorulduğunda çoğu görüşmeci sokak aralarındaki uyuşturucu satıcılarından ve geceleri patlayan silahlardan söz etmiştir. Özellikle anne babaların en büyük kaygısı çocuklarının bu suça entegre olmasıdır. Yoksulluk ve toplumsal dışlama özellikle gençlerin suça yönelmelerini artırırken Tarlabaşı'nın bu anlamda bolca fırsat barındırması riski yoğunlaştırmaktadır. Yalnız gençler için değil yoksullukla sınıanan kadınlar için de “suç” a bulaşmak hem çok kolay hem de kaçınılmak zorunda olan kötü bir seçenektir. Eşi altı aydır işsiz olan, iki yaşında bir çocuk sahibi genç bir kadın bu ikilemi şöyle ifade eder:

“Belki kaç gece bu evin içinde oğlum ve ben aç olarak yatmışız. Yani parasızlık var ya insana her şeyi yaptırır biliyor musun? Ama ben her zaman da ayağımı pisliklerden çekinirim. Burada bak şöyle etrafına, para kazanmanın öyle kolay yolları var ki. Bak ben de çok yollar denedim yine de ayağımı çektim, yapamadım. Ben istesem gidip de para bulamaz mıyım? Her şeyi yapamaz mıyım? Ama kesinlikle yapmam.”

Yaygınca dile getirilen bir diğer konu da suç işleyenlerin büyük çoğunluğunun Tarlabaşı'nda oturmadığıdır:

“ Biz burada çoluğumuzu çocuğumuzu bu çetelerden, hapçılardan korumaya çalışıyoruz. Burada oturmazlar, gelir zehirler giderler. Buranın yerlisi zaten canına doymuş bunlardan. Öyle çok içerilere, arka sokaklara da giremezler, ne oluyorsa caddede polisin gözünün önünde olur.”

Tarlabaşı'nda suç oranlarının sanıldığı kadar yüksek olmadığına dair bir araştırma da bu sözleri doğrular niteliktedir.³⁰ Edgü ve Ünlü (2001) suç olaylarının genellikle mahallenin yerleşim dışındaki işlevlerinin ağırlıklı olduğu ana cadde ve sokaklarda gerçekleştiğini, yüksek yerleşim oranı olan ara sokaklarda ise mahallelinin sosyal kontrolünün suçu azalttığını söylemektedir.

³⁰ Suçun artması ile ilişkilendirilen “güvensizlik paranoyası” “...güvenlik konusundaki somut tehditlerin artmasından ziyade güvenlik piyasasının kapitalist pazar ilişkilerine entegrasyonu...” ile açıklayan bir çalışma için bkz. Parker, Evren Balta. 2009. Güvenlik endüstrisi ve güven(siz)liğin inşası: Bir toplumsal paranoyayı anlamak. **Toplum ve Bilim**. s. 115: 204-225.

Mahallede suçun yoğunlaşması artan güvenlik tedbirlerini ve yoğun polis kontrollerini beraberinde getirmektedir. Tarlabası Bulvarı üzerindeki emniyet müdürlüğü ve sokağın başını tutan polis panzeri, sokaklarda kimlik kontrolleri yapan sivil polisler ve telsiz sesleri ile semt sürekli olarak gözetim altında tutulmaktadır. Bu yoğun “polis” etkisi dışarıdan gelenlerin/bakanların gözünde semtin kriminalliğini vurgularken, “suç”un önlenmesinde neden başarısız olduğu Tarlabasılılar tarafından çokça sorgulanmaktadır. Polisin suçla ilişkileneşine dair pek çok gözlemin anlatıldığı görüşmelerde en çok vurgulanan da semtin ortasındaki emniyet müdürlüğünün hemen arka sokağında uyuşturucu satıcılarının konuşlanmış olduğudur. Polisin suçla mücadelesine dair ciddi bir güvensizlik hemen her görüşmede dile getirilmiştir. Ayrıca sırf Tarlabası’nda oturduğu için potansiyel suçlu olarak sürekli gözetim altında olmaktan, kimi zaman sebepsiz yere göz altına alınmaktan şikayet eden görüşmecilerden birinin söyledikleri dikkat çekicidir.

“Tarlabası’nda gözaltına almak için bir nedene gerek yok. Ben kapımın önünde otururken gelip gözaltına aldılar. Hap satanlar gözlerinin önünde. Gerekçe mi, kapının önünde neden oturuyorsun? Çünkü olan biteni görüyorum. Belinde silah taşıyanı değil, ayağımda terliğimle beni götürürler karakola.”

Tarlabası’nın suçla damgalanması kentsel yenileme projesinin meşruiyetinin kurulmasında da çok önemli bir unsurdur. 5366 sayılı yasa çerçevesindeki tartışmalarda, belediyenin projeyi sunuşunda ve sürecin medyaya yansımada Tarlabası’nı suçtan “temizleme” söylemine sıkça rastlanmaktadır.

Buraya kadar aktardığımız Tarlabası betimlemesi neoliberal müdahalede işlev kazanmaktadır. İlk olarak, atfedilen nitelikler (çöküntü bölgesi, yoksulluk, suç vs.) neoliberal yönetim açısından elverişli bir sorunsallaştırma imkanı sunmaktadır (Rose ve Miller 1992, 182). Alan üzerine üretilen bu betimleyici bilgi, çeşitli kaynaklara ve aktörlere dayanmakla birlikte, yerel yönetim için belli tarzda bir çözümü, ve bu çözümün yürütücüsü, planlayıcısı olarak belli aktörleri çağırır –bu arada belli aktörleri de dışlayan- bir rasyonalitenin kurucusudur. Bir açıdan, neoliberal müdahalenin, daha önce tartıştığımız gibi, yasanın yapılması öncesinde “başlamış” olduğunun bir göstergesidir. Belediyenin hangi alanı yenileme alanı olarak seçeceği belirsizdir, ancak Tarlabası’nın betimlenme (sorunsallaştırılma) tarzı, bu belirsizliği ortadan kaldırarak Tarlabası’nın yenileme alanı olmasını meşrulaştırır. Bu meşrulaştırmanın söylemsel bir süreç olduğunu vurgulamak gerekir: neoliberal müdahalenin üzerine inşa edildiği rasyonalitenin gerçeklikte temeli olup olmadığını

araştırmak gerekmez. Bu rasyonalite yönetimin bir parçası olarak vardır ve temel işlevi iktidarı uygulamanın rasyonel kılındığı söylemsel alanı kurmaktır (Lemke, 2002, 7; Lemke, 2001, 191). Böylesi bir araştırma yapılyorsa bunun kendisi de söylemsel alanın kuruluşu sürecine dahil ve müdahildir. İleride göreceğimiz gibi, semt sakinlerinin temel dertlerinden biri, Tarlabası'nı betimleyen sorunsallaştırma dizgesiyle nasıl baş edileceğı, mesela bunun nasıl "bozulacağı"dır.

4.1.6. Tarlabası'nda Mekansal Dönüşüm: Arka Plan

Tarlabası 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başından kalan yapı çeşitliliğı ile mimarlık ve kent tarihi açısından zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Semt yüksek tarihi değeri olan pek çok tescilli binayı barındırır. Ancak binaların çok büyük bir kısmı gayri-Müslim nüfusun mahalleyi terk etmesinden bu yana neredeyse hiç bakım görmemiştir. 1993 yılında Tarlabası'nın da içinde bulunduğu Beyoğlu, 2863 sayılı yasa ile oluşturulan İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından kentsel sit alanı ilan edilmiş ve alandaki koruma çalışmalarının çerçevesi yapılacak koruma amaçlı imar planına bağlanmıştır. Ancak bölgenin bütününe kapsayan, koruma prensiplerini ortaya koyan, onaylanmış bir koruma imar planı halen hazırlanmamıştır. Sit alanı ilan edilmesinin anlamı yıkım ve yeniden yapımın yasaklanması ve her türlü yenilemenin Kültür Bakanlığına bağlı koruma kurullarının iznine tabi olmasıdır. Bölgenin sit alanı ilan edilmesi ile başlayan sürecin tartışılmaya değer iki boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki bölgenin sit alanı ilan edilmesi ile mekansal köhneme ve çöküntü bölgesine dönüşme eğiliminin hızlanmasıdır. Tarlabası sakinleri de sit alanı olması nedeniyle Koruma Kurulu'ndan gerekli izinler alınmadan binalarında iyileştirmeye dönük herhangi bir değişiklik yapamamaktadır. Özel mülk sahiplerinin ve vakıfların mülklerini koruyarak yenilemelerini kolaylaştıracak mekanizmalar da bulunmamaktadır (Aksoy, 2008). Bu durum mahalledeki mülk sahipleri ile yapılan görüşmelerin hemen hepsinde dile getirilmiştir.

Konunun neoliberal kent politikaları bağlamında tartışılması gereken diğer boyut ise geleneksel/bütüncül planlama anlayışının yerini projeciliğın almasıdır. Beyoğlu'nun kentsel sit alanı ilan edilmesi, bölgeye yapılacak her türlü müdahale için koruma amaçlı imar planının hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak şu an ne İstanbul'a yönelik bir üst ölçekli imar planı ne de Beyoğlu'nun kendi içinde koruma amaçlı bir

imar planı bulunmaktadır. İstanbul genelindeki kentsel dönüşüm projelerini bir yana bıraksak bile sit alanı olan Beyoğlu'nda Tarlabası'nın dışında da pek çok proje gündeme gelmiş, hayata geçirilmiş ya da uygulama aşamasındadır. Galataport, Perşembe Pazarı, Fransız sokağı gibi noktasal uygulamalar ilk akla gelenlerdir. Bütüncül planların olmadığı bir alan için üretilen bu tür projelerin yakın çevresini ve kenti nasıl etkileyeceği tartışma konusudur. Ancak bu tür kentsel dönüşüm projeleri ile üst ölçek planlama sistematığı içerisinde dönüştürülemeyen alanlar yapılaşmaya açılmakta ve sermaye mantığı içerisinde dönüştürülmesi mümkün hale gelmektedir. Öktem (2007) bu durumu Türkiye'ye özgü çarpık bir uygulama olmaktan ziyade stratejik mekansal planlamanın karakteristiği olarak vurgular. Stratejik plan ve projeler arasında piyasa süreçlerini kolaylaştıracak esnek bir ilişki kurulmaktadır. Büyük kentsel projelerin uygulanması için kentin bütününe ilişkin stratejilerin ve geleceğine dair temel kararların alınmış olması gerekmemektedir. 5366 sayılı yasaya dayanarak kentsel yenileme alanı ilan edilen Tarlabası'nda bu gün dokuz adayı kapsayan birinci etap yenileme projesi için de böylesi bir durum söz konusudur. Koruma imar planı bulunmayan bu alanın projelendirilmesi sırasında şirket konusunda uzman bir profesörden projenin üst ölçek karar ve ilişkilerini yazması talebinde bulunmuştur. Ayrıca henüz tamamlanmayan nazım plan taslak çalışmasının da dikkate alındığı ve projenin o kararlar³¹ esas alınarak hazırlandığı dile getirilmektedir. Kısacası projeye göre üst ölçek kararları yazılmakta ve planlama kararlarının netleşmediği bir taslakla eş zamanlı projelendirme yapılmaktadır.

Kent mekanına yapılan müdahale çok çeşitli içerik ve biçimlerde gerçekleşebilmektedir. Şehircilik ve kent planlama disiplinlerinde bu müdahaleler çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmış, farklı isimler almıştır. Kentsel yenileme (*urban reneval, urban renovation*), kentsel yeniden canlandırma (*urban rehabilitation*), kentsel yeniden yaratma (*urban regeneration*), kentsel yeniden geliştirme (*urban redevelopment*), kentsel yeniden yapılandırma (*urban restructuring*) (Keleş, 2004, 74) gibi kavramlar kentlerde yaşanan dönüşümü anlatmak için kullanılırken bugün “kentsel dönüşüm”, sayılan kavramların pek çoğunun yerine kullanılır olmuştur. Kentsel dönüşüm koruma, canlandırma, yeni işlevler kazandırma, yapıları ve yapıların bulunduğu kentsel alanların kaybolan ekonomik ve toplumsal değerlerini yeniden kazandırma gibi hedeflerle gündeme gelen uygulamaları kapsamaktadır

³¹ Nazım plan taslak çalışmasının bu alanı cadde üstünde turizm, ticaret, artı hizmet alanları, hemen arkasında da yüksek yoğunluklu konut alanları olarak tanımladığı söylenmektedir (Kıvırcık, 2008).

(Keleş, 2004, 74). Tarlabası'nda uygulamaya konan projenin de kamuoyunda kentsel dönüşüm projesi olarak anılması bu anlamda şaşırtıcı değildir. Ama hem 5366 sayılı yasa hem de projenin resmi adı burada gerçekleşenin bir kentsel yenileme olduğunu söylemektedir. Bu yüzden kentsel yenileme kavramına açıklık getirmek yerinde olacaktır. Kentsel yenileme, farklı nedenlerden ötürü zaman içinde eskimiş, köhnemiş, yıpranmış ya da kimi durumlarda terk edilmiş, vazgeçilmiş kentsel dokunun, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak tarif edilmektedir.(Özden, 2001)

5366 sayılı yasanın çıkmasıyla birlikte İstanbul'da Tarlabası'ndakine benzer pek çok yenileme projesi gündeme gelmiştir. Tarihi yarımada'daki Fatih, Eminönü gibi ilçeler bu projelerin en yoğun gözlendiği bölgelerdir. Örneğin Fatih'in %20'sine tekabül eden ve toplam değeri 1 milyar dolar civarında olan yenileme projeleri ile Sulukule başta olmak üzere Ayvansaray, Türk Mahallesi, Yedikule Gazhanesi ve Yalı Mahallesi gibi pek çok semtin dönüşümü başlamış durumdadır. Eminönü'nde de 10 hektarlık bir alan üzerinde 2700 binanın yenilenmesini öngören Süleymaniye Yenileme Projesi KİPTAŞ tarafından yürütülmektedir (Aksoy, 2008). Bu projelerin kentsel dönüşüm değil yenileme projeleri olduğu ve tarihi dokuyu "ihya etmek" üzere uygulandığı da yetkililer tarafından sık sık vurgulanmaktadır. Ancak biçimi, içeriği ve ismi ne olursa olsun, mekana yapılan müdahale muhakkak o mekanla doğrudan ya da dolaylı ilişkiye sahip bütün toplumsal ilişkilerde ve yaşamda bir dönüşüm yaratmaktadır. Tarlabası Yenileme Projesinin de ne tür bir müdahale ile nasıl bir dönüşüm yaratmaya talip olduğunun tartışılması, hem Tarlabası hem de İstanbul üzerine üretilen gelecek kurgularına ışık tutacaktır.

4.2. Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi

"Yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması hakkında" başlıklı 5366 sayılı yasanın 2005 yılında yürürlüğe girmesinin ardından 20 Şubat 2006'da Tarlabası 2006/10172 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilmiştir. İlgili kararda Beyoğlu Belediyesi sınırları içinde yalnız Tarlabası değil, Cezayir Çıkma ve çevresi, Tophane Bölgesi, Galata Kulesi çevresi, Belediye Binası ve çevresi ve Bedrettin Mahallesi'ni kapsayan toplam elli dokuz yapı adası yenileme alanı ilan edilmiştir

(Yenileme alanlarının yer aldığı harita için bkz. Ek.1). Tarlabası bölgesinde yenileme alanı olarak belirlenen yirmi bir yapı adasından dokuz tanesi de “Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi” kapsamına alınmıştır. Bu adalar Bülbül,  ukur ve  ehit Muhtar mahallelerinin sınırları içinde kalmaktadır. Tarlabası Bulvarı  zerinde Keresteci Recep Sokak ile  ukur Sokak arasında kalan ve bayırın Dolapdere’ye doğru kısmında Tarlabası Caddesi’ne paralel Karanlık Bakkal Sokağı’na kadar uzanan bu dokuz ada Tarlabası’nın yaklaşık %3l k bir kısmına tekabül etmektedir. Proje dokuz ada ve bunların arasındaki sokaklarla yaklaşık 20.000 metrekarelik bir alanı ve alt yapıyı kapsamaktadır.

Şekil 1. Projenin Yapılacağı Bölgenin  stten G r n   

Tarlabası Yenileniyor. [25.03.2009]. Yenileme Süreci Fotoğraf Galerisi. http://www.tarlabasi.yenileniyor.com/foto_galeri/default.aspx?SectionId=1320.

Proje alanının sınırları içinde kalan üç mahallenin konumları ve mevcut kullanım durumları ise kısaca şöyledir: Tarlabası’nın Dolapdere caddesine uzanan kuzey yamaçlarında yer alan Bülbül Mahallesi küçük    ekli üretim atölyelerine ev sahipliği yapmaktadır. Batı sınırında Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü bulunan çukur mahallesinde ağrılıkla konut yerleşimi vardır.  ehit Muhtar Mahallesi Tarlabası Bulvarının iki yakasına yayılmıştır. Bulvarın kuzeyinde kalan kısımda daha çok konut yerleşimi mevcutken güney kısımda küçük    ekli dükkanların bulunduğu ticari kullanım yaygındır.

4.2.1. Yenileme Nereden Ba lıyor?

Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesinin yenileme alanı ilan edilen yirmi bir adadan dokuzunu kapsadığını belirtmiştik. Ancak bu dokuz adanın nasıl, hangi kriterlere göre belirlendiğini ve yenilemeye buradan ba lamanın arkasındaki sosyal ve

mekansal dinamiklerin neler olabileceğini tartışmak, kentsel alana müdahalenin değişen içeriğini kavramamıza yardımcı olacaktır. Aslında neden dokuz ada sorusu ile de başlanabilir. Öncelikle bu proje Tarlabası'nı toplumsal ve mekansal bütünlüğü içinde ele almamaktadır. Daha önce bahsettiğimiz gibi üst ölçek kararlardan ve kentin geri kalanı ile ilişkisinden bağımsız bir projelendirme söz konusudur. Ancak bu noktasal projenin neden dokuz adayı kapsadığı sorusuna Aksoy (2008) "alanının ne çok büyük ne de çok küçük tutulmamış olduğu gözleminden yola çıkarak burada maliyetler açısından bir optimumu karşılayacak büyüklüğün arandığı sonucu çıkarılabilir" şeklinde cevap vermektedir. Yenileme projelerinin yüksek maliyetleri ve bu konuda dile getirilen endişelerle birlikte, piyasa koşullarında karı maksimize edecek en uygun büyüklüğün aranması gayet mantıklı gözükmektedir. Kentsel alanın piyasalaştırılması bu tip ekonomik rasyonellere tabi olması anlamına gelmektedir.

Yenileme projesinin neden bu dokuz adadan başladığına ilişkin cevaplar ise mekansal, sosyal ve yönetsel boyutları ile çok boyutludur. Tercihin mekansal nedenleri ile başlayacak olursak projenin aktörlerinin bu soruya verdikleri yanıtlar birkaç dinamiği içermektedir. Projenin uzlaştırma yöneticisi Faruk Göksu 27 Nisan 2009'da yapılan görüşmede Tarlabası Bulvarından başlayan bu dokuz adanın Taksim ve Talimhane'deki sağlıklılaştırılmış doku ile birleşeceğini söylemiş ve çöküntü alanının başlangıcı olarak gördüğü bölgenin yenilendiğinde önemli bir "vitrin" olacağını da eklemiştir. Projenin danışmanlarından Güzin Konuk da benzer şekilde bölgenin Beyoğlu'nun etki alanında, onun geçirgenliğini sağlayıp, bütünleşecek bir odak olduğunu belirtmektedir (Konuk, 2008). Tercihin gerisindeki diğer bir mekansal etken de proje alanının iki önemli trafik aksını kapsamasıdır. Sakız Ağacı Caddesi ve Halepli Bekir Sokak bölgenin labirent dokusunda Dolapdere Caddesini doğrudan Tarlabası Bulvarına bağlayan iki önemli bağlantı yoludur. Proje ile alanın öngörülen kullanım biçimlerine ve kullanıcı profiline ileride değineceğiz. Ancak tüm alanda bodrum katlara üç-dört katlı otoparklar yapılması, planlanan projede yeni kullanıcılar için otomobille ulaşım kolaylığının önemli olduğunu göstermektedir.

Proje alanının toplumsal yapısı ve nüfus özelliklerinin de yer seçiminde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir. Bu anlamda yenilenecek bölgenin Tarlabası'nın toplumsal haritasına yerleştirilmesi önemlidir. Yılmaz (2006, 29-30) proje alanındaki mahallelerden birini şöyle tarif etmiştir.

“Dışlanmanın en sert biçimde yaşandığı yer olan Çukur Mahallesi, Kürt nüfusun yoğunlaştığı ve en eski mahalle olması nedeniyle çevredeki yapıların en fazla harap olduğu bir yer olarak ön plana çıkmaktadır.”

Beyoğlu belediye başkanı da yenilemenin başlangıcı olarak seçilen bölgeyi Tarlabası'nın en dibe vurmuş, en geri kalmış parçası olarak tarif etmektedir (Öğünç, 2007). Mekansal kriterin yanında toplumsal göndermelere de sahip olan bu tarif en dibe vurmuş olanı yenilemenin kolaylıklarını da işaret etmektedir.

Uzlaştırma yöneticisi ve ekibinin “Sosyal, Ekonomik ve Mekansal Doku Çalışması” ismiyle proje alanında yaşayan ve ticari faaliyette bulunanların sosyal ve ekonomik yapısını ve alanın mekansal yapısını ortaya çıkarmayı hedefleyen bir anket çalışması mevcuttur. Çalışmanın geri kalanında bu araştırmanın konumuzla ilgili bazı sonuçlarına değineceğiz. Bu araştırmanın proje alanında yaşayanların mülkiyet durumu ile ilgili verileri yenileme projesinin başlangıç noktasına ilişkin önemli bir özelliği ortaya çıkarmaktadır. Alanda yaşayanların yaklaşık %75'i kiracı, %20'si mülk sahibi, %5'i ise kira ödemedi oturan mülk sahibinin yakınlarından oluşmaktadır (Tarlabası Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008). Kiracı oranının bu denli yüksek olması bölgede mülkiyeti olup proje alanında ikamet etmeyen çok sayıda mülk sahibi olduğunu göstermektedir. Projenin gerçekleştirilmesini üstlenen şirketin alanda ikamet etmeyen mülk sahiplerini değer paylaşımında ikna etmesi pek çok açıdan daha kolaydır. Proje alanında kiralar İstanbul geneline oranla düşüktür. Proje sonrasında mülk sahibinin alanda yaşamaya başlamasa bile kira gelirlerini artıracığı dile getirilmektedir. Yine alanda yaşamayan mülk sahiplerinin proje sürecinin doğurduğu pek çok belirsizlikten orada ikamet edenler kadar etkilenmeyeceği söylenebilir. Projenin ne zaman başlayıp ne zaman biteceğindeki belirsizlik, taşınma, çocukların okul değiştirmesi vb. pek çok faktör Tarlabasılıların hayatını alt üst edecek gibi görünmektedir. Projenin bir taraf olarak kabul ettiği ise alanda yaşayanlar değil mülk sahipleridir. Projeye karşı direncin kiracı oranının yüksek olduğu alanlarda daha rahat çözülebileceği öngörüsü muhtemeldir. Kısacası proje alanında yüksek kiracı oranı sürecin yönetilebilirliğini kolaylaştıran bir faktördür.

Son olarak, Tarlabası'nın tamamını ele alan bütüncül bir planlama süreci yerine bölgenin yaklaşık yüzde %3ünü kaplayan noktasal bir projenin gerçekleştirilmesi kentsel alanın düzenlenmesinde yeni bir yaklaşım tarzı olarak okunabilir. Bu

müdahale ile sağlanacak fiziki yenileme ve ekonomik canlanmanın yavaş yavaş çevreye de yayılacağı düşüncesi belediye yetkililerinin ve proje mimarlarının açıklamalarında sıkça dile getirilmektedir. Belediye Başkanı Demircan projenin bir deneme niteliği taşıdığını, alınan sonuçların nitelikli olmasının projelerin devam etmesi için gerekli koşulları oluşturacağını ve en dibe vurmuş noktasında bir sıçrama yaşandığında bunun Tarlabası'nın bütününe yayılacağını dile getirmektedir (Öğünç, 2008, Karabaş, 26.05.2008). Gerçekleştirilmesi düşünülen projede çıkarılan yasa ile hem merkezi hem de yerel yönetimin ön açıcı rolüne değinmiştik. Bu tarz projelerde özellikle yerel yönetimlerin yatırımcıyı cesaretlendiren, karlılığını artıran destekleyici pozisyonları kentsel alanın piyasalaştırılmasında tetikleyici hamleler olarak görülebilir. Bu şekilde hayata geçirilen projelerin çevresinde yatırımların artacağı ve piyasanın kendiliğinden oluşacağı öngörülmektedir. Kısacası kentin piyasa ilişkileri egemenliğinde dönüşümü için kamu gerekli yasal, kurumsal çerçeveyi oluşturmakta ve tetikleyici projelerle sermaye yatırımı için elverişli ortamların yaratılmasında inisiyatif almaktadır.

4.2.2. Proje Ortaya Çıkmadan Alınan Acele Kamulaştırma Kararı

Beyoğlu Belediyesi Tarlabası'nda belirlenen adalar için Bakanlar Kurulu'na acele kamulaştırma kararı alınması yönünde talepte bulunmuş ve 6 Temmuz 2006'da acele kamulaştırma kararı yürürlüğe girmiştir. 5366 sayılı yasanın yönetmeliğinde olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağının anlaşılması halinde acele kamulaştırmanın uygulanabileceğine dair bir hükmün bulunduğundan daha önce bahsetmiştik. Beyoğlu Belediyesinin acele kamulaştırma talebinin ortaya çıktığı tarih ise oldukça ilginçtir. Acele kamulaştırma kararı proje ihalesi gerçekleşmeden yaklaşık dokuz ay önce yani proje henüz ortada yokken alınmıştır. Var olmayan bir projenin uygulanmasında olağan kamulaştırmanın gecikmeye neden olacağının nasıl anlaşıldığı tartışmalıdır. Ancak bu sürecin inşası ciddi sorunlar barındırmaktadır.

Projenin uzlaştırma yöneticisi tarafından hazırlanan Stratejik Sosyal Plan (2008)'da şöyle denmektedir:

“Tarlabası Yenileme Projesi kapsamında, 5366 sayılı kanun ve bu kanuna ait uygulama yönetmeliğinin 7. maddesi gereği mülk sahipleri ile ilk toplantılar 2006 yılında Beyoğlu Belediyesi Meclis Salonunda toplantılar yapılmıştır.”³² Ada bazında mülk sahiplerinin bir

³² Cümle bozukluğu orijinal metindedir.

araya getirildiği bu toplantılarda, proje ve uygulama modeli hakkında belediye yöneticileri tarafından bilgiler verilmiş ve mülk sahiplerinin beklenti ve görüşleri alınmıştır.”

Bu toplantılara katılımı belgelendirmek için mülk sahiplerinden imzalar alınmış ve tutanaklar tutulmuştur. Bu tutanaklara 5366 sayılı kanun yönetmeliğinin 7. maddesi gereği diye not düşülmüştür. Asıl dikkat çekici husus bu toplantıların acele kamulaştırma kararından önce yapılmasıdır.³³ Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Derneği bu tutanakların acele kamulaştırma kararına vesile edildiği görüşündedir ve belediyeye verdikleri dilekçelerde bu görüşü dile getirmiştir. Yasada “olağan kamulaştırmanın projede gecikmeye neden olacağının anlaşılması halinde acele kamulaştırma uygulanabilir” dendiğinden bu toplantılar bahsedilen gecikme kuşkusunun kaynağı olarak gösterilmiştir. Buraya kadar yeterince çelişkili gözükten süreç şu soruyu da beraberinde getirmektedir. Proje ortada olmadığına göre bu toplantılarda mülk sahipleri nasıl bilgilendirilmiş, hangi konuda beklenti ve görüşleri alınmıştır. Bu soru alanda görüşme yapılan bütün mülk sahiplerine ve dernek sözcüsüne sorulmuş, hatta mülk sahiplerinin çoğu süreci anlatmaya bu toplantıdan bahsederek başlamıştır. Mülk sahiplerinin bu toplantılara dair aktardıkları ile şu an uygulanmakta olan proje arasında özellikle finansman konusunda ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Görüşülen her mülk sahibi bölgedeki restorasyon çalışması için Dünya Bankasının vereceği düşük faizli krediden söz edildiğini anlatmıştır. Görüşmecilerden cadde üzerinde bir dükkan işleten ve 24 yıldır Tarlabası’nda oturan ve çalışan bir mülk sahibi toplantıyı şu şekilde anlatmaktadır:

“Örneğin bana dediler ki N. senin 50 metre kare binan var. Biz yetkili firma ile birlikte gelicez, belediye olarak, buranın onarımını bir firmaya ihale edicez, yetkili firma binanın onarım bedelini belirleyecek, mesela diyecek 100 bin tl onarım bedeli var. Bunu önce mal sahibinden talep edicez dediler. İkinci şık Dünya Bankasından kredi alınacak bölge için. Siz bu krediden yararlanıp yirmi yıl boyunca bu borcunuzu Dünya Bankasına düşük faizle ödeyeceksiniz. Üçüncü şık hiç birini kabul etmezseniz biz belediye olarak bunu yüklenicez, biz karşılıycaz tapularınıza ipotek koyucaz, hiçbir yere satamayacaksınız...”

Daha önceden de belirttiğimiz gibi 5366 sayılı yasa yapıların boşaltılması ve yıkımında anlaşma yolunu esas kabul etmekte, anlaşma sağlanamayan hallerde taşınmazların ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabileceğini söylemekteydi. Yani ortada anlaşma sağlanabilecek bir proje dahi yokken acele kamulaştırma kararının alınması bir yana, olağan kamulaştırma için dahi anlaşmanın

³³ Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Derneğinin kamuoyunu bilgilendirmek için hazırladığı dosyada bu tutanakların fotokopileri yer almaktadır. Örneğin 360. ada mülk sahipleri ile 13. 04. 2006 tarihinde toplantı yapıldığını gösteren bir tutanak mevcuttur.

denenmiş ve başarısız olmuş olması gerekmektedir. Ancak bizim üzerinde durmayı gerekli gördüğümüz nokta bu kararın yasaya uygun olup olmadığından çok acele kamulaştırmanın projenin tarafları arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğidir. Mülk sahipleri ile yatırımcı arasındaki “pazarlıklar” başlamadan önce alınan acele kamulaştırma kararı bu pazarlıkları nasıl etkilemektedir? Anlaşmazlığın bir sonucu olarak değil de pazarlıkta belirleyici bir unsur olarak gündeme gelen kamulaştırma nasıl bir işlev kazanmaktadır? Mülk sahiplerinin bu kararı bir tehdit olarak algılaması, projenin seyrini nasıl etkilemektedir? Bu sorular uzatılabilir. Ancak projenin ortaya çıkışını bir tarihsellik içinde vermeye çalıştığımız bu bölümün bütünlüğünü bozmadan devam edelim ve bu tartışmaları sonraki bölüme saklayalım.

4.2.3. İhale

Tarlabaşı'nın yenileme alanı ilan edilmesinden yaklaşık dokuz ay sonra projenin ihalesinin uygulama usul ve esaslarına ilişkin bir karar alınmıştır. Belediye meclisinin AKP, CHP ve SP'li üyeleri tarafından 10 Kasım 2006 tarihinde oy birliği ile kabul edilen usul ve esaslar çerçevesinde 16 Mart 2007'de ihale gerçekleştirilmiştir. İhale edilen işin adı “Beyoğlu İlçesi Tarlabaşı 1. Etap Yenileme Alanı Yenileme Avan ve Uygulama Projesinin Hazırlanması ve Uygulanması” şeklindedir. Yani belediye yalnız alandaki inşaat faaliyetlerini değil yenileme ve uygulama projelerinin hazırlanması işini de ihale ile yatırımcıya bırakmıştır. İhale edilen alan ise Tarlabaşı Bulvarının kuzeyindeki 360, 361, 362, 363, 385, 386, 387, 593, 594 nolu adaları içeren yaklaşık 20.000 metrekarelik bir alandır. Bu adalarda mevcut 278 binanın bir kısmı anıt eser olması nedeniyle ihale dışı tutulmuş ve geriye kalan 269 bina yatırımcıya bırakılmıştır. İhale edilen binaların 210 tanesi de anıtlar kurulu tarafından tescillidir.

Projenin belediye tarafından hazırlanan idari şartnamesinde ihalenin ekonomik açıdan en avantajlı teklifi veren istekliye bırakılması öngörülmüştür. Ekonomik açıdan en avantajlı teklif ise mülk sahiplerine ve proje gerçekleştirme payı olarak belediyeye verilecek alanın en yüksek olduğu teklif olarak tanımlanmıştır. Çalık Holding'e bağlı GAP İnşaat en avantajlı teklifi vererek ihaleyi kazanmıştır. GAP İnşaat mülk sahiplerine “mevcudun %42”ini verirken ihaleye giren bir diğer şirket olan İhlas Holding %31.5 teklifinde bulunmuştur (Çalık, Tarlabaşı'nın dönüşümüne 100 milyon dolarlık ilk adımı attı, 31.03.2007).

İhalenin ardından 4 Nisan 2007 tarihinde Belediye ve GAP İnşaat arasında ihale sözleşmesi imzalanmıştır.

GAP İnşaatın “mevcudun %42”si olarak verdiği teklifin anlamı şudur: Bölgedeki 20.000 metrekarelik alan üzerindeki katlarla 64.000 metrekareye denk düşmektedir. Bu alanın %42 si proje bitiminde mal sahiplerine bırakılacaktır. Örneğin 100 metrekare evi olan bir mülk sahibine proje bittiğinde 42 metrekarelik bir birim verilecektir. Proje gerçekleştirme payı olarak belediyeye verilecek alanın ne kadar olduğu ise ihale sözleşmesinin aslına ulaşmak mümkün olmadığı için bilinmemektedir.

Belediye ile GAP inşaat arasında imzalanan ihalenin matbuu sözleşmesine projenin web sitesinde yer verilmiştir.³⁴ Bu ihale sözleşmesi, genel şartname, idari şartname, teknik şartname gibi dökümanlarla tamamlanmaktadır. Bu belgelerdeki verilerin değerlendirilmesi belediye ve yatırımcı arasındaki ilişki, tarafların yetki ve sorumlulukları ve projenin gerçekleştirilme süreci hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

- İhale sözleşmesinde yatırımcının vereceği teminat miktarı SPK lisanslı bir değerlendirme şirketi tarafından hazırlanan Gayrimenkul Değerleme Raporunda sunulan Yenileme Alanı toplam değerinin %6’sı olarak belirlenmiştir. GAP İnşaatın teminat olarak 6 milyon dolar yatırdığı projenin değeri de 100 milyon dolar olarak gözükmektedir (Çalık, Tarlabası’nın dönüşümüne 100 milyon dolarlık ilk adımı attı, 31.03.2007).
- İhale sözleşmesi yatırımcıya mülk sahipleri ile iki tür anlaşma imkanı sunmuştur (Tarlabası Yenileniyor Projesi İhale Sözleşmesi Örneği, 2006). “Değerleme esaslı pay hakkı” olarak sunulan birinci seçenekte, yatırımcı SPK lisanslı değerlendirme şirketine hazırlattığı Gayrimenkul Değerleme Raporunda belirtilen değeri mülk sahibine vererek malını satın alır. Mevcudun %42si olarak belirlenen pay hakkı ise diğer seçenektir.
- Yatırımcı ve mülk sahiplerinin satın alma veya kat karşılığı yöntemi ile anlaşmalarının sağlanması belediyenin sorumluluğunda tanımlanmıştır. Belediye anlaşmayı tutanak altına alır, kat karşılığı yolu benimsendiğinde

³⁴ www.tarlabasiyenileniyor.com

mülk sahibinden vekaletname olarak yatırımcı ile kat karşılığı inşaat sözleşmesi imzalar (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006).

- Yatırımcı proje alanında ikamet eden ve taşınmazını konut amacıyla kullanan mülk sahiplerinin taşınmazı terk etmesinden yeni konutun kendisine teslimine kadar geçecek süre için kira bedellerini ödemekle yükümlüdür. Bu bedel hane başına aylık 400 TL olacak ve her yıl TÜFE oranında artırılabacaktır (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006).
- Anlaşma sağlanamayan taşınmazlar için ise Belediye kamulaştırma işlemlerini başlatır. Belediye kamulaştırma bedelini yükleniciden talep edebilir. Bu bedelin geri ödenmesine ilişkin koşullar ek protokolle belirlenecektir (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi, 2006).
- Yıkım işlemlerinin organizasyonundan Belediye sorumludur. Belediye yıkımın başlayabileceği şekilde emniyet müdürlüğü birimleri ve belediye ekiplerinin işbirliğini sağlamakla ve gerekli güvenlik tedbirlerini alarak alanı insandan ve eşyadan arındırmakla yükümlüdür (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi Genel Şartnamesi, 2006).
- Sözleşmeye konu olan hizmet ve yapım işlerinin denetimi Beyoğlu Belediyesi tarafından görevlendirilen uygulama birimi yetkilisi tarafından gerçekleştirilecektir. Bu yetkili, uygulamanın onaylı projeye ve sözleşme hükümlerine uygunluğunu denetlemekle sorumludur (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi Genel Şartnamesi, 2006).
- Projenin teslim tarihinden itibaren 2.5 yıl içinde tamamlanması gerekmektedir (Tarlabaşı Yenileniyor Projesi İhale Sözleşmesi Örneği, 2006)

Mülk sahipleri ve yatırımcı arasında ihalede öngörülen iki anlaşma biçimi üzerine bazı değerlendirmeler yaparak başlayabiliriz. Proje alanında yeri olan mülk sahibinden mevcut değer tespitine göre satın alma yöntemi sürecin yaşayanları yerinden etme boyutunu gözler önüne sermektedir. Tarlabaşı'nda mülk sahipleri ile yapılan görüşmelerde yatırımcı GAP İnşaatın ilk önerisinin satın alma olduğu da sık sık dile getirilmiştir. Kentsel dönüşüm/yenileme projelerinde öncelikle kiracılar

üzerinden gündeme gelen *soylulaştırma* Tarlabası'nda mülk sahipleri için de bir tehdittir. Bu tehdit yerel yönetimin ihale sözleşmesine mülkiyet transferini engelleyecek herhangi bir madde koymaması ile başlamakta ve başka dinamiklerle de beslenmektedir. Yine ihalede belirlenen “mevcudun %42'si”, pay hakkı 20-60 metrekare arasında olan mülk sahiplerinin proje alanında yer sahibi olabilmek için borçlandırılmalarını, 20 metrekarenin altında mülkü olanların ise TOKİ'nin yaptığı sosyal konutlara yönlendirilmesini beraberinde getirmektedir. İhale şartlarında küçük birimlerde yaşamını sürdüren, yerlerinde kalmak için borçlanmaya zorlanan ve ekonomik durumu buna el vermeyen pek çok mülk sahibinin yerinden edilmesini önleyecek bir tedbire de rastlanmamaktadır.

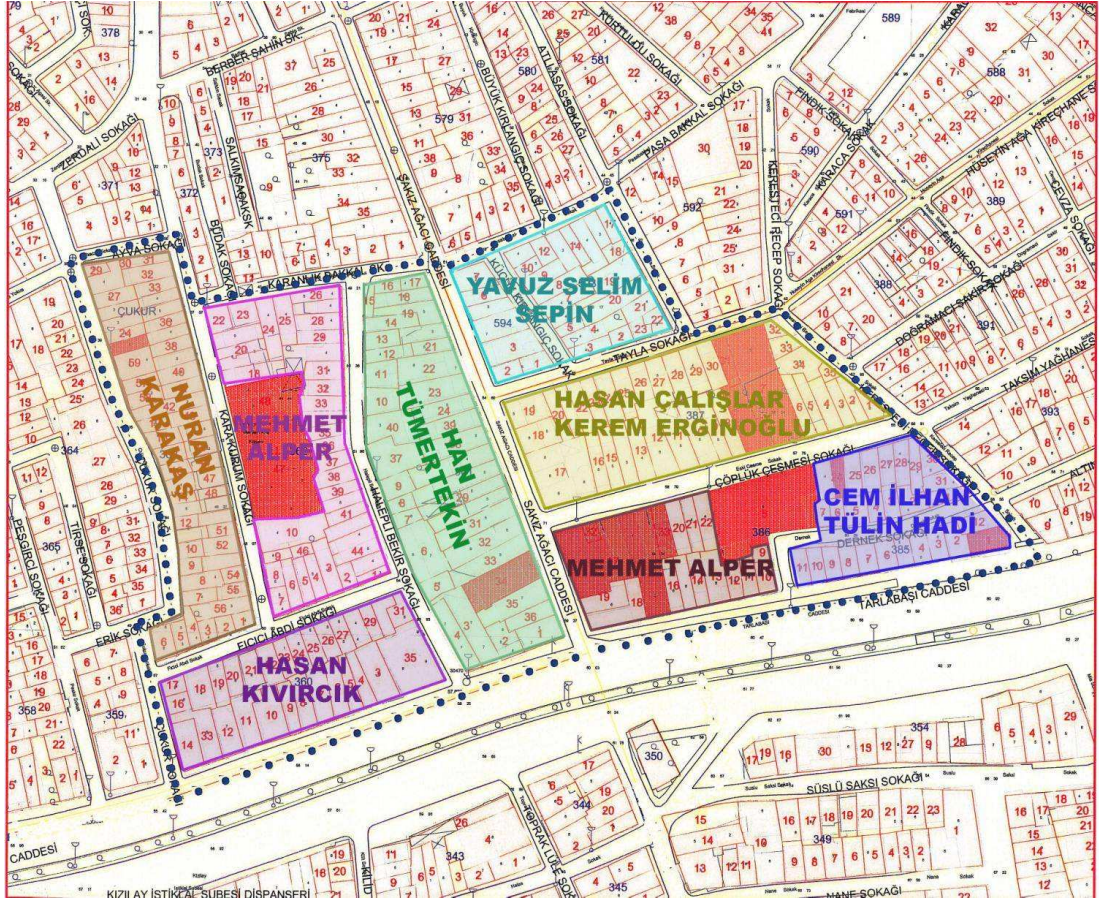
Yine belediyenin mülk sahibi ile yatırımcının anlaşmasından sorumlu tutulması ve elinde kamulaştırma kararı varken bu anlaşmayı mülk sahibi aleyhine belirleme imkanına sahip olması dikkate değerdir. Yatırımcı ve mülk sahibi arasındaki ilişkide belediye açıkça taraf olma imkanına sahiptir. Ayrıca belediyenin kamulaştırma bedelini yatırımcıdan borç olarak talep edebilmesi de işbirliği ve ortaklığın önemli bir göstergesidir.

Belediyenin gerekli güvenlik tedbirlerini alarak alanı “insandan ve eşyadan arındırma” sorumluluğu da projeye karşı direnişi bastırmada yerel yönetime düşen rolü göstermektedir. Kentsel dönüşüm/yenileme projelerinde yerel halkın direnişinin polis zoru ile bastırılması artık görmeye alıştığımız bir manzardır. Proje alanındaki kiracılar ve mülk sahipleri ile yapılan görüşmelerde de olası yıkım girişimine “sessiz” kalınmayacağı dile getirilmiştir. Yıkımın barındıracağı şiddet tüm tarafların öngörüsü dahilindedir. Üstelik istisnai bir durum olmaktan çıkmış, ihale şartlarında düzenlenip, sorumluluğu da belediye tarafından üstlenilerek projenin yönetilmesinin bir parçası haline gelmiştir.

4.2.4. Proje ne yapacak?

Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesinin amacı bölgenin yenilenmesini sağlayarak çöküşün durdurulması, bölgenin daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir ve kentle bütünleşmiş bir alan haline getirilmesi ve Tarlabası'nda yeni bir yaşam merkezi oluşturulması şeklinde ifade edilmektedir (50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi, [27.10.2008])

Bu yenileme projesinin özgün taraflarından biri parsel bazlı değil ada bazlı yaklaşımın benimsenmiş olmasıdır. Bunun anlamı şu anda mevcut birimlerin tek tek yenilenmesi yerine parsellerin birleştirilerek toplulaştırılması ve yeniden daha büyük bağımsız bölümler oluşturulmasıdır. Bu durum Belediye başkanı tarafından şöyle gerekçelendirilmektedir. Bölgedeki parseller çok küçüktür. 28-30 metrekarelik parseller geçmişte halkın ihtiyaçlarını karşılasa da yaşam koşullarının değişmesi ile yetersiz kalmaktadır. Fonksiyonel kullanımlar için daha geniş parsellere ihtiyaç vardır (Karabaş, 26.05.2008). Burada bahsedilen ihtiyaç Tarlabasılıların değil alanın potansiyel müşterilerinin ihtiyacıdır. Fonksiyonel kullanımlarla da proje alanında yapılması düşünülen otel ve alışveriş merkezleri kastedilmektedir. Bu şekilde proje alanı dokuz yapı adasına bölünmüş ve her bir adanın tasarımı farklı mimarlara teslim edilmiştir.

Şekil 2. Projenin Kroki

Tarlabası Yenileniyor.[21.12.2008]. Proje Grubu. http://www.tarlabasiyenileniyor.com/proje_hakkinda/pe_default.aspx?SectionId=1337.

Projenin %52'sinin konut alanı, %12'sinin ticaret, %17'sinin turizm yapısı ve %14'ünün ofis yapısından oluştuğu belirtilmektedir (50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi, [27.10.2008]). GAP İnşaatın proje raporunda Tarlabası Bulvarına bakan ve Cem İlhan, Tülin Hadi'nin tasarımını yaptığı adalar (385-386) ve hemen yanındaki Mehmet Alper'in hazırladığı ada (386) turizm alanı olarak gözükmektedir. Han Tümertekin ve Hasan Kıvırcık tarafından hazırlanan yine bulvar cephesi 361 ve 360 nolu adalar ise ticaret ve hizmet alanı olarak tasarlanmaktadır. Hasan Çalışlar ve Kerim Erginoğlu'nun hazırladığı 387 nolu adada konut ve ticaret kullanımlı bir adadır. Bu haliyle bir alışveriş merkezi-rezidans görünümü arz etmektedir. Geriye kalan bulvara cephesi bulunmayan arka adalar ise konut alanı olarak gösterilmektedir.

Projede yer alan kullanım biçimleri parsellerin birleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Yapılması düşünülen alışveriş merkezlerini ve turizm alanı olarak gözüken otelleri mevcut yapıları birleştirmeden inşa etmek neredeyse imkansızdır. Ayrıca projede ada alt katlarının bütün olarak ortak otoparklara ayrılması da bu birleştirmenin bir gerekçesi olarak gösterilmektedir.

Tarlabası Projesi kentsel tarihi miras alanlarının karşı karşıya olduğu dönüşümün ilk pratik örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu anlamda proje hem konunun uzmanları tarafından hem de medyada mimari koruma ve şehircilik ilkeleri üzerinden tartışılmaktadır. Yüklenici firma projenin gözettiği mimari kaygıları şöyle özetlemektedir:

- Tescilli yapıların bölgeye değer katan özgün ve nitelik kaybına uğramamış (değiştirilmemiş) olanlarında, plan ve cephenin muhafazası yoluyla restorasyonu
- İç mekanlarda taşıyıcı duvarları kaldırılarak özgün yapısı bozulmuş olan, ancak cephesi ve gabarisi ile sokağa kimlik veren tescilli binaların cephesinin, uygulama projelerinde belirlenecek statik durum ve yapıya özgü metotlarla korunması, plan yapılarının yeni projedeki işlevlerine uygun olarak yorumlanması
- Kendi strüktürünü ayakta tutmasına imkân olmayan yapılar, kimi durumda sadece cephesi ile kimi yapılarda plan şemaları ile birlikte aslına uygun olarak inşası (50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi, [27.10.2008]).

Bu ilkeler şu şekilde tercüme edilebilir. Tüm binalarda korunacak olan yalnızca cephe görünümüdür. Şehir Plancıları Odasının düzenlediğı “Tarlabaşı’nda Yenileme ve Dönüşüm” konulu panelde bir mimar tarafından “kaşar peyniri gibi kesmek” olarak tarif edilen bu yöntemle dış cepheler korunurken arkası yeniden planlanarak örneğın tek bir otel haline getirilecektir. Özellikle otel ve alışveriş merkezlerinin inşası bu tarz bir “korumayı” zorunlu kılmaktadır. Konut alanlarında da bu tarz birleştirmelere gidilmesi gerekecektir çünkü projenin “büyüklükleri 45 ile 100 metrekaare olan küçük tarihi evler” yaratacağı söylenmektedir (Çalık, Tarlabaşı’nın dönüşümüne 100 milyon dolarlık ilk adımı attı, 31.03.2007). Ayrıca cephelerin korunmasında da bazı istisnalar bulunmaktadır. Şu an proje alanında herhangi bir yeşil alan bulunmamaktadır. Ancak projede hem arka cephelerin ışık almasını sağlamak için hem de yeni sakinlerin yeşil kamusal alanlara ihtiyaç duyacağı düşünülerek orta avlular yapılması planlanmıştır. Ama buralarda kaybedilen metrekaareler bina yüksekliklerinin artırılması ve eşitlenmesi ile tekrar kazanılmıştır. Yani özellikle caddeye bakan cephelerin aynen korunması da söz konusu değildir.

Şekil 3. Orta Avlular ve Ön Cephe Görünümündeki Değişim

Tarlabaşı Yenileniyor. [25.03.2009]. Yenileme Süreci Fotoğraf Galerisi. http://www.tarlabasi-yenileniyor.com/foto_galeri/default.aspx?SectionId=1320.

Bu projenin mimari koruma ilkelerine uygun olup olmadığını değerlendirmek bu çalışmanın kapsamının oldukça dışındadır. Ancak “uzman” olmayan bir gözün de görebileceğı şeyler vardır. Öncelikle burada tarihi miras bir vitrine dönüşmektedir. Proje sonunda Tarlabaşı’nda yalnızca eski binaların yenilenmesi değil, tüm alanın sosyo-ekonomik açıdan yeni işlevlerle örgütlenmesi söz konusudur ve burada tarih bir dekor olarak pazarlama stratejisine dahil edilmektedir. Dışarıdan bakıldığında

bağımsız küçük tarihi evler gibi gözüken yapının arkasında koca bir alışveriş merkezinin bulunması korunanın yalnızca bir imaj olduğunu gözler önüne sermektedir. Tarihi miras, yaşanmışlıktan ve toplumsallıktan soyutlanıp salt bir imaja indirgenmektedir. Korumanın kültürel ve toplumsal boyutları yok sayılmaktadır. Hem 5366 sayılı yasanın hem de Tarlabası Yenileme Projesinin en güçlü söylemlerinden birisi tarihi kent dokusunun korunması iken korumadan ne anlaşıldığı bu projede somutlanmaktadır. Piyasa dinamikleri tarafından belirlendiğinde tarih mirasın korunması ev görünümünde oteller, kapı görünümünde duvarlar yapmaktır.³⁵ Parsellerin birleştirilmesi hem maliyetleri düşürecek bir strateji hem de piyasada oluşan talepleri karşılamak için tek yoldur. Kentin turizm merkezinde, iş merkezlerinin ulaşım aksında yer alan Tarlabası'nda alışveriş merkezleri ve oteller yapmadan gerçekleştirilecek bir proje ekonomik açıdan rasyonel olmayacaktır. Yeşil alan için harcanan metrekaarelere karşılık binalara ilave kat çıkılması, bu arada yükseklikleri eşitlenen koca bloklar oluşturulması da kaçınılmazdır.

Ada bazlı çözümün mülk sahipleri açısından yarattığı pek çok sorun bulunmaktadır. Öncelikle mülkünün yerine otel, alışveriş merkezi vb. ticari işletmeler yapılacak olan mülk sahiplerinin kendi yerlerinde kalması imkansızdır. Özellikle Tarlabası Bulvarına bakan adalarda ticari işletmesi bulunan mülk sahiplerine proje bitiminde arka adalarda konut teklifi götürülmektedir. Parsellerin birleştirilmesi ile ortaya çıkan bir diğer durum da mülk sahibinin kendi binasını kendi imkanlarıyla yenileme hakkının elinden alınıyor olmasıdır. 5366 sayılı yasanın 3. maddesinde "...kendi parseli ve yapısı aynen korunarak yenilenecek yapılar, projenin bütünlüğünü bozmamak şartıyla belediyece kabul edilen projeye bağlı kalmak ve il özel idaresi ve belediyenin belirleyeceği amaçta kullanılmak kaydıyla parsel sahibince yapılabilir." denmektedir. Ancak yasanın verdiği bu hakkı kullanmak için belediyeye dilekçe ile başvuran mülk sahiplerinden birine belediye şu şekilde yanıt vermiştir:

"Kurul kararıyla uygun bulunan projenin bütünselliği ve mevcut parsellerin yeni projede birleştirilerek inşaatın yapılıyor olması, ada alt katlarının bütün olarak ortak otoparklara ayrılması ve yeni birimlerin fonksiyonlarının özellikleri, her bir taşınmaz malikinin her bir binayı bizzat kendisi tarafından bilinen anlamda yenilemesi sistemini fiilen olanaksız kılmaktadır." (Cafer Sukaş'ın 06.11.2008 tarih ve 834 kayıt sayılı dilekçesine cevap)

Mülk sahipleri uzlaştırma yöneticisi aracılığıyla yatırımcı ve belediye ile yapılan toplantılarda parsellerin toplulaştırılması ve ticari kullanımlı adalar için çeşitli

³⁵ Mehmet Alper yaptığı projeyi anlatırken şöyle der: "...ada bazındaki çözümlerde, eskiden her evin müstakil girişi varken, o kapıları aynen bırakmayı ama ortak girişler oluşturmayı tercih ettik." (Alper, 2008)

taleplerde bulunmuş, pazarlıklarda bu konu önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmıştır.

4.3 Bir Sorunsallaştırma Faaliyeti olarak Yönetim: Söylemler, Kurumlar ve Direniş

Yönetimi bir sorunsallaştırma faaliyeti, hedef gösterilen bir sorun ve sorunu çözmek için geliştirilen stratejiler ve özel müdahale biçimleri olarak tanımlamıştık (Rose ve Miller; 1992, 182). Tarlabası Yenileme Projesi de kentsel alana neoliberal yönetim mantığını yerleştirme girişimi olarak düşünüldüğünde bu yönetim faaliyetinin sorunu nasıl ortaya koyduğu oldukça önemli hale gelmektedir. Bu yüzden Tarlabası'nın mevcut durumunu sorunsallaştırarak müdahaleyi neredeyse kaçınılmaz kılan ve müdahalenin biçimi üzerinde de etkili olan söylemler ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından proje bağlamında ortaya çıkan belediye şirket ilişkisi ve projeye bir "uzman" olarak dahil olan uzlaştırma yöneticisinin konumu tartışılacaktır. Son bölüm ise projenin "sosyal boyutunu" yönetmeye dair bir girişim olan Stratejik Sosyal Plan ve projeye karşı yerel örgütlenme ve direniş üzerinedir.

4.3.1. Çöküntü Bölgesi

Tarlabası'nın bir "çöküntü" bölgesi olarak tanımlanması sorunu tespit edip alanı yeni bir yönetim şeması ile yapılandırmaya açmaktadır. Bu sorunsallaştırma Tarlabası gibi kent merkezindeki tarihi yapı stoku ve yoksulluk ile ayırt edilen mekanlarda "çöküntü" kavramı çerçevesinde yapılmaktadır. Bir mekansal birimin "çöküntü" olarak nitelendirilmesi duruma müdahale etme zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Çöküntü kavramı hem mekansal hem toplumsal bazı göndermelere sahiptir. Çöküntü hem bakımsız, depreme karşı savunmasız tarihi binaları hem de yoksulluk, kentle bütünleşememe, suç gibi toplumsal sorunları anlatmak için kullanılmaktadır. Proje mimarlarından biri Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilen İstanbul'un tam beyrinde bir ur olduğunu söylemektedir. (Alper, 2008). Beyoğlu Belediye Başkanı da yıllardır adeta kangren olmuş bölgeyi İstanbul'un en popüler mekanı haline getireceğini ilan etmektedir. (Çalık, Tarlabası'nın dönüşümüne 100 milyon dolarlık ilk adımı attı, 31.03.2007). Bu hastalık metaforları ve hemen her sözün başına eklenen "çöküntü" kavramı ile Tarlabası'na müdahale tartışmaya yer bırakmayacak şekilde zorunlu hale bürünmektedir.

Tarlabaşı'nın neden ve nasıl bir çöküntü bölgesi haline geldiği sorusu ve bu soruya verilen cevaplar da yapılacak müdahaleyi hem biçimlendirmekte hem meşrulaştırmaktadır. Bir yere paranın girmesi ile bütün sorunların çözüleceğini iddia eden Belediye Başkanı'na göre Tarlabası'nın çöküntü alanı haline gelmesinin önemli bir nedeni sermayenin önündeki yasal engeller ve bürokratik mekanizmalardır (Kentsel Dönüşüm Projesi, 2006). Bu durumda sorundan kurtulmanın yolu da engelleri kaldırıp bölgeyi sermaye için cazip bir yatırım alanına dönüştürmek olmalıdır. Çöküntü alanı olarak işaretlenen Tarlabası'nda yaşanan her türlü sosyo-mekansal problem ve nedenleri çözümün tarifini de içeren bir şekilde ortaya konmakta ve Tarlabası'nın yalnız bu günü değil geçmişi de bu çerçeveye uygun olarak kurulmaktadır.

Mekansal Çöküntü

Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesi'nin ortaya konma gerekçelerinde, amaçlarında, sunumunda en çok ön plana çıkan söylemlerden biri tarihi kentsel dokunun korunmasıdır. Ekonomik güçlükler, bürokratik engeller ya da yaşayanların tarihsel ve kültürel mirasın korunması konusundaki “bilinçsizlikleri” bu mirası tehdit etmektedir. Tarlabası'nda uygulanması düşünülen model tarihi mirasın ihya edilmesi, estetik bir görünüm kazanması (Beyoğlu'nda Kentsel Dönüşüm Projesi, 03.04.2007) şeklinde sunulurken bu “koruma” iddiasını neredeyse istisnasız bir şekilde çağdaş ihtiyaçları karşılama söylemi takip etmektedir. Tarlabası'ndaki yapı stoku ağırlıkla küçük parseller üzerine inşa edilmiş tarihi evlerden oluşmaktadır. Bu haliyle “çağdaş” ihtiyaçları karşılamamaktadır. Beyoğlu Belediye Başkanına göre “...dar sokaklar ve otomobiller için yeterli park alanının bulunmaması at arabalarının kullanıldığı bir dönemde inşa edilen bölgenin ‘çağdışı’ bir başka yönüdür.” (Tarlabaşı Projesi, 09.04.2007). Büyük evlerin, otoparkların çağdaş ihtiyaçlar olarak ortaya konması dikkate değerdir. Ancak kimin ihtiyacı sorusu ekonomik değer yaratma hedefi ile cevaplanmaktadır. Bu ihtiyaçlar Tarlabası sakinlerinin değil, bölgenin potansiyel müşterilerinin ihtiyaçlarıdır. Çağdaşlık-geri kalmışlık tartışması üzerinden piyasada oluşan taleplerin nasıl karşılanacağı konuşulmaktadır.Örneğin küçük konutlar çağdaş ihtiyaçları karşılamaktan uzak dense de müşterilerin talepleri değerlendirildiğinde büyük konutlara talebin sanıldığı kadar çok olmadığı ortaya çıkmıştır. Ve bu talepler doğrultusunda projedeki 50-60 metrekare arasındaki birimlerin sayısı artırılmıştır (Kıvırcık, 2008). Proje her bağımsız birim için 25

metrekare otopark sunmaktadır ki bu rakam konut başına iki otomobil hesabını yansıtmaktadır. Bu ihtiyaç da hedef kitlenin ekonomik durumu hakkında fikir vericidir. Tarlabası sakinlerine gelince, birebir görüşmeler yerleşimciler için otoparkın önemli bir ihtiyaç olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden ekonomik durumu kötü olan mülk sahipleri için borçlanma miktarını azaltmaya yönelik otoparksız konut alternatifi önerilmesine karar verilmiştir (Tarlabası Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008). Kısacası çağdaş ihtiyaçlar söylemi, bölgeye dair piyasada oluşan talepleri karşılama ve ekonomik değer yaratmanın tamamlayıcısıdır. Böylece hizmet sektöründe çalışan genç profesyonellerin kent merkezinde stüdyo dairelerde yaşama talebi de birleştirilmiş parsellerde yapılan otel ve alışveriş merkezleri de çağdaşlığın görünümü olarak sunulabilmektedir.

Tarlabası'ndaki binaların fiziksel konumları mekansal bir çöküntü tasviri ile ortaya konurken deprem tehdidi en çok üzerinde durulan konulardan biridir. Türkiye'de ve özellikle İstanbul'da kentsel dönüşüm kavramının gündeme gelmesi ve yaygınlaşması 1999 Marmara depreminin hemen sonrasına rastlamaktadır. Bu tarihten itibaren deprem gecekondü alanlarının dönüşümü kadar tarihi dokuların yenilenmesinde de bir gerekçe olarak gösterilmeye başlanmıştır. Tarlabası projesi de deprem tehdidinin oldukça sık dile getirildiği bir örnektir. Yasal düzenlemenin gerekçesinde, belediye başkanının konuşmalarında ve basında çıkan haberlerde depremin bölge için oluşturduğu tehlike ve yenilemenin zorunluluğuna değinilmektedir. Çoğu boş, terk edilmiş, kendi kendine yıkılan binalar çok küçük bir depremin bile bölgede yaratacağı yıkımın habercisi olarak değerlendirilmektedir (Beyoğlu'nda Kentsel Dönüşüm Projesi, 03.04.2007). Proje alanında böyle ayakta zor duran harap binaların sayısının çok fazla olduğu söylenemez. Ancak projenin tanıtım dokümanlarında, basında çıkan haberlerde Tarlabası hep en kötü durumdaki binaların görselleri ile resmedilmektedir (Bkz. Ek.2.). Bu binalarla hafızalara kazınan Tarlabası'nı depremden korumak için önerilen müdahaleler de radikal olmak durumundadır. Deprem İstanbul'un pek çok başka bölgesi için olduğu gibi Tarlabası için de potansiyel bir tehdittir. Depreme karşı alınacak önlemlere karşı çıkmak da elbette imkansızdır. Tam da bu nedenle yapılan müdahale depremle ilişkilendirildiği anda çok ciddi bir meşruiyete kavuşmaktadır.

Toplumsal Çöküntü

Yenileme alanı ilan edilen bölgelerde yalnız mekansal değil, toplumsal bir yenileme de öngörülmektedir. Yoksulluk ve suç gibi toplumsal sorunların yoğunlaştığı bu alanlara yapılan müdahaleler sorunların çözümünü çoğu zaman semt sakinlerini ve kullanıcılarını yenilemekte bulmaktadır. Projelerle yalnız fiziksel olarak yenilenmiş binalar değil, bu mekanlara uygun kullanıcılar da ortaya çıkmaktadır.(Bkz. Ek. 3, Ek. 4.)

Hem 5366 sayılı kanun hazırlanırken, hem de Tarlabası özelinde geliştirilen uygulamada toplumsal sorunların güvenlik kaygısını ön plana alan bir çerçevede sunulması dikkate değerdir. Yasanın meclise sunulan gerekçesinde kent merkezindeki bakımsız kalan, denetimsiz bir şekilde iskan edilen alanların toplumun can ve mal güvenliğini tehdit ettiği, buralarda güvenliğin sağlanmasının önemli bir problem olduğu dile getirilmektedir (Başbakanlık, Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı, 2005, 2). TBMM İçişleri Komisyonu Raporunda “...özellikle İstanbul’da bu tür yerlerin suçluların barındığı yerler haline gelmesi...” şeklinde daha açık ifadelerle yer verilmiştir. 5366 sayılı yasanın Tarlabası’nı “düzeltme” talimatıyla ortaya çıktığını da hatırlarsak, bahsedilen ifadeler tam da Tarlabası’nı hedef almaktadır. Daha önce değindiğimiz gibi, Tarlabası mekansal bir damgalamaya maruz kalmakta, bölge suçla -çeteler, kapkaç, teröristler, fuhuş, uyuşturucu satıcılığı vs.- özdeşleştirilmekte, bu temsilde bölgede yaşayan Kürt, Roman, Afrikalı nüfus gruplarının suçla ilişkilendirilmelerinin payı bulunmaktadır. Projenin medyada suçu “temizleme” girişimi olarak yer almasının da çok sayıda örneği mevcuttur. Tarlabası’nın çeşitli suçların merkezi olduğu, terk edilen binaları tinerici ve kapkaççıların mesken tuttuğu, ancak Tarlabası’nın 3 yıl içinde bu kimliğinden kurtulacağı, bazı sokaklarına girmenin bile cesaret istediği bölgenin kaderinin bu proje ile değişeceği iddiaları basında çokça yer almıştır.³⁶ Projenin mimarlarının Tarlabası’na yaklaşımları da benzerdir. Riskli bir bölge olduğu için, belediyenin güvenlik görevlileri ile birlikte proje alanında dolaştıklarını söyleyen ve röportajı yapan kadına Tarlabası’na gitmemesini tavsiye eden mimar Tarlabası’nı, “bir geçiş bölgesi olarak kullanmak yerine illegallikten beslenmeyi tercih eden insanların yaşam alanı” olarak tarif etmektedir (Sepin, 2008). Projenin diğer bir mimarı ise

³⁶ Bu haberlerden bazıları için bkz. Tarlabası Sil Baştan. 2007. **TRT1**. 31 Mayıs. http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu/tv_1.aspx?contentid=5681.; Tarlabası Projesi. 2007. **Haber 24**. 9 Nisan. http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu/tv_1.aspx?contentid=4324.

alandan “Beyoğlu İlçe Amirliği’nin hemen arkasında her türlü ahlaksızlığın olduğu bir yer” şeklinde bahsetmektedir (Alper, 2008). Bu görüşler, Tarlabası’nda yeni bir yaşam biçimi tasarlayan ve alana yeni bir çehre kazandıran aktörlerin yerleşimcilere yaklaşımını yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. Suçun yaratılan yeni mekansal form ile dışarı atılabileceği düşünülmektedir. Suçun önlenmesi suçlunun kovulması olarak anlaşılmaktadır. Binalar da bu suçlu ordusu için değil, yeni sakinler için restore edilmektedir.

Bartu ve Kolluoğlu (2008) İstanbul’un yakın geleceğini tehdit eden felaket beklentilerinin bir acil durum hissi yarattığını, kentsel dönüşüm uygulamalarının da bu felaketleri önlemenin yegane araçları olarak sunulduğunu belirtir. Dikkat çekici olan depremin yanında “suç”, “göç”, “nüfus patlaması” gibi bir takım toplumsal meselelerin de “doğallaştırılan felaketler’e dönüşmesidir. Bu felaketler etrafında şekillenen korkular ve acilen bir şeyler yapılması gerektiği hissi her türlü kontrol ve denetimden kurtulan kentsel dönüşüm projelerini mümkün kılmaktadır (Bartu, Kolluoğlu, 2008, 17). Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi de hem yasal altyapısı oluşturulurken hem de proje kamuoyuna duyurulurken bu aciliyet hissini oldukça etkin bir biçimde kullanmıştır. Yasalaşma sürecinde, kurulların etkisiz kılınması, acele kamulaştırma kararı alınması gibi uygulamalardan söz etmiştik. Proje Tarlabası’ndaki tarihi ve kültürel dokunun kaybolmasını engellemeyi, suçu önlemeyi, mülk sahiplerinin hakkını korumayı da bir an önce gerçekleştirilmesi gereken hedefler olarak ortaya koymaktadır.

“...buradaki yapıların bakımsızlıktan yıkılmakta, yakılmakta ve yağmalanmakta olması, buradaki yapıların mülk sahipleri tarafından kullanılamamasına yol açmış ve dolayısıyla mülkiyet hakkı kullanılamaz hale gelmiştir. Bu nedenle buraların çok acil biçimde düzenlemeye tabi tutulması, hem tarihi ve kültürel dokunun kaybolmasını engellemek, hem de mülk sahiplerinin haklarını korumak açısından büyük önem taşımaktadır.” (TBMM İçişleri Komisyonu Raporu, 2008)

Kısacası Tarlabası’nın mevcut durumu alana büyük ve acil müdahaleleri gerektirecek şekilde sorunsallaştırılmıştır. Bu sorunları konuşma biçimi yapılması gereken müdahalenin içeriğini de önemli ölçüde etkilemektedir. Tarlabası sakinleri ve yerel örgütlenme ise projenin çöküntü kavramı etrafında tarif ettiği sorunları başka bir dille konuşmaya gayret etmekte ve çöküntü kavramına oldukça tepkili oldukları gözlenmektedir. Bu tepkide Tarlabasılıların mevcut sosyo-mekansal sorunların mağduru iken sorumlusu olarak konumlandırılmalarının payı büyüktür. Tarlabasılılar çöküntü alanının sorumlularını deşifre ederek suçlu değil mağdur olduklarını

vurgulayan bir söylem geliştirmeye çabalamaktadır. Yapılan görüşmelerde en çok dile getirilen şikayetlerden birisi Tarlabası'nda belediyenin temel hizmetleri yerine getirmediğidir. Bu durumu fark etmek için Tarlabası sokaklarında kısa bir yürüyüş yapmak da yeterlidir. İlk göze çarpan günün her saatinde sokakların çöple dolu olmasıdır. Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Derneği sözcüsü hemen yanı başlarındaki İstiklal Caddesinde günde üç defa çöp toplanırken, Tarlabası'nda çöplerin 15 günde bir toplandığını iddia etmektedir. Kaldırımların bozuk, yolların çukurlarla dolu olması, sokak aydınlatmalarının çalışmaması proje alanında yaşayanları da mağdur eden ve aynı zamanda çöküntü görüntüsünü pekiştiren diğer sorunlardır. Dernek bütün bu sorunları ortaya koyarken Belediye'nin kullandığı çöküntü söylemini de tersine çevirip, ona karşı bir silaha dönüştürmektedir. Tarlabasılılara göre bütün bunlar belediyenin görevi ihmali değil, projeyi meşrulaştırmak için kullandığı bir stratejidir.

“Buraya belediye, neyi yapmış, ne zaman yapmış. Ezelden de böyleydi ama şu dört beş seneden beri zaten niyetleri bu olduğu için hiçbir şey yapmıyorlar. Yani sonuçta buranın kötü gözükmesi için bir kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlar. Burası kötü, burası pis, biz yıkıp otel yapcaz, alışveriş merkezi yapcaz.”

“Hiç kimse ilgilenmiyor, yani ilgi yok. Polis ilgilenmiyor, hükümet ilgilenmiyor. Kimse ilgilenmiyor. Başboş bırakılıyor ki Tarlabası iyice şey olsun, dökülsün, virane bir yer olsun.”

Bu sözler Tarlabası'nın mevcut durumunu sorunsallaştırmada muhalefetin geliştirdiği özgün bir dil olarak yorumlanabilir. Bu dil Tarlabası'nı suçla damgalayanları suçun gerçek sorumlusu olarak nitelendirip tartışmanın eksenine önemli bir müdahalede bulunmaktadır. Proje alanının bir sokak aşağısında bulunan İlçe Emniyet Müdürlüğü Tarlabası'nda her türlü suça bilerek göz yumulduğunun kanıtı olarak gösterilmektedir. Dernek sözcüsünün bu konudaki açıklamaları dikkate değerdir.

“TOKİ'nin başkanı da diyor ki dönüşüm alanlarında suç yüksektir, kadın satıyorlar, uyuşturucu satıyorlar. Bakın bizim proje alanımız ile emniyet müdürlüğü arasında 50 metre yok. Eğer bir suçlu bu kapının önünde esrar satıyorsa bunun müsebbibi biz değiliz. Eğer sen kapının önündeki adama müdahale etmiyorsan, bunu bize fatura edemezsin. Çöküntü alanını onlar yarattı biz değil.”

Tarlabası'ndaki sorunların yükünü yaşayanların sırtına yükleyen çöküntü kavramını sorunsallaştıran muhalefet “çetelere göz yumup yaşayan herkese suçlu gözüyle baktığı için” polisi, devleti; “çöpleri toplamayıp, geceleri karanlıkta bıraktığı sokaklar için” belediyeyi, yaptıklarının sorumluluğunu almaya çağırmaktadır.

4.3.2. Belediye-Şirket İlişkisi

Daha önceki bölümlerde neoliberal kent politikalarının ayırt edici unsurlarından birinin kamu-özel sektör ortaklıklarının yaygınlaşması olduğundan, ancak burada kamunun kendisinin de dönüştüğünden, girişimci akıl ve risk yönetim prensipleri ile bir şirket gibi yönetildiğinden söz etmiştik. 5366 sayılı yasanın kamu ve piyasa aktörleri arasındaki ilişkileri nasıl dönüştürdüğünü ve ne tür işbirliklerinin önünü açtığını tartışmıştık. Bu ilişkinin Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinde nasıl vücut bulduğu da şimdiki bölümün konusunu oluşturuyor.

Kentsel alanda kamu adına, kamusal yarar adına söz sahibi olan en önemli aktörlerden biri şüphesiz belediyelerdir ya da en azından öyle olmaları beklenir. Neoliberalizasyon süreci yerel yönetimlere büyük yetki devirlerini, bu yetkilerle güçlenen girişimcilik formlarını getirirken, “girişimci” belediyelerin sermaye yatırımlarını çekme konusundaki becerileri de çeşitlenmektedir. Kamusal yarar artık yatırım çekme dolayısıyla tanımlanmaktadır. Beyoğlu Belediye Başkanı Tarlabası Yenileme Projesinin toplumsal boyutu ile ilgili bir soruya “...bir yere para girdiğinde, yatırımcı girdiğinde sorunlar zaten çözülmüş oluyor...” (Kentsel Dönüşüm Projesi, 2006) diyerek cevap verir. Aslında belediyenin, tarihi mirasın ihya edilmesi ve sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması söylemleri ile yaptığı çalışmalar bu cümle ile özetlenebilir. 5366 sayılı yasanın hazırlanmasından projenin geldiği bu günkü aşamaya kadar geçen yaklaşık beş yıllık süreç belediyenin tarihi konut alanlarına yatırımcıyı sokma konusundaki girişimciliğini gözler önüne sermektedir. Belediye öncelikle Tarlabası gibi tarihi konut alanlarının “ekonomik bir değer” olarak görülmesini sağlayan ve sermaye yatırımlarının önünü açan 5366 sayılı yasanın çıkmasında son derece girişimci davranmıştır. Yasa çıktıktan sonra da belediye başkanı hem yatırımcıları cesaretlendiren hem de rekabeti kızıştıran açıklamalarda bulunmuştur. Bu çalışmaların sonucu kısa sürede alınmış, Tarlabası ile ilgilenen çok sayıda yerli ve yabancı sermaye kuruluşunun bulunduğu müjdelenmiştir.

5366 sayılı yasanın çıkmasından kısa bir süre sonra Tarlabası’nda gerçekleşecek dönüşümle ilgili haberler ve açıklamalar medyada yoğunlukla yer almaya başlamıştır. Henüz bölge yenileme alanı dahi ilan edilmemişken Belediye Başkanı Demircan, imar harçlarından muaf tutulan bölgesel yenilemede inşaat maliyetlerinin yüzde 35 azalması nedeniyle çok sayıda işadınının projeye aday olduğunu

açıklamıştır (Erdem, 10.11.2005). Yenileme alanı ilanından sonra ise sermayenin Tarlabası'na artan ilgisini ve Belediye Başkanı'nın bölgeye ilişkin tasavvurlarını konu edinen pek çok habere rastlanmaktadır.³⁷ Bir taraftan proje ile ilgilenen İngiliz, Amerikan ve Arap sermayesinden söz edilirken bir taraftan da Polat Holding, Global Yatırım, Koç Holding, Ulusoy Holding, Çalık Holding ve Demirören Holding'in Tarlabası için özel projeler üretmeye başladığı haberleri basında yer almıştır. İstanbul Emlak Komisyoncuları Odası Başkanı bu dönemde yaptığı bir açıklamada eski semtlerde 8-10 daire almaya çalışan müteahhitler bulunduğunu, Tarlabası'nda da büyük inşaat firmalarının gayrimenkul yatırımları yaptıklarını, Tarlabası ve çevresinin birkaç yıl içinde yıldız bölgeler olacağını duyurur (Eski Semtlere Akın Eden Zenginler Kentin Dokusunu Değiştiriyor, 24.04.2006). Bu haberlerin Tarlabası ve çevresindeki yansıması ise gayrimenkul fiyatlarında spekülasyon artışları ve hızlanan bir emlak piyasası olmuştur. TURYAP'ın bir yetkilisi de Talimhane ve Tarlabası'ndaki gayrimenkullerin yüzde 300-500 seviyesinde değerlendirildiğini, bölgeye yatırım yapanların kazançlı çıkacağını müjdelemektedir (Eski Semtlere Akın Eden Zenginler Kentin Dokusunu Değiştiriyor, 24.04.2006). Tarlabası'nda 2005 yılından beri ciddi bir mülkiyet değişimi söz konusudur. Özellikle bölgede yaşamayan, evini boş tutan ya da kiraya veren pek çok mülk sahibi yükselen fiyatları değerlendirip mülkünü satma yoluna gitmiştir. Bu durum hem proje alanında hem de Tarlabası'nın genelinde geçerlidir. Beyoğlu Belediye Başkanı büyüklü küçüklü pek çok yatırımcının bölgeye artan ilgisini şöyle açıklamaktadır: "Geçmişte bürokratik engeller nedeniyle yatırımcının bölgeye eğilimi ya çok az olmuş ya da hiç olmamıştır. Bu bürokratik engellerin başında da bölgenin sit alanı içinde olması germektedir." (Karabaş, 26.05.2008). Ancak 5366 sayılı yasa ile sit alanlarında uygulanacak yenileme projelerinin önü açılmıştır.

³⁷ Tarlabası Yatırımcıların Gözdesi. 2006. **Sabah Gazetesi**. 17 Mayıs. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/05/17/gun100.html>. [27.11. 1008]; Yık-yap modeli gelecek Beyoğlu değer kazanacak. 2005. **Hürriyet Gazetesi**. 11 Nisan. <http://www.arkitera.com.tr/h94-%E2%80%98yık-yap-modeli--gelecek-beyoglu-deger-kazanacak.html>. [27.11. 1008]; Beyoğlu'nun Değeri Artacak. 2005. **Radikal Gazetesi**. 11 Nisan. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=149047>. [27.11. 1008]; Tarlabası Savaşları. 2006. **Sabah Gazetesi**. 30 Ekim. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/30/eko110.html>. [27.11. 1008]; Tarlabası için yeni kimlik. 2005. **Radikal Gazetesi**. 10 Kasım. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=169510>. [27.11. 1008]; Geçmiş Diriliyor. 2006. **Radikal Gazetesi**. 20 Nisan. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=184973>. [27.11. 1008]; Eski Semtlere Akın Eden Zenginler Kentin Dokusunu Değiştiriyor. 2006. **Referans Gazetesi**. 24 Nisan. http://www.yapi.com.tr/Haberler/eski-semtlere-akin-eden-zenginler-kentin-dokusunu-degistiriyor_45406.html. [26.10.2008].

Demircan'ın geçmişte ekonomik bir değer olarak görülmediğini söylediği Tarlabası bu yasa ile yatırımcıların gözdesi haline gelmiştir.

Belediyenin özel sektör yatırımlarını çekme ve Tarlabası'nı yatırımcıların gözdesi haline getirme misyonu projenin ilerleyen aşamalarında bu yatırımcıların işini kolaylaştırma ve dönüşümün kar getirici bir faaliyet olarak işlenmesini garanti altına alma şeklinde sürmektedir. Ancak Tarlabası Yenileme Projesinde yatırımcı şirket ile belediye arasındaki ilişki ve bu ilişkinin taşıdığı bir takım özgünlükler daha ayrıntılı olarak tartışılmayı hak etmektedir. GAP İnşaat ve Beyoğlu Belediyesinin bu proje kapsamında ilişkileneceği kamu-özel arasındaki köprüleri kurmaya imkan verecek bazı unsurları içermektedir.

Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi yalnızca uygulaması ihaleye çıkartılmış bir proje değildir. GAP İnşaat belediyenin sorumluluğunda olması beklenen projelendirme ve arazi kullanım kararlarını da avan projenin hazırlanması işiyle üstlenmiştir. Kendi hazırladığı projenin gerekçe ve ilkelerini yine kendisi yazan GAP İnşaat bu süreçte belediye ile stratejik bir işbirliği içindedir. Projenin hazırlık çalışmalarında mülkiyet durumlarından, binaların mevcut kat yükseklikleri, gabarileri ve saçak kodlarının belirlenmesine kadar pek çok çalışma Beyoğlu Belediyesinin desteğiyle gerçekleştirilmiştir (Kıvırcık, 2008). Belediye ve yatırımcı şirket aynı ekibin iki bileşeni olarak hareket etmektedir. Proje hazırlık aşamasında başka hangi kaynakların ortaklaşa kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak mülk sahipleri ile görüşmelerin başladığı dönemde bu stratejik ortaklığın aldığı boyut çok daha görünür hale gelmiştir. Belediyenin elinde mülk sahiplerinin kimlik bilgileri, tapu kayıtları, ev adresleri, telefon numaraları bulunmaktadır. Yapılan görüşmede Dernek sözcüsü bu bilgilerin mülk sahiplerinin izni alınmadan GAP İnşaat'a verildiğini iddia etmiştir. GAP İnşaatın yurt dışında yaşayan mülk sahiplerini dahi telefonla aradığını, bu bilgilere belediye olmadan ulaşmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Mülk sahipleri ile yapılan görüşmelerde de bu konudan sıklıkla bahsedilmiştir. Bir mülk sahibi görüşmeye nasıl çağrıldığını şöyle anlatmaktadır:

“Bu belediyedeki toplantı yapıldı, sonra üstünden belki bir yıl geçmiştir, bir gün bir telefon, ben GAP İnşaattan arıyorum, işte sizin malınız var, biz de sizinle görüşmek istiyoruz, başta anlamadık tabi, ama sonra öğrendim ki herkesi arıyorlarmış tek tek.”

Dernek yetkilileri ve mülk sahipleri ile yapılan görüşmelerde çoğu zaman belediye ve yatırımcı şirketin birbirinin yerine kullanılması dikkat çekicidir. Ayrıca dernek

sözcüsü “bizim için belediye ve GAP İnşaat birdir, aynı şeydir.” demiştir. Yani mülk sahipleri açısından yaşanan yalnızca bir kafa karışıklığı değildir, makul gerekçeleri olan bir tespit yapılmaktadır. Bu düşüncenin özellikle mülk sahipleri ile birebir gerçekleştirilen, fiyat tekliflerinin ve proje alanında birim almaya hakkı olanlara seçeneklerin sunulduğu görüşmelerde ortaya çıktığı söylenebilir. Öncelikle bu görüşmelerin yapıldığı yer konusunda bütün mülk sahiplerinin yaşadığı bir kafa karışıklığı söz konusu olmuştur. 18 Şubat 2008’de Tarlabası Bulvarı üzerinde ancak caddenin İstiklal Caddesi tarafında bir ofis açılmış ve mülk sahipleri ile görüşmeler burada yapılmaya başlanmıştır. Bu ofis projenin yürütüldüğü ancak belediyeye mi yoksa GAP İnşaat’a mı ait olduğu bir türlü anlaşılamayan bir yerdir. Dernek sözcüsü bu soruyu belediye yetkililerine sorduklarını ve ofisin ‘Beyoğlu Belediye Başkanlığı Yenileme ve Uygulama Birimi’ ismiyle belediyeye ait olduğunu öğrendiklerini anlatmaktadır. Gerçekten de genel şartnamede uygulama birimi “yetkili idarelerce kurulan, yenileme alanları ile ilgili iş ve işlemleri yürütecek yetkili ve sorumlu birim” şeklinde tanımlanmakta, projenin tanıtım sayfasında ve broşürlerinde ofisin adı bu şekilde geçmektedir. Proje danışmanlarından Güzin Konuk ise bu ofisin bölge halkını daha iyi tanımak için belediye tarafından kurulduğunu, ancak biraz geç kalındığını bu yüzden yatırımcı ile çok üst üste geldiğini belirtmektedir (Konuk, 2008). Burada kafaları karıştıran konu ofisin asıl olarak GAP İnşaat yetkilileri tarafından kullanılmasıdır.³⁸ Mülk sahiplerinden birisi “madem burası belediyenin o zaman GAP İnşaatın mimarları, mühendisleri neden buraya dolmuş, sabahtan akşama kadar belediyenin çayını kahvesini içiyorlar?” diye sormaktadır.

Beyoğlu Belediyesi ve GAP İnşaat arasındaki stratejik ortaklığın kurucu unsurlarından birisi de belediyenin Bakanlar Kurulu aracılığıyla aldığı acele kamulaştırma kararıdır. Belediye bu kararı ihale gerçekleştirilmeden ve mülk sahipleri ile pazarlıklar başlamadan çıkartmıştır. Mülk sahibi ve yatırımcı şirket ilişkisinin en başından itibaren mülk sahibi aleyhine kurulmasında acele kamulaştırma kararının etkisi büyüktür. Belediye başkanı mülk sahipleri ile yatırımcı arasındaki ilişkide hakemlik yaptığını, vatandaşların hakkını korumak için ihaleyi alan firmayla görüşmeler yaparak onları mağdur etmeyecek bir model geliştirdiğini

³⁸ Bu birimden bir yetkili ile görüşmek için randevu almaya çalışılmış, uzun uğraşlara rağmen bir görüşme gerçekleştirilememiştir. Uygulama biriminde yetkili olarak kiminle görüşülebileceği sorulduğunda Nilgün Kıvırcık ismi verilmiştir ki bu kişi GAP İnşaat adına projenin yönetimini üstlenen proje koordinatörüdür. Yani Belediyeye değil GAP İnşaata bağlı çalışmaktadır.

ifade etmiştir. (Çalık, Tarlabası'nın dönüşümüne 100 milyon dolarlık ilk adımı attı, 31.03.2007) Fakat pazarlık görüşmelerinde GAP İnşaat'ın elindeki en önemli koza dönüşen acele kamulaştırma kararı Belediye ile yatırımcı şirketin ekip çalışmasını mülk sahiplerine bir kez daha hatırlatmaktadır. Acele kamulaştırma Belediyenin GAP İnşaatla bir olup mülk sahipleri ile pazarlığa oturmasının en önemli delili olarak kabul edilmektedir. Belediyenin kamulaştırma bedelini yatırımcıdan borç olarak talep edebilmesi de ekip çalışmasının önemli bir göstergesidir. Kamulaştırma pazarlığından özel bir şirketin sorumlu olmasıyla ortaya çıkan paradoks kamulaştırma parasını şirketten borç alan belediye ile tamamlanmaktadır. Tarlabası Yenileme projesi bağlamında belediye ve şirket arasındaki işbirliğini anlayabilmek için, kamu-özel ayrımı üzerinden anlamlandırılan kavramların yeniden düşünülmesi gerekir. Örneğin Tarlabası'nda yaşanan süreçte, mülkiyet hakkına karşı kamulaştırmayı savunmak kamu yararının yanında değil karşısında konumlanmak anlamına gelebilmektedir. Kamulaştırılan malların satışının mümkün olması kamulaştırmayı kentsel arazide piyasalaştırmanın aracına dönüştürebilmektedir. Kamulaştırmadan mesul özel bir şirket ve girişimci bir belediye neoliberal iktidarın işleyişini kamu-özel karşıtlığında anlayamayacağımızı bir kez daha gözler önüne sermektedir.

4.3.3. Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi'nde Uzlaştırma Yönetimi

Tarlabası Stratejik Sosyal Plan (Taslak, 2008) metninde ve Faruk Göksu ile yapılan görüşmede “Uzlaştırma Yöneticiliği”, Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projelerinde var olan sorunları tespit etme ve bu sorunları mülk sahipleri, yatırımcı ve kamu arasında diyalog ve uzlaşma ortamları yaratarak çözmeye çalışma şeklinde tarif edilmiştir. Sorunların farklı beklentilerden kaynaklandığı tespit edilip, bu beklentileri yönetme becerisi olarak bir uzmanlık tanımlanmaktadır. Bu uzmanlık konumu kentsel politika alanında yeni bir aktör olarak beliren uzlaştırma yöneticiliğini gündeme getirmiştir. Farklı beklentiler projenin yaratacağı değerler arasında paylaşımı sırasında gündeme gelmektedir ve bu paylaşım sırasında yürütülecek pazarlığın arabuluculuk görevi de uzlaştırma yöneticiliği ismini almaktadır. Tarlabası Yenileme Projesinde uzlaştırma yöneticiliği yapan Faruk Göksu³⁹ kendisi ile

³⁹ Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinde Uzlaşma Yöneticisi olarak çalışan şehir plancısı Faruk Göksu kentsel dönüşüm projelerinde bu uzmanlığın hem adını koymuş hem de pratik örneklerini sergilemiştir. Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarının ilk örneklerinden olan Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projelerinde görev alan ve ilk kez belediye, özel sektör ve

yaptığım görüşmede kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleşebilmesi için gerilim ve çatışmayı önlemenin gerektiğini, bunun yolunun da uzlaşma yöneticiliğinin bir uzmanlık alanı olarak gelişip kurumsallaşmasına bağlı olduğunu söylemiştir. Bu uzmanlık neoliberal iktidarın grameri ile ve Ekonomi, Eşitlik ve Ekoloji (3E), Plan, Program ve Proje (3P), Kentsel, Kültürel ve Kurumsal (3K), Stratejik İletişim Yönetimi, Stratejik Ortaklık, Katılım, Koordinasyon, Süreklilik, Entegrasyon, Ekip çalışması, Farklılık, Yarışabilirlik gibi kavramlarla konuşsa da gerilim ve çatışmayı önlemenin formülünü Göksu basitçe şöyle ifade etmektedir.

“Bu projelerde ‘uzlaşma tekniklerinin iyi bilinmesi’ gerekmektedir. Havuç-sopa ikilemi de bu nedenle önemlidir. “Yani ne kadar havuç gösterilecek, karşı çıkıldığında kamunun gücü olan sopa ne kadar gösterilecek? Çok hassas bir denge, bunun da çok iyi kullanılması lazım” (Çakıroğlu, 2007’den aktaran Şengül, 2008)

Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesine uzlaştırma yöneticisinin dahil olması ihale gerçekleşip, yatırımcının mülk sahiplerine vereceği pay belli olduktan sonra gerçekleşmiştir. Faruk Göksu yapılan görüşmede kendisini Belediyenin çağırdığını, GAP İnşaatın da durumu kabul ettiğini ancak uzlaşma sürecinin ihaleden sonra gerçekleştirilmesinin başarısızlığa neden olduğunu ifade etmiştir. Gerçekten de uzlaşma yöneticisi mülk sahiplerini önerilen tekliflere ikna etme ve gerekirse ihale esaslarını bozmayacak ufak tefek iyileştirmeleri sağlama ile görevlendirilmiştir. Proje kapsamında uzlaştırma yöneticisinin görevi belediye, yatırımcı ve mülk sahipleri ile yaklaşık altı aylık uzlaşma görüşmelerini yönetme, mülk sahiplerinin görüş ve önerilerinin dikkate alındığı anlaşmaların yapılması ve uzlaşma yoluyla projeye katılımlarını sağlama şeklinde tanımlanmıştır (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008). 2008 yılının Şubat-Temmuz ayları arasında gerçekleştirilen görüşmelerde mülk sahiplerinin büyük çoğunluğu ikna edilememiş, uzlaştırma yöneticisinin görevi de Stratejik Sosyal Planın hazırlanması ile son bulmuştur. Faruk Göksu Tarlabaşı’nda ve diğer projelerde uzlaşma sürecinin altı basamaktan oluşması gerektiğini belirtmekte ve bu aşamalara 6B ismini vermektedir.

mülk sahiplerinin bir şirket kurarak proje geliştirmesine ön ayak olan Faruk Göksu Karanfilköy ve Kartal’daki iki projede de uzlaştırma yöneticiliği yapmıştır. Faruk Göksu uzlaştırma yöneticiliğini şu an bireysel olarak sürdürse de bu işin kurumsallaşması, şirketlerinin kurulması ve bir sektör oluşturması gerektiğini düşünmekte ve bu konuda çalışmalar da yapmaktadır. ("Artık Şehir Plancıları da Gayrimenkul Sektörünün Finans Boyutuyla İlgilenmeye Başlamalı", 2008) 2000 yılında kurduğu Kentsel Strateji şirketi ile İstanbul’da ve Anadolu’da Kentsel Dönüşüm projeleri ve Uzlaşma Yönetimi yapmakta, kentsel strateji ve proje geliştirme konularında da danışmanlık hizmeti vermektedir.

Tarlabaşı'nda sürecin basamakları şu şekilde tarif edilmiştir.

- Avan proje, değer tespitleri ve pay hakları konusunda mülk sahiplerini *bilgilendirmek*,
- Mülk sahipleri ve yaşayanları değer paylaşımı, tarihi miras, yapı riski, yaşam kalitesi, sosyal ve ekonomik kalkınma konusunda *bilinçlendirmek*,
- Katılım seviyesini yükseltmek ve uzlaşma sağlamak üzere projeyi uygulayan ile projeden doğrudan etkilenen tarafları *buluşturmak*,
- Sorun ve fırsatları tespit ederek *belirsizlikleri ortadan kaldırmak*,
- Projeden etkilenen tarafların *beklentilerini yönetmek*,
- Proje ve Stratejik Sosyal Planı taraflara *benimsetmek* (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak) 2008, 9)

Faruk Göksu'ya verilen görev başta bu basamaklardan ilk üçünü kapsamaktadır. Bilgilendirme, mülk sahiplerine evlerine biçilen değer bildirilmesi, satmak istemezlerse de projeden alacakları birimin, metrekaresinin söylenmesidir. Bilinçlendirme bağımsız bölümlerin ada bazında toplulaştırılması, otopark yapımı gibi proje kararlarını mülk sahiplerinin “bilinçlenerek” kabul etmesini sağlamayı ayrıca tarihi ve kültürel mirası koruma, ortak hareket etme ve katılım bilinci taşımayı kapsamaktadır. Bu basamak projenin rasyonelitesini yani bu proje üzerine düşünme, konuşma, tartışma biçimini şekillendirilme ve yaygınlaştırmada önemli bir adımdır. Son olarak da belediye, mülk sahibi ve yatırımcının buluşturulması gerekmektedir. Buraya kadar sayılanlar “pazarlık masasının” tesis edilmesinden öteye gitmemektedir. Ancak Göksu göreve başladıktan sonra tam da kendi modelinde öngördüğü gibi diğer basamaklar olmadan projenin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını tespit etmiştir. Mülk sahipleri ile yapılan görüşmeler sırasında projenin ne zaman başlayıp ne zaman biteceği, okula giden çocukların proje süresince eğitimlerine nerede, nasıl devam edeceği gibi pek çok sorunun cevabının olmadığı ortaya çıkmıştır. Uzlaştırma yöneticisi bu süreçte ortaya çıkan belirsizliklerden, proje senaryosunun tam yazılmadığı sonucuna varmış ve bu konuda çalışmalar yapmış, raporlar hazırlamıştır. Dördüncü basamak olan beklentilerin yönetimi ise kentsel dönüşüm projelerinde uzlaştırma yönetiminin asıl uzmanlık alanını oluşturmaktadır. Bu uzmanlık projenin gebe olduğu gerilim ve çatışmaları engellemeyi ya da yönetilebilir bir seviyede tutmayı hedeflemektedir. Tarafların çeşitli ihtiyaç ve talepleri projenin yönetim rasyonelitesi ile uyumlu bir şekilde çözülmeye çalışılır. Bu

projede beklentileri yönetilecek olan taraflar belediye, yatırımcı, mülk sahipleri, kiracılar ve sivil toplum örgütleri olarak belirlenmiştir. Ancak beklenti yönetimi esas olarak dernek, belediye ve yatırımcı arasında mekansal paylaşım oranı beklentilerini uzlaştırmayı, yani önerilen teklifler üzerinden geliştirilecek pazarlığı içermektedir. Bunun dışında mülk sahiplerinin kira yardımı, işletme kayıpları, kira geliri kayıpları vb. beklentileri tartışılmıştır (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008, 13). Ayrıca proje alanında yapılan “Sosyal, Ekonomik ve Mekansal Doku Çalışması” ile kiracıların beklentileri tespit edilmiştir. Sivil toplum örgütleri, hangileri olduğu ve beklentilerinin nasıl ortaya çıkartıldığına ilişkin bilgi verilme de, yönetilmesi gereken bir taraf olarak Stratejik Sosyal Plan’da yerini almıştır. Kiracılar ve sivil toplum örgütlerinin beklentilerini yönetme sosyal planın temel meselesini oluşturmaktadır. Uzlaştırma yönetiminin son basamağı da yenileme projesinin ve hazırlanan sosyal planın taraflara benimsetilmesidir.

4.3.3.1. Uzlaştırma Yöneticisi: Uzman, Tarafsız ve Gönüllü

Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesinde uzlaştırma yöneticisinin tarafsızlığı çokça tartışılan konulardan biridir. Şehir Plancıları Odasının düzenlediği “Tarlabaşı’nda Yenileme, Dönüşüm”⁴⁰ başlıklı panelde bir katılımcı, uzlaştırma yöneticisinin belediye ya da yatırımcı tarafından belirlenmesinin ve yaptığı iş karşılığında bu taraflardan birinden maaş almasının uzlaştırma yöneticisinin tarafsızlığına gölge düşürdüğünü dile getirmiştir. Faruk Göksu bu iddialara karşılık Tarlabaşı’nda ve Karafilköy’de gönüllü olarak çalıştığını ifade etmiş, belediye yetkilisine ve Karanfilköy’deki yerel örgütlenme temsilcisine bu bilgiyi doğrulamıştır. Göksu ile yapılan görüşmede de bu soru kendisine yöneltilmiştir. Göksu Tarlabaşı’nda “gönüllü” çalıştığını ancak maaş almanın tarafsızlığını ortadan kaldırmayacağını dile getirmiş ve bu iddiayı çeşitli örneklerle açıklamıştır.

“Karanfilköy projesinde yerel örgütlenmenin danışmanıydım. Ama orda hep kamu dengesini aradım. Tam tersine büyük bir sorumluluğum var, kamuyu da korumak zorundasın. Bura belediyenin arsası, toplantıda söylediğim bir şey çok gerilim yarattı. Bu arsada benim de payım var dedim. Ben 15 yıllık şehir plancısıyım, benim evim yok. Benim de hakkım var dediğimde kıyamet koptu sen kimin tarafındasın. Değil işte. Sizin tarafınızdayım, siz beni danışman olarak aldınız tamam, para verelim de bari demeye getirdiler.” (Faruk Göksu ile 27 Nisan 2009’da yapılan görüşme)

Profesyonelce çalıştığı Kartal Projesinde de tarafsız olabildiğini ve belediyeye,

⁴⁰ Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, “Tarlabaşı’nda Yenileme, Dönüşüm” , 26 Haziran 2008. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Taşkışla.

derneğe, yatırımcıya eşit mesafede durduğunu dile getiren Göksu, uzlaştırma yöneticiliğinin profesyonelleşmesini hararetle savunmaktadır. Bu düşünce biçiminin birkaç boyutu vardır. Öncelikle yapılan iş son derece teknik bir şekilde tarif edilmektedir. Beklentileri yönetmek, bir uzmanlığın konusudur, teknik kavramsallaştırmalarla, standartlaştırılmış aşamalarla bir hizmet sunumu gerçekleştirilmektedir. Söz konusu kentsel dönüşüm projeleri çoğunlukla bir rant yaratmakta ve mülk sahipleri, yatırımcı şirket ve yerel yönetimler arasında yaratılan bu rant üzerinden bir paylaşım kavgası gerçekleşmektedir. Uzlaştırma yöneticiliğinin profesyonelleşmesinin bir nedeni de projelerin yarattığı rantın büyüklüğü ve uzmanın bu ranta ortak olma isteği/hakkıdır. Sonuçta verilen uzmanlığa dayalı bir hizmettir ve piyasa koşullarında bu hizmetin paralı olması değil bedava olması yadırganmalıdır. Faruk Göksu bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Çünkü orda bir rant yaratılıyor, onu paylaşma kavgası sonuçta. Yani hiçbir mülk sahibi seni de dinlemez. Ben çok hayal kırıklıkları yaşadım. Onların adına mücadele veriyorsun, sonra kazanıyorlar, ama şey bitiyor. Ama değeri aldın sen, bu değerden bir şey var mı? Yani ben profesyonellikten yanayım. Profesyonellik tarafsız olmamayı gerektiren bir şey değil.” (Faruk Göksu ile 27 Nisan 2009’da yapılan görüşme)

Mülk sahiplerinin, kiracıların, meslek odalarının ve yalnız proje alanını değil tüm kenti ilgilendiren müdahaleler içerdiğinden kent sakinlerinin tümünün dönüşüm projelerine nasıl, ne kadar müdahil olabilecekleri kent siyasetinin kuruluşuna ilişkin sorulardır. Kentsel siyasetin konusu da zaten farklı kent aktörlerinin kent üzerinde hak sahipliliklerini ne kadar hayata geçirebildikleri, kentin şekillenmesinde ne ölçüde söz sahibi olduklarıdır (Harvey, 2008, 38’den aktaran Aksoy, 2008). Bu anlamda uzlaştırma yöneticisinin pozisyonu siyasetin üstünde bir uzmanlığın değil, farklı aktörlerin davranışlarını yönlendirmeye çalışan bir yönetim paradigmasının içindedir. Bu yönetim neoliberal rasyonalite ile uyumlu bir şekilde işlemekte, farklı kentsel aktörlerin davranışlarını yönetmeye dair yeni bilgi biçimlerini ve uzmanlık alanlarını devreye sokmaktadır. Uzlaştırma yöneticisi de bu yönetim sahnesinde beliren yeni aktörlerden biridir. Profesyonelleşmesi ve kendi piyasasını yaratması murad edilen uzlaştırmacılık neoliberalizmin kentsel alandaki “yönetme istenci”nin (Can, 2007, 57) önemli bir figürüdür. Çünkü projelere hak sahibi olarak müdahil olabilecek aktörlerin hangi kavramlarla konuşacağını, ne tür pazarlıklara girebileceğini, beklentilerini nasıl şekillendireceğini düzenlemekte önemli bir müdahale alanına sahiptir. Bu müdahale kent siyasetinin yeniden tanımlanmasını,

kentsel aktörlerin davranışlarının otoritelerin arzularına uyumlu şekilde ve neoliberal bir mantıkla düzenlenmesini içerdiği için de politiktir. Bu yüzden ister gönüllü çalışsın ister maaş alsın uzlaştırma yöneticisi bu politik alanın önemli bir aktörüdür. Ne politikanın dışında tanımlanan bir uzmanlık, ne de ücret almayıp gönüllü çalışma neoliberal bir mantıkla düzenlenen kent siyasetindeki aktörlerin pratiklerini tarafsızlık kavramı üzerinden tartışmamıza fırsat verir.

Uzlaştırma yöneticiliğinin profesyonelleşerek kendi sektörünü yaratması aynı zamanda neoliberalizmin piyasalaştırma ve girişimciliği yaygınlaştırma aracılığıyla işleyişine iyi bir örnektir. Kentsel rantların önemli bir sermaye birikim alanı haline gelmesi ile sayıları hızla artan Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projeleri çeşitli gerilim ve çatışmalar barındırmaktadır. Çünkü büyük bir kısmı kent yoksulları için yerinden edilme, mülk sahiplerinden haksız mülkiyet transferleri ve kentin kamusal alanlarının tüketim mekanlarına dönüşüp tüketmeye gücü yetmeyen kentlilere kapatılması ile sonuçlanmaktadır. Bu durumda muhalefet ve çatışma yaşanmaması neredeyse imkansızdır. Ancak muhalefetin zorla bastırılmasındansa- ki gerektiğinde bu yola da rahatlıkla başvurulabilir- tarafların neoliberal bir rasyonalite ile davranışlarını biçimlendirmeyi öğrenmesi, neoliberal zihniyetin kentsel alana yerleşmesi için önemli bir fırsattır. İşte bu konuda kolaylaştırıcılık piyasanın yerleşeceği yeni bir alan daha yaratmaktadır. Projelere karşı oluşan muhalefetin yönetilebilir hale getirilmesi bu konuda uzmanlaşan girişimcilerin yaratacağı bir piyasayı müjdelemektedir. Şehir plancıları, mimarlar, avukatlar kentsel dönüşüm uygulamalarında kendi işlerini yaratmak üzere girişimci olmaya çağrılmaktadır. Projelerin taraflarına sunacakları danışmanlık, uzlaştırıcılık vb. hizmetler yeni bir piyasa oluşturacaktır. Belediyeler ya da yatırımcı şirketler bu uzlaştırıcılık hizmetinden yararlanarak projeleri uygulanabilir hale getirecek müşterilerdir. Ancak piyasa bununla da sınırlı kalmaz. Yerel toplulukların da projeler konusunda girişimci olması, kendi projelerini kendileri yaratmak üzere uzmanları davet etmesi mümkündür. Faruk Göksu'nun öncülüğünde kurulan Yerel Girişimi Destekleme Platformu'nun⁴¹ amaçları ve "gönüllü" birliktelik iddiaları bu girişimciliğe örnek olması bakımından dikkate değerdir. Destek Grubu, Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projelerinin 'aşağıdan yukarı' proje geliştirme yaklaşımı ile gerçekleştirilmesi için proje alanında yaşayanlara destek olmak amacıyla bir araya gelen "gönüllü"

⁴¹Platformla ilgili daha fazla bilgi için bkz. www.yerelgirisim.org

kişilerden oluşmaktadır. Faruk Göksu bu grubun iki amacı olduğunu ifade etmektedir: “Yerele ‘kendi projeni kendin yap’; gönüllülere, yani şehir plancılarına, mimarlara, avukatlara da ‘kendi işini kendin yarat’ mesajı vermek.” (“Artık Şehir Plancıları da Gayrimenkul Sektörünün Finans Boyutuyla İlgilenmeye Başlamalı”, 2008). Bu oluşum yerel odaklı proje geliştirmek için çeşitli konularda uzman gönüllüleri toplamaya çalışmaktadır. Ancak “gönüllülük” ile kastedilen biraz muğlaktır. Göksu grubu anlatırken:

“Destek diye de bir grup kuruyoruz. Amacımız özellikle bizim meslekteki insanlara bu sektörü açmak, çünkü çok işsiz olacak bundan sonra, kamu proje üretemeyecek. Özel sektör üretemeyecek, o zaman bu plancılar nerelerde çalışacaklar. Kendi projesini kendi yaratması gerek. Kendileri geliştirip sonra belediye ile özel sektörle uzlaşma sürecine girecek. Bu da profesyonellik gerektirir. Yani yerel topluluklar para verip bir plancıyı, bir mimarı çalıştırmayı öğrenecek.” demektedir. (Faruk Göksu ile 27 Nisan 2009’da yapılan görüşme)

Bu oluşum uzlaşma yönetiminin yanında yerel odaklı proje geliştirmenin kendisinin de bir piyasa oluşturması konusunda bir girişimcilik örneği olarak düşünülebilir. Gönüllüler de kendi işlerini yaratarak bu piyasanın oluşmasında etkin rol almakta ve bu konuda bilgi ve deneyim biriktirerek kendilerine yatırım yapmaktadır.

Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesinde uzlaştırma yöneticisinin mahalle ile kurduğu ilişki, “uzmanlığının” ve “tarafsızlığının” bu ilişkideki rolü ve bu konunun mahalleli tarafından nasıl algılandığı da tartışmaya değer gözükmektedir. Uzlaştırma yöneticisinin mahalledeki mülk sahipleri ile tanışması 2008’in Şubat ayında başlayan birebir görüşmelerde gerçekleşmiştir. Evlerine önerilen değerın söylendiğı ve proje alanında yaşamaya devam etmek isterlerse hangi adadan kaç metre kare yer alabileceklerinin bildirildiğı bu görüşmeler mülk sahiplerinin büyük çoğunluğu için pek olumlu geçmemiştir. Stratejik Sosyal Planda da belirtildiğı gibi mülk sahipleri önerilen teklifleri çok düşük bulmuş ve anlaşmaya yanaşmamıştır. Uzlaştırma yöneticisinin bu görüşmelerdeki konumu pek çok mülk sahibi tarafından GAP İnşaatın temsilcisi şeklinde algılanmıştır. Pek çok görüşmeci Faruk Göksu’dan GAP İnşaatın bu projedeki yetkilisi olarak bahsetmektedir. Görüşme yaptığımız bazı mülk sahipleri ise uzlaştırma yöneticisinin “istediğı anda bu konuda benim yetkim yok diyerek işin içinden sıyrıldığını”, pazarlıklar sırasında “ben tarafsızım, aracayım, bana söyleneni iletiyorum” diyerek mülk sahiplerinin talep ve şikayetlerini cevapsız bıraktığını dile getirmiştir. Mülk sahipleri pek çok konuda yetkisi olmadığını söyleyen uzlaştırma yöneticisinin pazarlıklarda muhatap olmasına anlam verememektedir. İhale şartlarının ve mülk sahiplerine verilecek payın belirlenmiş

olması, uzlaştırmacıyı “ikna etme” görevine hapsetmektedir ve yaptığım görüşmede ifade ettiği üzere uzlaştırmacının kendisi de bu durumdan şikayetçidir. Bu pozisyon mülk sahiplerinin gözünden de elbette kaçmamıştır.

Uzlaştırma yöneticisinin mahalle ile daha yakın ilişkiler kurması, proje alanında yaşayanlarla ve onların kurduğu dernekle iletişimini güçlendirmesi ise bu birebir görüşmelerin ertesinde gerçekleşir. Uzlaştırma sürecini geliştirebilmek için dernek-yatırımcı-belediye-uzlaştırma yöneticisinin katılımıyla çeşitli komiteler⁴² kurulması, Stratejik Sosyal Plan hazırlama kararının verilmesi, planın verilerini oluşturacak “Sosyal, Ekonomik ve Mekansal Doku Çalışması”nın dernekle ortaklaşa gerçekleştirilmesi bu yakınlaşmayı mümkün kılmıştır.

Göksu mülk sahiplerinin başlangıçta kendisini ve kimin adına çalıştığını sorguladığını ancak daha sonra benimsediğini ifade etmektedir. Gerçekten de dernekle yaptığımız görüşmelerden bir dönem projeye ilişkin daha olumlu bir havanın oluştuğunu, bazı kazanımlar ve iyileştirmeler yaşanabileceğine ilişkin izlenimlerin doğduğunu çıkarmak mümkündür. Bu süreçte uzlaştırma yöneticisi, kurulan komitelerle ve derneği hazırlanacak sosyal plana katarak önemli rol oynamıştır. Özellikle proje alanındaki tüm hanelerle tek tek görüşerek, alanın en teferruatlı bilgisinin üretildiği “Sosyal, Ekonomik ve Mekansal Doku Çalışması”nda uzlaştırmacının dernekle gerçekleştirdiği işbirliği çok önemlidir. Bu araştırmadan önce GAP İnşaat’ın proje alanına ilişkin sunduğu sosyo-ekonomik verilerin gerçekte örtüşmediği, kimi verilerin çarpıtıldığı iddiaları dernek tarafından gündeme getirilmiştir. Uzlaştırma yöneticisi de hazırlanacak sosyal plan için ayrıntılı ve alanın tümünü kapsayan bir araştırma yapılmasını gerekli görmüştür. Bu araştırma hem mülk sahiplerinin sosyo-ekonomik yapısının ortaya çıkarılmasını ve uzlaşma sürecinde beklentilerin doğru yönetilmesini sağlayacaktır hem de kiracıların yapısını ortaya çıkararak sosyal ve ekonomik gelişme programlarının geliştirilmesinde ve kiracılara yönelik yeni yaşam alanlarının oluşturulmasında yol gösterici olacaktır (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008).

Uzlaştırma Yöneticisi, derneği de bu araştırma faaliyetine katarak iki fonksiyonu birden yerine getirmiştir. İlki derneğe açılan faillik pozisyonudur. Dernek bu

⁴² Proje Değerlendirme, Eşleştirme ve Değerleme, İdari Bilgi Değerlendirme ve Stratejik Sosyal Plan komiteleri.

çalışmayı sahiplenmiş, uzlaşma süreci tıkanıp araştırma alanın %85’inde gerçekleşikten sonra ilişki kopsa da, uzlaştırma yöneticisi ve ekibi olmadan araştırmayı tamamlamıştır. Yine bu dönemde verdiği bir röportajda dernek sözcüsü en önemli kazanımlarını “projenin sosyal eylem planının hazırlanıyor olması” şeklinde ifade etmiştir (Aybek, 2008). İkinci fonksiyon ise bu araştırmanın dernek olmadan gerçekleştirilemeyecek olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma biri dernekten biri uzlaştırma yöneticisinin ekibinden olmak üzere ikişerli gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Proje alanındaki tüm ev ve iş yerlerine girip yaşayanlarla tek tek yapılan bu görüşmeler alan hakkında çok değerli bir bilgi birikimi yaratmaktadır. Bunu dernek desteğini almadan gerçekleştirmek pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü proje alanında yaşayanlar bir yıkım olacağı, evlerinden atılacakları şeklinde de olsa projeden haberdardır ve bu durumun yarattığı güvensizlik ve gerilim alana hakimdir. Bu yüzden kapılarına gelen, kim olduğunu, neden güvenilmesi gerektiğini bilmedikleri herhangi bir kişiye bilgi vermeye çok da yanaşmayacakları ortadadır. Derneğin bu araştırmada aktif rol oynaması ve ev ziyaretlerine muhakkak mahalleden birinin de katılması bu ölçüde bir çalışmaya imkan vermiştir. Bu araştırma ve oluşturulan bilgi birikimi yönetilecek alanı daha yakından tanımayı, insanlarla kişisel ilişkiler kurmayı ve bir süreliğine de olsa güven tesis etmeyi sağlamıştır. Ancak kısa bir süre sonra pazarlıkların tıkanması ve derneğin uzlaşmacı pozisyonun terk etmesi, uzlaştırma yöneticisi ile ilişkileri de koparmıştır. Artık dernek yaşanan süreci de daha farklı değerlendirmektedir. Öncelikle bu araştırma uzlaştırma yöneticisinin proje alanındaki pek çok mülk sahibi ile yakın ilişkiler kurmasına fırsat vermiş ve bu fırsat da “kötü niyetle” kullanılmıştır. Dernek sözcüsü bu araştırmadan sonra Göksu’nun bazı mülk sahiplerini telefonla arayıp, ayrı görüşmelere çağırıp ikna sürecini buralara taşıdığını iddia etmektedir. Bir diğer husus da yönetilecek alanın bilgisine ulaşma konusudur. Dernek bu araştırmayı tek başına da yapabileceğini, ama uzlaştırma yöneticisi için aynı şeyin söz konusu olmadığını fark etmiştir. Bu anlamda “düşmanına karşı bir silah olarak kullanabileceği bu bilgiyi” kendi elleri ile ona sunmanın yarattığı bir pişmanlık söz konusudur. Bir dernek yöneticisi bu konuda özeleştiri verirken, başka bir yetkili de bu süreçte İstanbul dışında olduğunu, bu konuda bilgisi olsa bu duruma asla müsaade etmeyeceğini söylemektedir. Dernek yönetimi bu süreçten çıkardığı dersle ne belediyeden, ne şirketten ne de uzlaştırma yöneticisinin ekibinden hiç kimseyi evlere almamak gerektiğini düşünmüş ve geniş toplantıda bu öneri tüm üyeler tarafından

benimsenmiştir. Özetlemek gerekirse uzlaştırma yöneticisi dernekle ve mahalleli ile kısa bir süreliğine de olsa iyi ilişkiler geliştirmiş, mülk sahiplerinin GAP İnşaat’a ve Belediye’ye lanetler yağdırdığı o günlerde tarafsız ve uzman kimliği ile bir üçüncü taraf olarak kendini benimsetmiştir. Ancak değer paylaşımında hiçbir ilerleme yaşanmaması, komite toplantılarında alınan kararların uygulanmaması, verilen sözlerin tutulmaması ve bu arada uzlaştırma yöneticisinin teker teker bazı mülk sahiplerini ikna etmesi derneğin ilişkileri tamamen koparmasına neden olmuştur. Bu deneyimler derneğin ve mülk sahiplerinin Faruk Göksu’ya karşı zaten tam anlamıyla oluşmayan güveni bütünüyle kaybetmeleri ile sonuçlanmıştır. Görüşme yapılan mülk sahiplerinin tümü uzlaştırma yöneticisi ile ilgili benzer düşünceler iletmıştır. Bu düşünceleri bir mülk sahibinin sözleri ile özetlemek mümkündür.

“Faruk Göksu büyük bir toplantıda, ben uzlaştırıcıyım diye bahsetti, ben ona “kandırıkçı” diye isim taktım. Kendisi de biliyor, yüzüne de söyledim. Faruk Göksu tamamen ben tarafsızım, uzlaştırıcıyım diyor ama Faruk Göksu’nun giderleri, bizim bölgedeki insanların giderleri gibi, 300 lira ile bir ay geçinemez Faruk Göksu. Onun günlük masrafı 300 lira. Faruk Göksu burada 1 sene çalıştı. Onun giderlerini kim karşıladı? GAP İnşaattan para alacaksın ve ben tarafsızım, uzlaştırıcıyım diyeceksin. Yani ben Faruk Göksu’dan uzlaştırıcı olarak bahsetmeyi pek doğru bulmuyorum. Bence Faruk Göksu Çalık Holding’in ve Belediyenin ortaklaşa bulduğu ve bölgedeki insanları bir nevi emlakçılar gibi, ikna edip Çalık Holding’e metrekare toplamak için çalışan bir şahıs olarak bahsedebiliriz... Faruk Göksu burada bence inşaat firmasına kaç metrekare yer alırsa o kadar prim aldığına inanıyorum.”

Semt sakinlerinin, kendileri ile karşılarındaki belediye-şirket (iş)birliği arasında aracılık görevini yapan uzmana yönelik güvensizlikleri bazı açılardan dikkate değerdir. Uzlaştırma yöneticisi, yukarıda mülk sahibinin “kandırıkçı” olarak ifade ettiği şekilde, sadece belediye veya şirket için mi çalışmaktadır? Ya da neoliberal projenin katılımcılık ilkesi konusunda başarılı olamadığı mı söylenmelidir? bu sorulara cevap vermek yerine, uzlaştırma yöneticisi ve derneğin dahil olduğu Stratejik Sosyal Plan hazırlama sürecinin projenin bütününde nasıl bir iş gördüğünü incelemek daha verimli olacaktır. Dernek yönetiminin fark ettiği üzere, plan çalışması, projenin yürütülmesi için gereken ve semt sakinlerinin katılımı olmadan üretilmeyecek olan bilginin üretilmesini sağlamıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan metin, neoliberal projenin katılımcılık ve güçlendirme gibi kilit kavramlarını proje dahilinde tekrar etmektedir. Stratejik Sosyal Plan, ne sadece şirketin veya belediyenin çıkarını, ne de sadece mülk sahiplerinin çıkarını temsil eder: aracı bir metin olmaya çabalamaktadır. Ancak daha da önemlisi bu metin kamu yararını da temsil etmez: uzlaştırma “yöneticisi” bir uzman olarak, yönetimi mümkün kılan (söylemsel) alanın kuruluşuna katkıda bulunmakta, aktörlerinin nasıl belirleneceğine

ve aktörler arasında neoliberal rasyonaliteye uygun tarzda ilişkilerin nasıl kurulacağına -kısaca “beklentilerin yönetimine”- dair söylemsel araçların bazı örneklerini ortaya koymaktadır.

4.3.4. Stratejik Sosyal Plan

Stratejik Sosyal Plan (SSP), kentsel yenileme/dönüşüm projelerinin toplumsal konulara ilişkin geliştirdiği yeni bir yönetim modeli olarak değerlendirilebilir. Bu kavram ilk kez Tarlabası Yenileme Projesi ile gündeme gelmiştir. Mülk sahipleri ile yapılan ikili görüşmeler sırasında ortaya çıkan belirsizlikler ve sürecin yalnız bu pazarlıklarla yönetilemeyeceğinin anlaşılması böyle bir planın hazırlanmasını gündeme getirmiştir. 2008 yılının Şubat ayında mülk sahipleri ile yapılmaya başlanan görüşmelerde projenin cevap üretemediği pek çok sorun alanı ortaya çıkmış, uzlaşma yöneticisinin tabiri ile senaryonun tam yazılmadığı anlaşılmıştır. Belediye ve GAP İnşaat arasında imzalanan ihale sözleşmesi proje alanında yaşayan kiracı ve mülk sahipleri açısından pek çok belirsizlik barındırmaktadır. Bu belirsizlikler uygulama aşamasında belediye ve yatırımcı için işlevsel bir esneklik yaratırken, yapılacak pazarlıklar da çeşitlenmektedir. Uzlaşma yöneticisinin işi kabul ederken şart koşup, belediye ve yatırımcıyı hazırlanmasına ikna ettiği bu sosyal plan belirsizlikler çerçevesinde süren pazarlıklara bir çerçeve sunmayı ve asıl önemlisi projeden etkilenen tarafların “beklentilerinin yönetimi” ni hedeflemektedir. Ayrıca uzlaşma yöneticisi SSP’nin hazırlanmasını hem bir “sosyal sorumluluk” hem de katılımcı planlamanın bir gereği olarak ortaya koymaktadır. Çünkü bu plan proje alanında yaşayan ve projeden etkilenen grupların sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümüne yönelik strateji, program ve projeleri ortaya koyma iddiasındadır. “Sosyal sorumluluk” da proje alanının yıllarca çeşitli nedenlerle ihmal edilmiş olduğu kabulünden hareketle ‘kentsel yoksulluk’ ve ‘sosyal dışlanma’ ile yüz yüze olan insanların sorunlarına eğilme gereği olarak açıklanmaktadır.

Stratejik Sosyal Plan, içerisinde Belediye ve Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Derneğinden temsilcilerin de bulunduğu “Stratejik Sosyal Plan Hazırlama ve İzleme Komitesi”⁴³ tarafından hazırlanmıştır. Ancak uzlaştırma yöneticisi bu planın gerçek mimarı olarak kabul edilebilir. Çünkü dernek plan hazırlama sürecinin başında özellikle de plana veri oluşturan “Sosyal, Ekonomik ve Mekansal Doku

⁴³ Stratejik Sosyal Plan Komitesi üç dernek üyesi, bir mülk sahibi, bir şehir plancısı, bir mimar, belediyenin projeden sorumlu başkan yardımcısı ve uzlaşma yöneticisinden oluşmaktadır.

Çalışması”nda çok kritik bir rol oynasa da uzlaşma görüşmelerinin tıkanması ile plan hazırlıklarından da çekilmiştir. Uzlaştırma yöneticisi dernek kadar belediyeyi de hazırlanan plana yeterli ilgiyi göstermemekle eleştirmektedir. Bu durum aslında projenin genel gidişatından bağımsız değildir. 2008’in Nisan ayından itibaren belediye, yatırımcı ve dernek arasında kısmen olumlu denebilecek bir diyalog süreci başlamış, çok sayıda toplantı gerçekleştirilmiş, içinde üç tarafın temsilcilerinin ve uzlaştırma yöneticisinin bulunduğu komiteler kurulup, belli sorun alanlarına çözümler getirilmeye çalışılmıştır. Sosyal plan komitesi de bunlardan biridir. Ancak değer paylaşımı pazarlıklarında pek yol kat edilememesi ve ortaya çıkan pek çok anlaşmazlık komitelerin fiilen feshedilmesi ile sonuçlanmıştır. Kısacası uzlaştırma yöneticisi, dernekle beraber proje alanının sosyo-ekonomik verilerini topladıktan sonra planı yazmış ve üç tarafa sunup süreçteki görevini de bu şekilde tamamlamıştır. Bu planla projenin “sosyal boyutu”nun nasıl tarif edildiğine ve nasıl “yönetilmeye” çalışıldığına geçmeden önce planın içeriğini genel hatları ile ortaya koymak yerinde olacaktır.

Stratejik Sosyal Planın vizyonu “proje alanında yoksunluk ve yoksulluk sınırı içinde yaşayanlar için yenileme projesini ekonomik ve sosyal gelişmenin bir fırsatı olarak değerlendirmek ve kamu kaynaklarına eşit ulaşılabilirlik ilkesinin uygulanabilirliğini ‘kaynaklar el verdiği ölçüde’ ortaya koymak” şeklinde belirlenmiş ve amacı da “Proje alanının sorunlarını ve fırsatlarını çok iyi değerlendirerek, ortaya konulan vizyon çerçevesinde, öncelikle proje alanında yaşayan yoksul kesimin beklentilerini maksimize edecek şekilde, geleceklerinin şekillenmesi için sosyal planlama ve uygulama sürecinin geniş bir katılım yelpazesi içinde sağlamak” şeklinde ifade edilmiştir. (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008, 29) Planda 4 tane hedef, bu hedefleri gerçekleştirmek için 16 tane strateji, 67 tane de eylem alanı ortaya konmaktadır. Bu 4 hedef:

- Yeniden yerleştirmeye yönelik çözümler ortaya konulması,
- Gelir yaratma ve gelir iyileştirme ortamlarının sağlanması,
- Sosyal gelişme ve bütünleşmenin sağlanması,
- Yerel bazlı örgütlenme yapısının oluşturulmasıdır (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008, 32).

Yeniden yerleştirmeye yönelik çözümler, mülk sahiplerinin bir kısmının ve kiracıların proje bitiminden sonra bu alanda yaşamlarını sürdüremeyecek olmaları şeklinde özetlenebilecek, “soylulaştırma” boyutunu da içeren bir dizi sorun alanına yönelmektedir. SSP’nin yeniden yerleştirme konusunda önerdiği çözümler ve yarattığı iyileştirmeler şu şekilde sıralanmaktadır.

- Aktif ticari birimi olan mülk sahiplerine ticari birim önerisi,
- Pay hakkı düşük olan mülk sahiplerine, borçlarını azaltarak konut sahibi olmalarını sağlamak amacıyla yapılan iyileştirmeler,
- Pay hakkı 20 m2’nin altında olan mülk sahiplerinin TOKİ sosyal konutlarını tercih etmeleri durumunda konut peşinatının yüklenici firma tarafından üstlenilmesi,
- Pay hakkı 20-60 m2 arası olan mülk sahiplerine değişik oranlarda yapılan iyileştirmeler,
- Ekonomik durumu kötü olan mülk sahipleri için, borçlanma miktarını azaltmaya yönelik otoparksız konut alternatifi sunulması,
- Kiracılara kurasız sosyal konut alma hakkı.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki ihale şartları belirlenmiş bu projede kiracıların yerinden edilmesini engellemek sosyal planın kapsamını aşmaktadır. Uzlaştırma yöneticisi kiracılarla yapılan birebir görüşmelerde “Küçükçekmece’ye gitmek istemiyorsunuz. Nereye giderdiniz?” gibi bir soru yöneltildiğini ve “Kasımpaşa’ya, Okmeydanı’na giderdim” gibi cevaplar alındığını anlatmıştır. Ancak bu cevapların proje ve sosyal plan kapsamında herhangi bir hükmü bulunmamaktadır. Uzlaştırma yöneticisi yakın çevrede konut imkanı sunmanın, örneğin Dolapdere vadisinde sosyal konutlar yapmanın daha iyi bir çözüm olacağını, fakat mevcut projede böyle bir imkanın bulunmadığını belirtmiştir. Projenin çerçevesi tartışma götürmeyecek netlikte belirlenmişken yeniden yerleştirme çözümleri proje alanından daha çok Küçükçekmece’deki TOKİ konutlarına ilişkindir. Uzlaştırma yöneticisi kiracılara TOKİ konutlarından kurasız konut alma hakkı verilmesine ön ayak olduklarını, bu konuda süreci hızlandırdıklarını ifade etmiştir. Sosyal Planda ayrıca “uzun süreli kiracıların proje alanında yaşamlarını sürdürmeleri konusunda öneriler geliştirilmeli, proje olanakları çerçevesinde kriterler belirlenmeli ve yararlanıcılar tespit

edilmelidir” denmektedir. Uzlaştırma yöneticisi bu konuda tüm kiracılar kalsın demenin gerçekçi olmadığını, örneğin %10 gibi bir hedef koyup, kırk-elli yıldır proje alanında yaşayan kiracıların yerlerinde kalmasının sağlanabileceğini belirtmiştir.

Proje ile yalnız kiracıların değil mülk sahiplerinin de önemli bir kısmının proje alanından tasfiye edilmesi söz konusu olacaktır. Bu durum ihalesi %42 ile gerçekleştirilen projede pay hakkı 20-60 metrekare arasında olan mülk sahiplerinin proje alanında yer sahibi olabilmek için borçlandırılmasından, 20 metrekarenin altında mülkü olanların ise TOKİ konutlarına yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Uzlaştırma yöneticisi proje bitiminde alanda yaşamaya devam edebilecek mülk sahiplerinin oranının yaklaşık %50 olduğunu belirtmiştir.

4.3.4.1. Güçlendirme Hedefi

Stratejik Sosyal Planın “Gelir yaratma ve gelir iyileştirme ortamları” yaratma ve “Sosyal gelişme ve bütünleşmeyi” sağlama şeklindeki diğer iki hedefi, toplumsal alana neoliberal yönetim mantığını yerleştirme girişimine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Proje alanına dair tespit edilen yoksulluk, işsizlik, kentle bütünleşememe gibi problemlere getirilen çözüm önerilerinin temelinde problemlerin mağdurlarını “güçlendirme” (empowerment) anlayışı bulunmaktadır.

Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesi ile toplumsal hiyerarşinin en alt basamaklarında yaşam mücadelesi veren insanlar önce yaşam alanlarından koparılmaktadır. Büyük çoğunluğu proje alanının yakın çevresinde enformel sektörde çalışan bu insanlara şehrin dışında bir toplu konut projesinde borçlanarak ev sahibi olmaları önerilmektedir. Kısacası proje ile yerleşimcilerin problemleri çözülmek bir yana daha da katmerlenmektedir. Bu sorunlara karşı sosyal planın ilk önerisi proje alanında yaşayanların “kapasitelerinin artırılmasına” yönelik imkanlar yaratılmasıdır. Kapasite artırım programları proje uygulama sürecinde ve sonrasında ortaya çıkacak istihdam olanaklarına göre tasarlanmıştır. Proje sırasında inşaatlarda ve şantiye ofisinde çalışacak inşaat ve restorasyon işçilerine ihtiyaç duyulacaktır. Proje tamamlandıktan sonra ise yapılan otellerin, alışveriş merkezlerinin ve ofis alanlarının yan hizmetlerinde çeşitli iş olanakları açılacaktır. İşte bu noktada Stratejik Sosyal Plan “projenin yaratacağı *fırsatlardan* özellikle alt gelir grubundaki insanların yararlanması” için bazı önerilerde bulunmaktadır. Yatırımcı ve özel sektör işbirliği ile sayılan iş kollarına yönelik eğitim programları başlatılmalıdır. Böylece proje

alanında yaşayan ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışan kişilerin projenin yaratacağı istihdam potansiyelinden yararlanabilmeleri için kapasiteleri artırılmış olacaktır (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008). Proje sonrası hizmet sektöründe istihdama yönelik belirli bir program ortaya konmamıştır. Semtte yaşayanların proje inşaatlarında çalıştırılmasına yönelik eğitim programları ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. Semt Sakinlerinin Proje İnşaatlarında Çalıştırılmasına Yönelik Eğitim Programları

<i>İNŞAAT İŞÇİLİĞİ EĞİTİM PROGRAMI</i>	<i>RESTORASYON İŞÇİLİĞİ EĞİTİM PROGRAMI</i>	<i>ŞANTIYE HİZMET EĞİTİM PROGRAMI</i>
2008 yılı sonu itibari ile başlayacak inşaatla çalışmak üzere - İşsiz 18-25 yaş arası ilkokul mezunu 20 kişi - İşini değiştirmek isteyen 18-25 yaş arasında ilkokul mezunu 15 kişi - İşsiz 25-40 yaş arasında 20 kişi - İşini değiştirmek isteyen 25-40 yaş arasında 15 kişi - Eğitim süresi: 20 hafta - Günlük 15YTL+yemek+ulaşım - Sosyal Güvence -Sertifika alanlara iş garantisi	2008 yılı sonunda başlayacak restorasyon işlerinde çalışmak üzere - İşsiz 18-25 yaş arasında ortaokul veya meslek lisesi mezunu 15 kişi - İşini değiştirmek isteyen 25-50 yaş arasında ilkokul mezunu 20 kişi - Eğitim süresi: 30 hafta -Günlük 15 YTL +Yemek+ ulaşım -Sosyal Güvence -Sertifika alanlara iş garantisi	2008 yılı sonunda başlayacak inşaatın şantiye hizmetinde çalışmak üzere - İşsiz 18-25 yaş arasında ortaokul mezunu 10 kişi - İş değiştirmek isteyen 25-40 yaş arası ortaokul mezunu 15 kişi -Eğitim Süresi: 10 hafta -Günlük 15YTL+yemek+ulaşım -Sosyal Güvence -Sertifika alanlara iş garantisi
Program Ortakları -Beyoğlu Belediyesi -İŞKUR -Meslek Odaları -Yatırımcı Firma	Program Ortakları -Beyoğlu Belediyesi -İŞKUR -Restorasyon Firmaları - Derneği	Program Ortakları -Beyoğlu Belediyesi -İŞKUR -Müteahhitler Birliği

Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak). 2008. Beyoğlu Belediyesi Yenileme Projesi. s. 56.

Tarlabaşı Yenileme Projesi evleri yıkılacak insanlara kendileri için tasarlanmayan bu alışveriş merkezlerinin, otellerin, lüks konut alanlarının inşaatında çalışma olanağı sunmaktadır. Ancak bu fırsatın proje alanında coşkuyla karşılandığı söylenemez.

Uzlaştırma yöneticisi ve derneğin proje alanında yürüttüğü araştırmada yerleşimcilere “Hanede inşaatta çalışmayı düşünen var mı? Kaç Kişi?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.⁴⁴ Bu soruya hemen hemen tüm görüşmecilerin olumsuz yanıt verdiğini açıklayan GAP İnşaat Proje Koordinatörü Nilgün Kıvırcık, yaşayanların çoğunun hizmet sektöründe çalışmak, bu alandaki kapasite artırım programlarına katılmak istediğini belirtmiştir. (Kıvırcık, 2008)

Stratejik Sosyal Planın önerdiği sosyal politikalar yalnız projenin yarattığı tahribatın hafifletilmesinde değil, toplumsal gövdede girişimci formların çoğaltıp genişletilmesinde de rol oynayacaktır. Proje kiracıları evlerinden ve iş çevrelerinden kopartırken, mevcut ticari yapı içinde bulunan işletmelerin de proje sonrası faaliyette bulunmasının mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Proje alanındaki ticari işletme sahiplerine, işletmelerine karşılık konut önerilmesi mülk sahiplerinin de işsizlik ya da zorunlu iş değişimi ile karşı karşıya kalacağını göstermektedir. Sosyal Plan ise zorunlu ticari faaliyet değişikliğinin, yeni girişimciliğin gelişmesi için fırsatlar yaratabileceğini müjdelemektedir. İşini kaybedenlerin proje alanında ya da alternatif alanlarda yeni iş imkanları yaratmaları ya da kendi işlerini kurmaları konusunda ne olduğu açıklanmayan birtakım programlar uygulanacağı, başta “genç kızlar” olmak üzere farklı dallarda ‘girişimciliği destekleme’ programlarının geliştirileceği söylenmektedir. Kendi işini kurmak isteyenlerin kredi olanaklarından yararlandırılmaları konusunda bankalarla işbirliği geliştirilmesi ve mikrokredi olanaklarının araştırılması da öneriler arasındadır.⁴⁵

Sosyal Plan proje alanında yaşayanların kent ile bütünleşmesini sağlamak için de sosyal gelişmişlik düzeyinin artırılmasına yönelik programlar önermektedir. Toplumsal yönden dışlanmış grupların, gençlerin, kadınların yeteneklerinin geliştirilmesi, bilgi ve becerilerinin artırılması ile toplumsal bütünleşme ve uyumun yaratılması hedeflenmektedir. Gençlere sanatsal beceriler kazandıracak müzik, tiyatro, sinema kursları, kadınlara okuma yazma kursları ve anne-çocuk sağlığına yönelik eğitim programları önerilmekte, belediye ve sivil toplum kuruluşları bu konuda sorumluluk almaya çağırılmaktadır. Proje tamamlandıktan sonra mülk

⁴⁴ “Proje kapsamında sunulan olanaklar” başlığı altında sorulan diğer iki soru da “Hizmet Eğitim Programlarına (Turizm, Bilgisayar, Okuma-Yazma, Temizlik-Servis, Yemek Kursları, Diğer) katılmayı düşünen var mı?” ve “TOKİ konutlarından almayı düşünüyor mu?” şeklindedir.

⁴⁵ Mikrokredi uygulamalarını neoliberalizm ve kadınların “güçlendirilmesi” bağlamında Diyarbakır örneği üzerinden tartışan bir çalışma için bkz. Yiğitbaş, Akça Bahar. 2006. “mucizenin” adı mikrokredi olabilir mi?. *İktisat Dergisi*. s. 469: 31-39.

sahiplerinin dahi %50'sinin proje alanında yaşamaya devam edebileceği, kiracılar için ise bu şansın neredeyse hiç olmadığı düşünüldüğünde, hangi grupların kentle bütünleşmesinden bahsedildiği anlaşılamamaktadır.

4.3.4.2. Yerel Örgütlenmeye Dair Hedefler

Stratejik Sosyal Planın dördüncü hedefi “Yerel Bazlı Örgütlenme Yapısının Oluşturulması” şeklinde ifade edilmektedir ki bu hedef yerel muhalefetin tanınması ve yönetilmesi gereken bir alan olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Sosyal Plan Tarlabası Yenileme Projesinin başarı şansının katılım seviyesinin üst düzeye çıkarılmasına bağlı olduğunu belirtip bunu gerçekleştirmek için ‘aşağıdan yukarı’ ve ‘yukarıdan aşağı’ karar alma süreçlerinin işletilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aşağıdan yukarı karar alma sürecinin oluşabilmesi için ise proje alanında yaşayanların *yerel komiteler* altında örgütlenmesi uygun görülmüştür.

Projenin önündeki engelleri kaldırmakla mükellef olan uzlaştırma yöneticisinin sosyal plana yerel örgütlenmeyi geliştirme hedefini koyması ilk bakışta çelişkili gibi gözükabilir. Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi özelinde düşündüğümüzde, bu projede hemen tüm kararlar “yukarıdan aşağı” karar alma süreçleri işletilerek zaten alınmıştır. Yerel bazlı örgütlenme yapısının oluşturulması karar alma süreçlerine katılımdan ziyade projenin benimsenmesi ve yerel halka benimsetilmesi konusunda bazı stratejileri içermektedir. Yerel halktan uzlaşma için aracılık edebilecek “proje liderleri” yetiştirilmesi önerisi buna bir örnektir. Dikkat çekici olan bir diğer husus tıpkı sivil toplum örgütleri gibi yerel örgütlenmelerin de sorun çözücü bir alan olarak konumlandırılmasıdır. Yaşayanların örgütlenme potansiyelini geliştirmek sosyal planın 67 eylem alanından bir tanesidir. Bu hedef projeye muhalefeti verimli bir sorun çözme alanına dönüştürme gayreti olarak düşünülebilir. Uzlaştırma yöneticisi yaptığımız görüşmede Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Derneğinin kurulmasını kendilerinin teşvik ettiğini belirtmiş, derneğin kurulması ile kurumsal bir ilişki sisteminin oluştuğunu ifade etmiştir. Ancak gerek alandaki mülk sahipleri ile gerekse dernek yetkilileri ile yapılan görüşmelerden örgütlenme fikrinin ortaya çıkışında projeye yönelik tepki ve muhalefetin etkili olduğu açıkça görülmektedir. Dernekle uzlaştırma yöneticisi arasındaki ilişkilerin kısmen daha olumlu olduğu bir zaman diliminde uzlaştırma yöneticisinin muhalefetin davranışlarını yönlendirmede etkili olabildiği de ortaya çıkmıştır. Kurulan komiteler, sosyal planın hazırlanmasına

derneğin de dahil edilmesi ve dernek yöneticilerinin uzlaşmayı kolaylaştıracak “proje liderleri” pozisyona çekilmesi bu şekilde değerlendirilebilir.

4.3.4.3. “Herkes elini taşın altına koysun!”

Stratejik Sosyal Planın ortaya koyduğu dört hedefin yanında bu hedefleri gerçekleştirmek üzere tanımlanan 67 eylem alanı bulunmaktadır. Bir takım tekrarlar içerse de projenin yürütülebilmesi için ayrıntılı bir yol haritası oluşturan bu eylem alanlarının sorumluları da uzlaştırma yöneticisi tarafından belirlenmiştir. Sosyal Plan yalnız bir tarafın uygulamaya koyacağı bir plan değildir ve itici gücünü “kamu ve özel sektör işbirliği çerçevesinde yaratılan sinerji” den almaktadır (Tarlabası Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008). Faruk Göksu’ya göre belediye ve yatırımcı arasında yenileme yasası çerçevesinde başlayan işbirliğinin genişletilmesi, mülk sahipleri ve yaşayanlar başta olmak üzere diğer sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin katılımının sağlanması gerekmektedir.

Sosyal Plan proje alanında çok çetrefil problemler bulunduğu tespitinden hareket edip “herkes elini taşın altına koysun” yoksa bu sorunlar çözülmez diyerek tarafları çözüm ortağı olmaya çağırmaktadır. Projeye katılımın tarif edilen ve mümkün olan tek biçimi çözüm ortaklığıdır. Göksu, sivil toplum kuruluşlarının ve meslek odalarının kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı konumlarını çeşitli örnekler üzerinden eleştirip, sivil toplumun görevinin eleştirmek değil çözüm üretmek olduğunu söylemektedir.

“Bizde Sivil Toplum Örgütleri ve Meslek Odaları projelere böyle dışarıdan dahil olup, işin vitrin boyutu ile ilgileniyorlar. ...Taraf gibi gözüktüp, çözüm ortağı olmuyorsan sonra başka proje geçiyorsan bu doğru değil. ...Şimdi Tarlabası gündemde, o biter başkası. SSP hazırlamamızın nedeni bu. Amaç bunları kamuoyu önüne getirip, özellikle Sivil Toplum Örgütlerini kendi uzmanlık alanlarında çalışmaya çağırmak. Yaşlılar, engelliler... Burada bu kadar engelli var. Bu kadarı mülk sahibi, bu kadarı kiracı, bunlar projenin paylaşım şeyinden böyle etkilenecek, ne yapılması gerekiyor? Taraf olacaksan sana 96 tane eylem alanı çıkardık. Al işte bunları geliştir. Travestilerse travestileri al. Bunları hep birlikte çözücez.” (Faruk Göksu ile 27 Nisan 2009’da yapılan görüşme)

Bu yaklaşım Stratejik Sosyal Planın da genel çerçevesini oluşturmaktadır. Can (2007) Türkiye’de özellikle 1990’lardan itibaren “devlete muhalefet etme” ve “hak arama” alanı olarak sivil toplumun giderek zayıfladığını ve onun yerine devlete destek olan gönüllü kuruluşların ön plana çıktığını belirtmektedir. Sosyal Planın katılımını talep ettiği tam da sorun çözücü bir alan olarak devletin –proje özelinde de belediyenin- işlevlerini üstlenip destek olması beklenen bu türden bir sivil

toplumdur. Yine Can (2007)'ın da vurguladığı gibi “beceriksiz devlet-güçlü sivil toplum” karşıtlığı yerini işbirliği söylemine bırakmış, örneğin bu projede Beyoğlu Belediye Başkanı'na kamu, piyasa ve sivil toplum aktörlerinin işbirliğini tesis ederek, sosyal planın uygulanmasında liderlik görevi verilmiştir (Tarlabaşı Stratejik Sosyal Plan (Taslak), 2008).

Stratejik Sosyal Plan yenileme projesinin yürütülmesine ilişkin ideal bir yol çizmektedir. Bu ideal ile projenin yürütülme tarzı arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Fakat Rose'un (1996, 42) da belirttiği gibi yönetim programları ideal olarak kurulanla gerçekliğin karşılaştırılmasından çıkar. Tarlabaşı'na proje çerçevesinde öngörülen müdahale semt sakinlerinin yaşamlarını alt üst ederek yeni sorun alanları yaratmaktadır. Yaratılan sorunların çözümleri (güçlendirme, kapasite artırma, mikrokredi) de “neoliberal”dir ve yönetim pratiğinin bir parçasıdır. Hedef gösterilen sorunların çözümleri için önerilen stratejiler neoliberal yönetim mantığının toplumsal gövdede yerleşip yaygınlaşmasında önemli işlevlere sahiptir. Ancak karşımızdaki sorunsuzca işleyen bir program değildir. Program hiçbir zaman “gerçekleşmez”. Bu bize programın başarısız olduğunu anlatmaz, yönetimin idealle gerçeklik arasındaki farka sürekli ihtiyaç duyduğunu gösterir. Davranışların yönetimi olarak yönetim pratiği, davranışlarını tümüyle öngöremeyeceği çeşitli aktörleri sahneye çağırır ve yönetimin sürdürülebilirliği de bu aktörlerin sorun(sal) çerçevesindeki “fit, esnek ve özerk” (Lemke, 2002, 13-14) davranışlarına bağlıdır. Bu anlamda sorun(sal) dahilinde neoliberal politikaya direniş gösteren aktör konumu, bir yandan neoliberal müdahalenin açtığı alanda hareket ederken, diğer yandan onu tümüyle youndan saptıracak bir potansiyele de sahip olabilir. Aşağıda, Tarlabaşı Mülk Sahipleri ve Kiracıları Sosyal Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneğinin sözünü ettiğimiz bağlamda neoliberal yönetim pratiğine ne şekillerde dahil ve müdahil olduğunu tartışacağız.

4.3.5. Yerel Örgütlenme: Aktörler, Söylemler, Stratejiler

Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesinde neoliberal yönetim zihniyetinin nasıl vücut bulduğunu ortaya çıkarabilmek için somut aktörleri de analize dahil etmek gerekmektedir. Mülk sahipleri ile 11-14 Şubat 2008 tarihleri arasında yapılan ve projenin duyurulduğu genel toplantıların hemen ertesinde Tarlabaşı'ndaki mülk sahibi ve kiracıların bir örgütlenme girişimi söz konusu olmuştur. Bu girişim sonucunda da 16 Mart 2008'de ‘Tarlabaşı Mülk Sahipleri ve Kiracıları Sosyal

Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği' adıyla bir dernek kurulmuştur. Projede önemli bir aktör pozisyonunda olan dernek mücadelesi ve direnme biçimi ile bu sürecin yalnız sonucu değil aynı zamanda kurucu bir unsuru olarak değerlendirilmelidir. Bu örgütlenmenin nasıl ortaya çıktığı, mahalle içindeki farklı ve eşitsiz pozisyonları nasıl bir arada tuttuğu ya da tutamadığı bundan sonraki bölümümüzün konusunu oluşturacak.

4.3.5.1.Tarlabaşı Bulvarı ve Aşağısı

Proje alanı daha önce de belirttiğimiz gibi kiracılık oranının çok yüksek olması (%75) ve zorunlu göçle gelen Kürt nüfusun yoğunluğu ile ayırt edilmektedir. Örgütlenme sürecinde de bu iki unsurun etkilerine rastlanmaktadır. Dernek kurma fikri Tarlabaşı Bulvarı üzerinde üç, arka sokakta da iki binası olan, bu binaları kiraya veren, Tarlabaşı'nda oturmayan, çalışmayan Aksaray'da serbest meslekle uğraşan Karadenizli bir mülk sahibinden çıkmıştır. Halen derneğin başkanlığını yapan bu kişi önce ana cadde üzerindeki esnafı gezerek dernek kurma fikrini konuşur. Ancak Tarlabaşı Bulvarında olgunlaşan bu fikrin mahallenin aşağı kısmında oturan, çalışan Kürt yurttaşlarla buluşması biraz sancılı olmuştur. Bu süreci en başından beri örgütlenme girişiminin içinde yer alan, Tarlabaşı Bulvarında bir binanın yarı hissesine üç kardeşi ile birlikte sahip olan, Artvinli bir mülk sahibi şöyle anlatmaktadır.

“Bizim dernek başkanımız Ahmet Gün, daha önceden tanımıyorum, burada bir iki tane binası varmış, ama kendi Aksaray'da. Buraya gelip gidiyor, komşularıyla filan, işte dernek kuralım, şöyle böyle derken, bir gün buraya geldiler, çay içmeye. Bunlar dernek kurmaya çalışıyor, aşağıdaki doğulu arkadaşlarımıza gidiyorlar, ama bir türlü bu Güneydoğu ve Karadenizliler bir araya gelemiyorlar. Tamam diyorlar ama birbirlerine güven yok. En son dernek başkanı dedi, ben dernek filan kurmuyorum, tek başıma mücadele edicem. Adamı kızdırdılar yani, adam kendine göre iş adamı, buraya geliyor, zaman harcıyor”.

Biraz zaman alsa da “yukarıdaki” Karadenizlilerle, “aşağıdaki” Kürtler bir araya gelmiş ve yönetim kurulunda da görece eşit bir dağılımla dernek kurulmuştur. Örgütlenme sürecinde özellikle Tarlabaşı Bulvarındaki mülk sahiplerinin altını çizdiği iki şey başarılmıştır. İlki mahalle sakinleri arasında önceden çok da gözlenmeyen yakın ilişkilerin kurulması, tanışıklıkların artması ve bir tür kader ortaklığı ile gelişen dayanışmadır. Aslında bu tespiti “Kürt olmayan” mülk sahipleri dile getirmektedir ki bu başarı ikincisi ile doğrudan bağlantılıdır. Bir mülk sahibinin deyimiyle bu dernek Türkiye'de başarılamayanı başarmış, bir araya gelemeyen kendi aralarında kavga eder denilen Kürtler ve Lazları birbirine kenetlemiştir. Bu

kenetlenme yalnız “yukarıdaki” mülk sahiplerince dile getirilmektedir. Beraberinde geliştirilen söylemler “Güneydoğulu yurttaşlara suçlu gözü ile bakılıyordu, bunu kırdık”, “biz bu insanların güvenini kazandık, bu güveni suiistimal etmeyiz” şeklindedir. Burada ortaya çıkan manzara şöyle özetlenebilir. Dernek yönetimindeki “Kürt olmayan” mülk sahipleri kendilerini bu örgütlenmenin sahibi gibi görüp, diğerlerinin güvenlerini kazanmak, hakkını korumak, onlara karşı oluşan ön yargıları(nı) ortadan kaldırmak gibi meziyetlerini sıralamaktadır. Üst caddeden bir mülk sahibinin sözleri bu bakış açısını özetler gibidir.

Bu dernekleşme fikri daha çok üst caddeden, buradaki esnaftan çıktı. Zaten arka tarafta oturan insanın durumu, şekli, şemali belli. Kültür seviyesi belli. Çoğu cahil insan. Zaten bu derneği ayakta tutan da biziz... Tabi üst caddeden çıktı, ama bu demek değil ki biz kendimizi sadece savunuyoruz. Bizim derneğimizin amacında bizden çok onlar var. Onları korumak var. Ön caddedeki insanların gelir düzeyi yüksek. Yani burada olmasa bile başka yerde gider hayatını rahat rahat idame ettirebilir. Ama onlar öyle değil. Gerçekten çıkar amaçlı düşünüyoruz. Kendimizden ziyade onları düşünüyoruz.

Kürt mülk sahipleri ise bu birlikte mücadele etme deneyimi üzerinde çok fazla durmamaktadır. Dernek yönetiminde olan ya da “yukarıdakilerle” iletişimi sağlayan birkaç isim bulunmaktadır. Kürt mülk sahipleri için dernek, mahalle ile sıkı ilişkilere sahip olan dernek sözcüsü ve “kendilerinden” olan bir kaç isimden ibarettir.

4.3.5.2. Mülk Sahipleri ve Kiracılar

Örgütlenme faaliyetlerini tek tek evleri gezerek ve mahalle içindeki bir kahvehanede geniş toplantılar yaparak sürdüren dernek kiracı oranının %75 olduğu proje alanında yalnız mülk sahipleri değil kiracıları da dernekte mücadele etmeye çağırmıştır. Derneğin talepleri içine kiracıların durumunu “iyileştirecek” bazı maddeler eklenmiştir. Ancak genel olarak değerlendirdiğimizde ‘Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Sosyal Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği’ içinde mülk sahipleri tartışmasız bir ağırlığa sahiptir. Kuruluş aşamasından itibaren mülk sahiplerinin haklarını koruma hedefiyle politikalarını şekillendiren bu örgütlenme özellikle kimi akademisyenlerden, meslek odalarının bazı temsilcilerinden ve sol kesimden eleştiriler almıştır. Dernek sözcüsü bu eleştirilere şöyle yanıt vermektedir.

“...mülkiyet hakkı kutsaldır. Buradaki bin küsur maliki bir kenara koyup, kiracıyı tartışamayız. Bu durumu çözüme kavuşturduktan sonra o insanlara karşı sorumluluğumuzu tartışabiliriz. Mülk hakkı öldürüldükten sonra orada kiracı kalmış, kalmamış önemi yok.”

Aslında mülk sahiplerinin örgütlenmesinde neden kiracıların olmadığını sormak yerine bir arada mücadelenin koşullarına bakmak daha yerinde olacaktır. Kiracıların

kendi öz gücüne dayanmayan bu örgütlenmede onlara ilişkin talepler daha çok “vefa” ve “yoksula sahip çıkma” söylemleri etrafında şekillenmektedir. Derneğin en çok gündeme getirdiği konulardan birisi kırk-elli yıldır aynı evde kirada oturan kiracıların durumudur. Mülk sahiplerinin bu kiracıları da evden çıkarmak zorunda bırakılması eleştirilmektedir. Ayrıca proje alanında yaşayan kiracıların çok yoksul olduğu belirtilmekte ve bir takım “iyilikler” talep edilmektedir. Derneğin kiracılara yönelik talepleri TOKİ konutlarında öncelik tanınması, taşınma masraflarının karşılaması, yeni gireceği binanın depozitinin ödenmesi şeklinde sıralanmaktadır. Bu talepler Belediye ve GAP İnşaat yetkililerine sunulmuş ancak bu iyileştirmelerin bedeli mülk sahibinin payından düşürülmek kaydı ile kabul edilmiştir. Bu durumu bir mülk sahibi şöyle anlatmaktadır.

“Şimdi buradaki yoksullara yardım edersem diyor, bölü metre kare. Metrekarenden gider diyor. Ee o zaman sen neyi iyileştiriyorsun ki. Bırak o zaman ben alıyım senden de hayrımı ben yapayım ona. Allah katında hayır yapmış olurum en azından...”

Burada dikkat çekici olan ilk husus derneğin adında kiracılar yer alsa da, kiracıların kendi adına konuşabilme ve kendi taleplerini dillendirme imkanına sahip olmamasıdır. Derneğin kiracıları ilgilendiren politikası mülk sahipleri tarafından belirlenirken, oluşturulan taleplerin pazarlığı da yine mülk sahiplerince gerçekleştirilmektedir. Kısacası kurulan pazarlık masasında kiracılara bir yer bulunmamaktadır. Kiracılar projede hak sahibi bir taraf olarak değil, bir takım fedakarlıklarla durumu iyileştirilecek bir sorun alanı olarak konumlandırılmaktadır. Mülk sahipleri, belediye ve yatırımcı şirket üçgeninde tartışma bu fedakarlığı kimin yapacağı üzerinedir. Burada belediye ve şirketin mülk sahipleri ile kiracıları karşı karşıya getirdiği de söylenebilir. Mülk sahibi anlaşmayı kabul ederse mülkünü insandan ve eşyadan arındırmakla yükümlüdür. Bunun yanında kiracıya yapılacak herhangi bir iyiliğin bedeli mülk sahibinden talep edilmektedir. Projenin sunduğu çerçevede kiracı ile mülk sahibinin çıkarı karşıt konumlandırılmıştır. Bu durum kiracıların ekonomik külfetini mülk sahiplerine yüklemenin de ötesinde bir işleve sahiptir. Kiracıların ve mülk sahiplerinin davranışlarını yönetmenin önemli bir boyutu bu karşıtlıkla sağlanmaktadır. Aralarındaki ilişki biçimine müdahale edilerek, kiracılar ve mülk sahiplerinin bir arada mücadele etme koşulları daraltılmaktadır. Bir arada mücadeleyi mümkün kılacak politik strateji projenin sunduğu çerçevenin dışında aranabilir. Ancak derneğin ve proje alanındaki mülk sahiplerinin proje üzerine düşünme biçimi projenin rasyonalitesi ile pek çok açıdan uyumludur.

Örneğin mülk sahiplerinin kiracılara yaklaşımı belediye ve şirketin yaklaşımı ile benzeşmektedir. Her üç taraf için de kiracılar projenin hak sahibi değil “sosyal boyutu” dur. Dernek sözcüsünün mülkiyet hakkını önceleyen ve barınma koşulları ortadan kaldırılan kiracıların durumunu ikincil konuma iten yaklaşımı da bir diğer örnektir. Muhalefetin sözünü bu şekilde kurması projenin düşünüş ve davranış biçimlerini yönlendirmedeki başarısının bir sonucu olarak okunabilir.

Bu değerlendirmelerin ardından mülk sahiplerinin örgütlenmesi olarak düşünülebilecek derneğin kiracıları da içerme gayreti üzerine bazı tespitlerde bulunabiliriz. Proje alanında yaşayan kiracıların oranının çok yüksek olması ve projenin en yıkıcı etkilerinin bu grup üzerinde ortaya çıkacak olması, onların durumuna sessiz kalan bir muhalefetin meşruiyetine zarar verecektir. Derneğin muhalefetini destekleyebilecek, sözünü başka mecralara taşıyabilecek aktörlerle ilişki kurması biraz da projenin tüm mağdurlarını içerme potansiyeline bağlıdır. Projeye muhalif şehir plancıların, mimarlar odasının ya da çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteğini sağlamak için kiracıların durumunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca projenin kiracılar açısından yaratacağı mağduriyet belediyenin sorumsuzluğunu da ortaya koymakta ve derneğin projeye yönelik eleştirilerini güçlendirmektedir. Bu açıdan kiracılar adına da talepte bulunma, onları da derneğe çağırma stratejik bir hamle olarak düşünülebilir. Tüm bu sayılanlardan derneğin kiracıların mağduriyetini araçsallaştırarak kötü niyetle hareket ettiği sonucu çıkarılmamalıdır. Davranışları projenin rasyonallitesi ile yönlendirilen ve bir iktidar ilişkileri ortamında bulunan mülk sahipleri ve derneğin farklı stratejilerle pozisyonlarını güçlendirmeye çalışması kaçınılmazdır. Ayrıca mülk sahiplerinin - iktidarın diliyle de olsa- kiracıları içerme gayreti önemlidir. Örneğin eski kiracıların proje alanında yaşamını sürdürmesi konusunda bir hak sahipliği tarif ederek hak sahipliğini bir ölçüde de olsa mülk sahipliğinin dışına taşımaktadır. Kiracılar ve mülk sahiplerinin projeden doğan mağduriyetlerini ortak bir politik dile ve mücadeleye dönüştürebilmesi ise şu durumda kiracıların örgütlenme becerisine bağlıdır. Kiracılar kendi taleplerini oluşturup kendi adına konuşabilme imkanı yaratmadan gerçek bir ortak mücadeleden söz etmek mümkün değildir.

4.3.5.3. Örgütlenme: “Ya hepimiz ya hiç!”

Mülk sahiplerinin örgütlü bir şekilde hareket etmesi ile elde edilen en önemli kazanımlardan birisi birebir gerçekleşen “ikna” görüşmelerinin yerini dernekle

yapılan toplantıların almış olmasıdır. Mülk sahiplerinin anlatımına göre kimi zaman acele kamulaştırma tehdidi, kimi zaman diğerlerine göre daha “avantajlı” teklifler öne sürülerek gerçekleştirilen pazarlıklarda mülk sahipleri adeta köşeye sıkıştırılmaktadır. Ancak dernek çatısı altında örgütlenen mülk sahipleri derneğe vekaletname vererek birebir görüşmelerden çekilmiştir. Dernek şu anda 128 mülk sahibinin vekaletnamesine sahiptir. Ama ulaştıkları kişi sayısının daha fazla olduğu, masrafları düşürmek için birden fazla kişinin tek vekalet verdiği de vurgulanmaktadır. Derneğin toplam üye sayısı ise 280 mülk sahibi, 150 kiracı olmak üzere toplam 430 kişidir. Bazı mülk sahipleri üye olsalar da noter masrafları ya da başka çekinceler yüzünden vekaletname vermemiştir. Tarlabası Yenileme Projesinin mülk sahipleri için ortaya koyduğu katılımcılık anlayışı, onların uzlaşma yolu ve bireysel olarak projeyi kabul etmesine dayanmaktadır. Şu an GAP İnşaat derneğe üye olan olmayan tüm malikleri telefonla arayarak görüşmelere çağurmaya devam etmektedir. Ancak dernek bu pazarlıklarda bireysellik yerine örgütlü davranışa yer açmış, belediye ve GAP İnşaat karşısında muhatap haline gelmiştir. Dernek sözcüsü, vekaleti dernekte olmasa da herhangi bir üyenin bireysel görüşmeye gitmesini ihanet olarak nitelendirmekte ve başından beri ya hepimiz ya hiç diyerek hareket ettiklerini belirtmektedir. Proje alanında 400 hissedar bulunduğunu hatırlarsak 280 üye ile dernek ihmal edilemeyecek bir çoğunluğun temsil gücüne sahiptir. Böylece GAP İnşaat, Belediye ve Uzlaştırma Yöneticisi uzlaşma ilkelerinin tartışıldığı ve bazı orta yolların bulunmaya çalışıldığı toplantılarda derneği karşısına almak zorunda kalmıştır.

Dernek izleyeceği politika ve stratejileri, toplantılara taşıyacağı talepleri mahalle kahvesinde yaptığı açık üye toplantılarında⁴⁶ belirlemekte ve görüşmelerde yaşananları bu toplantılar aracılığıyla mülk sahiplerine iletmektedir. Ayrıca dernek binası da bilgi alış verişinde önemli bir merkez olarak kullanılmakta, mülk sahipleri sık sık buraya uğrayarak neler olup bittiğini öğrenmeye çalışmaktadır. Derneğin kendi iç demokrasisini tartışmak bu çalışmanın kapsamı dışındadır ancak dernek yetkilileri işleyişlerinin ne kadar demokratik olduğunu hemen her açıklamada ve yaptığımız görüşmelerde ısrarla vurgulamışlardır. Kentsel dönüşüme karşı gelişen muhalefetin aynı zamanda yerel demokrasi deneyimlerini çoğaltma potansiyeli, bu konuda en azından söylemsel düzeyde bir mutabakatın var olması dikkate değerdir.

⁴⁶ Bu toplantıların fotoğrafları dernek binasında duvarlara asılıdır. Ve katılımın niceliksel olarak oldukça fazla olması dikkat çekicidir.

Derneğin mücadelesinin bir diğer boyutu ise bu konuda muhalif bir kamuoyu oluşturma isteği ile şekillenmektedir. Bu amaçla oldukça kalın bir dosya hazırlanmış ve pek çok resmi makama, siyasi partilere, meslek odalarına, gazetelere ve ulusal kanallara gönderilmiştir. Bu dosyada Tarlabası Yenileme Projesi kapsamında yaşanan sürecin, yaşadıkları hak ihlallerinin ve taleplerinin çok ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı bir rapor, yapılan resmi yazışmalar, çekilen ihtarnameler, proje ile ilgili çıkan haberlerden örnekler, üye listesi ve tapu örnekleri gibi pek çok önemli belge yer almaktadır. Şimdi hem bu dosyanın, hem de proje alanındaki mülk sahipleri ve dernek yetkilileri ile yapılan görüşmelerin ışığında projeye karşı geliştirilen söylemlerin, taleplerin ve mücadele stratejilerinin izini sürmeye çalışacağız.

4.3.5.4. “Bu bir rant projesidir”

Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi için hem mülk sahiplerinin hem derneğin en çok kullandığı sıfatların başında rant gelmektedir. Neredeyse tüm görüşmelerde bu projenin bir “rant projesi” olduğu ifade edilmiştir. Bahsedilen rant, sosyal boyutu hiç hesaba katılmadan, proje alanında yaşayanların ama özellikle de mülk sahiplerinin hakkının gasp edilerek bir şirkete aktarılmasıdır. Projenin tarihi mirası koruma, bölgenin sosyo-ekonomik gelişimini sağlama gibi iddiaları mülk sahipleri tarafından yalnız bir “kandırma”, “süsleme” ve rant aktarımını meşrulaştırma olarak değerlendirilmektedir. Pek çok mülk sahibi için Tarlabası ile “uğraşılmasının” tek sebebi, iktidar partisinin belediyeye, yandaşlarına ve yakın sermaye gruplarına rant yaratmak istemesidir. Bu konu belediye ve hükümetin işbirliği ile özel yasa çıkartması, ihaleyi alan şirket ile iktidar partisi arasındaki yakınlık, projenin bu sermaye grubuna rant yaratmak için tasarlandığı iddiaları ile desteklenmektedir. Yaratılacak rantın büyüklüğü, proje alanının ne kadar “değerli” olduğu konusunda farkındalığı da yaygınlaştırmaktadır. Yenileme projesinin gündeme gelmesi ile pek çok mülk sahibinin Tarlabası’na bakışının değiştiği iddia edilebilir. Eskiden kimsenin önünden dahi geçmek istemediği bu semtle ilgilenen büyük inşaat şirketlerinin duyulması, Tarlabası sokaklarında dolaşan bireysel yatırımcıların artması, özel yasalar çıkartılıp, kamulaştırma kararlarının alınması şüphesiz buranın çok “değerli” olmasından kaynaklanmaktadır. Tarlabası Taksim’in göbeğinde bakımsız da olsa çok değerli bir konumdadır. Bir mülk sahibi Tarlabası’nı İtalya’nın Milano’suna benzetirken, bir diğeri tüm dünyanın gözünün Tarlabası’nda olduğunu söylemektedir. Mülk sahipleri de Tarlabası’na rant için gözünü dikenlerin karşısına

benzer bir pozisyonla çıkmaktadır. Dernek mahallede dağıtmak için hazırladığı bir bildiride mülk sahiplerini “Gözünüzü açın!” diyerek uyarır. Bu çağrı proje alanındaki hemen her mülk sahibinin muhalefet dilinde önemli bir yer edinir.

Neoliberalizmin mekanın ekonomik işlevini ve piyasadaki karşılığını ön plana çıkardığından, mekanı ticaret ve metalaşma ekseninde dönüştürürken taşıdığı toplumsal ve kültürel boyutlardan soyutladığından daha önce bahsetmiştik. Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin mekana dair kurgusunun da tamamıyla bu değişim değeri üzerinden şekillendiği söylenebilir. Fakat asıl dikkat çekici olan mülk sahiplerinin de bu kurguyu paylaşması ve çok değerli olduğunu “fark ettikleri” mülklerinin piyasadaki karşılığını talep etmeleridir. Örneğin proje alanındaki Kürt mülk sahiplerinin Tarlabası’nda yaşamını sürdürme isteğini besleyen pek çok etkenden bahsedilebilir. Çoğunlukla akrabalarıyla, hemşerileriyle bir arada aynı apartmanlarda aynı sokaklarda yaşamaları, aynı dili konuşup, benzer şekilde yaşam mücadeleleri vermeleri Tarlabası’na karşı hissettikleri aidiyet duygusunu güçlendiren faktörlerdir. Ancak onlar dahi Tarlabası’nda kalma nedenlerini “Bu kadar değerli yeri bırakıp Küçükçekmece’ye gitmeyiz” diyerek açıklamaktadır. Proje alanının neoliberal bir mantıkla yönetimi, bu alanın aktörlerinin düşünme ve davranma biçimlerinin yönlendirilmesini de içerir. Mülk sahiplerinin evlerini bir rant kapısı, büyük paralar kazanabilecekleri bir fırsat olarak değerlendirmesi her ne kadar pazarlıkları zorlasa da, bu bakış açısı yerleşmeden projenin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Pazarlığın zemini ancak mülk sahiplerinin de bu ekonomik rasyonellerle hareket etmesi ile kurulabilir.

4.3.5.5. “Gecekonducu değil tapulu mülk sahibiyiz”

Derneğin projeye karşı yürüttüğü mücadelede, gerek örgütlenme çalışmalarında gerekse kamuoyuna yapılan açıklamalarda mülkiyet hakkı üzerinden geliştirdiği söylemler ağırlığını hissettirmektedir. Bu konuda yapılan ilk tespit proje alanındaki binaların gecekondu değil tapulu özel mülkiyet olmasıdır. Dernek mücadelesinde bu konunun altını kalınca çizerek hareket etmektedir. Dernek başkanının ve sözcüsünün yaptığı açıklamalarda gecekonducu değil mülk sahibi oldukları muhakkak belirtilmekte, mülk sahiplerinde bu konuda bir güven oluşturulmaya gayret edilmektedir. Mahallede dağıtılan bir bildiride “gecekonducularla” fark “Biz bu toprakları paramızla aldık. Devletin hazine arazisini işgal etmedik. Biz bu topraklarda işgalci değiliz. Biz bu toprakların sahibiyiz...” şeklinde ifade edilmiştir.

Derneğin İstanbul'un çeşitli bölgelerinde Kentsel Dönüşüm Projelerine karşı mücadele eden çeşitli yerel örgütlenmelerle arasındaki mesafe büyük oranda bu farkı koruma isteğinden kaynaklanmaktadır.⁴⁷ Mülk sahipleri tapulu mülklerinin kendi rızaları alınmaksızın ihaleye çıkartılmış olmasını bir hak ihlali olarak değerlendirmektedir. Ancak 5366 sayılı yasanın bu konuda belediyelere verdiği açık yetki bu iddiaları büyük oranda boşa çıkarmaktadır. Mülkiyet hakkı üzerinden geliştirilen söylemlerin karşı karşıya olduğu diğer bir tehdit ise projenin sahibi olan belediyenin elinde bulunan acele kamulaştırma kararıdır.

Acele kamulaştırma kararının proje alanındaki mülk sahiplerince bir tehdit olarak algılanması projenin seyrini etkileyecek derecede önemli bir faktördür. Dernek faaliyetleri içinde, bu tehdit algısının ortadan kaldırılmaya çalışılması oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Dernek sözcüsü özellikle ekonomik ve sosyal açıdan daha güçsüz mülk sahiplerinin kamulaştırma korkusu ile anlaşmayı kabul ettiğini, derneğin ise bu konuda sürekli bilinçlendirme çalışması yapıp, insanlara haklarını anlattığını belirtmiştir. Mülk sahipleri ile yaptığım görüşmelerde üzerinde en çok konuşulan konulardan biri kamulaştırma ihtimalidir. Pazarlık görüşmelerinde kamulaştırmanın dolaylı imalarla değil açıktan bir tehdit olarak gündeme getirildiği, anlaşmaya yanaşmayan her mülk sahibine kamulaştırma yapılırsa daha zararlı çıkacağını söylendiği anlaşılmaktadır. Kamulaştırma korkusu ile kaç tane mülk sahibinin evini satmayı ya da projeden yer seçmeyi kabul ettiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak mahallede sürekli bu konuda söylentiler dolaşmaktadır. Bir mülk sahibi komşusunun anlaşmaya hiç yanaşmazken kısa sürede nasıl fikrini değiştirip evini sattığını şöyle anlatmıştır.

“Buna telefon açıp diyorlar ki son bir hafta, yoksa bir hafta sonra istimlak edicez yerlerinizi, o zaman paranızı daha zor alırsınız, o da kokup veriyor evini, hiç olmazsa az da olsa elime para geçer diyor”

Derneğin ve mülk sahiplerinin kamulaştırmaya karşı geliştirdikleri en önemli argüman kamulaştırma uygulanabilmesi için gereken kamu yararının bu projede söz konusu olmadığıdır. Belediyenin kamulaştırmayı tapulu mülkleri bir şirkete peşkeş çekmek için kullandığını iddia eden dernek bu konuda yargının vereceği karara güvendiğini belirtmektedir. Aslında özellikle dernek yönetimi için kamulaştırmanın

⁴⁷ Derneğin kentsel dönüşüm projelerine karşı mahalle derneklerinin oluşturduğu “İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu”na katılmayı tercih etmesi de bu mesafenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

gerçekleşmesi projeyi yargı aracılığı ile durdurmanın bir yolu olarak görülmekte, bir anlamda sabırsızlıkla beklenmektedir. Bir mülk sahibi kamu yararının olmadığı yerde kamulaştırma yapılamayacağını şu sözlerle anlatmaktadır.

“Bunun kamuya ne faydası var, bana söyler misin, ya da burada yaşayana ne faydası var, yol geçmiyor, baraj yapılmayacak. Hani buraya bir tiyatro yapıcaz, sanat merkezi yapıcaz deseler eyvallah, bakın projeye insanlara eğitim vericek bir şey yok, hep alışveriş merkezi, otel, rezidans. Ee bunlara cahil kafayla benim aklım eriyorsa, savcılar, hakimler elbet eee bir durun bakalım diyecek.”

Ancak dernek hukuki yollardan hak arama mücadelesini kamulaştırmanın gerçekleşmesinden sonraya ertelemiş değildir. Aksine örgütlenmenin ilk günlerinden itibaren üç tane gönüllü avukat aracılığı ile sıkı bir şekilde hukuki mücadeleye başlamıştır.

4.3.5.6. Hukuki Mücadele ve Direniş

Derneğin hukuki mücadelesi belediyeye ihtar çekme, bilgi edinme kanunu kapsamında proje ile ilgili bilgi talep etme ve çeşitli konularda Belediyeye dilekçeler verme ve son olarak Mimarlar Odasının projeye karşı açtığı davaya müdahil olma şeklinde özetlenebilir.

128 kişi adına belediyeye çekilen ihtarname belediyenin yapacağı olası acele kamulaştırma uygulamasına karşı hukuki bir önlem olarak düşünülmüştür. Belediyenin uzlaşma denendi ancak başarısız oldu iddialarına karşı hukuki bir delil olan bu ihtarnamenin kullanılması planlanmaktadır. Belediyeye verilen dilekçelerde ise projenin onaylanmış halinin bir sureti ile GAP İnşaat ve Belediye arasında imzalanan sözleşmenin bir örneği talep edilmiş ancak cevap alınamamıştır. Ayrıca mülk sahiplerinin şahsi olarak verdikleri dilekçelerde 5366 sayılı yasadan kaynaklanan hakkını kullanarak evini kendi yenileme, evlerine hangi kriterlere göre nasıl değer biçildiğini öğrenme gibi talepler yer almıştır. Dernek ve mülk sahipleri bu dilekçelere olumlu cevap alamayacaklarını düşünseler de hem hukuki delil yaratmak için hem de bilgi edinme hakkının çiğnendiğini ve şeffaflık iddialarının asılsız olduğunu kamuoyuna duyurmak için bu yola başvurmuştur. Ayrıca Belediye Başkanlığı seçimleri öncesinde Beyoğlu Belediye Binası önünde iki tane basın açıklaması gerçekleştirilmiş, özellikle kadınların katılımının yoğun olduğu bu açıklamayı dernek sözcüsü şöyle değerlendirmiştir.

“İlk kez Belediye’ye dilekçe vermek için, görüşme talep etmek, bilgi almak için değil, onları hiç kaale almadan, kendi sözümüz söylemek için gittik. Gittik ve ne olur bizimle görüşün demedik. Açıklamamızı yaptık ve döndük.”

Derneğin hukuksal mücadelesinde en önemli hamle ise kuşkusuz Mimarlar Odasının projeye karşı açtığı davaya müdahil olmaktır. Mimarlar Odası Büyükşehir Şubesi, 2008’in Mart ayında yürütmenin iptali için dava açmıştır.⁴⁸ Derneğin bu davaya müdahil olması ise bir yıldan daha uzun bir süre sonra gerçekleşmiştir. Derneğin müdahillikte neden bu kadar geciktiği, ya da 15 ay sonra neden bu kararı aldığı dikkate değerdir. Dernek sözcüsü ile yapılan görüşmede bu durumun avukatların ihmalinden kaynaklandığı dile getirilmiştir. Ayrıca “21. Yüzyılda Sosyal Belediyecilik Sempozyumu⁴⁹”nda dernek sözcüsü üniversiteler, meslek odaları bize destek olmuyor şeklinde veryansın ederken, Mimarlar Odası’ndan bir yetkili söz alıp, “biz dava açtık, gelin müdahil olun dedik, bir yıl geçti, neden müdahil olmuyorsunuz?” diye sormuştur. Dernek sözcüsü bu soruya bir cevap verememiş ve konuyu değiştirmiştir. Mimarlar Odasından konu ile ilgili görüştüğüm yetkili bu gecikmeyi derneğin davaya müdahilliği pazarlık görüşmelerinde bir koz olarak elinde tutması şeklinde yorumlamaktadır. Gerçekten derneğin 132 mülk sahibi ile davaya müdahil olduğu 2009’un Haziran ayı Belediye ve GAP İnşaat ile pazarlık görüşmelerinin de sona erdiği bir dönemdir. Başından itibaren biz projeye karşı değiliz diyerek hareket eden derneğin projenin iptali için açılan davaya müdahil olmaması o dönem izlediği strateji ile uyumludur. Ancak görüşmelerin tıkandığı ve projeye karşı olmamanın bir faydasının kalmadığı son dönemde davaya müdahil olmak da şimdinin ihtiyaçlarına daha uygun bir strateji olarak gözükmektedir.

Derneğin son dönemde izlediği bir diğer strateji de mülk sahiplerini evlerine gelen herhangi bir yetkiliyi içeri almama konusunda örgütlemektir. Uzlaştırma yöneticisi ile beraber ev ev gezilerek yapılan araştırmadan sonra evlere girip çıkanların “tehlike” yarattığı düşünülmüş ayrıca projeyi en azından aksatacak bir tedbir olarak hiç kimsenin evlere alınmamasına karar verilmiştir. Proje alanında mülk sahipleri ile yapılan görüşmelerde de ölçü almak, fotoğraf çekmek, ya da soru sormak için gelen

⁴⁸ Dava gerekçelerinden biri 5366 sayılı yenileme yasasının 2583 sayılı Anıtlar Kurulu yasasıyla çelişmesi diğeri ise Türk İdari Hukuku’na göre, aynı bölgenin iki farklı kuruma bağlanmasının anayasaya aykırı olmasıdır. Çünkü SİT alanı olan ve Anıtlar Kurulu’na bağlı Tarlabası, 5366 sayılı yasayla İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’na da bağlanmıştır.

⁴⁹ 21. Yüzyılda Sosyal Belediyecilik Sempozyumu, 17-18 Ocak 2009, Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü.

hiç kimseyi evlerine almadıkları, girmek isteyenlere mahkeme kağıdı getirmelerini söyledikleri ortaya çıkmıştır.

Derneğin ve proje alanındaki mülk sahiplerinin bir bölümünün üzerinde hemfikir olduğu konuların başında Tarlabası'nın yenilenmesi gerektiği gelmektedir. Dernek belediyeye verdiği bir dilekçede tüm üyelerin yenileme düşüncesini ilke olarak benimsediğini ve desteklediğini belirtmektedir. Mülk sahiplerinden birisi de projenin doğru, uygulamasının yanlış olduğunu, doğru uygulama olsa Türkiye'nin her yerinde böyle projeler yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Stratejik Sosyal Planın da bu isteği proje için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Mülk sahipleri açısından bu istek oldukça anlaşılardır. Bu binalara yapılacak her türlü müdahale uzun süren bürokratik mekanizmalara takılmış, tarihi eser niteliğinde oldukları için bakımı çok masraflı ve zor olmuş, yapılan izinsiz onarımlar için büyük cezalar ödenmiştir. Şu an alanda yaşayan mülk sahipleri için bu binalarda yaşam sürdürmek oldukça zor, kiraya veren mülk sahipleri için kira geliri -semtin şehir merkezindeki konumu düşünüldüğünde- oldukça düşüktür.

Özellikle üst caddedeki çok katlı binalara sahip, ekonomik açıdan daha güçlü mülk sahipleri düşük faizli, uzun vadeli kredi ile binalarını kendileri yenilemek istemektedir. Bu konuda 2006 yılında gündeme gelen DB kredisi hatırlatılmakta ve Belediye Başkanı yalancılıkla suçlanmaktadır. Bir mülk sahibi böyle bir model dahilinde projeyi hangi şirketin uygulayacağını önemli olmadığını, “Çalık yapmış, Adnan Polat yapmış, hiç fark etmez” şeklinde ifade etmektedir.

Proje alanında yaşayan daha yoksul mülk sahipleri ve kiracılar içinse yenileme konusu daha farklı yorumlanmaktadır. Tarlabası'na 1993 yılında köyündeki varını yoğunu satarak geldiğini söyleyen Siirtli bir mülk sahibi 45 metrekare bir ev satın almış, bu evde 8 çocuğu, eşi ve babası ile birlikte yaşamaktadır. Mahallede işlettiği marketle geçimini sağlamaya çalışan ailenin evlerinin restorasyonu için ayırabilecekleri bütçe ya da kredi ile borçlanmaları söz konusu değildir. Yaşadıkları koşullardan şikayetçi de olsa benzer koşuldaki pek çok mülk sahibi yenileme konusunda “üst caddedekiler” kadar istekli değildir. Çoğunluğu akrabalarıyla aynı apartmanda yaşayan ve bir binaya ailecek de olsa sahip olan mülk sahipleri de kat karşılığı yapılacak anlaşmalarla ve inşaat sırasında mağdur edilmemek koşulu ile yenilemeye sıcak bakmaktadır. Kiracılar ise hayatlarına hiç dokunulmamasını talep etmektedir. Bu açıdan projeye gerçekten ve her koşulda karşı çıkan grubun kiracılar

olduğu söylenebilir. Bunun nedeni ise gayet açıktır. Büyük bir çoğunluğu zorunlu göç ile yakın zamanda bölgeye yerleşen kiracılar için bu proje yeni bir sürgün projesidir. Aslında kiracı olsun olmasın Tarlabası'na Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden yakın zamanda göç eden Kürt nüfusun projeye dair algısı yeni bir göç baskısı etrafında şekillenmektedir. İçinde bulunulan koşullar ne kadar kötü olursa olsun herhangi bir yenileme girişiminin yeniden bir zorunlu göçle sonuçlanacağı düşüncesi hakimdir. Yapılan görüşmelerde göç mağduru Tarlabasılıların en çok dile getirdiği talep “devlet bizi rahat bıraksın” şeklinde özetlenebilir. Köyden kovulma üzerine geliştirilen politik dil proje için de devreye girmektedir. Üç yıldır ortalıkta dolaşan yıkım söylentileri “psikolojik şiddet” ile halkı yıpratma, yenileme projesi ise yeni bir “zorunlu göç” olarak yorumlanmaktadır. Bir kiracı “...köyden kovulduk, yurttan kovulduk, buradan da kovacaklar, uzay gemisi yapıp uzaya yollayacaklar sonunda...” sözleri ile projeyi değerlendirmiştir. Projenin bu şekilde yorumlanması ona karşı geliştirilecek direniş biçimleri üzerinde de etkili olmaktadır. Özellikle kiracılar “buraları yakmadan gitmeyiz”, “Çok can gider, kan dökülür, bizi kovmak için buralara mayın döşemeleri lazım”, “biz panzerlere göğsümüzü dayamaya alıştık” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Tarlabası üzerine dolaşıma sokulan suç ve şiddet söylemlerinin projeyi meşrulaştırma konusundaki işlevinden söz etmiştik. Bu söylemler proje alanında en dezavantajlı konumunda bulunan grupları üzerine konuşulan nesne durumuna getirmektedir. Ancak bu grupların yine bu şiddet üzerinden kendini kurması ve bir şekilde pazarlığa dahil olması, söylemin üzerine konuştuğu nesne olmaktan bir ölçüde sıyrılarak söylemin bir tarafı olmaya çabalaması söz konusudur. Çünkü projenin uygulamaya konması halinde ortaya çıkacak direniş hem yatırımcı şirket ve belediye hem de yerel örgütlenme tarafından dikkate alınmak durumundadır. Belediye ve GAP İnşaat'ın uzunca bir süredir herhangi bir adım atamamasında ortaya çıkması muhtemel şiddetin de payı olduğu söylenebilir. Aslında bu direniş proje alanında evlere girip ölçü almak isteyen, fotoğraf çekmek isteyen proje çalışanlarına karşı çoktan beri de sürdürülmektedir. Yenileme konusunda istekli, projenin yaratacağı ranttan pay alma potansiyeline sahip ve bu payı azamileştirmek için mücadele eden mülk sahiplerinin bu direniş ile ilişkisi de dikkate değerdir. Dernek Belediyeye verdiği bir dilekçede kendi misyonunu “projenin sağlıklı ve hızlı bir şekilde devam etmesi ve yargısal bir duraksamaya uğramaması” şeklinde tarif etmiştir. Ancak projeye karşı geliştirilen haklı talepler karşılanmadığı sürece projenin engellenmesi için çeşitli stratejiler geliştirilmektedir.

Bir taraftan dilekçelerle, ihtarname ve davalarla süren mücadele projenin yürütülmesini fiilen engelleyecek pratiklerle de desteklenmeye çalışılmaktadır. Kiracıların dernekle ilişkisini belirleyen, ve derneğin elinde önemli bir koza dönüşen de bu türden bir direniştir.

4. SONUÇ

Oldukça yoğun kamusal ilgi toplamasına rağmen, Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi, ne İstanbul’da ne de Türkiye’de neoliberal müdahalenin tek örneğidir. Özellikle İstanbul’un her köşesinde gecekondulu alanlarından limanlara ve kent meydanlarına kadar birçok yerde kentsel dönüşüm projeleri ve müdahaleler mevcuttur. Tarlabası örneğinin ele alındığı bu çalışmada, Tarlabası’nın özgünlükleri unutulmamakla birlikte, müdahaleye ilişkin genelde neoliberalizm üzerine ve yönetimsellik çalışmaları bağlamında bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür.

Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi’nde gözlemlediğimiz neoliberal yönetimsellik örüntüsünün bazı temel mekanizmalarını bu araştırmanın bulguları olarak ortaya koymak mümkündür. Bu mekanizmaların başka “projeler”in de neoliberal niteliklerinin tanınması için belirli kriterler sunması beklenebilir. İncelenen ya da yönetim pratiği tarafından müdahale edilen alanda neoliberal projelere alternatif pratiklerin geliştirilebilmesi açısından bu kriterlerin akılda tutulması anlamlı olacaktır. Akılda tutulması gereken bir başka şey de, neoliberal yönetimsellik örüntüsünün (örüntülerinin) müdahale edilen alanlarla dinamik bir ilişkiler ağı içinde geliştiği ve çeşitlendiği olgusudur.

Bu kriterlerin ilki, Rose ve Miller’in (1982, 182) tarifiyle yönetimin bir “*sorunsallaştırma faaliyeti*” olmasıyla alakalıdır. Bu sorunsallaştırma, bir sorunun ve bu soruna yönelik çözümlerin ortaya konmasıdır. Ancak, neoliberal bir örüntüde sorunun ortaya konmasıyla çözüm stratejilerinin; benzer şekilde bir alanın kurulmasıyla bu alana müdahalenin genellikle eşanlı olduğunu görürüz. Tarlabası’nın bir çöküntü bölgesi (sorun alanı) olarak tarif edilmesi, bir sorun tespiti, ancak aynı zamanda bir müdahaledir. Yenileme projesi, müdahale ettiği alanı (Tarlabası) geçmişini ve bugününü de içerecek şekilde müdahaleye açık, hatta bu müdahaleyi talep eden bir sosyo-mekansal problem olarak “kurar”: sorunsallaştırır.

Sorunsallaştırma ve alanın kurulması, alan üzerine bilgi üretilmesiyle mümkündür. Bu bilgi Tarlabası örneğinde suç, yoksulluk, yapıların eskiliği gibi bölgeye atfedilen niteliklerin, semt yakınındaki karakol, deprem tehdidi, güvenlik ihtiyacı gibi verilerle

ilişkilendirilmesiyle üretilir. Bu ilişkilendirmeler, Dernek, belediye, şirketler, uzmanlar ve meslek odaları gibi birçok aktörü müdahaleye çağırır, ya da müdahaleden dışlar. Tarlabası Yenileme Projesi ile yapılan müdahalenin kurduğu alan, bu aktörler ve söylemlerin çatışma alanıdır.

Yönetilecek alana dair *bilgi üretimi*, alanın müdahaleye açılması ve politik stratejiler geliştirilmesi için vazgeçilmezdir. Bu bilgi, alanda “gömülü” olan ve ortaya çıkarılmayı veya kaydının tutulmasını bekleyen nesnel bir bilgi değildir. Bilgiyi üreten teknikler, hesaplama yöntemleri kadar, hangi bilgilerin üretileceğinin tespiti de yönetim sorunsalının içindedir. Sorunsallaştırılan alanın bilgisinin gömülü olduğu yer, neoliberal yönetimin politik rasyonalitesidir (Lemke, 2002, 7; Lemke, 2001, 191). Çünkü bu alan zaten bu müdahaleyle kurulmuştur. Bilgi üretiminin müdahaleyle, projelerle ve politik programla doğrudan ilişkili olması, yani bilginin sorun veya çözüm odaklı olarak projeler için üretiliyor olması, neoliberal yönetimsellik örüntüsünün Tarlabası’nda gözlemlenebilecek başka bir kriteridir.

Tarlabası’nda neoliberal bir müdahaleyi mümkün kılan sorunsallaştırmayı, en iyi şekilde muhalefetin bu bilgi üretimine dahil ve müdahil olduğu noktada tanıyabiliriz. Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Derneği, hukuksal mücadelenin yanı sıra, mülk sahiplerini ve kamuoyunu ikna etmeye, bölge üzerine üretilen bilgiyi bozmaya çalışmaktadır. Örneğin, Projeyi meşrulaştıran inanışların başında, bölgenin suçtan (suçlulardan) arındırılması gereği gelmektedir. Ancak dernek yakınlardaki polis karakoluna referans vererek suçu Tarlabası’nın bir niteliği olmaktan çıkarıp, Tarlabası’nı suçla damgalayanları suçun gerçek sorumlusu olarak nitelendirmektedir. Derneğin Tarlabası betimlemesine yaptığı müdahalenin, neoliberal yönetimin politik rasyonalitesinin (sorun alanının) “içinde” yer aldığı, ancak onu bozmaya çalıştığı vurgulanmalıdır. Alana ilişkin üretilen bilgilerin herhangi biri (derneğinkiler dahil) “tarafsız” değildir, ancak tümü de politik rasyonaliteye müdahale edip aktörlerin arasındaki ilişkileri değiştirmeye çalışırlar.

Tarlabası’na ilişkin bilgi üretme pratiklerinin en belirgin olanının, uzlaştırma yöneticisinin yürütücülüğünde hazırlanan Stratejik Sosyal Plan olması rastlantısal değildir. Neoliberal müdahalenin, uzmanlara ve bilimsel kurullara atfettiği önem üzerinde sıkça durulmuştur (İslamoğlu, 2002; Rose, Miller, 1992). Tarlabası yenileme projesinde de neoliberal örüntünün üçüncü bir kriteri olarak *uzmanın alanda bir aktör olarak belirmesini* görmek mümkündür. Uzlaştırma yöneticisi,

kendi ifadesi ile “beklentileri yönetme”ye çalışmakta, neoliberal ekonominin, psikolojinin, kişisel gelişimin “bilimsel” kavramları ile konuşmaktadır. Neoliberal sorunsalın içinde yer alan çözüm önerisi, (politik değil) bilimsel olmaktadır. Çözüm için belirli tekniklerin uygulanması gerekmektedir. Oysa, uzlaştırma yöneticisinin “*beklentilerin yönetimi*” olarak tarif ettiği misyon, yönetsellik yaklaşımının sunduğu “politik olan”ın ne olduğu konusundaki yeni perspektifi akla getirmektedir. Beklentilerin/davranışların yönetimi başlı başına politik bir faaliyettir. Uzlaştırma yöneticisinin bir “yönetici” olarak farklı aktörlerin davranışlarını yönlendirmeye çalışan bir yönetim paradigmasının içinde davrandığı göz önüne alındığında, politik rasyonalite içinde kentsel alandaki “yönetme istenci”nin (Can, 2007, 57) önemli bir figürü olduğu fark edilir. Uzman, alana dışarıdan bakabilen bilimsel, nesnel ve tarafsız bir göz değil, alana müdahale eden bir aktördür. Dernek yöneticileri, uzlaştırma yöneticisinin yürüttüğü araştırmada derneğin bizzat katılımcı oluşunu (kendi ifadeleriyle “düşmanına karşı bir silah olarak kullanabileceği bu bilgi”nin üretimine katkıda bulunuşunu) sorgularken, uzlaştırma yöneticisini de kendi karşılarında alanda varolan, çıkarları olan, politik bir aktör olarak görmektedir.

Tarlabaşı Yenileme Projesi bağlamında gözlemlenebilecek neoliberal örüntünün dördüncü kriteri, 5366 sayılı yasa sayesinde yaratılan *istisnai durumlar*, azaltılan bürokratik engeller ve üzerinden atlanan denetim mekanizmaları ile *kentin yeni hukuku* olmaktadır. Neoliberal söylem, hukukun piyasaya kısıtlayıcı bir müdahale getirdiğini iddia eder. Ancak hukuk ekonominin işleyişini bozan politik bir müdahale olmanın aksine onun işleyişinin elzem bir parçası ve farklı girişimcilik biçimleri yaratmanın bir aracıdır (Lemke, 2001, 196). 5366 sayılı yasa, piyasayı kısıtlamak bir yana alanı piyasayla uyumlu kılan düzenlemeler yapmaktadır. Kentlerin kimi bölgeleri özel sektör yatırımlarına açılmakta, dönüşüm ve yenilemenin uygulanabileceği coğrafya genişletilmekte, koruma altındaki sit alanları da bu coğrafyaya dahil edilmektedir. Ancak bu yasa, sadece piyasa aktörlerinin alanını genişletmekle kalmaz. Başka bir deyişle “özelleştirme”lerle yetinmez, kamusallaştırmayı da (istisnai durumların üzerine uygulanabilecek) neoliberal bir müdahale aracı olarak tanımlar.

Neoliberal yönetsellik istisnai haller ve işlevsiz kılınan denetim mekanizmaları ile “olağanüstü” bölgeleri yaygınlaştırılarak istisnayı kural haline getirirken bu süreç esneklik ve verim kriterleri ile bürokratik hantallıktan kurtulma ve aciliyet söylemleri

ile meşrulaştırılmaktadır. Tarlabası Yenileme Projesi için alınan acele kamulaştırma kararı buradaki istisna halinin kurucusu olarak düşünülebilir. Yerel yönetim olağanüstü hale karar veren önemli bir aktör konumundadır. Kamulaştırmanın piyasa lehine bir araca dönüşmesi de bu istisnai durumdan temellenmektedir.

Tarlabası Yenileme Projesi'nde neoliberal yönetimselliğin bir başka kriteri de *kamusal olanla ve özel olan arasındaki ayrımın belirsizleşmesidir*. Klasik yönetim algılayışında, kamu kurumları ile özel kurumlar arasında devlet-sivil toplum karşıtlığıyla tanımlanabilecek bir ilişki mevcuttur. Herkes adına yöneten devlet, kısmi çıkarların nasıl karşılanacağını ve bunların birbirlerine karşı konumlarını düzenlemektedir. Politika (devlet), ekonomiye dışarıdan müdahale ederek düzenler. Neoliberalizmin bazı eleştirilerinde, bu sürecin tersine çevrildiği, ekonominin politikayı belirlemeye başladığı söylenmektedir. Ancak Tarlabası örneğinde gözlemlenebileceği gibi, ekonominin politikayı dışarıdan değil *içeriden* kontrol ettiği akılda tutulmalıdır. Politika ve ekonomi birbirinden ayrı özerk alanlar olarak belirmez, aksine ekonomi devletin temelindeki oluşum ve düzenleme ilkesidir (Lemke, 2001, 200; Lemke, 2002, 10).

Tarlabası Yenileme Projesi bağlamında yatırımcı şirket, plan yapma, kent toprağının nasıl kullanılacağına karar verme gibi kamusal görevlere taliptir. Belediye ise kamu adına kullanılan bir araç olması beklenen acele kamulaştırma ile kent toprağının değerini ve hukuki durumunu neoliberal piyasanın ilkelerine tabi kılmaktadır. Kamulaştırılan yapılar ve kent toprağı belediyelerin veya kamu idaresinin elinde kalsa da bu mülklerin değerinin uluslararası piyasalar tarafından ve yeni neoliberal kentsel dokunun içinde belirlenmektedir. Ayrıca belediyenin bu kentsel yenileme uygulamasında yasanın ortaya çıkışından, acele kamulaştırma talebine kadar her aşamadaki “girişimci” tavrı, kamu idaresini özel girişimciye yaklaştırmaktadır. Beyoğlu belediyesi, neoliberal yönetimsellik örüntüsü içinde “fit, esnek ve özerk” olmaya çabalayan kolektif bir beden olmaktadır (Lemke, 2002, 13-14).

Bu çalışmayla ortaya koyulan bulguların, kentsel yenileme projesini vaatleri ve başarısı/başarısızlığı bağlamında ele alan çalışmalar kadar, müdahaleyi alanın dışından gelen bir tehdit veya saldırı olarak ele alan yaklaşımların bulgularından farklı bir kullanım alanı olması beklenir. Tarlabası'nı bir araştırma alanı olarak kabul eden (kuran) her çalışma, bu alana yönelik neoliberal müdahalenin sorunsal alanında yer alır. Bu çalışmada bu gerçek göz önünde tutularak, alana nesnel ve dışarıdan bir

bakış yerine kendine dönüşlü bir bakışla yaklaşmıştır. Böylesi bir yaklaşım, araştırmacının alandaki politik varlığını dikkate alır.

Söz konusu politik varlık, kaçınılması ya da reddedilmesi gereken değil, aksine sorumluluğunu üstlenmeyi gerektiren bir müdahillik durumudur. Bu tespit, araştırma konusuna yönelik akademik ilginin politik bir pratikle desteklenmesi ihtiyacını açığa çıkarır.

KAYNAKÇA

- “Artık Şehir Plancıları da Gayrimenkul Sektörünün Finans Boyutuyla İlgilenmeye Başlamalı”. 2008. <http://www.gazeteparc.com/s119-artik-sehir-plancilari-da-gayrimenkul-sektorunun-finans-boyutuyla-ilgilenmeye-baslamali.html>. [30.07.2009].
- 50 soruda Tarlabası Yenileme Projesi. [27.10.2008]. Tarlabası Yenileniyor. http://www.tarlabasiyenileniyor.com/proje_hakkinda/50soruda.aspx.
- Adaman, Fikret, Çağlar Keyder. [15.09.2008]. Türkiye’de Büyükşehirlerin Varoşlarında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. **Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006**. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf.
- Akça, İsmet, Ferit Benli, Ahmet Sabit. 2001. Geç Kapitalizm, Yeni Sağ ve “Yeni” Üniversite. **Birikim**. s. 142-143: 57-69.
- Aksoy Asu. 2008. Tarlabası Yenileme Projesi: Küresel İstanbul’un Yeni Kent Siyaseti. **Osmanlı Bankası Müzesi İstanbul Söyleşileri**. <http://www.obarsiv.com/pdf/tarlabasisonkonusma.pdf>. [04.05.2009]
- Alper, Mehmet. [29.10.2008]. Projenin, uygulama aşamasıyla birlikte daha ayakları yere basan bir yöne doğru gideceğine inanıyorum. <http://www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=666&sid=646>.
- Altıok, Metin. 2005. Uluslararası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye, **e- sosder Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 3, s. 12: 151-173. <http://www.e-sosder.com/dergi/1212-ALTIOK.pdf> [10.03.2009].
- Arın, Tülay. 1997. Anayasal İktisat ve Refah Devleti: TİSK ve TÜSİAD’ın Asgari Devlet Raporlarının Eleştirisi. **Ekonomide Durum**. Bahar/Yaz 1997: 41-106.
- Aybek, Erdal. 2008. Manhattan’da tutunamayız. Röp. Tuna Kuyucu, Özlem Ünsal. **Express**. 2008/8: 47-48.
- Balamir, Murat. [15.03.2009] Küresel Gelişmeler, Neoliberal Politikalar, Risk Toplumu ve Planlama Alanı. <http://www.mimdap.org/w/?p=4358>.
- Bartu Candan, Ayfer Biray Kırılı Kolluoğlu. 2007. Neoliberalizm ve yerel yönetimler bağlamında kentsel dönüşüme nasıl karşı durulabilir?. **İstanbul**. s. 60: 68-73.
- _____. 2008. Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in İstanbul. **New Perspectives on Turkey**. s. 39: 5-46.

- Bartu, Ayfer. 2000. Eski Mahallelerin Sahibi Kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak. **İstanbul Küresel ile Yerel Arasında**. haz. Çağlar Keyder. İstanbul: Metis Yayınları: 43-59.
- Barut, Mehmet. 2001. **Zorunlu Göçe Maruz Kalmış Kürt Asıllı Vatandaşların Sosyo-Ekonomik Kültürel Koşullarını İnceleyen Araştırma Raporu**. İstanbul: Göç-Der.
- Başbakanlık. 2005. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı. 1/984, Sayı: B.02.0.KKG.0.10/101-1054/896, 1 Mart.
- Bauman, Zygmunt. 2000. **Liquid Modernity**, Cambridge: Polity Press.
- Bekmen, Ahmet, Foti Benlisoy. 2008. 'Devlet Partisiyle' Demokratik Cephe Mi?. **Birgün**. 12 Temmuz.
- Berksoy, Biriz. 2007. Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı'da ve Türkiye'de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm. **Toplum ve Bilim**. s. 109: 35-65.
- Beyoğlu'nda Kentsel Dönüşüm Projesi. 2007. **NTV**. 3 Nisan. http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu/tv_l.asp?contentid=4327. [16.08.2009].
- Beyoğlu'nun Değeri Artacak. 2005. **Radikal Gazetesi**. 11 Nisan. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=149047>. [27.11. 1008]
- Boratav, Korkut. 1991. **1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- _____. 2003. **Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002**. Ankara: İmge Yayınları.
- Bourdieu, Pierre. 1998. The Essence of Neoliberalism. çev. J. J. Shapiro. **Le Monde Diplometique**. <http://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu> [15.04.2009]
- Brenner Neil, Nik Theodore. 2002. Cities and the Geographies of 'Actually Existing Neoliberalism'. **Antipode**. s.34: 349-379.
- Brenner, Neil. 1998. Global Cities, Glocal States, Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe. **Review od International Political Economy**. 5 (1): 1-37.
- Can, Yasemin İpek. 2007. Türkiye'de sivil toplumu yeniden düşünmek: Neo-liberal dönüşümler ve gönüllülük. **Toplum ve Bilim**. s. 108: 88-128.
- Çakıroğlu, Tuba (haz.). 2007. Kentsel Dönüşüm Toplantıları II (2005). İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları.
- Çalık, Tarlabası'nın dönüşümüne 100 milyon dolarlık ilk adımı attı. 2007. **Sabah Gazetesi**. 31 Mart. <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/31/eko132.html>. [27.11.2008].

- Danış, Aslı Didem, Jean-François Pérouse. 2005. Zenginliğin Mekanda Yeni Yansımaları İstanbul'da Güvenlikli Siteler. **Toplum ve Bilim**, s. 104: 92-123.
- Davis, Mike. 2007. **Gecekondü Gezegeni**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dean, Mitchell. 1999. **Governmentality: Power and Rule in Modern Society**. London: Sage.
- Dinçer, İclal, Zeynep Merey Enlil. 2003. Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası, İstanbul. **Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu**. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları: 415-424.
- Dinçer, İclal. 2007. Tarihi Kentlerin Korunması ve Yeniden Düzenlenmesinde Sorumluluk ve Yeterlilik Sorunları. **Tarihi Yarımada Sempozyumu Bildiriler, 15-16 Kasım 2007**. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi: 239-258.
- _____. 2009. Kentsel Koruma ve Yenileme Sorunlarını Örnekler Üzerinden Tartışmak: Süleymaniye ve Tarlabası. **Planlama**. <http://www.planlama.org/new/planlama.org-yazilari/kentsel-koruma-ve-yenileme-sorunlarini-ornekler-uzerinden-tartismak-suleymaniye-ve-tarlabasi.html>. [19.03.2009].
- Doğan, A. Ekber. 2002. **Birikimin Hamalları: Kriz, Neo-Liberalizm ve Kent**. İstanbul: Don Kişot Yayınları.
- _____. 2001. Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu. **Praksis**, s. 2: 97-124.
- Edgü, Erincik, Alper Ünlü. 2001. Kent Merkezindeki Konut Alanları ve Suç. **İstanbul**, s. 38: 86-88.
- Ekinci, Oktay. 2003. "Varoşlardaki Komşular" ve Bir "1 Mayıs"ın Anımsattıkları. **Mimar.İst.** s. 8: 80-83.
- Enlil, Z. Merey. 2003. 1980 sonrası İstanbul'da Toplumsal Ayrışmanın Mekansal İzdüşümleri. **Mimar. İst.** s. 2: 84-89.
- Ercan, Fuat. 1996. Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul. **Toplum ve Bilim**. s.71: 61-96.
- Erdem, Selim Efe. 2005. Tarlabası için yeni kimlik. **Radikal Gazetesi**. 10 Kasım. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=169510>. [27.11. 1008]
- _____. 2006. Geçmiş Diriliyor. **Radikal Gazetesi**. 20 Nisan. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=184973>. [27.11. 1008]
- Erder, Sema. 1995. Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları. **Toplum ve Bilim**. s. 66: 106-119.
- _____. 2007. Zorunlu Göç ve Sonrası. **İstanbul**. s. 61: 96-99.

- Erman, Tahire. 2004. Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekonduculu Kurguları. **European Journal of Turkish Studies** Thematic Issue N°1, No. 1: Gecekondu. <http://www.ejts.org/document85.html>. [16.09.2008].
- Eski Semtlere Akın Eden Zenginler Kentin Dokusunu Değiştiriyor. 2006. **Referans Gazetesi**. 24 Nisan. http://www.yapi.com.tr/Haberler/eski-semtlere-akin-eden-zenginler-kentin-dokusunu-degistiriyor_45406.html. [26.10.2008].
- Fainstein, Susan, Dennis Judd. 1999. **The Tourist City**. New Haven: Yale University Press.
- Foucault, Michel. 1991. Governmentality. **The Foucault Effect: Studies in Governmentality**. ed. Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller. Chicago: University of Chicago Press: 87-104.
- _____. 1999. Benlik Teknolojileri. **Kendini Bilmek**. Michel Foucault, Huck Gutman, Patrick H. Hutton. İstanbul: Om Yayınları.
- _____. 2005. Özne ve İktidar. **Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar**. der. Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____. 2007. Securiy, Territory, Population. New York: Palgrave Macmillan. <http://www.mediafire.com/?fbcgy5dylqo>. [12.07.2009].
- Friedmann, John. 1986. The World City Hypothesis, **Development and Change**. s. 17 (1): 69-84.
- Gambetti, Zeynep. 2007. Linç Girişimleri, Neo-Liberalizm ve Güvenlik Devleti. **Toplum ve Bilim**, s. 109: 7-34.
- _____. 2008. Foucault'da Disiplin Toplumu-Güvenlik Toplumu Ayrımı. Mesele Ağustos 2008, 43-46.
- Geray, Cevat. 2009. AKP ve Konut: Toplumsal Konut Yöneltili Açısından TOKİ Uygulamaları. **AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu**. der. İlhan Uzel, Bülent Duru. İstanbul: Phoenix: 743-753.
- Goodwin, Mark. 1993. The City as Commodity The Contested Spaces of Urban Development, der. G. Kerns, C. Philo. **Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present**. Oxford: Pergamon Press: 145-162.
- Gordon, Colin. 1991. Governmental rationality: an introduction. **The Foucault Effect: Studies in Governmentality**. ed. Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller. Chicago: University of Chicago Press: 1-48.
- Gottdiener, Mark. 2001. Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru. **Praksis**. s. 2: 248-269.
- Gümüş, Korhan. 2007. Kazmanın Ürettiği İdeoloji. **İstanbul**. s. 58: 44-47

- Güvenç, Murat, Oğuz Işık. 1996. İstanbul'u Okumak: Statü-Konut Mülkiyet Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi. **Toplum ve Bilim**. s. 71: 6-60.
- Hall, Tim, Phil, Hubbard. 1998. **The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation**. London: Wiley.
- Harvey, David. 1978. The Urban Process Under Capitalism: A Framework for Analysis. **International Journal of Urban and Regional Research**. s. 2: 101-131.
- _____. 1987. Flexible accumulation through urbanization: reflections on post-modernism in the American city, **Antipode** s.19: 260-86.
- _____. 1989. From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. **Geographiska Annaler, Seres B, Human Geography**. 71(1): 3-17.
- _____. 1999. **Postmodernliğin Durumu**. çev. S. Savran. İstanbul: Metis Yayınları.
- _____. 2005. **A Brief History of Neoliberalism**. New York : Oxford University Press.
- _____. 2007. Neo-Liberalism as Creative Destruction. **Geografiske Annaler**. s. 88B:2: 145-158.
- _____. 2008. Right to the City. **New Left Review**. s. 53: 23-40.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. 2006. **Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması**. Ankara.
- Ilcan, Suzan, Tanya Başok. 2004. Community Government: Voluntary Agencies, Social Justice, and the Responsibilization of Citizens. **Citizenship Studies**. c. 8. s. 2: 129-144.
- Işık, Oğuz, M. Melih Pınarcıoğlu. 2001. **Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnce Ayça. 2006. Asmalımescit’te Kültür Endüstrileri Destekli “Yer Değişim”. **İstanbul’da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sahipleri**. ed. David Behar, Tolga İslam. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları: 99-113.
- İnsel, Ahmet. 2005. **Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili**. İstanbul: Birikim Yayınları.
- İslam, Tolga. 2003. Galata’da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma. **TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu 11-13 Haziran 2003**. İstanbul: YTÜ Yayınları: 159-172.

- İslamoğlu, Huricihan. 2002. Yeni Düzenlemeler ve Ekonomi Politik: IMF Kaynaklı Kurumsal Reformlar ve Tütün Yasası. **Birikim**. s. 158: 20-27.
- Karabaş, Burcu. 2008. Ahmet Misbah Demircan: Tarlabası Ekonomik Bir Değer Olarak Görülüyordu. <http://www.arkitera.com/h29324-ahmet-misbah-demircan-tarlabasi-ekonomik-bir-deger-olarak-gorulmuyordu.html>. [23.02.2009].
- Keleş, Ruşen. 1980. **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK.
- _____. 2004. Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı. **Mimar.İst.** s. 12: 73-75.
- Kentsel Dönüşüm Projesi. 2006. **CNNTURK**. 25 Aralık. http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu/tv_1.aspx?contentid=2951. [16.08.2009].
- Keyder Çağlar. 1992. İstanbul'u Nasıl Satmalı. **İstanbul Dergisi**. s. 3: 81-85.
- _____. 2000a. Arka Plan. **İstanbul Küresel ile Yerel Arasında**. haz. Çağlar Keyder. İstanbul: Metis Yayınları: 9-40.
- _____. 2000b. Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına. **İstanbul Küresel ile Yerel Arasında**. haz. Çağlar Keyder. İstanbul: Metis Yayınları: 171-191.
- _____. 2005a. Social Exclusion in İstanbul. **International Journal of Urban and Regional Research**. s. 29 (1): 124-134.
- _____. 2005b. **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____. 2006. “Soylulaştırma kapitalizmin kentsel mekan düzeyinde yansımasıdır.”. Röp. Ayşen Civaroğlu, Tolga İslam. **Mimar. İst.** s. 21: 46-51.
- Kıvırcık, Nilgün. 2008. Tarlabası’nda Yenileme, Dönüşüm Paneli. Yuvarlak Masa. 26 Haziran 2008. İstanbul.
- Knox, Paul L, Peter J. Taylor (der.). 1995. **World Cities in a World System**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Konuk, Güzin. [29.10.2008]. Süreç, Batıda da mahalle ölçeğinde ele alınan projelerle başlıyor. <http://www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=663&sid=646>.
- Kurban, Dilek, Deniz Yüksek, Ayşe Betül Çelik, Turgay Ünal, Tamer Aker. 2006. **“Zorunlu Göç” ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası**. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Kurban, Dilek. 2007. Kürt sorununun sonucu, nedeni ve çözümü için kritik eşiği. **İstanbul**. s. 61: 90-95.
- Kurtuluş, Hatice. 2005. Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir. **İstanbul’da Kentsel Ayırışma**. der. Hatice Kurtuluş. İstanbul: Bağlam: 77-126.

- _____. 2006. Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. **Planlama**. s. 36: 7-11.
- Lefebvre, Henri. 1991 **The Production of Space**. Blackwell Publishers.
- _____. 1973. **La Survie du Capitalisme**. Paris: Editions Anthopos.
- Leitner, Helga, Eric S.Sheppard, Krisitin Sziarto, Annant Maringanti. 2006. Contesting Urban Futures: Decentering Neoliberalism, **Contesting Neoliberalism: Urban Frontiers**. ed. Helga Leitner, Jamie Peck, Eric S.Sheppard. New York: Guilford. 1-26.
- Lemke, Thomas. 2001. The birth of bio-politics':Michel Foucault's lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. **Economy and Society**. c.30. s.2:190-207. <http://www.thomaslemkeweb.de/engl.%20texte/The%20Birth%20of%20Biopolitics%203.pdf>. [03.02.2008]
- _____. 2002. Foucault, Governmentality, and Critique. **Rethinking Marxism**, s. 14(3):49-64. <http://www.thomaslemkeweb.de/publikationen/Foucault,%20Governmentality,%20and%20Critique%20IV-2.pdf>. [24.01.2008]
- Marcuse, Peter, Ronald van Kempen. 2000. **Globalizing Cities : A New Spatial Order**, Oxford: Blackwell.
- Mutluer, Nil. 2007. Yaralı Yamalı Bohça Tarlabası. **İstanbul**. s. 61: 64-67.
- Ocak, Ersan. 2002. Yoksulun Evi. **Yoksulluk Halleri**. ed. Necmi Erdoğan. İstanbul: İletişim: 89-115.
- Ong, Aihva. 2007. Neoliberalism as a mobile technology. **Transactions of the Institute of British Geographers**. s.32: 3-8. <http://www.scribd.com/doc/20128541/ong-neoliberalism-as-a-mobile-technology>. [15.06.2009].
- Öğünç, Pınar. Tarlabası'nda 'cumbalı okazyon' günleri başladı, Ahmet Misbah Demircan ile söyleşi. **Radikal Cumartesi**. 25 Ağustos 2007.
- Öktem, Binnur. 2006. Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri. **Planlama**. s. 36: 53-63.
- _____. 2007. Stratejik mekansal planlama ve büyük kentsel projeler. **Ölçü**. Mart: 83-87.
- Öncü, Ayşe. 1999. İdealinizdeki ev mitolojisi kültürel sınırları aşarak İstanbul'a ulaştı. **Birikim**. s. 123: 26-34.
- Öngen, Tülin. 2003. Küresel Kapitalizm ve Sermayenin Yeni Hegemonya Stratejileri. **Küreselleşme Koşullarında Kapitalizm ve Sendikal Hareket, Petrol-İş 2002-2003**. İstanbul: Petrol-İş-Yayınları. s. 85: 29-46.

- Özdemir, Dilek. 2000. Yabancı Sermayenin İstanbul Haritası. **İstanbul**. s. 35: 96-104.
- _____. 2007. 1980'lerden Günümüze Kentsel Dönüşümün Değişen İçeriği. **Ölçü: Mart**: 78-82.
- Özden, Pelin Pınar. 2001. Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği. **İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. s. 23-24. <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/20.htm>. [27.04.2009].
- _____. 2008. Tarlabası'nda Yenileme, Dönüşüm Paneli. Giriş Oturumu: Beyoğlu ve Kentsel Yenileme. 26 Haziran 2008. İstanbul.
- Özgür, Fridin Ebru. [18.12.2008] Stratejik Planlamada Kentsel Projeler. <http://www.planlama.org/new/makaleler/stratejik-planlamada-kentsel-projeler.html>
- Özkazanç Alev. 2005. Türkiye'nin Neo-Liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce. **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Liberalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları: 634-657.
- Paker, Evren Balta. 2009. Güvenlik endüstrisi ve güven(siz)liğin inşası: Bir toplumsal paranoyayı anlamak. **Toplum ve Bilim**. s. 115: 204-225.
- Pamir, Balççek. 2005. Avantajım Genç Olmak. <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/04/gnd101.html#TOP>. [12.6.2009]
- Peck, Jamie, Adam Tickell. 2002. Neoliberalizing Space. **Antipode**. s. 34: 380-404.
- Rodriguez, Arantxa, Elena Martinez, Galder Guenaga. 2001. Uneven Redevelopment: New Urban Policies and Socio-Spatial Fragmentation in Metropolitan Bilbao. **European Urban and Regional Studies**. s. 8: 161-178.
- Rose, Nikolas, Peter Miller. 1992. Political Power beyond the State: Problematics of Government. **British Journal of Sociology**. c. 43. s. 2: 173-205. <http://209.85.135.132/search?q=cache:a0h122SCUGUJ:www2.lse.ac.uk/sociology/pdf/RosePoliticalpowerbeyondestateBJS1991.pdf+Political+Power+beyond+the+State:+Problematics+of+Government&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr&client=firefox-a>. [13.07.2008].
- Rose, Nikolas. 1996. Governing "advanced" liberal democracies. **Foucault and Political Reason**. ed. Andrew Barry, Thomas Osborne, Nikolas Rose. London: UCL Press: 37-64.
- _____. 1999. **Powers of Freedom**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, Saskia. 1991. **The Global City: New York, London, Tokyo**. Princeton University Press.

- Sassen, Saskia. 1996. The Global City. **Readings in Urban Theory**. der. Susan S. Fainstein, Scott Campbell. Blackwell: 61-71.
- Sepin, Yavuz Selim. [29.10.2008]. Körü körüne bir korumacılık bizi hiçbir yere götürmez. 10.10.2008
<http://www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=665&sid=646>.
- Smith, Neil, 2002. Yeni Küresellik. Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma, çev. İknur Urkun Bowe, İbrahim Gündoğdu, **Planlama** (2006) s.2: 13-26
- Sönmez, Mustafa. 1996. **İstanbul'un İki Yüzü 1980'den 2000'e Değişim**. Ankara: Arkadaş.
- Swyngedouw, Erik, Frank Moulaert, Arantxa Rodriguez. 2002. Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. **Antipode**. s. 34: 542-577.
- Şahin, Bahar. 2008. Amaç, Tarlabası'nı 'Beyaz' İnsanların Yaşayacağı Bir Yer Haline Getirmek. http://www.yapi.com.tr/Haberler/amac-tarlabasini-beyaz-insanlarin-yasayacagi-bir-yer-haline-getirmek_64532.html. [09.05.2009]
- Şen, Besime, 2005. Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**. der. Hatice Kurtuluş. İstanbul: Bağlam: 127-159.
- Şengül, Mihriban. 2008. Türkiye'de kentsel dönüşüm ve hukuksal boyutları. **İktisat Dergisi**. s. 449: 59-69.
- Şengül, Tarkan, 2001. **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreci Üzerine Yazılar**. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Şenyapılı, Tansı. 1982. Economic change and the gecekondu family. **Sex Roles, Family and Community in Turkey**. ed. Çiğdem Kağıtçıbaşı. Bloomington, Indiana University Turkish Studies 3: 237-248.
- Tarlabası Projesi. 2007. **Haber 24**. 9 Nisan. http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu/tv_1.aspx?contentid=4324. [16.08.2009].
- Tarlabası Savaşları. 2006. **Sabah Gazetesi**. 30 Ekim. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/30/eko110.html>. [27.11. 1008].
- Tarlabası Sil Baştan. 2007. **TRT1**. 31 Mayıs. http://www.beyoglu.bel.tr/beyoglu/tv_1.aspx?contentid=5681. [16.08.2009].
- Tarlabası Stratejik Sosyal Plan (Taslak). 2008. Beyoğlu Belediyesi Yenileme Projesi.
- Tarlabası Yatırımcıların Gözdesi. 2006. **Sabah Gazetesi**. 17 Mayıs. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/05/17/gun100.html>. [27.11. 1008].

Tarlabası Yenileniyor Projesi Genel Şartnamesi. 2006.
http://www.tarlabasiyenileniyor.com/download/genel_sartname.pdf.
[28.05.2009].

Tarlabası Yenileniyor Projesi İdari Şartnamesi. 2006.
http://www.tarlabasiyenileniyor.com/download/idari_sartname.pdf.
[28.05.2009].

Tarlabası Yenileniyor Projesi İhale Sözleşmesi Örneği. 2006.
http://www.tarlabasiyenileniyor.com/download/ihale_sozlesmesi.pdf.
[28.05.2009].

TBMM İçişleri Komisyonu Raporu. 2005. Esas No.: 1/984. Karar No.: 15. 17 Mayıs.

TBMM Tutanak Dergisi. 2005. Dönem 22, Toplantı 113, c. 88 (Haziran): 23-47.

Tekeli, İlhan. 1991a. Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları. **Kent Planlaması Konuşmaları**, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları: 166-169.

_____. 1991b. Türkiye’de Kentsel Rantların Bölüşülmesinde Yeni Bir Aşama. **Kent Planlaması Konuşmaları**. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları: 173-175.

_____. 1991c. Türkiye’de Küçük Sermayenin Spekülatif Kentinden Büyük Sermayenin Spekülatif Kentine Bir Geçiş mi Yaşanıyor?. **Kent Planlaması Konuşmaları**. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları: 170-172.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. 2005a. Kentsel Dönüşüm Kanunu Tasarısı Yeni Sorunlar Yaratmaya Aday. Ankara. 31 Mart.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. 2005b. Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun Tüm Uyarılarımıza Karşın Yasalaştırıldı. Ankara. 23 Haziran.

Topal, Aylin. 2002. Küreselleşme Sürecindeki Türkiye’yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ. **Praksis** s.7: 63-84.

Türkay, Mehmet, Ümit Akçay. 2006. Neoliberalizm’de Kalkıncı Yaklaşım; Devletin Sermaye Birikimi Sürecindeki Yeri Üzerine. **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar Prof. Dr. Kemali Saybaşı’ya Armağan**. ed. İsmet Akça, Burak Ülman. İstanbul: Bağlam: 49-65.

Türkiye İstatistik Kurumu. 2008. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2007 Nüfus Sayımı Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3894>
[11.05.2009].

Türkün, Asuman. 2004. Kentsel Turizm: Yeni bir Kentsel Önceliğe Doğru. **Almanak 2004, Dünya ve Türkiye Yılığ**. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı: 427-437.

- _____. 2007. Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları. TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu, 13 - 15 Eylül 2007. İstanbul.
- Türkün, Asuman, Hatice Kurtuluş. 2005. Giriş. **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**. der. Hatice Kurtuluş. İstanbul: Bağlam: 9-24.
- Türkün, Asuman, Mücella Yapıcı. 2008. Kentsel Dönüşüm ve Yasaların Araçsallaşan Rolü. **İktisat Dergisi**. s. 499: 48-58.
- Uysal, Ülke Evrim. 2006. Soylulaştırma Kuramlarının Türkiye'de Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. **Planlama**. s. 36: 77-92.
- Uysal, Yıldız. 2003. Parçalanmış Kent- Parçalanmış Yaşamlar. **Mimar.İst.** s. 8: 66-68.
- Ünlü, Alper. 2005. Tarlabası'nın Fiziksel ve Sosyo-Kültürel Değişimi. http://www.yapi.com.tr/HaberDosyaları/Detay_tarlabasinin-fiziksel-ve-sosyokulturel-degisimi_74.html?HaberID=28037. [18.06.2009].
- Üsdiken, Behzat. 1995. Tarlabası. **İstanbul Ansiklopedisi**. s. 7. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları: 217-218.
- Warde, Alan. 1991. Gentrification as Consumption Issues of Class and Gender. **Environment and Planning D**. s. 9: 223-232.
- Yardımcı, Sibel. 2009. Kuşatma altında gündelik hayat: Özel güvenlik, kent yaşamı ve yönetimsellik. **Toplum ve Bilim**. s. 115: 226-260.
- Yeldan, Erinç. 2008. Bu Krizden Sonra "Savaş" Gelebilir. Röp. Devrim Sevimay. **Milliyet Gazetesi**. 6 Ekim.
- Yık-yap modeli gelecek Beyoğlu değer kazanacak. 2005. **Hürriyet Gazetesi**. 11 Nisan. <http://www.arkitera.com.tr/h94-%E2%80%98yik-yap-modeli--gelecek-beyoglu-deger-kazanacak.html>. [27.11. 1008]
- Yılmaz, Bediz. 2003a. Göç ve Kentsel Yoksulluğun İstanbul Tarlabası Mahallesi Örneğinde İncelenmesinde İlk adımlar, İlk Sorular. **Toplum ve Bilim**. s. 17: 95-105.
- _____. 2003b. Coping with Metropolis: Migration and Poverty in an inner city slum of İstanbul. **Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi "Researching Internal Displacement: State of the Art" Konferansı**, 7-8 Şubat 2003. Trondheim: 176-201.
- _____. 2006. Yakındaki uzak: İstanbul'un bir kentiçi mahallesinde sosyal dışlanma ve mekansal sürgün. **Türkiye'de Büyükşehirlerin Varışlarında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**. ed. Fikret Adaman ve Çağlar Keyder. Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006.

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun. (5366 S.K.). 2005. **Resmi Gazete**. 25866, Şubat. <http://www.resmi-gazete.org/sayi/13034/5366-yipranan-tarihi-ve-kulturel-tasinmaz-varliklarin-yenilenerek-korunmasi-ve-yasatilarak-kullanilmasi-hakkinda-kanun.html>. [17.02.2009].

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği. (5366 S.K.). 2005. **Resmi Gazete**. 26023, Şubat. <http://www.resmi-gazete.org/sayi/14411/20059668-yipranan-tarihi-ve-kulturel-tasinmaz-varliklarin-yenilenerek-korunmasi-ve-yasatilarak-kullanilmasi-hakkinda-kanunun-uygulama-yonetmeli.html>. [17.02.2009].

Yiğitbaş, Akça Bahar. 2006. “mucizenin” adı mikrokredi olabilir mi?. **İktisat Dergisi**. s. 469: 31-39.

Yüzak, Özlem. 2008. Kentsel dönüşüm... Ama nasıl? - Mücella Yapıcı ile söyleşi. Cumhuriyet Sürdürülebilir Yaşam Dergisi. <http://www.politeknik.org.tr/site/index.php/polsecmenu/7-kent/460-kentsel-doenuem-ama-nasl-muecella-yapc-ile-soylei.html>. [21.08.2009].

Zukin, Sharon. 1995. **The Cultures of Cities**. Oxford: Blackwell

_____. 1998 Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Space of Consumption. **Urban Studies**, s. 35(5-6): 825–839.

EKLER

Ek. 1. Beyoğlu Belediyesi Sınırları İçindeki Yenileme Alanları

Ek. 2. Projenin Tanıtımında Kullanılan Fotoğraflardan Örnekler

Ek. 3. Proje Önerileri ile Birlikte Tarlabası'ndan Fotoğraflar

Karabaş, Burcu. 2008. Ahmet Misbah Demircan: Tarlabası Ekonomik Bir Değer Olarak Görülmüyordu. <http://www.arkitera.com/h29324-ahmet-misbah-demircan-tarlabasi-ekonomik-bir-deger-olarak-gorulmuyordu.html>. [23.02.2009].

Ek. 4. Proje Önerileri

Tarlabası Yenileniyor. [25.03.2009]. Yenileme Süreci Fotoğraf Galerisi http://www.tarlabasiyenileniyor.com/foto_galeri/default.aspx?SectionId=1320.

ÖZGEÇMİŞ

Özge Erdoğan 1982 Aydın doğumludur. Lise öğrenimini 2000 yılında Aydın Adnan Menderes Anadolu Lisesi'nde tamamlamış, 2000-2006 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu Uluslararası Ticaret bölümünde lisans eğitimi almıştır. 2006 yılından bu yana Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans öğrencisidir.